

અર્પણ

માતૃચરણે

તમારી વ્યવહાર-કુશળતા અને કાર્યદક્ષતાથી
આપું જીવન પિતાશ્રીએ અક્ષરઆરાધનામાં નિભનંદ માણ્યો;
અને જોયિંતા, સૌને રડતાં મૂકી,
જીવનલીલા સંકેલી લીધી.

કવિ નર્મદ જ્યંતી દિને (તા. ૨૪-૮-'૬૨)
એ પુણ્યાત્મા પંચમહાભૂતમાં મળી ગયા.
એમની સુડતાણીસ વર્ષની કવિતાસાધનાનું
આ પ્રથમ પુષ્પ તમારી છાયામાં રહી
'પિતૃતર્પણ' રૂપે પ્રકટ કરતાં અમે - સન્તાનો.
થોડોક સંતોષ અનુભવીએ છીએ.

ધ્રુવકૃમાર
ભરતકૃમાર
ડૉ. ચન્દ્રહાસ (ગોવેન્દ્રી - યુ. કે.)

ઊપાનંદિની
સુધાહાસિની
સૌ. સરોજિની

‘I should have been born fifty years ago.’

—*Kusumakar*

The worst of poets I myself declare,
By how much you the best of poets are.

—*Milton*

सुपमां परमां घन्दे परमान्द्रूपिणीम्।
मोहिनी विश्वभूतानां कविनां चित्तवासिनीम्॥

Poetry means to give a rhythmic expression
to Life on a colourful background of Imagination.

—*R. Tagore*

Poetry is the art of the Individual in his musings.

—*J. Hubert Jagger*

સ્વ. કવિ 'કુસુમાકર'
રાણપ્રસાદ છેલ્લાકર નોપીપુરા

૯૪ ૪ ૮-૧-૧/૮૩]

[અવસાન ૨૩-૮-૧૮

મારે દ્વારે પરમ સુખી હુ, સર્પદા એકલો છુ,
મારા મને કવિ ફિલસૂફો, એકલો તો ભલો છુ
મીઠી ભીમિ, લલિત ઉરની, તર્મની ભન્ય શ્રેણી,

કવિ ન્હાનાલાલના ઉદ્દગારો

(૧)

‘સ્વપ્નભોમના વિહંગજી’ સાહિત્યકાગ’ ત્હાંગ સ્વપ્ના સાચા
પડજો ને નવમસાગ સગજજો’

સમાપ્તિના આશીર્વાદ અવસરે પેલા તમારા સુગતવાસી ને અમાગ
સોગાજૂવાસી કુસુમાકરનું ગીત એક વાર ગાયુ છે ને બીજી વાર ગાતા
મન ઝી યુ રહેતું નથી કૃષ્ણધલી ગોપીઓ મહીને સાટે માધવને વેચતી,
માનવકુળને કુસુમાકર સ્વપ્ના વેચે છે સાહિત્યકારના સ્વપ્ના, જિગતા
કવિના સ્વપ્નાઓ

સ્વપ્ન લેજો ર, ઝાઈ સ્વપ્ન લેજો રે
સ્વપ્ન લેજો રે, સુન્દર સ્વપ્ન લેજો રે
મીઠા મધુરા કૂનચુવાળી, સ્વપ્ન લેજો રે
ઝાઈ સ્વપ્ન લેજો રે

વત્તન્ટના યોગા મહીથી સરી પડ્યા એ સ્વપ્ન,
હૃદયની મૃદુ ફૂલકટોરી માહી ઝી ના એ સ્વપ્ન,
ઝાઈ સ્વપ્ન લેજો રે

આપો ઉવાડો પોપચા હું આજી દઈ સ્વપ્ન,
નન પ્રણ બની જગે મીકું મનોહર સ્વપ્ન,
કહા શ મન દેજો રે

સ્વપ્ન લેજો ર, સુન્દર સ્વપ્ન લેજો રે
મીઠા મધુરા કૂનચુવાળી, સ્વપ્ન લેજો રે
ઝાઈ સ્વપ્ન લેજો રે

ન્હાનાલાલ

(વલ્લભાડ સાહિત્યમંડળનો નાજો વાર્ષિક વ્રત્સવ, ૧૯૮૧-૮૨)

(૨)

‘કે ને રાયને સ્વપ્નાં કવિઓ વેચે ને વેંચે છે.

સ્વપ્ન લેશો રે? કોઈ સ્વપ્ન લેશો રે?

સ્વપ્ન લેશો રે? સુંદર સ્વપ્ન લેશો રે?

મોઢાં મધુરાં ફૂલગુલાબી સ્વપ્ન લેશો રે?

કહો, શું મૂલ દેશો રે?

પાંખડીને નહોતાં. સ્વપ્નોના વેચણુદારને ધનનાં મૂલ ન હોય,
દેવાનાં મૂલ હોય.

વસન્તાના ખોળા મંદીથી સરી પડ્યાં એ સ્વપ્ન;

હૃદયની મૃદુ ફૂલકોટરી માંડી ઝીલ્યાં એ સ્વપ્ન:

કોઈ સ્વપ્ન લેશો રે!

આ ગીત મહારુ નથી. સ્વપ્નનાં વાવેતર વાવનારા ગુન્દરાતે કંઈ
કંઈ કવિવરો છે. ગુન્દરાત! ત્યારા કવિમંડળને ઓળખ-પારખ, ને
સાચાં સ્વપ્નાંઓ ઝીલ.

સરવો સોરઠ દેશ છે, ને ત્યાં છે ગદ્ ગરવો ગિરનાર; ત્યાં
નરસિંહ મહેતાના વાસ હતા. ત્યાંનાં નાગર કવિ છે; નવ કવિતાના
રસિયા છે; સ્વયં સ્વપ્નાંઓના વેચણુદાર છે.

વમનત જેમે ને ફૂલડાં પ્રગટે, એમ વમનત જેમે ને ગ્વખના પ્રગટે
છે ગ્વખના જીવવા હોય તે હૈયાની જાગ લઈને આવજો

વસન્તના ખોળા મહીથી મગે પૂજ્યા એ સ્વપ્ન,
હૃદયની મૃદુ ફૂલકોટીની માહી જીવ્યા એ ગ્વખન :
દ્રઘ ન્વખ લેજો રે ।

હવે વિમાનનો યુગ ખેડો છે ભિડજે નહિ એ અટવાઈ જશે
યુગમન્થનના ધમ્મગન્ધલોણામા માખણ હિનાગ્વા હોય તે ગ્વખના મેવજો

ગ્વખના મેવે એ લાસનાવાદી કે વાગ્તનાદી
આવો, ઉધાટો પોપચા, ૯ આણુ માહી સ્વપ્ન;

આવો, આખડીમા ગ્વખનાના નહુ આણુ પછી જગતભદુ દખાજો

આવો, ઉધાટો પોપચા, હુ આણુ માહી ગ્વખન,
એથી શુ સન્કળ પગિમણુજો ?

જીવન પણુ બની જશે (તમ) મીઠું મનોહર ન્વખન,
કહો, શુ મૂલ દેજો રે ।

જીવનનું મીઠું મનોહર ગ્વખન મનએ જાણુ અને માણુ છે

કવિ ન્હાનાસાલ

(મણિમહોન્મયના આહિન્યખોલ લાગ ૨, 'સ્વપ્ન વેચણુહોગે' લાપણુમાથી)

સ્વ. કવિ લલિતજ્ઞના આશીર્વાદ

વસન્ત-કાકિલનો લાડીલો

(સંસ્કૃત)

કુકુમાકર! તું વર્ષન, કાવલનો તું લાડીલો,
રસરંગે વિલમ્બનઃ પ્રાણપદ્મિનિ રેલજો!
સુકોમલ તું સુકુમારઃ હૈયાનો હૈયાગ તું!
ખીલવે દિલ ગુલઝાર મનનો માનવ માય નહિ!
મંજુપત્રને યોગ માનસગેવર તું ભરે;
ઉર-સરિતાને ઝોક વર્ગન તું તરખોળતો!
જાણે રસની રીત, એક મેઘ, ખીજે કવિઃ
ધરમે નિરપદ પ્રીતઃ ત્યમ લીલા લીલી રહે.
કવિ! તું ત્રિકાલાતીત, નિત્ય નવીન યુગને રચે,
પુષ્પ કાવ્યો રસગીત; જગ અખણે શ્રુતે.
અગમ્યના સંકેત પરખે તું પ્રેમાંગને,
પુષ્પ યુગને સચેત, કર માનવ મંસારને.

નિવેદન

સ્વ પિતાશ્રી કવિ 'કુસુમાકર' - જેમની કાવ્યદેવીની આરાધના કે ૧૯૧૫થી શરૂ થયેલી - તેમનો આ પ્રથમ કાવ્યમંદ્ર પ્રગટ કરતા અમે ઘોડોક મતોય અનુમતીએ છીએ કવિ 'કુસુમાકર'ના શરૂઆતના કાવ્યો સુન્દરીસુમોદ, 'પ્રુદ્ધિપ્રદાશ,' 'સાહિત્ય,' 'શુભગન,' 'વસન્ત' વગેરેમાં પ્રગટ થતા હતા કરિ નહાનાલાલ અને કવિ ખમ્મદદાદ એમને કાવ્યો અથરથ સ્વરૂપે પ્રગટ કરવાનું ઘણી વાર લખતા ૧૯૩૮માં આની હસ્તપ્રત તૈયાર પણ કરેલી; તે પછી ૧૯૪૧માં અમદાવાદ આવવાનું થતા પ્રો ગવળ, શ્રી ધૂમકેતુ, શ્રી ઉમાશંકર જોષી વગેરેને તે હસ્તપ્રત - 'સ્વાન પાત્રિકા'ની - ખતાવેલી પણ ખરી

આ પછી વર્ષોનો અનગપ પડી ગયો પિતાશ્રીએ નિરૂત્તિ લીધા બાદ 'મહાત્માન' (પાય ભાગ), જગતમાહિ ની ૫૦૦ વાર્તાઓ, 'ભાગ લાલન,' જ્ઞાનદર્શનગીતાઓ, પ્રેમસીંગીતાઓ વગેરે લખ્યા છે'ના બે વર્ષો તેઓ 'ટાંગોગમન' ગની ગયા હતા અને ટાંગોગની અનુકૃતિઓના દમેક મમહા પણ તૈયાર કર્યા હતા

એમના જીવનમાં કઈક ઉપેક્ષાને કાગ્લે નિર્મદ ખૂબ પ્રમાણમાં નહોતો, અને અથગ્ય સ્વરૂપે કશું જ પ્રકટ કરવા માટેની ખમારી ધખા, એમની હયાતી દગમિયાન તો જગ ન જ આની શકી

અમારા સદ્બાગ્યે તેઓએ પર્મદ કરેના અને ટિપ્પણ સાથે લખતા કાવ્યોની નોટો જડી આની તેઓની હયાતીમાં એકાદ બે મમહા નગટ થઈ શક્યા હોત તો શુભગત એમનો કદ જરૂર શકત આ તો માન

ધોડાં ચૂરેલાં કાન્યો જ લીધાં છે. આ સિવાય દસ-બાર કાન્યવંશો પ્રગટ થઈ શકે એમ છે.

૨૧. વડીલ 'કુન્દમાર' જેમને *King and philosopher and poet* તરીકે ઓળખાવ્યા છે અને જેમની સાથે સ્વર્ગસ્થને કેદ ૧૯૧૫ થી પરિચય થયો હતો એવા મુ. શ્રી વિષ્ણુભાઈ ત્રિવેદી સાહેબે, પોતાની નાદુરસ્ત તબિયત છતાં, શ્રમ લઈ પુણેવચન લખવા તરફી લીધી છે તે બદલ અમે એમના કાળી છીએ. અમારી જનજાગૃષ્ણ મુ. વ. દાદાશ્રી વૈકુંઠપ્રસાદ છે. લેખીપુરાએ આ મંચડ પ્રકટ કરવા માટે અમને પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન આપ્યાં છે. મુ. ગુરુવંશ શ્રી અર્જુનરાવ રાવળ સાહેબ, શ્રી જયલિખ્ણ, શ્રી ઉમાશંકરભાઈ લેખી - આ વડીલોએ પછુ અનેક વખત ઉપયોગી મુચનો કર્યા છે. શ્રી મધિન્દ્રપ્રસાદ શિવપ્રસાદ લેખીપુરાએ કાન્યોનાં મૂકે જોવાનું કહિત કાવે ખૂબ સમય મેળવી કર્યું છે. આ સૌનો અન્તઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

સૌજન્યમૂર્તિ મુ. શ્રી ગણુભાઈ રાવળ અને 'કુમાર' પ્રિન્સરીના કાર્યકરોએ પ્રેમભરી કાળજી અને દેખરેખ ગળી આ સંચલનું મુદ્દાકામ સંજોષાંગ રીતે અને સમયસર પાર પાડ્યું છે તે બદલ અમે ખરેખર કૃતજ્ઞતા અનુભવીએ છીએ.

જે મુદ્દાની સન્માનનીય સાહિત્યકારો અને વિવેચકોએ આ મંચડ તોઈ જઈ અભિપ્રાયનોંધ મેકલવા તરફી લીધી તે બદલ અમે તેમના કાળી છીએ.

મંચ-પ્રકાશનના વેચાણની ઉપાધિમાંથી અમને મુક્ત કરવા માટે મુન્દર અન્ધરન કાર્યાલયવાળા મુ. શ્રી સંમુભાઈ જ. શાહના અમે ખૂબ આભારી છીએ.

અમને આશા છે કે ગુજરાતના કાવ્યરસિકો જૂની પેઢીના આ
અવનશિષ્ટી કવિની કૃતિને ભટકાગને અને રસગંધની મધી જ અપ્રકટ
કૃતિઓ પ્રકટ કરવા અમને પ્રોત્સાહિત કરશે

‘કુન્દુમાક’-પરિવાર વતી

ભરતકુમાર શંભુપ્રસાદ જોષીપુરા

જનનુદ્ધતુવન, કોચગમ, અમદાવાદ-૫

પ્રથમ પુસ્તકાલય : પાનજી,

શ્રાવણ વદ ૯, વિક્રમ. ૨૦૧૬

તા. ૧૩-૮-૧૩

અગત્યની શ્રુત્તિ

પૃષ્ઠ	કાવ્ય-સુક્રાંત	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	આદિપ્રરણુ	છેલ્લી	સાહિત્યામૃતનાં	સાહિત્યામૃતનાં
૮	સ્વપ્ન	૧૧	દાન્તિ	દાન્તિય
૧૦	દેવદૂતિ કે દ્યુતિ	૪	કાન્તિ આદેશ	કાન્તિ-આદેશ
૧૦	દેવદૂતિ કે દ્યુતિ	૬	સ્વપ્ન તરી	સ્વપ્નતરી
૧૦	દેવદૂતિ કે દ્યુતિ	૮	અતુલને	અતુલ ને
૧૧	એ દિવ્યાંશુલિ	૧૩	તન્ગી	તંગી
૮૮	સ્વપ્નોઃ ભાગેતારાં	૩	અનંતાને	અનંતનાને
૮૬	મધુની મનીષ	૫	શ્રવણના	શ્રવણમાં
૮૮	ખ્યાખી ખુશખો	૩	ખ્યાખીને	ખ્યાખી ને
૫૨	રમૂનિની વિગમનિમા	૮	પાપના	પાપમાં
૫૫	વિશ્વાન્મા	૧	ગલાધ	ગલધિ
૫૫	વિશ્વાન્મા	૧૨	ગંપશે	ગંપશે
૫૬	કૂલકાની	છેલ્લી	માનસીમાન	માનસીમૃતિ
૮૩	મરીખના ધરમાં	૧૮	તુષ્ટિ	તુષ્ટિ
૧૨૮	સતમનું નામ દે	૧૬	મધૂર્મિધી	મધૂર્મિધી
૧૭૭	વિશ્વરત્ન-ત્રિપુટી	૧	પલટો	પલટયો
૨૬૪	કર્તવ્યદેવીને	૧૬	કર્તવ્યરત્ન	કર્તવ્યરત
૩૦૬	હા હા હી હી	છેલ્લી	આપ	આપ
૩૧૨	કવિના	૫	કલાના	કલા ના
૩૧૨	કવિના	૭	એના	એ ના
૩૧૨	કવિના	૧૧	મધુ દર્શને	મધુદર્શને
૩૧૨	કવિના	૧૨	ઉર રપર્શને	ઉરરપર્શને
૩૧૩	કવિના	૧૫	કિમ્ કદમ્ યયક્ષમ્	કિમિદમયક્ષમ્
૩૨૦	મિનાક્ષરી પરિચય	૩	શેલીને	શેલી—ને

સ્વપ્નનો માનવી

આ ભરત, આપમસ્ત કવિ જોષીપુરા નડિયાદની સરકારી હાઈ-સ્કૂલમાં શિક્ષક તરીકે ૧૯૧૫ના અરસામાં આવ્યા. એમના વિદ્યાર્થીપ્રેમ અને સાહિત્યપ્રેમથી થોડા જ વખતમાં એ આગળ પડતા શિક્ષક ગણાવા લાગ્યા. સાહિત્યના જ્ઞાનને લીધે એમના પોતાના વર્ગ ઉપરાંત કોઈ શિક્ષક ગેરહાજર હોય તો તેને બદલે બીજા વર્ગોમાં એમને જવાનું થતું. ત્યાં તેઓ કોઈ કોઈ કાવ્યનું વાચન કરના ને ખૂબ રસથી સમજાવતા. એમની તત્લીનતા વિદ્યાર્થીને પણ તન્મય બનાવતી. વિદ્યાર્થીઓ કોઈ સામાજિક કે સાહિત્યિક પ્રશ્નની ચર્ચા કરે તે એમને ગમતું. કુમળાં બાળકોની સાહિત્ય-અભિરુચિ આ રીતે તેમણે વધારી હતી. મને, શ્રી. મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ વગેરેને આવેલા લાભ મળેલો. શિક્ષક જોષીપુરા સાહિત્યભક્ત તથા કવિ એવા કુસુમાકર હતા. અને આ કુસુમાકરે શિક્ષક તરીકે નિવૃત્ત થતાં લગી અમૃત્ય વિદ્યાર્થીઓને રોજ-બરોજનું શિક્ષણ આપતા ઉપરાંત અનેકને સાહિત્યનો સગ લગાડ્યો.

સૂરતમાં અમ બેઠેલો પરિચય વધ્યો અને અમે સાહિત્યરસિક મિત્રો બન્યા. સાહિત્ય અને તેમાં ય કવિતા, એના જેટલો કોઈ વિષયનો તેમને રસ નહોતો. કવિતા રચના એમનો હંદ, સાહિત્યચર્ચા એમનો નાદ, સાહિત્યવાચન તેમનો વ્યામંગ. અમે જેહિ ઓગણીસમી સદીની અંગ્રેજી કવિતાના રસિયા અને તે જ રીતે નરસિંહરાવ, કલાપી અને ન્હાનાલાલના પ્રશંસકો હતા. પરંતુ બલવંતરાયે જે નવો અર્થપ્રધાન કવિતાનો પ્રવાહ શરૂ કર્યો અને પોયટ લાગણી, પોયટ લક્ષકાર અને લપટી પદાવલિનો

વિરોધ ઉચ્ચાર્યો ને પ્રસાર્યો તેને દૃઢ અનુકૂળ હતો પણ કુસુમાકર નહોતા. ૧૯૩૦થી તે જીવનના અંત લગી નવા નવા પ્રયોગો ને નવી ટેકીના તેઓ વિરોધી રહ્યા. સુ-દરમ્ આદિનાં ઉત્તમ ગીતો અને ઉત્તમ કાવ્યો તેમને ગમતાં, પણ સમગ્રપક્ષે આધુનિક અને વિદેશી કરીને નવતર કવિતાનાં લક્ષણો તરફ તેમને અપાર અરુચિ હતી. તેથી તો કુસુમાકર સ્વાભિમાનથી ઉચ્ચારે છે :

‘કાલિદાસ લવભાત રાણી ને કૌટુસ કાળનો
ગો. મા. ત્રિ. કલાપી ન્હાનાલાલનો સુમવારસ.’

કુસુમાકરને આગ્રની નવીન, નવનર કવિતામાં શબ્દનાં અંખરાં દેખાય છે, અને તેનો તેમને પ્રમદ કલેશ છે :

‘દેવાયાં લાસ્યથી નેત્રો, બને છે ભવવ્યાકુળ.’

કવિતાપ્રવાહોના મંગમરયાને જે વમળ થયા, કવિનાયાદોના સંઘર્ષમાં જે ભમરીઓ ઉદ્ભવી તેમાં કુસુમાકરની કલા કસાર્હ. આપણી કવિતાના ઇતિહાસમાં આ એક ઘટના તોંધવા જેવી છે. ન્હાનાલાલ, નરસિંહરાવ અને કલાપી ત્રણેય કુસુમાકરના આશંક્ય હતા, કુસુમાકરનાં કાવ્યોમાં એમની રીતિનું દર્શન થાય છે, જ્યાં એમને જે આદર્શ રાખી પોતાની કવિતાના કુસુમાકર ચિકિત્સક ધર્મ રાક્યા નહિ.

એમની કવિતાના હિતમાં ખીજ વસ્તુ હતી તે પણ તેમનાથી પોતાના જીવનકાળમાં ધર્મ શકી નહિ. એમની કવિતાના ઘણરકાળમાં, ૧૯૩૦-૪૦ના આગામાં, એમણે પોતાનાં કાવ્યોના નાના મોટા મંત્રદા બહાર પાડ્યા હોત તો સમજાવી વાચકવિવેચકોના પ્રતિભાવોની અસર એમણે અજાણતાં પણ ઝાંક્ષી હોત અને એમની કવિતાનો પિંડ વધારે દૃઢ અને પારદર્શક થયો હોત. એ ના બન્યું એનું નામ નિવર્તિ ખીજું શું ?

ધણે રથળે મૈત્રી અને પ્રીતિની પિપાસાની હૃદયની પાન સીધી કહેવામાં કુચુમાકર સફળ થયા છે અને પોતાના પ્રિય કવિઓની આરાધના પણ સાર્યક કરી છે.

‘હું જાતાંને નવ કંઈ ચતો એમને લેશ શોક,
હુંથી એને હૃદય ફરકે પાંખડી પાદડી ના,
દિવ્યાન્માને મુજ પ્રણયની શી તથા, શી તમા છે?
લવ્યાન્માને પ્રણવ-પ્રણયે શી તમના સમાધિ!’

‘આજ હું હોંચકે મૂલું કવિતા કે રટયા કરું,
ચાંદલા જેમ આયુમાં હાથે લાયે ઘટયા કરું.

ને આવતી દિવાળી તો દેખતી હોય કે નહિ;
પ્રસ્થાને સ્વર્ગના ભર્ગ મેળવું, દિલમાં ચાહું,
ખાલી આ હોયકે દેખી ટ્રાઈ આંતુ ન સારશે !
સ્વપ્નના માનનીને તો સ્મૃતિમાં જડી ધારણો.’

કવિને ખરી પિપાસા સૌન્દર્યની છે; માનવસૌન્દર્ય, પ્રકૃતિસૌન્દર્ય, સાહિત્યસૌન્દર્ય માટે તેમને અતિશય અનુરાગ છે. એ સૌન્દર્યમાં તે જીવે છે; એ સૌન્દર્યની લાવના પીરસવામાં તેમને કવિ તરીકેની સાર્યકતા લાગે છે. કેટલીક વાર આ પિપાસા ને રાગ એક ભૂતાર્થ બનાવ તરીકે જણાવી, એ છંદકનનું આવર્તન કરી, કવિ અટકી જાય છે; સૌન્દર્યના આકારસર્જન સુધી, સૌન્દર્યનું વાચકને મંવેદન થાય ત્યાં સુધી તે ઝંખના પહોંચતી નથી. પરંતુ આ કાવ્યો તેમના વ્યક્તિત્વની ઝાંખી કરાવવામાં સફળ થાય છે.

‘વસન્ત વેચણુહારી વેચુ સ્વાન્તના એકાન્ત.
વિરાટ રમણા, રમણ્યાં જનાં, ખેલે અનન્ત સાન્ત’;

* * *

‘ભારકરનાં જ્યોતિ હું વેચું, કોઈ છે માહક ?
જગનાં અન્ધારાં ઉલેચું, કોઈ સંમાહક ?’

‘નેણુલાં-સોણુલાં-પરી વેચું, કોઈ છે માહક
હું ભમ રવખતરી વેચું કોઈ સંમાહક ?’

* * *

‘અન્દા તારા કુસુમ લતિકા આપતાં દષ્ટિદાન;
વિદ્યાતમાના ઉરધ્વનિ ઝીણું, ભદ્ર સૌન્દર્ય પામી.’

કુસુમાકર આ અવનિમાં “ઈન્દ્રધનુજીવન”ની અભિલાષા સેવે છે. કવચિત્ એ આશા મરુભૂમિમાં મધુખિન્દુ જેવી મિથ્યા લાગે છે, કવચિત્ એ સાચી લાગે છે, કેમકે વસ્તુના છેવટે તો વસ્તુ ને રસ ઇલકાવે છે, એનાં અનેક સર્જનમાં સૌન્દર્ય તથા રનેલ છે. સ્વપ્નોનો કવિ પટ્ટતરે આ સંસારનો જ રસિયો છે. આશા, નિરાશા અને અભીષ્માની કેટલીક ભાવાવસ્થાઓ કવિ લાગણીના લયમાં સ્ફુટ રીતે વ્યક્ત કરી શકે છે. જીવનમાં જે ન પ્રાપ્ત થયું અથવા જેની વાસના અત્યંત જ રહી તેનો જ મહિમા કવિ કવિતા દ્વારા કરે છે. સમકાલીન અને કૌટુંબિક સંયોગોને લીધે તેમનો પરાક્રમશીલતાનો કોડ ન સંતોષાયો, લોકસેવાની ભાવના તમ ના થઈ તે જાણે ભગવાન છુદ્ધ અને મહાત્મા ગાંધીની વંદના દ્વારા કવિ સંતોષના હોય એમ લાગે છે. ૧૯૪૪માં લખેલું એમનું કાવ્ય “જગો, વિરાટ જગો” રૂપાંગ્રી ને આસ્વાદ્ય છે. કવિનો આ ઉદ્દગાર એમની પરિસ્થિતિની મર્યાદા વટાવી શુકત અનુભવે છે.

‘ક્યાં ચુધી આ ધરનો હંબર
ઉંઘાં ઝાળ્યા કંઈ ડુંગર.’

‘કુસુમ મમી જીવનનિમિત્ત થી જંગો, વિગટ જંગો!
અપત્યની અમ આદૃતિમાથી જંગો, નિરા જંગો’

‘કુસુમ પ્રભુ તુ તો કામિનાગર, જંગો વિગટ જંગો,
આજ તમના છે જૂઝવાની, જંગો વિ ૧૨ જંગો’

એવો જ સહજ પ્રનાહી ને સફળ ઉદ્દગાર ‘યનગનતુ યૌવન આન્યુ’ છે

‘યૌવનની આ નીજળી અડતા કેમ બને રોકાતુ ?
યૌવન યનગનતુ આન્યુ

વિગટ યુગની ઉઠા જિંદગી, બટુક બની શક્યાતુ ?
ધટે ન વગર આ યાત્રા, નીંદ મરી ઘેરાતુ
યૌવન યનગનતુ આન્યુ

રનાનોને નવ હોય શૂંખના, તોડીકોડી મલકાતુ,
અધજીવકયા આ પ્રભાદ્વાગને ફગાસ ૭ ઉવડાતુ
યૌવન યનગનતુ આન્યુ’

*

/

*

આ પુરોષયનમા કુસુમાકરની કવિતાનુ મૂ નાકન કરનાનો મારો
ઈરાદો નથી ૭ તેમના રનેહાળ કુદરતવ સક્ષ લાનનાનુરાગી મધુર
વ્યક્તિત્વનુ માન અન્ય કંઈ છુ કુસુમાકરે યુગરાતી, અગ્રેજી, મરુત,
ફ્રેન્ચ, અને અગ્રેજીદ્વારા અન લાપાઓના પછુ પ્રસિદ્ધ પ્રથોનુ આજીવન
મેનન કર્યું છે, એમને અત્યંત પ્રિય એવા પ્રજિજ્ઞ કવિઓની એમણે
આગાહી કરી છે, એના ફળ એમની વૃત્તિ અને કલાસૂત્ર અનુસાર
એમણે પોતાના કુટુંબને વારસા તરીકે સોંપા છે, એની આશાએ કે
યોગ્ય મમ્મે, મોહિ પરુચિની અનુકૂળ ક્ષણે, એ મર્મ સાહિત્યવૃત્તિઓનો

વારસો ગુજરાતી વાચકને સુલભ થશે. સ્વ. કુસુમાકરની એ પરમ અભિલાષા વ્રમ થાયો ! જેણે સૌન્દર્યનો અનન્ત સાગર નિહાળ્યો છે તેણે એ નિહાળવામાં જ એક રીતે આત્મવિકાસનો પુરુષાર્થ સાધી લીધો છે.

અને આપણે—

સ્વપ્રતા માનવીને સ્મૃતિમાં જડી રાખીએ.

સુરત

તા. ૧૮-૭-૬૩

વિશ્વપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી

સૂચિ

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ	ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ
૧	વન્દન મોગીધરને	૧	૨૨	સૌન્દર્યની વ્યાખ્યા	૪૨
૨	જગો, વિગટ જગો	૨	૨૩	મારાં કાવ્યે	૪૩
૩	સ્વપ્ન વેચણહારી	૪	૨૪	સ્વપ્નોઃ મારાં કે તારાં	૪૪
૪	વસન્ત વેચણહારી	૭	૨૫	મધુની મનીષા	૪૬
૫	દેવદૂતિ કે દ્યુતિ	૯	૨૬	એક તારો	૪૭
૬	એ દિવ્યાંશુલિ	૧૧	૨૭	જગો, જગો અંતરગાન	૪૮
૭	સ્વપ્નવસન્ત	૧૨	૨૮	પવાળી ખુશબો	૪૯
૮	આત્મી પ્વનિ	૧૪	૨૯	કર પ્રિયતમ!	
૯	વિરાટ જિભો ત્યાં	૧૫		મુગ્ધ અંતર ખાલી	૫૦
૧૦	સત્યમ્ શિવમ્ મુન્દગમ્	૧૮	૩૦	રમૂનની વિરમૂતિમા	૫૨
૧૧	મરમૂમિમાં મધુળિન્દુ	૨૧	૩૧	અમૃત ને અનૃત	૫૩
૧૨	નિર્વાણનું પદપગમ દોળો	૨૩	૩૨	ઈષ્ટાનિષ્ટ	૫૪
૧૩	આત્માનાં આંસુ	૨૭	૩૩	વિદ્યાત્મા	૫૫
૧૪	મારાં હારો	૨૯	૩૪	ફલદાની	૫૬
૧૫	શારદાની મૂક વીણા	૩૨	૩૫	શયનાગારસખી! આત્માનું	૫૮
૧૬	સૌન્દર્યની દેવીને	૩૩	૩૬	વિરાટની અખતા	૬૦
૧૭	સૌન્દર્ય-લાવનાકુસુમ	૩૪	૩૭	સ્વપ્નશિષી	૬૩
૧૮	સૌન્દર્યોના ભોક્તાને	૩૫	૩૮	જ્યાં જ્યાં કવિ ત્યાં	
૧૯	સ્વપ્નિકા	૨૮		સ્વપ્નવસન્ત	૬૪
૨૦	આવો, શુભાગ ને		૩૯	વૈશ્વાનર! ક્યાં છુગ	
	મોગરા ગાયે	૩૯		અગ્નિ ઝારી??	૬૬
૨૧	વાગીધરીની વીણા	૪૧	૪૦	મુગ્ધગતયુનો મન્થો	૬૯

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ	ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ
૪૧	કોણે કલ્પ્યો ?	૭૧	૬૫	સૌન્દર્યદેવી	૧૦૮
૪૨	માનવ-મેનાં	૭૨	૬૬	પ્રેમસૌન્દર્ય	૧૧૦
૪૩	એ રે ફલવેણીની અમને		૬૭	સૌન્દર્યોનો ભોક્તા	૧૧૨
	બહુ રઢચ લાગી	૭૩	૬૮	પ્રેમીજનોનો પ્રેમ	૧૨૦
૪૪	તદ્ગુરે તદ્વન્તિકે	૭૪	૬૯	ચમેલી	૧૨૨
૪૫	લતા-ભાધવી	૭૭	૭૦	કેલ જૂનો છે	૧૨૩
૪૬	પદ્મવનિ-સન્ધ્યાના કે		૭૧	પુલ્કણ ને ગુલ	૧૨૪
	સોણાનાં ?!	૭૮	૭૨	તારાં મિલનને જુદાઈ	૧૨૫
૪૭	ધનગનતું યૌવન આપ્યું	૮૦	૭૩	પ્રિયાનાં જનુ	૧૨૬
૪૮	મધુવાતા ઋતાગતે!	૮૨	૭૩	ધરક બિમારી	૧૨૭
૪૯	ગુર્જરીને કીર્તિમન્દિરે	૮૩	૭૫	સનમનું નામ દે?	૧૨૮
૫૦	અમરાપુત્રીનાં અતિથિઓ	૮૫	૭૬	ભર કટોળ રગ દે	૧૨૯
૫૧	રાજહંસ	૮૭	૭૭	દિલદારનાં દર્શન	૧૩૦
૫૨	એકલકાં રમશું	૮૯	૭૮	તારા વિના ગમતું નથી	૧૩૧
૫૩	કાલાગ્નિ	૯૨	૭૯	સૌન્દર્યો	૧૩૨
૫૪	ગરીબના ધરમાં	૯૩	૮૦	તમારાં સૌન્દર્યો	૧૩૪
૫૫	વનવનો ગહેકી રહેશે		૮૧	છેલી રાત	૧૩૫
	જ ત્યારે	૯૪	૮૨	પ્રેમની મુદ્રિકા	૧૩૬
૫૬	કવિતાના પાતાળનાદ	૯૫	૮૩	સનમ	૧૩૭
૫૭	શીઘ્ર ગઢને કહી ચમેલડી?	૯૬	૮૪	પ્રભુને	૧૩૮
૫૮	જીવનપલટો	૯૮	૮૫	સોણહું કે સત?	૧૩૯
૫૯	હિમા	૧૦૦	૮૬	નેણુલે કે સોણુલે?	૧૪૦
૬૦	અમો મસ્તાન	૧૦૨	૮૭	યૌવનશ્રી	૧૪૧
૬૧	પરસ્તી હરતી મસ્તીની	૧૦૩	૮૮	તારામૈત્રક	૧૪૩
૬૨	પ્રભુનું સ્વરૂપ	૧૦૫	૮૯	એક વાર	૧૪૫
૬૩	દિલદારનાં દર્શન	૧૦૬	૯૦	સતયુગના હંસાને	૧૪૫
૬૪	ખખર લે	૧૦૭	૯૧	વિશ્વમાનવી	૧૪૮

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ	ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ
૯૨	ગુરુ શિષ્ય-માધી વિનય	૧૪૬	૧૧૬	(૫) મધુશ્રી	૧૮૭
૯૩	દારનો દૈત્ય	૧૫૨	૧૧૭	(૬) સજની નમની	૧૮૮
૯૪	કવિશ્રી ન્હાનાલાનને	૧૫૩	૧૧૮	—નિગ્ધધિનિધિ	૧૮૯
૯૫	જોગીડાને	૧૫૪	૧૧૯	—મિલન	૧૯૦
૯૬	પ્રભુના આલોક	૧૫૫	૧૨૦	વતન-અગ્નિ	
૯૭	મોહન દગગસી	૧૫૬		(દાવામિ ને વડવામિ)	૧૯૧
૯૮	ભાગ્યના આનુ	૧૫૮	૧૨૧	જવાળા	૧૯૨
૯૯	પુગણ ભાગ્ય	૧૬૨	૧૨૨	સ્વૈરનિહારી	૧૯૩
૧૦૦	મલની ખજારો	૧૬૪	૧૨૩	મગના કૃષ્ણલા	૧૯૪
૧૦૧	જોગીડા	૧૬૫	૧૨૪	યૌનન	૧૯૫
૧૦૨	જોગીડાને	૧૬૬	૧૨૫	સન્ન હન	૧૯૭
૧૦૩	યુગ વન્દના	૧૬૭	૧૨૬	ગુનામે મુગલિગાન	૧૯૯
૧૦૪	ભાગ્યના નાટ્યમહિની		૧૨૭	પ્રસન્ન મન	૨૦૦
	ન્યના	૧૬૮	૧૨૮	હિવાદર્શન	૨૦૧
૧૦૫	હૃદયકુળ	૧૭૦	૧૨૯	અમૃતખિન્દુ	૨૦૨
૧૦૬	માધીજીના સત્યપ્રભુ	૧૭૪	૧૩૦	અમૃતપ્રદિ	૨૦૩
૧૦૭	માધીજીનું જીવનધ્યેય	૧૭૫	૧૩૧	અમૃતાનુભૂતિ	૨૦૫
૧૦૮	હૃદયકુળ	૧૭૬	૧૩૨	યુગ યુગનો ઝેન	૨૦૭
૧૦૯	વિષસન્ન-નિપુટી	૧૭૭	૧૩૩	પ્રાર્થના	૨૦૮
૧૧૦	બુદ્ધ, ઈશુ, ગાવી	૧૮૦	૧૩૪	સૌન્દર્યો	૨૧૧
૧૧૧	શબ્દાતીત ગીત	૧૮૧	૧૩૫	અવિભક્ત આત્મા	૨૧૨
૧૧૨	ઉર્વશી			” ”	૨૧૩
	(૧) નમન શરને પ્રિયા	૧૮૨	૧૩૬	માનમમાધિ	૨૧૪
૧૧૩	(૨) દક્ષિણાનિનને	૧૮૩	૧૩૭	સૌન્દર્યો	૨૧૫
૧૧૪	(૩) લના ને વલિતા	૧૮૪	૧૩૮	જગત	૨૧૬
૧૧૫	(૪) પુષ્પધન્વાના		૧૩૯	મગ્નનીયન્	૨૧૮
	પ્રહારો	૧૮૬			

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ	ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ
(૧)	એક સાહિત્ય સમાધિ		૧૬૪	તું આવે	૨૮૮
(૨)	સરસ્વતીચન્દ્ર સાથે		૧૬૫	આદુનિ-વિભૂતિ	૨૮૯
૧૪૦	માનસી હસીને	૨૧૯	૧૬૬	તારાં રહસ્ય	૨૯૦
૧૪૧	જ્ઞાનવિહાર (૧)	૨૨૮	૧૬૭	વિશ્વકલ્યાણ વિધાત્રી	૨૯૧
૧૪૨	જ્ઞાનવિહાર (૨)	૨૩૫	૧૬૮	પ્રાયેના	૨૯૨
૧૪૩	સૌન્દર્ય	૨૪૨	૧૬૯	યુગયુગની પ્રેમ સગાઈ	૨૯૩
૧૪૪	સમ્યક્ જ્ઞાનદર્શન	૨૮૩	૧૭૦	સુરતાલહરી	૨૯૫
૧૪૫	જ્ઞાનરવરૂપ	૨૪૪	૧૭૧	તારાં લગ્નની	૨૯૭
૧૪૬	અનન્ય શક્તિ	૨૪૫	૧૭૨	સખિયા સાવરિયાં	૨૯૮
૧૪૭	સૃષ્ટિ શી મનહરણી ?	૨૪૬	૧૭૩	મધુતૂપા	૨૯૯
૧૪૮	પૂર્ણની પ્રતીતિ	૨૪૭	૧૭૪	સ્વપ્ન આરામગાદે	૩૦૦
૧૪૯	વિશ્વ ને વિશ્વનાથ	૨૪૮	૧૭૫	અંખના	૩૦૨
૧૫૦	જ્ઞાન : ને સન્તદષ્ટિ	૨૪૯	૧૭૬	જીવનકટોરા	૩૦૩
૧૫૧	સૌન્દર્ય પૂતળા	૨૫૦	૧૭૭	મધુરાતે	૩૦૪
૧૫૨	પ્રભુ ને પ્રકૃતિ	૨૫૧	૧૭૮	હા હા હી હી	(કદા કાવ્ય) ૩૦૬
૧૫૩	પ્રેમ-સૌન્દર્ય	૨૫૨	૧૭૯	‘દૂમિલી શુપ’ ફોટો	૩૦૭
૧૫૪	જ્ઞાનસમાધિ	૨૫૩	૧૮૦	અમિત્ર દશામાં	૩૧૦
૧૫૫	વસન્તગન્ધ	૨૫૪	૧૮૧	કવિતા	૩૧૨
૧૫૬	સાડહમ્ સાડહમ્	૨૫૫	૧૮૨	કવિ-કવિ ચિન્તક	ગોવર્ધન ૩૧૬
૧૫૭	પ્રાતઃકાલની પ્રાર્થના	૨૫૬	૧૮૩	કવિતા-ગુરુ ‘કાન્તા’ને	૩૧૭
૧૫૮	જ્યોતિર્દેવને	૨૫૭	૧૮૪	આનન્દશંકરભાઈને	૩૧૮
૧૫૯	કર્તવ્યદેવીને	૨૫૮	૧૮૫	શ્રી વિષ્ણુભાઈ ત્રિવેદીને	(પશ્ચિમૂર્તિ નિમિત્તે) ૩૧૯
૧૬૦	ભારતનું પુનરન્થાન	૨૬૫	૧૮૬	મિતાક્ષરી પરિચય	૩૨૦
૧૬૧	પ્રકૃતિલીલા	૨૭૬			
૧૬૨	પ્રભુને	૨૮૪			
૧૬૩	‘અંતર તું અબૂઝો’-	૨૮૬			

મુક્તકો

કલિકાવ્યો

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ	ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ
૧	મુક્ત અર્થ	૩	૨૩	શિખરલક્ષ્મી	૧૦૫
૨	આદિ અગ્નિ	૬	૨૪	પ્રભા અને પ્રતિમા	૧૦૬
૩	સ્વપ્ન	૮	૨૫	જ્ઞાનિ	૧૧૧
૪	મુંદરીના શિખર	૧૦	૨૬	ગોર્મિની હોમા	૧૨૧
૫	સીધી શીટી	૧૩	૨૭	દાદે જન્મવાનો છે	૧૩૭
૬	શિખર લેખપ્રભા	૧૭	૨૮	લોહી તરંગો —	
૭	'દ'	૨૦		પોતાના કે પારકા!	૧૪૪
૮	અનુભવ નિકર્ષ	૩૭	૨૯	તેજઃશ્યા	૧૪૭
૯	ઉકળે તો	૪૦	૩૦	પ્રભુજીત-પરીમાર્ગ	૧૫૧
૧૦	એકાન્ત	૪૫	૩૧	દુર્નય	૧૫૭
૧૧	મીઠા કાવ્ય	૫૧	૩૨	સ્મૃતિ-હર્ષની કે ગોકની	૧૬૩
૧૨	રોષ	૫૭	૩૩	આ-મલકમી	૧૭૫
૧૩	જિન્દગી	૫૯	૩૪	સમભાવ	૧૮૫
૧૪	પાગલખાનું	૬૨	૩૫	જ્યોતિર્ગ્ન	૧૯૦
૧૫	હારના કે સારથ	૬૮	૩૬	જિન્દગી ફૂલગ	૧૯૨
૧૬	આત્માના તારણ	૭૬	૩૭	દદય	૧૯૪
૧૭	વામન્તી તાજગી	૭૯	૩૮	કુમુદિની	૧૯૬
૧૮	પ્રતીતિ	૮૧	૩૯	શુભ કર્મ	૧૯૮
૧૯	આ-મલકમી	૮૮	૪૦	ભવાર્ષ	૨૦૨
૨૦	નવનામના	૯૭	૪૧	કમલિની	૨૦૮
૨૧	માર્ગપ્રતીક્ષા	૯૯	૪૨	ભાગ્યગણે	૨૦૬
૨૨	પ્રભુમંદિર	૧૦૪	૪૩	અપન	૨૦૭

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ	ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ
૪૪	ઝોરભો	૨૧૦	૫૫	વાવણી અને લાણ્યાં	૨૭૫
૪૫	આરબધ	૨૧૭	૫૬	નિરાશા	૨૮૩
૪૬	આસરાનાં આંસુ	૨૩૪	૫૭	પેતરો	૨૮૫
૪૭	સ્વનન-૧	૨૪૪	૫૮	કીકીમાં વિશ્વ	૨૮૭
૪૮	સુહૃદનો સ્પર્શ	૨૪૫	૫૯	શકુન્તલાનું એક નેપથ્યમાં	૨૯૧
૪૯	એક દિશાસૂચન	૨૪૬	૬૦	વિલોપન	૨૯૪
૫૦	મામૂલી વાત	૨૫૧	૬૧	સ્વર્ગઃ પૃથ્વી	૨૯૬
૫૧	છણકા	૨૫૨	૬૨	ચાકે પિંડો	૨૯૭
૫૨	નિષેધનો નિષેધ	૨૫૪	૬૩	કવિતાના રંગ	૨૯૮
૫૩	ટૂંકો હિસાબ	૨૫૫	૬૪	શ્રેષ્ઠ મન્ય	૨૯૯
૫૪	કાળપગલા	૨૫૭	૬૫	કાવ્યસૃષ્ટિમાં તાંડવ	૩૨૦

સ્મૃતિ-નૈવેદ્ય

પ્રિયજનોનં

(શિખરિણી)

નૃમાંગી વચ્ચે તો વિનુ^૧મધુ કુન્ને તથા પ્રભા,
નિમના અસ્થિતાની પગિમય મીઠી સ્નેહવ સ્થિતે,
ખાંધે હો- જ્યોતિ પુનિત સુકમા^૨ મગવ વિભા,
ભગ ચિત્ત વિત્ત અમન ધન આને શ પુનિતે

મહામૌન્દ્યોને અમનનિધિ નૌકા મુગ તર,
થયો મહાગે જન્મે મુગ ભરત આ ભુમિ નક્ષે,
જિવન આગમે પન્ન છુતિ શુ ત્યા તુવ ધર,
નૃમાંગે પ્રેર્યો - ડવજગત માણી શ સમયે

પિતા દ્રષ્ટાંગો પુનિત દગના પ્રેરક મયે,
અને ભક્તિમય જનની શુ પ્રચેતા ડવનની,
અખ્યા^૩ દિવા ભન્યા શિવતમ પ્રોત્તા કવનની,
અને વૈકુન્દ શ શિવમુખ કટોન પગિમસે

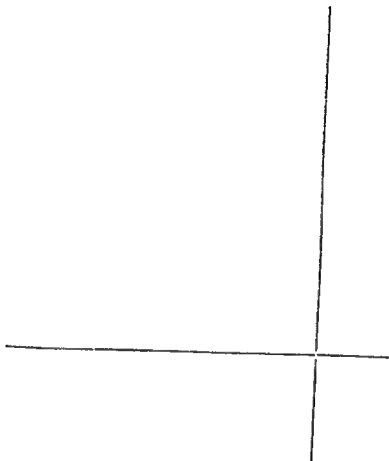
ખાંધે ને આનન્દી મુગ હૃદય આ મયન કુ,
તમા અર્પણ મધુ નનનીત સુચિ રડું

‘કુચુમાકર’

स्वभावसन्त

(स्वभावसन्तसंग्रह)

‘दृष्टुमाहरे’

વન્દન યોગીશ્વરને

(ભીમપદ્માસી-ત્રિતાલ)

વન્દન અનેક યોગીશ્વરને

તિતિક્ષા તપશ્રી લોગીશ્વરને

જ્યાં નહિ સ્પન્દન ઉખાહીન હિમગિરિશૃંગ,
દાન્ત શાન્ત પુષ્પોન્મલ ધવલ તપોરંગ
વજ્રકઠોર તપોમૂર્તિના મંગલ શ્વાસોન્ધ્વાસ
હિમગિરિ શિલા સમું વજ્રકઠોર ઉર કૈલાસ.
યુગયુગ સંકેલી લીધા શું જટિલ જટામાં,
મંજરી ભંસરી કે કાલ ખંજરી જટાધટામાં.
ભાલે રાજે શશીકલાનો સૌન્દર્ય સુહાગ,
વજ્ર કઠોર તપોમૂર્તિની કે નિર્ઝરતી આગ ?
અમૃત જ્યોત્સ્ના ઝમી કરે ઉન્મલ શૂન્યાગાર,
વજ્ર કઠોર તપોમૂર્તિ કરુણિમા મધુરિમા સાર.
જેમ શીતળ સાગરે ઉરે હસે લસે વડવાસિ,
હિમગિરિ ઉદરેથી જેમ નિર્ઝરે દાવાસિ,
કલ્યાણમૂર્તિ શૈત્ય કરાલથી નિર્ઝરે ત્યમ જવાલા,
જવાળામુખથી ઉરથી દગે કરુણાર્દ્ર અશ્રુમાળા.
ગિરિ તુહિન શૃંગે વેરાઈ નવલી કસુમ્બલ જ્યોતિ
જવાલામયી કેવી જ્યોતિ આનંદ મંગલ રહોતી.
એ જવાલા પ્રલયાગ્નિથી પૃથ્વી નક્ષત્ર નૃત્ય
વિસર્જનમાંથી સર્જન નૃત્યે શિવ કૃતકૃત્ય.

જાગો વિરાટ જાગો

(૧)

(રાત્ર-વસન્ત)

સ્વપ્નાળાં અમ લોચનમાંથી,

પાંખાળાં તેજલ તનમનથી,

અમ શિશુઓનાં, વિધુ વદનથી જાગો, વિરાટ જાગો,
ખલિહારાં અમ બટુ બદનથી, જાગો, વિરાટ જાગો.

છબછબિયાં અમે રમનારાં,

ઝરણાઓમાં રમે ધુમનારાં,

સાગરની સફરોને ચમણે, જાગો, વિરાટ જાગો,
મરણવા છવાને રમણે, જાગો, વિરાટ જાગો.

ઠયાં મુઘી આ ઘરનો ઉખર?

ઉરમાં ઓળંગ્યા કંઈ હુંગર,

ઈન્દુ કિરણ શ્રી અંબુલિમાંથી, જાગો, વિરાટ જાગો,
શિશુપદ ઠમલરજ ખૂલિમાંથી જાગો, વિરાટ જાગો.

લેધુ મતિમાંથી, લધુ ગતિમાંથી,

સુમનો વીણતાં સંગતિમાંથી,

કુસુમ ગ્રમી છવન-કૃતિમાંથી, જાગો, વિરાટ જાગો,
અપત્યની અમ આકૃતિમાંથી, જાગો, વિરાટ જાગો.

(૨)

જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો,
જીવનની આ કુંજગલીથી,
વાસન્તી આ કુસુમકલિથી,
મુરલિને સળકતે સાગર, જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો,
કરુણ પ્રભુ તું તો કિમિયાગર, જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો.

હૃદયકમળની પાંખડીમાંથી,
અજવાળાં અમ આંખડીમાંથી,
ટમટમ તારલી તેજ ઝખૂકે, જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો,
ધન્દ્રધનુ ઉર સ્વપ્ન ભભૂકે, જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો.

આંખોમાં છે ચેતન ચેતન,
પાંખોમાં છે જીવન જીવન,
દેવદુતિ ના કદી યુગવાની! જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો,
આજ તમન્ના છે જૂઝવાની, જાગ્યો, વિરાટ જાગ્યો.

૧૯૪૪

૧. મૂક અર્થ

(સમ્બરા)

શું અર્પું હું જનેતા! મુજ હૃદય તણા અંજલિ અર્થ મોંધા?
વાણી દ્વારા કરું હું મુજ હૃદય તણા ભિર્મિ-ભાવો શું મોંધા?
મીઠા મૌન પ્રભાવે ભવભવનું ઝલે થાતું ના સ્પષ્ટ વ્યક્ત?
મીઠી મૌનાક્ષરીને તવપદ જનની! અર્પતું ઉર ભક્ત.

સ્વપ્ન વેચણહારી

(૧)

(ગરબી)

સ્વપ્ન લેશે રે, કેઈ સ્વપ્ન લેશે રે?
સ્વપ્ન લેશે રે, સુંદર સ્વપ્ન લેશે રે?
મીઠાં મધુરાં ફૂલગુલાબી, સ્વપ્ન લેશે રે?
કેઈ સ્વપ્ન લેશે રે?

વસન્તના ખેળા મંહીથી સરી પડ્યાં એ સ્વપ્ન,
હૃદયની મૃદુ ફૂલકટોરી મંહી ઝીટ્યાં એ સ્વપ્ન,
કેઈ સ્વપ્ન લેશે રે?

આવે ઉઘાડો પોપચાં હું આંછા હઉં સ્વપ્ન,
છવન પણ ખની જશે મીઠું મનોહર સ્વપ્ન.
ઠહો શું મૂલ દેશે રે?

સ્વપ્ન લેશે રે, સુંદર સ્વપ્ન લેશે રે?
મીઠાં મધુરાં ફૂલગુલાબી, સ્વપ્ન લેશે રે?
કેઈ સ્વપ્ન લેશે રે?

૧૯૧૬

સ્વપ્ન લેશે. રે સુંદર સ્વપ્ન લેશે રે?
 મહેરી ફેરી સ્વપ્નશ્રી એ બહેરી લેશે રે?
 માણકોઠિલે હૃદયકુંજે, કુળ્યાં મોંઘાં સ્વપ્ન,
 યુગયુગ મધુ ઉર વેદનાએ મૂળ્યાં સોંઘાં સ્વપ્ન,
 માણદાન લેશે રે?

અન્તરિયાનાં આગળિન્દુએ લીનાં મારાં સ્વપ્ન,
 આશામીટે અપૂકડી અમીનાં પ્યારાં સ્વપ્ન.
 ગુલતાન રહેશે રે?

અન્તરના દરિયાવે ફૂળી વીણ્યાં મુકતા સ્વપ્ન,
 ઉરલહરી, રસધેલીશ્રી આનન્દ ભુકતા સ્વપ્ન.
 કાળજડાંની કેરે સોટી સોરી વીંધ્યાં સ્વપ્ન,
 ફિરસ્તાના રસ્તા આન્તરઘુતિ ચીંધ્યાં સ્વપ્ન.
 પ્રભુ પિછાણુ કહેશે રે?

જીવનલક્ષ્મી મોંઘી ગણી, પૂજ્યાં મેં તો સ્વપ્ન,
 અક્ષયપાત્ર અમીનાં આગે ફૂજ્યાં એ તો સ્વપ્ન.
 પીયૂષ-પાન લેશે રે?

કુંળી કળી શાં પ્રભુ પ્રીતિનાં વજ્ર પાયાં સ્વપ્ન,
 વજ્ર રિસાયાં, માંડ મનાયાં, દિલ રંગાયાં સ્વપ્ન.
 લોચન લહાણુ લેશે રે?

ઉર-ફીરી મસ્ત અધીરી બહાંગીરી સ્વપ્ન,
સ્વપ્નશાહી, બાદશાહી અગી અગીરી સ્વપ્ન.
ભાગ્યવાન લેશે ૨?

અન્તરલીરા ચીરાહીરા, ફૂલગુલાળી સ્વપ્ન;
કોઈ ધરાક અધીરા મારા, દિલ ગુલાળી સ્વપ્ન.
ગુણબળ લેશે ૨?

સત્યથી એ સાચુકલાં જીવનનાં સ્વપ્ન,
સત્ય ભૂંડાં ખોટુકલાં બનેા રૂડાં સ્વપ્ન.
પ્રાણદાન દેશે ૨?

કષ્પનાની કસ્તૂરીએ મહેકો જીવન-સ્વપ્ન,
સ્વપ્ન સમું જીવન બની મહેકો યૌવન-સ્વપ્ન.
મહોરી ફેરી રહેશે ૨!

૨. આદિ અરણ્ય

(અનુષ્ટુપ)

પાતી રામાયણી પાઠે માતા પ્રભુ પરાયણ
: સાહિત્યામૃતનાં આદિ અરણ્યાનું રસાયણ.

વસન્ત વેચણુહારી

(ગીત)

(૧)

વસન્ત હ્યો, વસન્ત હ્યો, પુકારું હ્યો વસન્ત,
મારે સુન્દર સાદ તો ગજબ્યા દિગ્દિગન્ત.

વસન્ત વેચણુહારી વેચું સ્વાન્તના એકાન્ત,
વિરાટ રમણા, રમણાંજ્યાં, ખેલે અનન્ત સાન્ત;
બધી એ ઝીલી મેં સુન્દર સન્તાકૂકડી,
મટુકી આ છલકે છે કે મધુ-મટકી અધૂકડી.

મારી આંખમાં આંજ્યાં કેવો સ્વપ્ન-વસન્ત,
એ મુજ અંજન ખોળું રંજન, લહરીએ લસન્ત;
જોખનિયાનાં જોમ ગ્રેનું આયુ રોમરોમ,
અંગ ફૂલદડા ઊછળી રહ્યા સૂર્ય ને શું સોમ.

એકવાર તમને તેડે છે, આંખોના મુજ તારા,
વિશ્વલીલા રસીલા, ચાંપુ પલિતા ફાગ અંગારા;
મારી આંખની રસજવાળામાં, રહ્યાં જીવનજ્યોતિ,
કેઈને મારી કીકી ઠામણ મહેરામણનાં ચોતી.

મારાં નયન-રસ દરિયાવે, લરવા મુક્તાપોશ,
કેઈ મરણવાને ગ્રેરે, જીવન આનન્દકેશ.

મૂલ્યમાત્ર માથું હું હું, તનમન તાલાવેલી,
નિગરના જ્વાળામુખી અંગારા ધાલાવેલી.

વિશ્વકુંજે હું મૂમું, તે ચે દેલી ઘેલી
કેણુ મુજને નીરજે કામણુગારીને અકેલી?

વિશ્વસૌન્દર્યો લલતાં મારાં મધુરાં નેત્રે,
અંગ અંગ કાવ્ય રંગતરંગ વ્યંગ શ્લેષે.

જ્વાળામુખીને ભેટવા કેણુ અમૃત અધિકારી,
મૃત્યુના અમૃતમાં વેરું, ચેતનની ચિનગારી.

૩. સ્વપ્ન

(અનુષ્ટુપ)

સ્વપ્ન દારિદ્રના જેવા અરેરે! સ્વપ્ન વૈભવો,
વૃત્તિની શૃંખલા હીણો - નહીં કાંસ્વપ્ન ચન્દ્રવો?!

દેવદૂતિ કે દુતિ?!

(ગીત)

ભાસ્કરનાં જ્યોતિ હું વેચું, કોઈ છે આહક?
જગનાં અન્ધારાં ઉલેચું, કોઈ સંઆહક?

વિધુ-મધુ જ્યોત્સ્ના હું વેચું, કોઈ છે આહક?
અશ્રુકણનાં મૂલ હું વેચું પ્રકુલ્લ ક્યાં સંઆહક?
સાગરનાં મુક્તાક્ષણ કેરાં, આહક તો મરણવા,
જેને ઉર અજવાળાં,—અનેરા દિલના દીવા?

સ્વાતિનાં ણિન્દુ હું વેચું, કોઈ છે આતક?
આતશનો કોઈ આશક, ઝડપી લેશે કે તક?!

હું વેચું છું સ્વપ્નો દિવ્ય, કોઈ છે આહક?
સ્વપ્નોદાત્ત મૂલ્ય લબ્ય કોઈ સંઆહક?

આત્મસમર્પણ મુક્તા મૂલ્ય, કોઈ છે આહક?
છે તેજોનિધિને તુલ્ય, કોઈ સંઆહક!

હું આર્તિવેદના વેચું, કોઈ છે આહક?
કોઈ મહામના દિલ ખેંચું, કોઈ સંઆહક?

(૨)

અમાવાસ્યા તારિકા વેચું, કોઈ છે શ્રાહક?
પૂર્ણિમા ચન્દ્રિકા વેચું, કોઈ સંશ્રાહક?

હું તો સાગરઘોષ વેચું, કોઈ છે શ્રાહક?
લવ્ય કાન્તિ આકોશ વેચું, કોઈ સંશ્રાહક?

નેણલાં સોણલાં પરી વેચું, કોઈ છે શ્રાહક,
હું ભક્ત સ્વપ્ન તરી વેચું, કોઈ સંશ્રાહક?

છે જન્મ ને મૃત્યુ મૂલ્ય, કોઈ છે શ્રાહક?
અતુલને છે અમૂલ્ય, કોઈ સંશ્રાહક?

૪. સુંદરીનાં સ્મિત

(અનુષ્ટુપ)

હસે છે સુંદરી ત્યારે શ્રદે છે ફૂલ
મુક્તાને ખોળવો એ... હી...

એ દિવ્યાંગુલિ

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

શું એ દર્શનમાત્રથી પળમંહી સ્વપ્નું અબૂદી ગયું ?
હાર્દે સ્પર્શનમાત્રથી પળમંહી, એ સ્વપ્ન સોહામણું,
શું એ કેકિલ-ગાન જ્ઞાન મધુરું, પ્રેમે ટહૂકી ગયું,
સત્યોથી ખણ સત્ય શું રમી ગયું, એ સ્વપ્ન કોહામણું ?

ક્યાંથી આવી સુદર્શને જીવનનું, એ પોપચાં એ લયે,
એ તરવોતણું તત્ત્વ ધી પુનિતશ્રી સરવોતણું સત્ત્વ એ;
એ સરવોતણું સત્ત્વ, શું વરરુચિ, સૌન્દર્ય સૌન્દર્ય એ,
એ સ્વપ્નેનું સત્ય શું વિધુમધુ, માધુર્ય માધુર્ય એ,
એ જ્યોત્સ્ના શુચિ દિવ્ય શું અમી ગઈ, તેજોતણું તત્ત્વ એ.

શું ત્યાં સ્તબ્ધ થઈ ગયા સકલ તો, ઇન્દ્રિય વ્યાપારને,
ત્રીજું લોચન જીઘડ્યું વરરુચિ, બુદ્ધિ વિશુદ્ધિ થતાં;
ને હૃત્પદ્મની પાંખડી શિવ શુચિ ખુદલી શ્રીધી લાધતાં,
શું આ વિશ્વવીણા સહે મળી ગયા, તન્ગી ઉરે તારની.

ઓચિન્તુ અણચિન્તવ્યું વિધુમધુ એ દર્શને સ્પર્શને,
ઓચિન્તી વળી લાધશે મધુરિમા, એ સ્પર્શને દર્શને.

સ્વપ્નવસન્ત

(કાલિંગે)

સ્વપ્નવસન્ત, સ્વપ્નવસન્ત
કાલ અનન્ત, દિગ્દિગન્ત
લાંચોદાત્ત કરુણિમા ધી,
સ્વપ્નોદાત્ત મધુરિમા શ્રી, :

શું વિલસન્ત-સ્વપ્નવસન્ત.

બીલી વનશ્રી કે યૌવનશ્રી,
બીલી ચેતનશ્રી જીવનશ્રી?
પ્રકૃતિમાં શું પ્રભુશ્રી પમરે
બ્રહ્મ પરાગ પમરે અમરે
પ્રાણ પરભૂતા બ્રાહ્મી નાદે,
ક્ષતા ચારેતા ઇશિ-પ્રસાદે.

શશીમુખી ને શશી આ સાક્ષી,
સ્વપ્નોદાત્ત પ્રેરે મીનાક્ષી
પુષ્પે પુષ્પે આનન્દરશ્મિ,
મહોરે ફેરે લાવણ્ય લક્ષ્મી.

વિટપે વિટપે પત્રે પત્રે
પ્રકૃતિ સૃષ્ટિ જ્ઞાનસત્રે.

દિગ્દિગન્ત-સ્વપ્નવસન્ત.

જીવન ટહેકે, મુરખી મુખી
 યૌવન મહેકે મુરભિ મુરભિ
 નર્તી રહી શું પાખડી પાખડી ?
 આનન્દનર્તન આખડી આખડી !

હસન્ત લસન્ત-સ્વપ્નવસન્ત.

૫. સીધી લીટી

(અનુક્રુપ)

પ્રતીતિ એક વાતોની મદાએ સઘળે લીટી,
 જીવનભૂમિતિમાં એ ગૌથી ટુંકી સીધી લીટી.

પ્રાક્ષી ધ્વનિ

(રાગ વસન્ત)

એ સૂક્ષ્મ પ્રાક્ષી ધ્વનિ કે વદિ ઉર અવનિ?
 બે સ્વરથી નહિ જ ત્રીજો, પણ તેજતારિકે પ્રકટે!
 આ અન્તર રાગ પરાગે, શું પ્રાક્ષી ફાગે આગે?
 આ જ્યોત્સ્નિકા કે જ્યોતિ, નિહારિકા પ્રકટે?
 નિધિ તિમિરાશય દીવા દીવા દેખે મરણવા,
 અશ્રુમાલા પ્રભુ થીવા, મુક્તાપોથ પ્રકટે;
 વિધુમધુ ભિર્મિમાલા, કે જ્યોતિ જ્વાલા જ્વાલા!
 મુક્તા કે મુક્તિ ભુક્તિ, આનન્દકૌશ પ્રકટે.
 માનવસ્વર સપ્તક આ, છે વ્યર્થ ને અનર્થ,
 છે ઇશ એક સમર્થ, જે ગૂઢ અર્થ પ્રકટે,
 છે ઇશની એ જ્યોતિ, શુપ્ત સુપ્ત અન્તર રહોતી,
 મન મહેરામણ મોતી, ઇશ સમર્થ પ્રકટે.
 પ્રભુના ધ્વનિ વેરાયે અનિલ સલિલ ટહેરાયે,
 હું બીલું બીલી ખીલું, પ્રભુનાં જ્યોતિ પ્રકટે;
 અન્તર કલરવ અમીઢવ આનન્દશ્રી અલિનવ,
 સ્વપ્નસુન્દરે વાસ્તવ પ્રભુજ્યોતિ રહોતી પ્રકટે.
 છે સુન્દરીનાં નેત્રે, આનન્દ અમૃત દેત્રે,
 રસીલા વસન્તલીલા, દયિતા દગ જ્યોતિ પ્રકટે!
 છે જીવનગંગા તીર્થ, આનન્દ અમૃત તીર્થ
 શશી શશીમુખીન્યાં મલકે, પ્રભુજ્યોતિ રહોતી પ્રકટે.

વિરાટ ઊભો ત્યાં

(અંજની ગીત)

વાટે વાટે, ઘાટે ઘાટે ઘાટે,
હાટે વાટે, સહુને માટે,
નિત પુનિત એ જોતો વાટે :

વિરાટ ઊભો ત્યાં.

૧

પુષ્પોના મીઠા પમરાટે,
શિશુ સ્મિતના જેલખિલાટે,
કોકિલાને કિલકિલાટે :

વિરાટ ઊભો ત્યાં.

૨

સિન્ધુમાંહી એ જ ધુધવતો,
ઇન્દુમાંહી હસતો લસતો,
પામે આધે ધસતો ખસતો :

વિરાટ ઊભો ત્યાં.

૩

ત્યાં ઊભો નેત્રોની સામે,
અમૃત ધ્યાસાં એને પામે,
કર્મે રત પેતાં નિષ્કામે :

વિરાટ વિચરે છે.

૪

ભક્તિમય એ જ્ઞાનયોગે,
જ્ઞાનમય ધી કર્મયોગે,
જીવનના સૌન્દર્યયોગે :

વિરાટ વિહરે છે.

૫

વિરાટ માટે છે તન્મયતા,
 જીવન-કાવ્યની રસમયતા,
 સર્વમયતા ઋતા ચારેતાઃ
 તાલાવેલી રે.

૬

સર્વે વિરાટ માંહી જિભાં,
 વિરાટ પ્રભુ સર્વેમાં ફૂળ્યા,
 અહંભાવથી તેને ફૂળ્યાઃ
 ધાલાવેલી રે!

૭

અસ્મિતાને અહમિકાની,
 અભિનિવેશ ભૂમિકાની,
 આ તમજા અનામિકા શી!
 તો ક્યાંથી દેલી રે?

૮

અભેદના ક્યાં સ્વપ્નાગારે,
 રસ કેલીના કીડાગારેઃ
 ક્યાંથી હેલી રે.

૯

માનવતાનાં ધન્ય લલાટે,
 લાઘ્યું ફૂંદવું વિરાટ માટે,
 વિરાટ માટે છે તલસાટેઃ
 જીડે પ્રાણ-પતાળ!

૧૦

વિરાટ માટે માનવ તલસે,
અમર આતશ પ્રકટે તરસે,
ચંચુપુટ લે આતક વરસે:
સ્વાતિ અમી રસાલ.

૧૧

છે નેત્રો આનન્દક્ષેત્રે,
આનન્દક્ષેત્રે, અમૃતક્ષેત્રે,
વિધુમધુ ધી, નેત્રનેત્રે,
પ્રાણપ્રાણે પર્વ?!

૧૨

ન આત્મમોહ એવ છન્ને,
ન આત્મદ્રોહ હૃદય પન્ને,
આનન્દમન્ને અમૃતસન્ને,
પાખડી નર્તે સર્વે?

૧૩

૬. રિમત ટહેરપ્રભા

(તોટક)

પ્રતિબિમ્બ પડે નિજ ઉર તણું,
ખખળે જ્યમ હાસ્ય તણુ ગરણું,
ચરિતે ખુલતું ઉર હામ મંહી,
રિમત ટહેરપ્રભા પ્રભુતા શું નહીં?!

સત્યમ્, શિવમ્, સુન્દરમ્ (દિગ્ગી)

સૂક્ષ્મ ચંચલ આ જગત અન્તરાલે,
સમાહિત સ્થિતિ વિરાજીતે કૃપાલે,
ચેત શુભ જ્યોતિ કેન્દ્રમાં દયાલે,
નિભૂત રાજતા ન્યમ માનસે મરાલે.

પ્રકૃતિ પ્રેરી ઉદ્ભ્રાન્ત આ પ્રવૃત્તિ,
સર્વ પ્રવૃત્તિનો આત્મ તો નિવૃત્તિ,
દશ ભુજ દિશાને વીંટીને વિરાજે,
સત્યરૂપ શાન્તિ કાન્તિમાં શું છાજે.

પ્રહ્લનાદ ચૃષ્ટિ, સૂર જ્યાં જેતાલે,
રથો રમસમાધિ ત્યાં શું તાલતાલે,
કરો પાઠને વિશ્લેષ ચૂર્ણચૂર્ણ,
છૂર્ણ છવનની ધરેડ સૌ વિચૂર્ણ,
ખને શુષ્ક નીરસ છવનપંથ છૂર્ણ.

વિપુલ વેગ પ્રકૃતિની શક્તિ દોડે,
તહીં લાસ્યના શું અમૃતના મરોડે,
પ્રત્યાકાર સૌંદર્ય તાંડવે પ્રચાર,
નટરાજ લલિત લાસ્યના સંચાર.

રથો નિત્યનવી શુચિ રંગલીલા,
ધન્ય રંગમાં વિરંગ રૂપલીલા.

(૨)

તમે મંગલ છે સત્યની ઝળુતા,
તમે વાણીની છે પ્રાણ લહરી ચતા,
ધન્ય આપની શુચિ શું ઉર્ધ્વ દષ્ટિ,
રચો કુટિલમાં શું સરલ શુચિ મૃષ્ટિ.

તમે અન્તરતમ નાદમાં વિરાજો,
તમે ઉર્ધ્વતમ નાદમાં વિરાજો,
તમે સત્યતમ નાદમાં વિરાજો,
પ્રાણપ્રાણના સૌ ધ્વનિમાં વિરાજો.

બને અન્તરતમ બાહ્યતમે ન્યાદે,
રમે ઉર્ધ્વતમે અધસ્તમે ન્યાદે,
પ્રલય તાપમાં શું મલય બીજદારે,
રંગ રૂપ દષ્ટિ શિવ શુચિ પધારે.

બજે તાંડવે શું કાળખંજરી ત્યાં,
રચો હાસ્ય લાસ્યથી શું મંજરી ત્યાં,
નાશને વિનાશમાં શું વ્યુત્થાન,
પ્રકટ ત્યાં શુચિ નવજીવન અમૃતપાન.

બીજમાંથી મૂરે શાખને પ્રશાખા,
પત્રપલ્લવે જૂરી રહે વિશાખા,
ફૂલથી ફૂલતણા વિકાસમાં પધારે,
જીવનકુંજમાં તું સુન્દરમ્ વિરાજે.

તને મિતમિત સ્મિત શિવમ્ હું નિહાળું,
 શાન્ત રૂપ ઋણુ સતઋતે હું ન્યાળું,
 તમે નિત્ય પદ્મવે ને સુન્દરમ્ છે,
 અન્તઃમદા સ્વસ્થ સુન્દરમ્ છે.

જનો દ્યુતિ ઉર જામ તું જ્યાં ધ્વાન્તે,
 શિવજ્યોતિ-શિવકાન્તિ રૂપ સ્વાન્તે,
 વિરાજતા શું સ્વાન્ત ના ઐકાન્તે,
 વિરાટ રમણા અનન્તને શું આન્તે.

૭ '૬'

(લલિત ૭૬)

હવેનશાસ્ત્રની ના ગતાગમ, હવેનની કલા શી મનોરમ ?
 સ્તમ્ભું ના કશું નિત્ય હું હસું, પ્રભુ હું માં વસે, જ્યોતિએ વસું.
 જટિલ આ જગે શી કલા, કળા ?—સરલ બેઠગો—અશ્રુઓ ઢળ્યાં,
 હવેનશાસ્ત્ર તો ભવ્ય કારમું, અણુઉકેલ છે નિત્ય હું રમું.

મરુભૂમિમાં મધુગિન્દુ

(લાવણીનો લય)

મરુભૂમિમાં મધુગિન્દુની કરી રહ્યો નવ આશા,
આ અવનિમાં ધરું ઇન્દ્રધનુ જીવનની અલિલાધા.

વસુ છલકાતી વસુધા છે,
ધરતી ધાવણ સૌમ્ય સુધા છે.
સુરગંગા વહતી શી સદિ,
આતક અંખે ના, રસવૃષ્ટિ?
ઊર અંખે છે સ્વાતિગિન્દુ
ઊરે એક ગિન્દુ રસસિન્ધુ.

ફૂલની આ ફૂલક્યારીમાં આશા મીટ ન માંડું?
યુગયુગ ઉપવાસી પારણે રસપુટ આશા છાંડું?

હું યુગયુગનો સ્નેહ ભૂખ્યો છું,
હું યુગયુગનો સ્વપ્ન ભૂખ્યો છું,
હું યુગયુગનો સ્મૃતિ ભૂખ્યો છું,
હું યુગયુગનો આશ ભૂખ્યો છું.
હું યુગયુગનો રસ તરસ્યો છું.
રસ મેવલિયો વરસ્યો શું?

રસ નહીં વરસે, રસ નહીં વરસે, મનુભૂમિ મરુભૂમિ છે,
શીઠ સ્વપ્નવાટિકા મનોરાજ્ય છતાં લૂમ જૂમી છે?

નીરખી. વળું હું માનવમાત્રે
 નહીં જડે છતાં રસ પાત્રે,
 શશ શૃંગ સમો શું સ્નેહ,
 શીઠ વ્યર્થ અંખું રસ મેહ?

ક્યાં નિર્મળ સાર્વિક વૃત્તિ,
 ક્યાં છે અમૃત ઉર રસવૃત્તિ?
 ના જ્યાં સૌજન્યે સુલભ છે,
 નિર્મળ પ્રીતિ તો દુર્લભ છે!

નહીં સુધું નહીં સુધું ઉર એ તો ઉદ્ઘ્ર-વાણી,
 હું તો માનીશ માનવગંગા વહી રહી ઠલ્યાણી.

છે માનવી ઉર રસકુંજ,
 પગલે પગલે પ્રભાતાં પુજ,
 ને અમૃતની અમર લતા રે,
 મધુરી આ માનવતા રે!
 એ ધ્વનિ પુનરપિ આવે,
 ઉર-ઉઠાણથી ને ભાવે.

એ યુગયુગની ઠલ્યાણી, પ્રભુની છે અમૃતવાણી,
 મૂલગુલાળી ઇન્દ્રધનુરંગી ધીશ્રી વિદ્યુમધુ ઠલ્યાણી.

નિર્વાણનું પદ પરાગ ઢાળે

નિર્વાણનું પદ પરાગ ઢાળે,
પ્રજ્ઞાપ્રભાનું વિલસે સરોવર,
શી શાન્તિની કાન્તિ તરેત ઉપર,
ઈશ પ્રસાદી સરી વિશ્વજોળે.

વેદાન્તીના તાર્ત્વિક દર્શનોની
કાવ્યશ્રી નિર્ઝરી શું સનાતન!
પુરાતનશ્રી પણ નિત્યનૂતન,
આનન્દનાં અમૃત સ્પર્શનોની!

શી પાંખડી પાંખડી નિર્ઝરે છે,
કેવલ્યમાંથી મધુરી કરેણું,
કૂટી સ્મિતે મૌન થકી અરેણું,
વિશ્વે દયાની સુરભિ ભરે છે.

ઉઠેલવા જીવનની સમસ્યા,
પીધે કટોરે, વિષ ને વિષાદ,
કઠોરને કંઈક કરી તપસ્યા,
ઝીણું મુણ્યો આન્તર ધન્યનાદ.

નીચોવી સૌ યૌવનસ્વપ્ન નાંખી,
ચેા ભવ્ય કીધે નરમેધ રમ્ય,
પામ્યો અને પ્રકૃતિ તત્ત્વ ઝાંખી,
આહુતિનાં ભવ્ય શું તારતમ્ય!

વિરાટનું લબ્ધ અને શું દર્પણ,
 દ્વિલોત્તમ એ તુજ આત્મચર!
 જાગ્યો ખલુ તું શું પ્રભોદ મગ્ન,
 એ ધન્ય પ્રાણાર્પણ પિતૃતર્પણ!

જનો અને સર્વ જનેતરોને
 પ્રકુલ પહોંચી તુજ મૂઠવાળી!
 ઊભું રહ્યું વિશ્વ અભિત્પાણિ!
 આનન્દ સૌના ઉરમાં ભરોને.

શું કારમા બીપણ ત્યાગ તારે
 લગ્નંતી હા! પ્રેમલ ઇન્દુલેખા!
 આનન્દની રમ્ય પ્રમદ રેખા
 ફૂટે સ્મિતોને મધુરે કુવારે!

લગ્નંતી શું સૌમ્ય પ્રમદ કીકી
 હુખ્રાખ્ય સાધી લવમાં અભેદ,
 કાળજવરે શા સહુ મોહ એદ,
 પીતાં કીકી શાન્તિ અનેરી શીખી.

ધૂધૂ ધૂધવે મહાનિરવધિ, આનન્દનો સાગર,
 ઊડાં કૈંક ઊડાણ આ ગહનને, શી વીચીઓ દુસ્તર;
 વૃત્તિના વિલયે ભરી અવનવી, શી ધન્ય; જ્ઞાનાંજલિ,
 ને આનન્દ અભેદની અતુલવી દષ્ટિ કુંજી બિજળી.

ગહન સલિલને રસાતળે શું;
 રૂબડી હથ કરે મૌઝીકો વધાવ્યાં,
 વિરલ ગહન દર્શનો શું લાધ્યાં?
 પ્રભુયદ્યુતિની સમાધિ આ ક્ષણે શું?

સત્યિત્ ધાતાં વિમલાં અભિન્ન,
 જીડી નિશાની ગર્ભ મોહનિદ્રા,
 ને જીવડયુ' કામલ જ્ઞાનજોશન,
 શોકાર્તિનાં એ ખડુ વિમોચન,
 એ દિવ્યચક્રુ. કુંળી દિદિ ભદ્રા!

x x x

ખાંખો પ્રસારી પડી રાજહંસી,
 વા કૌમુદીપુત્ર સરોજશય્યા,
 સંવાદી ત્યાં જે ઘડખ્યાં શું હેયાં,
 વ્યામોહનીનાં વિપદેષુ ડંભી!

માળા મેદી ફૂલ શકે સુંધાયાં,
 એવાં નિહાળ્યાં, ઘડી પુત્ર દારા,
 વાત્સલ્યના ફૂટી રહ્યા કુવારા,
 ના ચિત્તવૃત્તિ ઘડીએ સુંધાયાં?!

દામ્પત્યશ્રન્ય કુમળું અપત્ય,
 રાની ઘડી દશ્ય પ્રપંચ જોયું,
 પ્રેમાશ્રુ એકાદ પડેલ લહોયું,
 વિવર્તલીલા લહુ' ઉર સત્ય!

શુંગાર લીના શણુગાર ત્યાગી,
 જ્ઞાની અને યોગી થયો રસેન્દ્ર,
 છતેન્દ્રિય ધન્ય બન્યો જતેન્દ્ર,
 રે ધન્ય જ્ઞાની જગ જોયું બગી !
 વૈરાગ્યથી છતી લીધા વિલાસ,
 કાપાયથી દિવ્ય કીર્તિની કાન્તિ,
 દાવાજિ પીતાં પ્રકટી શું શાન્તિ ?
 સન્માર્ગ તારે શું કૂટચો પ્રકાશ.
 મીનાક્ષી એ કૌપીનમાં વિરાજે,
 મૂર્તિ તરે શું પરિવારિકાની
 નેને રમે કૈાણ હજી ય જ્ઞાની ?
 શિષ્યા સખી કૈાણ ઉરે નિરાજે ?
 એ પ્રેમ સંન્યાસની ધન્ય વેદિ !
 એ યોગીની ધન્ય મુમૌન લિલ્લા,
 એ કારમી લબ્ધ શુચિ તિતિક્ષા,
 દિશા અને કાલ રહ્યાં છ લેલી.
 લાધી તને આર્યની આર્ષ દષ્ટિ
 ઝીલી સુખે પાવક પ્રેમબાળા;
 બાળા કરી સ્પર્શથી પુષ્પમાળા
 હોમી સમષ્ટિ મંહી ધન્ય વ્યષ્ટિ.

આર્યોનો મહા આર્ય, સિદ્ધોનો મહા સિદ્ધ તું,
 શાન્તિની મૃગયા ખેલી રહ્યો તું પ્રેમવિદ્ધ તું.

આત્માનાં આંસુ

(લાવણી)

જિભેા હું કાળસરિતને તીર,
વહે જ્યાં અમૃત સરખું નીર.
મલપતું જ્ઞાન મંજુ સુધીર,
વહંતુ સ્વચ્છ શું ક્ષીર.

દગથી અશ્રુધાર વહંતી થયું ક્ષીર એ ક્ષાર;
મંજુલ વંજુલરસ ઝરણાંનેા જિડયો સહુ કિલકાર....જિભેા

મગ્યાં જ્યાં પંખેરાં રસગાન,
થતાં જ્યાં મધુ હૃદયનાં દાન.
ખીલતું વિશ્વ હતું શું પ્રકુલ,
જિભેા ત્યાં એકલડો વ્યાકુળ.

નેત્રનીરમાં ડુબી ગયું શું પ્રભેા! સકલ શરીર?
લહરાતી લહરી અલડાઈ કાળસરિતને તીર....જિભેા

રસકૂલડાં પર આ મુજ છાંય,
પ્રભેા! ઘેરી શું આ લંબાય;
ખીલંતું વિધુમધુ રસઉદ્યાન
નંદનવને થયું વેરાન
અહો તે મીઠાંમીઠાં રસશ્વેત્ર
વહી જ્યાં બાળ્ય રહ્યાં મુજ નેત્ર :

જિભેા એકલ પંથ પ્રવાસી ઘડીલર જ્યાં હું મ્લેાન;
સકળ વિશ્વે આંસુઠાંમાં કરી રહ્યું હો સ્નાન....જિભેા

અરે આં ફૂલડાંને રસપુજે,
 મધુરી પ્રણયી નંદનકુંજ,
 બિભો હે! દીન બન્ધુ! ત્યાં દીન,
 રમણીય શોક મધુ વિલીન.
 વિશ્વમાં વેરાતો મકરન્દ
 વહે ત્યાં જેન નીર મુજ મન્દ!

હતાશ આત્માની કદુ છાયા બની વિશ્વનું કેન્દ્ર,
 કેામળ કુન્દ કુસુમ કરમાયાં મુજ વાડી વિષે રમેન્દ્ર.

અશ્રુ આનન્દની છાયા,
 અશ્રુની મોહિની માયા,
 અશ્રુએ આનન્દ કોશ,
 હર પદ પાંખડી તોપ
 અશ્રુએ ધનગન નૃત્ય,
 મુજ જીવનશ્રી કૃતકૃત્ય.

મારાં દ્વારો

(મંદાકાંતા)

મારાં દ્વારો પ્રતિપ્રહર છે, સર્વને કાજ ખુલ્લાં,
ધન્યોડસ્મિ હા! પુનિત પગલાં ત્યાં પડે ક્યાંથી ભૂલાં;
દાનાં દિલો મુજ ખખર લે, ના વધાવું હું દુલાં,
મહેમાનો એ મનભર મીઠાં કાળજાંએ કબૂલ્યાં!

ખુલ્લું મારું સઢન સહુને કાજ છે ખન્ધુ! ઢોકે,
“ઢોકે?” કહેતાં સ્વજન ખનતાં, કેણુ એ સાદ ટોકે?
‘આવ્યાં’ એ સહુ સ્વજન અમ છે, સર્વદા આંખ માથે,
લોખાંદોલાં પ્રભુપ્રિય સહુ શુંજશું ગોષ્ઠિ સાથે,
પ્રેમાર્મિનો વિનિમય થતો સ્વપ્ન જેવો પ્રસંગ,
દહાણું મીઠાં લલિત ઉરનાં,—ધન્ય એ સંગર્શ.

x

x

x

કિન્તુ મારું ઉર કહી રહું, ખન્ધુ! છે અન્ય વાત,
ભાઈ, મારાં કઠિન વચનો સાંખજે વજ્રપાતઃ
આ સૃષ્ટિમાં ઉર ઉર તણે કોઈ દિ’ મેળ ખાતો?
તાળી મૈત્રી ‘હિહિહિ હુંહુંહું’ સ્નેહ એમાં સમાતો!

રાગદ્વેષી છલખલ વડે નાચતાં પૂતળાંએ
ખેડાં ભીક્યાં! ચિઈ ચ શું ગયું, એ મળ્યાં ના મળ્યાં તો!
અહવાગ્રે છો મધુ લજકતાં, હાર્દની માંહી દંશ,
પાત્રો કયાં છે અમૃત ઝીલતાં—વિશ્વનો પ્રેમ અંશ!

તેથી મારું દિલ કહી રહ્યું, બાઈ રે! નગ્ન સત્ય,
 પોલાં 'છો કે?' મુખ મરકડાં, દંભનાં એ અપત્ય,
 આવ્યા તો શું, નહિ જ ફરકયા, તો ય શું ડોળ ઘાલું,
 કાલું કાલું પડુ અટપડું, સ્નેહનું શું બકાલું?!

મારાં દ્વારો ગહન મનની શાન્તિ શાં બંધ મૂક,
 મારાં દ્વારો ફિલસૂફી તણાં કાવ્યની લવ્ય તૂક!
 મારાં દ્વારે પ્રળજ બિછળે મૌનનાં અદૃહાસ્ય,
 મારાં દ્વારે, સ્મિત લહરી વા! ધન્ય પ્રજા નિવાસ.

કિન્તુ કેા દિ' પદરવ સુણું બન્ધુ હું દ્વાર મારે,
 કમ્પારી કંઈ, નિભૂત ઉરમાં છૂટતી બાઈ! ત્યારે,
 રે રે ત્યારે ફડફડ કરું ખાલી કેં ખોર ઓળટ,
 કે શું મારે કરવી પડશે, શું કરું વ્યર્થ ગોળટ?!

x

x

x

મારે દ્વારે પરમ સુખી હું, સર્વદા એકલો છું,
 મારા સંઘે કવિ ફિલસૂફી, એકલો તો લલો છું,
 મીઠી જિમ્મિ, લલિત ઉરની, તર્કની લવ્ય શ્રેણી,
 સ્વપ્નો ચારુ-વિરલ વહતી-તેની દ્વારે ત્રિવેણી.

દહેરાવે શું નિકટ વસતી જ્ઞાનની પુસ્તિકાઓ
 જ્ઞાન માની, વિરલ ઉરના છે અનેરા જ રાહો,
 હું તો મારે મન નૃપતિ છું, જ્ઞાનશૃંગે વિરાજ્યો,
 મારે ત્યારે જગની પડી શું, પૂર્ણ હું જ્ઞાન દાઝ્યો.

ખેડો હોરું જિગર ગરુખે જ્ઞાનકેરી અટારી,
સ્વપ્નો જેવી, લલિત ઉરમાં, મંધરી ફિલારી.

x

x

x

મારાં દારો, સ્વચ્છન બનતાં, આપતાં ધન્યમાન,
આધાં રહેતાં, ઉર સરિતનાં-ડોળતાં તો ન ગાન,
આવે તેનો જરૂર ઘડી હું, પાડથી પ્રેમ માનું,
ના આવ્યાનું મુજ ગરીબનું બાણું હું લાડ છાનું!

આવ્યા તો હું ક્યમ કહી શકું ચોંટી આ તો ઉપાધિ,
ના આવ્યા તો મુજ ગરીબની, પારખી શું સમાધિ?
'આવ્યા' ભાવ્યા તકલીફ પડી કે, બાપલા તો પધારો,
ના આવ્યા ને-કદર ખુઝી તો-કેમ કહેવું 'પધારો'.

'આવ્યા' તો છો ઉપકૃત કયો બાપુ, છો આંખ માથે,
ના આવ્યા તો નમન કરું છું, પાડથી બેઠ હાથે.
બાણે મારો પ્રભુ તલસું છું, સ્નેહની ભિમિ માટે,
'કિન્તુ ક્યાં છે?' હૃદય અતિથિ-કેટલી જોવી વાટે?

શારદાની મૂકવીણા

(માલકોશના આંજીના મ્ત્ર)

હરિ! મારી કાં અચેત શારદાની મૂકવીણા!
 ઝમે ઉર ચન્દ્રિકા મધુગિન્દુ કાં નવરમ્ય ઝીણાં!!
 હરિ! શુચિ જ્યોતિ સંગમે હૃદય બુદ્ધિ પ્રલાના,
 મધુ રસગિન્દુના હણ ઇટતા નથી કેમ પાના!
 પ્રભુ, દહેરાવું પળવિપળ શુચિ તુજ પુણ્ય ખોળે,
 હણ તો કાં ન ઉર ઉછાળ, જોડે જિર્મિ છોળે?
 હરિ, મુજ શ્વાસ ને ઉચ્છ્વાસ કાં ન મધુર મહેકે,
 વિભુ, રસલહરીને વિશ્વાસ ન કાં જીવન દહેકે!!
 હરિ, કહું કેને પૂર્ણમત્ત મત્ત હું કલાપી?
 હરિ, કેને જીવનરક્તગિન્દુ ગિન્દુ તૃપ્તિવ્યાપી!!
 હરિ, વીણાધાર મત્ત શારદા મયૂર ટાલે,
 જોડો કે સમીપ વેણુ વેણુધર ઉરાડે ઉર છોળે.
 જીવન કલગાનના કલ્લોલનું મધ્યાહ્ન મહાલે,
 પ્રભાકર પ્રાણનો ઉર તૃપ્તિ ગીતે ઉર ઉજળે!
 મધુરવ ધન્ય રસાત્મની જીવન ધૂન ધમકે,
 ખીલે શુચિ પૂર્ણિમા શરી પુણ્યને સોહાગ ચમકે.
 હરિ, ભરતૃપ્તિએ મુજ નાચે રસાત્મા મયૂર,
 હરિ, એ પુણ્યપર્વણી હણ કાં ફર ફર?
 હરિ, મારી શારદાની સૂની પડી મૂકવીણા,
 હરિ, ભરો સર જીવન ગઝણી જોડે ઉર પ્રવીણા!

સૌન્દર્યની દેવીને

(સમ્બાર)

દેવી સૌન્દર્યની શી, મધુમય સુરખી, નિત્ય સર્વાંગ છાંટે,
તારી લીલા અનાદિ ગતિ, મતિ કૃતિને આકૃતિ લબ્ય રંગે,
રંગે વિશ્વ મનુષ્યે હૃદયઅમૃતથી તારી આ દેવવાટે,
સન્તો હાઈ વસન્તે પ્રકટ કરતી તું, આજ તો કાં ન સંગે ? !

રે રે હું તો અકેલો હૃદયલવનના સુકત આનન્દહીણો,
વીણા તારો અનેરા કુસુમ હૃદયની, તન્ત્રીના કાં ન છેડે ?
આ સૂર્યે સુહાગી અલિનવ તું દ્યુતિ કાં ન એ દેવી રેડે ?
આકન્ડું છું, શું ઘેલો, કરુણ રવ કહી સાંભળે છે તું ઝીણો ?

બહાલી સૂની કીકી આ, કુદરત ખધી એ તાજગી ક્યાં ગઈ એ,
રંગો ક્યાં ક્યાં રમીલા શુચિગિરિ સરિતાવારિ એ રંગહીણાં,
ને તારી એ સુધાની ફરફર અરતી આજ કાં મૂકવીણા,
હૈયુ વિશ્વે શું ખાલી, સુરધનુ તણી એ કાન્તિથી ક્યાં ગઈએ ?

અશ્રુ ખીણે પડેલાં, જનમનવન આ, મૂક સંવેદનામાં,
ગ્ધાનિ મ્હાનિ નિરાશા કુદરત પર તો અશ્રુ વેર્યા શું છાનાં ?

સૌન્દર્ય-ભાવના કુસુમ

(મન્દાકાન્તા)

આપાઢીલી મનભર રમે વ્યોમમાં વાદળીઓ,
લાવણ્યોની કુદરત કરે છાંટી એ રંગલીલા;
નર્તન્તીને ઉપવન વિષે જિઘડે વા ઠળીઓ,
એનાં પાનો નયન કરતાં માત્ર ઘેલાં રમીલાં!

હેમે રંગ્યાં ગિરિગિજાર એ દિવ્ય હિમાદ્રિ કેરાં,
એ સૌન્દર્યોં તરલ વિરલે યા નિશા સ્વપ્ન-ભાગ;
સૌન્દર્યોના નયન કરી લે પાન મીઠાં રસાળ,
રાત્રે છાજે લલિત બજ્રકાં છાંટણાં ત્યાં અનેરાં.

સૌન્દર્યોને કુસુમ જૃલતું ચારુ શું ઓસણિન્દુ,
તારી ચારુ લલિત કુમળી આંગળી એ રમું ત્યાં,
તેજોરાશિ વરહ વપુના આ પીતાં એ દમું ના!
સ્પર્શે-ડંજે જિંદગી ન શકે, પ્રેયસીનો મુખેન્દુ.

(અનુષ્ટુપ)

ભાવના છે, કલ્પના છે, સૌન્દર્ય વસ્તુતઃ નથી,
અરૂપસ્ય તેજનું સ્વપ્ન પ્રસ્તુતે વિદ્યુતે નથી?

સૌન્દર્યોના ભોક્તાને

(મન્મથાન્તા)

સૌન્દર્યોનાં સ્થળ સ્થળ ભર્યા, પૃથ્વીમાં, વ્યોમ માંહી,
સૌન્દર્યોનાં પળપળ નર્યા, આંખને બાઝતાં શું?
સૌન્દર્યો આ ગિરિઝરણમાં ચન્દ્રની કૌમુદીમાં,
સૌન્દર્યો આ શિશુવદનના હાસ ઉદ્ભાસમાં શું?

સૌન્દર્યો આ સરસરિતમાં અઢિધ આનન્દ છોળે,
સૌન્દર્યો આ ખુલતી ખીલતી પાંદડી પદ્મ મોળે,
સૌન્દર્યો આ શું પરભૃતિકા પંથમે નાદહેલી,
સૌન્દર્યો રહે કુસુમ કુસુમે સૌરભે રૂપરેલી.

સૌન્દર્યો આ નભમાંહી હીંચે તારકે તારકે લે,
સૌન્દર્યો આ અનિલ લહરી શું પરાગે સીંચે લે;
સૌન્દર્યોને રસનિધિ ભર્યો ભવ્ય બ્રહ્માણ્ડ આ લે,
સૌન્દર્યોના રમ રસ તણા માંડ કુમ્ભો મુખે તો.

સૌન્દર્યો શું કશ્ચીં મુખીં તણાં અંગ અંગે સમાયુ,
બ્રહ્માણ્ડમાં સ્થલર ભર્યું એ મોહનીમાં શું માયુ;
સૌન્દર્યોના નિરખી ઘડી લે નાચતા આદિ સ્રોત,
સૌન્દર્યોની નિરખી ઘડી લે ભવ્ય તે આદિ વ્યોત.

સૌન્દર્યોનાં ગહનતમ એ માધુરી કુમ્ભ મૂળ,
જેને મહોને વિરતિ કરી લે, શેષ ને દષ્ટિ સ્થૂળ;
સૂક્ષ્મે ચારુ રતિ તું વરી લે દષ્ટિ એ સર્વગ્રાહી,
સૌન્દર્યોના અમર કુળની ન્યોતિમાં લેની ન્હાલી.

લોકતા થા તું પ્રભુ પ્રિયતણા ચન્દ્રનો પુષ્પનો ને,
લોકતા થા તું કરુણ પ્રભુની આ પ્રસાદી રૂડીનો;
સૌન્દર્યોનાં સ્વરૂપ મધુરાં, જોઈ લે ભાવગમ્ય,
સર્વે માટે અમર લૂંટ આ રૂપરાશિની રમ્ય.

આકાશે આ કમનીય કુંજા રંગ ફૂટી રહ્યા છે,
આહ્વાદે ને ઉર ન ભસતી રંગની રૂપલીલા,
સૌન્દર્યોના અમર રસના થાય જ્યાં ચે રમીલા,
મહાલે બહાલે સતિ રસધુતિ એકલા કે' રહ્યા છે?

સૌન્દર્યોના ગહનતમ તું સુખ્ય પાતાળનાદ,
સૌન્દર્યોના અમર રસના ચાળી લે ગૃહ સ્વાદ,
સૌન્દર્યોના ગહનતમ આ સ્પર્શનાં સ્વપ્નભાદુ,
સ્પર્શી લે તું મધુ મૃદુલતા રે ત્વચા રૂપ સ્વાદુ.

સૌન્દર્યો આ પ્રકટ પ્રભુનાં ફૂટતાં જો સ્વયંભૂ,
પી પી મીઠા અમૃત ચૂંટકા આજ તો આંખડી તું;
સૌન્દર્યોના રસ રસતણી આ સુમધિ મંહી તું,
રૂખી જાને અમૃતનિધિમાં, રૂબકી મારતો તું...

સૌન્દર્યોની અમર ઘૃતિની સાધના વિશ્વકુંજે,
 સૌન્દર્યોની હૃદય મહી—આરાધના પ્રાણ ગુંજે,
 લોકતા થાને અમર રસનો યોગીની દષ્ટિથી તું,
 સૌન્દર્યોના ભરભર મુખે આ કટોરા સુખે તું...

સૌન્દર્યોનાં ધન નિધન જો લોગવે માત્ર વ્યઘ્નિ,
 સૌન્દર્યોના રસનિધિ લયાં, મ્હાલતી જ્યાં સમઘ્નિ,
 સૌન્દર્યોની અમરઘૃતિનાં ત્યાં જ સાક્ષ્ય દીઠાં,
 લોકતા થા તું પ્રણય પ્રણવે આખી લે સ્વાદ મીઠા.

• ૮. અનુલવ નિકર્ષ

(અનુષ્ટુપ)

(૧)

જ્ઞાનગજ ઉછાળે છે, ગૂંઢમાં વારિ મોકળાં,
 અનુલવ વાગિબિન્દુ ઢહે-મૌનાત્મ તને મળ્યાં?

(૨)

સધળાં અસ શસોમાં મૌનાત્મ છે જ કારમું,
 શત્રુનાં કાળજાં વીધિ—સુદર્શને હું તો રમું.

સ્વપ્નિકા

(શિખરિણી)

ઢહે છે સ્વપ્નોમાં ગગન ગરવે આત્મ ઊડતો
 ન તો ઠાં પાંખોમાં વિધુ ઉડુગણો-રમ્ય કિરણો;
 મુહે છે સ્વપ્નોમાં રસનિધિતલે આત્મ ખૂડતો
 ન તો ઠાં આંખોમાં શુચિ ઝળહળાં મૌક્રિતક ઢણો?

ન આ આત્મા મારે સત રસધિ પાતાળ ફૂળકી
 ન આ ઘોડા ખવાળી ઘટઘટ મંદી રે થનગને,
 ટુંપે આત્મા પાંખો સ્થળ સુપળ બન્ધે શું ગગને
 નહીં કીડાગારે અગમનિગમે સત્ય ફૂળકી!

પુનઃ ઠાં સંસારે નિત જીવનને રાસ-ફૂદડી?
 ભયે આશંકાને સ્મૃતિભવ અરધદ્વંધટિકા
 ન ઠાં સ્વપ્નાગારે નયન શયને શ્રી મધુરિકા
 જૂની આશા જૂની પુનરપિ પુનઃ આ અકરડી!

(અનુક્રુપ)

જૂની જંજીર ના ત્રુટે, એની એ સ્થૂલ શૃંગલા,
 નવાં સ્વર્ગો નવી પૃથ્વી, રચે ના કેમ સ્વપ્નિકા.

આવો, ગુલાબ ને મોગરા ગાયે
(બિહાર-ત્રિતાલ)

આવો ગુલાબ ને મોગરા 'ગાયે,
સકલ સૃષ્ટિ રસ રસમાં ન્હાયે
ઠરણાકર કટોરા પાયે,
વિદુમંધુ મલક છલકાયે....આવો॥

ફર વિફર ધ્વનિ પ્રતિધ્વનિ શું ?
સ્વર સૌરભ દહેશાયે,
રંગ, રૂપ, રસ, ગન્ધ સકલ એ
ઓત પ્રીત—ધાયે....આવો॥

કોકિલા ઉર ખંસરી વેર
સૌરભ સૃષ્ટિ ભીંબાયે,
તરલતા પુષ્પો શિશુ મુખડે
મરકલડાં સોહાયે,
રસ ચન્દની ઢાળાયે....આવો॥

કમલ કુમુદ મુખડે ખંસરિયાં,
કોકિલ કંઠ મુરલિ લહરિયાં,
શ્રવણે સ્વાદ ચખાયે
રસના એ રવ મુણાયે,
એવા અગમનિગમની છાયે
... , ભવના લેહ ભુલાયે....આવો॥

અલખરજની અલક લટોથી
 કિરણ કિરણ વેરાયે,
 સર્વતોલક મુખી સૌન્દર્યે
 ઉર ઉરમાં શમાયે....આવે।૦

શરી ખાલા તારિકા મુન્દરી
 ચાલતી લોભ દેખાયે,
 આ શું આવડે કેરું સરિતાસર-
 આગરથી ઉડાયે?...આવે।૦

સાન્ત અનન્તની સન્તાકૂકડી
 નતન આ શું થાયે?
 આજ વિરાટ ચઢ્યો જ્યાં રમણે
 સ્વપ્નશ્રી વેરાયે....આવે।૦

૯. ઉકરડે તો

(અંજોની ગીત)

ઉકરડે તો રત્ન પડ્યાં છે,
 વીણનારાંને ઠેક જડ્યાં છે,
 એવન ખાતર લહે સડ્યાં એ,
 ગુલાબને ખીલવે.

વાગીશ્વરીની વીણા

(કલ્યાણનો આછેરો લય)

વાગીશ્વરી, વરદ તવ વીણા, શુચિ વૈર મધુર રવ ઝીણા,
અદૃષ્ટ અંગુલિ નર્તતી તારી ઉરતન્ત્રી પર ધન્ય પ્રવીણા.
ગાન લહરી સંવાદી જગવે, રસમય કરી ઉરે રસહીણાં
એ જ સનાતન, એ જ પુરાતન, ગાન પુરાણાં નિત્ય નવીનાં.

—વાગી૦

ઉર-વેણુમાં ઝરણાં ફૂટે, ખળખળ ખળખળ ધન્ય અમીનાં,
લસતાં હસતાં શાં ઉરને દગ પ્રહ્લપરાગે બની રસલીના;
વૃત્તિ બને શુ દીન અધીના મહેરામણની મીન વિક્ત્રીના,
વિચિ વિચિ ભરતી વેગ શું ભારતી, જ્ઞાનામૃત તણી મસ્તીના.

—વાગી૦

તવ કરુણા કટાક્ષે જાગે તેજ તરંગ વૃત્તિ લયલીના,
મિતમિત સ્મિત કુવારા ફૂટે તવ મુખડે પ્રસન્ન પ્રવીણા;
આનન્દ જ્યોતિ, અમૃતજ્યોતિ હૃદયે જ્ઞાનગાન અમીનાં,
અકિલજ્ઞ વૃત્તિ, અલિજ્ઞ વૃત્તિ અલિજ્ઞ શ્રીધી વિધુમધુ લીના.

—વાગી૦

પુણ્ય ધવલ શુચિ-વસના મૈયા, દર્શનિયે યનગનતાં હૈયાં,
તવ દર્શનશ્રી, તવ સ્પર્શનધી, પામે હૈયાં મૃદુલ રવૈયાં;
હંસવિરાજીતવેરેમિતમિત, પુણ્યધવલઅમૃતમયશ્રીસ્મિત,
મનોમન્થને ચિત્તે લાધે, આનન્દ વિત્તે શું નવનીત.

—વાગી૦

સૌન્દર્યની વ્યાખ્યા

(સૌન્દર્યની દેવદ્યુતિ કય છે?)

જેને સુદર્શન-માત્ર-સર્વે

વિકાર જ્વાળા થમી જ્યોતિ થાય
જે જ્યોતિના રશ્મિ મંદ્રીથી ફૂટી
માતાની મૂર્તિ તણી ઝાંખી થાય.

સંભારી છે જે ભગિની જનેતા
સૌન્દર્યનાં તે અમીની પ્રણેતા,
એ લોચનોની કુંળી દેવદ્યુતિ,
શમાવતી પાર્થિવ લાલસાઓ.

જેની અધિષ્ઠાત્રી કન્દર્પકાન્તિ
લાવણ્ય ત્યાં કયાંથી જ રૂપ બ્રાન્તિ? !
જેના વિધાતા શિવ છે તપસ્વી
અનંતને ભરમ કરન્તી 'ધન્યા
સૌન્દર્યની આપુ શું અન્ય વ્યાખ્યા?

મારાં કાવ્યે

(મન્દાકાન્ના)

મારાં કાવ્યે છવનરસની ઈશને માગણી છે,
મારાં કાવ્યે નિભૃત-દગનાં જોકે છે અશ્રુખિન્દુ,
મારાં કાવ્યે લલિત કુમળી લક્ષિત વા લાગણી છે,
મારાં કાવ્યે મતત ખીલતો પૂર્ણિમાનો રમેન્દુ.

જ્યોત્સ્ના ફેરે અમૃત ઉરનાં નિત્ય કલ્યાણકામી,
સૌન્દર્યોનાં ઝરણુ ઝરતાં હું કરું નિત્ય પાન;
અન્દા તારા કુશુભ લલિકા આપતાં દષ્ટિ દાન,
વિશ્વાત્માના ઉર ધ્વનિ ઝીલું, ભદ્ર સૌન્દર્ય પામી.

મારે હૈયે ધડક મીઠી છે વિશ્વ મૌન્દર્ય જોવા,
હું તો દુઃખી પરજન દુઃખે, એ જ છે નેત્રધારા;
આનન્દું છું પરજન મુખે, એ જ હૈયે કુવારા,
જિન્હાં આંસુ ધડક મીઠી છે પારકાં કાજ સેવા.

(અનુષ્ટુપ)

આછેરા એ વિચારો છે, સર્વતોભદ્ર ભાવના,
દગે ઉરે પ્રભુ લીલિ, ત્રેયા પુણ્યલ અશ્રુ વા.

સ્વપ્નો : મારાં કે તારાં !

(અંજની ગીત)

આત્મા સૂતો, જ્યાં અત્યારે,
ધ્રુવે મુખાંશુ, જ્યોત્સ્ના ધારે
અનન્તાને કે પગધારે,
મારાં સ્વપ્ન રમે.

૧

રજની તારક ઝીલું ગાતા,
શાન્ત સમીરે વેલુ વાતા,
ત્યારે તારાં નયણે ન્હાતાં
તારાં સ્વપ્ન રમે.

૨

ગુલાબકળી પર ઝાકળ-બિન્દુ,
એવાં અશ્રુ ઝૂલે મુખધન્દુ,
જ્યાં ચુમું એ મુખ શરમિન્દુ,
મારાં સ્વપ્ન રમે.

૩

ચાકેલું શિર તારે ખેળે,
ઝૂકયું એ રસનિર્ઝર ખડેળે,
જ્યાં મુજ વહને ચાંદની ઢાળે
તારાં સ્વપ્ન રમે.

૪

તુજ અંગુલિ એ કુમળીમાં,
અમી કટોરી મને મળી જ્યાં,
યુગ યુગ વાંછા શકે ફળી જ્યાં,
મારાં સ્વપ્ન રમે.

૫

ધન્દ્રધનુ સમ સુતનુ તારે,
લલિતતનુ ગોરકિયુ ખ્યારે,
પ્રકટ દર્શન અભિનવ ચારુ,
તારાં સ્વપ્ન રમે. ૬

મારી ઉર-નિરાશ નિશામાં,
દિગન્ત પારે સર્વ દિશામાં,
કરે કેદ સૌન્દર્ય નિશામાં
મારાં સ્વપ્ન રમે. ૭

આજે ઝાંખી થાય ધલાહી,
મુજ મુખ તારે કેશે છાઈ,
પ્રકટ પ્રભુવને રંગ લીંબઈ,
તારાં સ્વપ્ન રમે. ૮

૧૦ એકાન્ત (શિખરિણી)

યુગે તો પોતાને ઘડમથલ માંડી મહુ વસે,
વસે ને એકાન્તે યુગયુગ હસે-જીવિત લસે,
યુગોની સમૃદ્ધિ અમર વિભવે નાથ! હુ ખીલું,
રમુ એકાન્તે ને અમૃતરસથાળો પ્રભુ ઝીલું—

મધુની મનીષા

(કવિગણ)

મુજ નયનમાં ભદ્ર દર્યો, સુસ્વપ્ન અટારીઓ,
લલિત લવને સૌન્દર્યોની, મુકુંજ નિકુંજ છે,
પરિમલ ભર્યા પુષ્પો કેરા નિતાન્ત મુપુજ છે,
અવિરત રમે કલ્યાણી એ શુચિ ઉર-દામના. ૧

મુજ શ્રવણનાં વીણાનાદો ભરો નિજ ભારતી,
કમનીય કુળાં ઋચા ગાનો, અનાહત નાદ છે,
પ્રતિદિન વહો ગંસી ગીતો પ્રલો! રસકુંજના,
રવ કલરવે માધુર્યોની રમું રસ મહેફિલે. ૨

બલબલ તણી ધારાઓને વહો નિત અંગમાં,
નસનસ મંહી ચૈતન્યોના સુસ્વપ્નલ રંગમાં,
રસરસ ભર્યા આહ્લાદોને ભરો શુચિ આયુમાં,
સુરભિ સુરભિ, વાસન્તી આ સનાતન વાયુ ત્યાં. ૩

(અનુષ્ટુપ)

સ્વસ્તિ! સ્વસ્તિ નિનાદો હો, પ્રભુના નિત ઉરમાં,
જીવને તીર્થ ધામે હો, પ્રભુનું રસમન્દિર. ૪

એક તારો

જગત સંગીત મહેદિવમાં સુદૃઢ! હું એક તારો છું,
રસનિધિનાં ઊડાણોને અટુલવો એ કિનારો છું.

અગારા આંખ મુજ મારે, ફૂટે કંઈ પ્રાણથી તણખા,
ફુવારા જ્યોતિ વા જ્વાળા, તણો હું એક ધારો છું.

ઊઠે છે સહસ્ર શતધારા પ્રણયનું એક છે કેન્દ્ર,
પ્રણયના યાત્રિકો કેરો હું અમૃત ઓવારો છું.

દિદારે દર્દને દીપ્તિ, મુઠે સહુ સ્થૂળને ભેદી,
હૃદયના તત્પુરુષ કેરો, હું તો વિદ્યુત અગારો છું.

જગતના અટ્ટહાસ્યે હું, જગતનું ઉજ્જ્વળ અશ્રુ હું,
જગતના ઘોર ને કારી, જિગર આર્ત પુકારો છું.

ન જાણો ઇન્દુનાં કિરણો, શિખા વા અગ્નિની નાથે,
યનગને અંગુલિ મારી, જગતનાં વિષ પીનારો છું.

સળગતી પ્રાણ મારામાં વિષમ વડવાગિની જ્વાળા,
અમૃતનો મૃત્યુનો હું તો આખરી ઉતારો છું.

જાગો, જાગો અન્તરગાન

(૪૬૬)

જાગો જાગો અન્તરગાન, યુગથી સેવી રહ્યા શું નિંદ,
ત્યાગો ત્યાગો સમાધિ મૌન ઊઘડો ઊઘડે જ્યમ અરવિન્દ.
પાંખડી પાંખડી યનગન નર્તન, મુક્ત આનન્દ વિહાર,
વાતાવરણે કણકણ ભરી ઘો જીવનઐરભ સાર.

શખ જેવાં મારાં સ્વપ્ન પડી રહ્યાં પ્રાણફીણાં નિર્જીવ,
પ્રભુના અંશુલિ સ્પર્શ બની રહો ભાવ ભર્યા ને સજીવ;
ગાન-કુંવારે ચેતન-ધારે, શખ સ્વપ્ન બને શું સજીવ,
યનગન પાંખડી આત્મારામનાં નર્તી રહે રાજીવ.

જનજનની આન્તર લક્ષ્મીનાં ગીત બનેા ભાંડાર,
વનવનની સૌ સ્વપ્ન ઐરભના ગીતે હો સંચાર;
જીવન શુદ્ધિ વિશુદ્ધિના ભરણે, ઇન્દ્રધનુ શા રંગ,
હથ્થુ હથ્થુ મીઠી હલકે મુજ જાગે સ્વપ્ન તરંગ.

આનન્દ નર્તન હરે ભરે ભરે, શુચિ કસ્યાણના કેપ,
ભરે ભરે મુજ પ્રાણે પ્રતિષ્ઠા, જીવનના ને ભેસ;
કવિહૃદયને ઊડવા પાંખો છે, નિર્મુક્ત ગાન વિમાન,
પેલા દેખાય આનન્દ ઓવાસ : ગાન કરાવેા સનાન.

ખવાળી ખુશખો -

(સંઘગ)

મારે ઉરે મજનું કુસુમ મલકતું, દિવ્ય રહેતું પ્રકાશી,
લાંગેલી ને તુટેલી સકલ વિરૂપ આ જીર્ણ ને વસ્તુ વામી,
ખવાળીને તે ખુદાર્થ લલિત કુસુમની શી કરે છે જ હાંસી,
ખાતું હૃદયે હિલોળા વરદ રમતિલું, કેમળું ને સુવામી.

મીઠી રાડયે શિશુની, કિચક શકટની ચીરડાટી ચીસો એ,
લોકોની ખુમરાળો ગિખત ગલરુએ રોગને એ ઉદાસી,
ખવાળીને તે ખુદાર્થ, લલિત કુસુમની, શી કરે છે જ હાંસી
જેઠું કે ગ્રામવાસી ખબખલ ખબતા પાદધોધોની ભાંસી.

વિશ્વે આ વક્તા શી ગર્ભો વિલપન ને કન્દનો અશ્રુ સર્વે,
વૈષ્ણવો વૈમનશ્યો, મલિન શું કટુતા જોદને ભેદ ભામી,
ખવાળીને તે ખુદાર્થ લલિત કુસુમની શી કરે છે જ હાંસી ?
પાડે છે શું ખલેલો મુજ હૃદય તણાં પ્રેમ આનન્દ પર્વે.

મારે તો ખાંધવાં છે નર્વીન પૃથિવી ને ભવ્ય કે નવ્ય સ્વર્ગ,
મારે ઉરે પ્રભાતે જોગી પ્રસરી રહ્યું, શું વરેણ્યશ્રી ભર્ગ.

કર પ્રિયતમ ! મુજ અન્તર ખાલી

(કથાચુનો લય)

કર પ્રિયતમ ! મુજ અન્તર ખાલી,
પાઈ પીયૂષની પેલી ખ્યાલી..... કર૦

નાથ રહે શું ન્યૂન બનું જ્યાં, અણુએ અણુએ હું શૂન્ય ?
શૂન્યની પાર તો સોઝામ્ સોહે, પછી શું પાપ ને વળી પુરય ?

કર સ્વર ખાલી, કર ઘર ખાલી,
અવર કયે અવસર ગુલાલી ?

કર ઉર ખાલી, કર દગ ખાલી, કર કંકરનો કર પણ ખાલી
ખાલી ખાલી થતાં નાથ રહું, અઢળક નૂતન લક્ષ્મી મહાલી.

લે મુજ સ્મૃતિ, શ્રુતિ દષ્ટિની ધ્રુતિ,
વૃત્તિની, કૃતિની અદ્ભુતિ,
રહું પામર દષ્ટિ હું ઢાળી,
તેજ તેજ શું અંશુમાલી ?..... કર૦

આવ ખુલી મુજ અન્તરની છે, સર્વ આ જો ખારી નળી,
અક્ષયપાત્ર પ્રભુ ઉભરાશે, ખાલી કર લોજનની થાળી.

અર્પુ તને બિન્દુ એ બિન્દુ,
ત્યાં ઉભરાય મુધાનો સિન્ધુ,
નાંખી નીચાવી આશ રસાળી,
અમર ભૂમિ ત્યાં રહે ફૂલીફાલી..... કર૦

અલકાથી અનુપમ મલકાશે રંકની નાથ મધુર મહુલી,
 પેલાં લોચન દિવ્ય ઊઘડશે, નિરવધિ ધી આનન્દે ડળી.

પ્રભુ! પામરતાં બહુ પંપાળી
 આજ ઉરે લે ચાંદની ચાળી

૧૧. મીઠાં કાવ્ય

(અનુબંધ)

મીઠા કાવ્ય રચ્યાં પહેલાં મીઠકાં જીવવા પડે,
 જીવન કવિતામાંથી કાવ્યશ્રી મધુ-નાંપડે.

રૂઢિતિની વિરૂઢિતિમાં . .

(શાલિની)

કેા પામ્યું છે સ્વત્ય સૌન્દર્યનો વા,
હાડેા આત્મા વાણી સતંભરાનો ?
ત્યારે શું છે અમૃતે અનૃતે વા ?
સ્વપ્નાભાસી કૃટતા ખુદખુદેા સૌ.

કઈ દીકરીએ મીટમાં સર્વ માખ્યાં,
સૌન્દર્યોનો સાર વેરૂપ્ય દીકાં,
વેરૂપ્યોને આત્મ સૌન્દર્ય મીકાં,
પુણ્યે પાપો, પાપનાં પુણ્ય ભાળ્યાં ?

કેાનું આખું કેાનું હૈયું તુટેલું,
કેાની સાચી, કેાની કાચી પરીક્ષા ?
એ પ્રશ્નોની સાચી અભિસમીક્ષા.
જે દષ્ટિમાં, સાર નિઃસારમાંનો
નિઃસારે ને, ગર્ભ છે સારમાંનો.

(અનુકંપ)

રૂઢિતિની વિરૂઢિતિમાં, આશાનાં નૈરાશ્યમાં
સત્યનાં સ્વપ્નમાં જૂલું, અશ્રુનાં વા હાસ્યનાં

અમૃત'ને અનૃત

(મિશ્રોપગતિ)

શું વિશ્વતોલદ્રમુખી સુઘટિ,
શું ઈષ્ટ છે ને વળી છે અનિષ્ટ;
ઋતંભરા શું વળી ભાવસુષ્ટિ,
સત્યે-અસત્યે ન રહ્યું અભીષ્ટ?

શું અમૃતે અનૃત ના રહ્યું છે?
ને અનૃતે અમૃત દષ્ટિ સુષ્ટિ,
વિશ્વંભરા માર્મિક સુષ્ટિ દષ્ટિ,
અભેદના અનૃતને ઋતે એ?

દ્રશ્યત્યય સત્ય તથો જ આત્મા
પાતાળપાણી મતઋત પ્રાપ્તિ,
કેને થઈ અમૃત પ્રાપ્તિ આપ્તિ;
પામી શક્યો કેાણ હશે રસાત્મા?

અનિષ્ટમાં ઇષ્ટની કાન્તિ શાન્તિ,
ઇષ્ટે વળી શુભ, અનિષ્ટે પાન્તિ?!

ધપ્રાનિષ્ઠ

(મિત્રોપજ્ઞતિ)

કેનું સાળું, કેનું હાથું ત્રુટેલું,
કેની કાચી, કેની સાચી ઠસોટી?
કેનું સોળું, કેનું હાથું કૂટેલું?
શું છે સત્યે, ખવાળી વા વાત ખોટી.

૧

શું છે ભદ્ર, વારુ, વા છે અભદ્ર,
માંગડ્યોમાં આત્મ અમંગલે ના?
ભદ્રા કામી દષ્ટિ પૂર્તે ખલે ના!
વેરાટચે શું વામને વા શું હુદ્રે?

૨

એ પ્રશ્નોને તે જ બાણે ઉકેલી,
નિઃસારેથી તારી જે સાર ગર્ભ,
સારેથી વા તારી નિઃસાર ગર્ભ,
જૂઠાનિષ્ટે ધપ્રની વિશ્વકેલી!

૩

ધપ્રાનિષ્ટે પ્રહ્સનાં જ્યોતિ ભાળે,
સ્વાન્તે સ્વાન્તે તેજશ્રી સ્હોતિ ન્યાળે.

૪

વિશ્વાત્મા (શાર્દૂલવિક્રીડિન)

મારો આત્મ અગમ્ય મૌન જલાંધ, છોળ રમે ને શમે,
 ઘૂઘુ છો ઘુઘવાટ વિસ્તરી કરે, પ્રહ્લાંડમાં ચોગમે.
 એનાં લવ્ય ઊંડાણુ ને ગહન એ વિસ્તારમાં શૂન્યતા,
 ત્રીમોહલંઘન કાળ ને સ્થળ તણું સાધે છ મૌનાર્તતા. ૧

(હરિષ્ઠી)

કિરણુ !કરણુ પ્રાચીમાંથી ફૂટે છ પ્રકાશને,
 ઉદિત રવિનાં રશ્મિ વેરે દિગન્તની ખ્યાસ તે,
 કલરવલય્યાં પંખી ઝીલી પ્રકાશ શું ઠાલવે?
 સુરભિ લહરી અદૈતોના પ્રબંધ શું જાળવે?! ૨

ચિરંક કરતું ગાડા-પેડું, જહીં નીકળી પડે,
 નયન જલને હીવાલોની શું પાંપણથી દડે?!
 મુજ હૃદયમાં પ્રત્યાધાતો અને પરિકમ્પ એ,
 મુજતી સુરભિ, કમ્પે રશ્મિ પછી ઉર જમ્પશે? ૩

(અનુષ્ટુપ)

દૈતાદૈત તણું લાન, વિશ્વાત્મા શું કરાવતો,
 મનોદતિ તરંગો એ રસાનન્દ ગળાવતો. ૪

કૂલદાની

(આશાવરી કે બંરડાને આછેને લા)

અન્તર કૂલદાની, મહેકે વા તુજ પગલી છાની?
.....અન્તરની૦

દિવ્ય પરાગે અન્તર જાગે, ઊર્મિમય પ્રતિભાની??
ફુલફુલ જીવડે દિવ્ય દગો ગુ પ્રેમલ આ પ્રજાની?
મહેકે વા ઉરની કૂલદાની?
.....અન્તરની૦

ઉરતન્ત્રીના છેડી તારો ગુણિયલ ગાની ગાની,
ભરકટોરી રંગલહરિયાં, અમૃત પાની . પાની,
વરસે પ્રેમમુધા મુરતાની.
.....અન્તરની૦

ઉરછોળો જોડે ગંગાની પાવક ઉર બળતાંની,
ધન્દુકિરણ શી અંશુલી અડકી, કાન્તિ કેમળતાની,
ભારતી, તારી જ વાગ્મલાની.
.....અન્તરની૦

અરમરે વરસે અમૃતસેરો માધુરી મેવલિયાની,
માનસીમૃત થનગન નર્તે, અન્તર દેવલિયાંની,
મટકી ક્યાં એ સ્વર્ગ પ્રલાની.
.....અન્તરની૦

સૌન્દર્યોનાં શમણાં ઝળકે, લહરી ઉગ્વીણાની,
 નાચે, રાચે, દૈવી વાચે, ગીતરવે ઓણાની,
 ઉર પ્રતીતિ સુન્દરતાની.

....અન્તરની૦

પળપળ કેમળ ભાવ વિમલ કર, લહરી લોચનિયાની,
 ભરભર સુન્દર સ્વર ઉર પદ્મે, સન્તાક્રકડી શાની ?
 ચાર ચંપેરો શમણાંની,

.....અન્તગ્ની૦

અન્તર મહેકે ભીતર, વા આ અન્તરદાની ?
 દગમાં ઉરમાં છાઈ છળિ શી, ભારતી સુન્દરતાની ?
 ફોરે આ શું અંતરવાણી ?

....અન્તરની૦

૧૨. શેષ

(અનુક્રમ)

ગાઈ નાંખ્યું આટલું તો નાચી કાં નવ નાંખવું ?
 કિલકારી કીકીયારી ગાને અશ્વ ન ચાખવું ?

કંઠેકંઠ લપેટી કોઈ, અગમ નિગમ ઊડવાનું,
 અંગુષ્ઠ શા આત્મામાં શમતાં, વિશ્વે પડ્યું નહાનું.
 વિરાટ-હિન્ડોળે હીંચવાનું

.....શયનાગાર૦

ઉરેઉર વેદના થડકારા, ઝીલવા ઝીલવવાનું,
 શોણિત ધબકાર રોમાંચે, અવનવું કેં ઉભાનું,
 મધુ કંઈક અનુલવવાનું.

.....શયનાગાર૦

૧૩. જિન્દગી

(માલિની)

મધુર રસવિનોદી જિન્દગી નાટિકા છે,
 ચડઊતર પડદાઓ જ્ઞાનની દષ્ટિ ભેતાં;
 કરુણ રસ વિષાદી જિન્દગી નાટિકા છે,
 ધડક થડક દીલે લાવના સૃષ્ટિ વહેતાં.

(અનુષ્ટુપ)

ચિન્તન દર્શને ભેવાં ઘટે દશ્ય પ્રપંચ આ,
 લાગણી સ્પર્શને તીવ્ર ઘટે ભેવા ન રંચ હા!

શયનાગાર સખી ! આત્માનું

(અસાવરીનાં લડસિયાં)

શયનાગાર સખી આત્માનું

નિમન્ત્રણ તમને ખોલવાનું

.....શયનાગાર૦

આંસુનો પડદો ઉરદારે, ખસેડી પ્રવેશવાનું,
સ્વપ્ન સેજડી પર પ્રાણ અરોઅડ, જેઉં બેસવાનું
પૂર્વ જન્મની સ્મૃતિ પ્રભાનું.

.....શયનાગાર૦

વિશ્વલરી વિપમતા, ઠંડુતા અથુ ઓઢવાનું,
ચંપેરી સ્વપ્નેની આદર, ઉપર પોઢવાનું.
ઠંડ્યાણી ! કંડપલતાનું.

.....શયનાગાર૦

એ સુરભિ મન્દિરપ્રિય ! આપણી, અલકાપુરીનું છાનું,
યુગયુગની સ્મૃતિ આશા સ્વપ્ને, બોરસળીનું બિછાનું.
સહયોગે ગમશે ત્યાંહી સુવાનું ? !

.....શયનાગાર૦

ખોલખોલ, પ્રિયે રસમન્દિર, આપણી એ અલકાનું,
પ્રકાશને પલકારે ઉર પર બિછળી પ્રિય ! પડવાનું.
હોડેહોડ મીઠી ગુંથવાનું

.....શયનાગાર૦

ઠઠેકંક લપેટી કેઈ, અગમ નિગમ ઊડવાનુ,
અંગુષ્ઠ ગા આત્મામા શમતાં, વિશ્વે પડ્યું ન્હાનુ.

વિગટ-હિન્ડોળે હીંચવાનુ

... ..શયનાગાર૦

ઉરેઉર વેદના થડકાગ, ઝીલવા ઝીલવવાનુ,
શોષિત ધબકાર રોમાચે, અવનવું કેં ઉખાનુ,
મધુ કંઈક અનુભવવાનુ

. . શયનાગાર૦

૧૩. જિન્દગી

(માસિની)

મધુર રસવિનોદી જિન્દગી નાટિકા છે,
થડગિતર પડદાઓ જ્ઞાનની દૃષ્ટિ ભેતા;
કરુણ રસ વિષાદી જિન્દગી નાટિકા છે,
ધડક થડક દીલે ભાવના સૃષ્ટિ વહેતા.

(અનુષ્ટુપ)

ચિન્તન દર્શને ભેવા ઘટે દશ્ય પ્રપંચ આ,
લાગણી સ્પર્શને તીવ્ર ઘટે ભેવા ન રંચ હા!

વિરાટની ઝંખના

(મત્રોપજલિ)

મને ગમે ના દગ વહેતિયા આ,
 ગમે નહીં પામર દાદિ સદા,
 વિશાળને લબ્ય મુખ્યોમ દેરી
 આનન્દની હાર્દ ઝીલે ન વૃદ્ધિ? ૧
 ઘેરી વળ્યા પામર નાદ ઠલે,
 ને વર્તુળે ન્હાનકડે પ્રચર,
 મારા શ્રુતિ-ભાન ઠશું ન ઝોને,
 વેરાય શા ફર વિફર સૂર. ૨
 ચુંટ્યાં બહુ તો કુચ્છો કુંજાઓ,
 ઘૂંચા ઉરે તારક તોડવાની,
 રમ્યો ઘડી ન્હાનકડે કુંડાળે
 પાંખો મળે ના નભ વીંઝવાની. ૩
 શાને પ્રભુજી ધર ઘોલકાં આ,
 બ્રહ્માવડનો ધુમ્મટ કાં ન મારે?
 નૌકા મનુ પામર જિન્દગીની,
 હીલે ખીલે ના તવ એ કિનારે? ૪
 ઠંડું શું ઢેકું મુજ કાળખું છે,
 વીંધાયું એ ના હજી રામળાણે.
 સુકાઈ સોતંરિવની વાલુકાને,
 ઝીડી રહી આ અંહરોની પ્રાણે. ૫

કુંળી કુંળી પ્રેમલ લાગણી વા,
 સંવેદના કારમી કાં ન લાધે?
 ના દિવ્ય સ્વપ્ને ઉરઝિર્મિતામાં,
 ના લલ્ય લાધે ઉર ના વિષાદે. ૬

મેધાવિની વિદ્યુત સ્પર્શ પામી,
 પામી વિશુદ્ધિ ન ખીલે શું બુદ્ધિ?
 પામી પ્રભાને પ્રતિભા ન જામી,
 કુષ્કિંત બુદ્ધિ મુજ ઋદ્ધિસિદ્ધિ. ૭

પ્રશસ્તિ શાને લઘુતાની નાથ,
 નહીં પ્રભા હું પ્રતિભા ન પામું?
 શું વ્યોમ પેલાં મૃગતૃષ્ણિકા છે!
 પાંખો વિનાનું ઊડવું નકામું?! ૮

વિરાટ હો જો દગ દિવ્ય દગ્ય,
 પ્રેમાળ હો જો સ્મૃતિ એ અવશ્ય;
 ચહું ચહું છું ગતિ એ વિમાન,
 અંખું હું ઇન્દ્રધનુની કમાન. ૯

વિરાટ બુદ્ધિ પ્રભુ ઉર અંખે,
 વિરાટ મિદ્ધિ પ્રભુ ઘો નિઃશંકે.
 ના વામણા હાર્દની કામના છે,
 અંખું વિરાટે શુભ નામના એ. ૧૦

પ્રાણસ્ય - પ્રાણે નહિ દિવ્ય લવ્ય
 વિરાટની પ્રેમલ ચેતના કાં?
 પુણ્યપ્રભાની નહિ આંખ આંખે
 સૌન્દર્ય કાન્તિ વધુ ચેત ના કાં?

૧૧

૧૪. પાગલખાનું (સર્વેપાની ચાલ)

વિચાર કરતાં દુનિયા હીસે આખર તો પાગલખાનું,
 ઓછુંવતું પાગલ સર્વે કરી રહ્યા અહીં ધર્મગાણું,
 ચિત્તપ્રમે ચસકેલા હર્દી પર દુનિયાના અહીં કલવ્યા,
 ઇન્દ્રિયતાલ ગાંડાની દુનિયા - ખુદા કરે આમ જ ચલવ્યા.

સ્વપ્નશિલ્પી (મિશ્રોપગતિ)

- મારે થવું છે પ્રભુ સ્વપ્નશિલ્પી,
સંસાર જન્તુ સ્વપ્નસ્થ થાય,
ને સ્વપ્ન એ ખલુ ભીડી જાય
મારે જવાં છે શુચિ સ્વપ્ન તો પી. ૧
- મારે થવું ના પ્રભુ સ્વપ્નસપ્તા,
એ બુદ્ધબુદ્ધો તો ઘડીમાં વિનષ્ટા,
સૌન્દર્યદ્રષ્ટા નવ સ્વપ્નસપ્તા
સૌન્દર્ય શિલ્પી ખલુ સ્વપ્નશિલ્પી. ૨
- પળે પળે જીવન કોતરું છું.
સૌન્દર્ય સ્વપ્ને મંહી હું મરું છું;
સૌન્દર્ય લેખા ખલુ સ્વપ્નલેખા,
આનન્દની કોતરું ભવ્ય રેખા. ૩
- પળે પળે જીવનના ખળે આ,
પળે પળે કાલ નવો ફળે આ;
પળે પળે જીવન બિન્દુ બિન્દુ,
આનન્દનો ધન્દુ, અમોઘ સિન્ધુ. ૪
- તાણામંહી સ્વપ્ન વણી લઉંને,
વાણામંહી સ્વપ્ન ગુંથી દઉંને
અકેક રેખે, શમણાં મહુને
એને શું જીવનકાવ્ય કહેને? ૫

જ્યાં જ્યાં કવિ ત્યાં સ્વપ્નવસંત

(લાવણી-સર્વેશ)

અન્તરની આહ્વાદક સેરો, નાથે સુસ્વતી છલહોક,
કવિઉર સાગર ભરતી ભરતી, એમાં આવે કદી ના ઓટ.

શબ્દ સૃષ્ટિનો ધન્ય વિધાતા
વિષમ વાયરા જ્યારે વાતા
કવિતામૂર્તિ મતિ ત્યાં શાતા.

વાણી શાં ઝીલે અનેરાં, શંકર પાર્વતી સમાં સજોડ,
એ તો મત્ત મધુરિયો મહાલે, ધન્ય ધન્ય કવિના કોડ.

ધન્ય કવિની સ્વપ્નસમાધિ,
પ્રહ્લાનન્દની લહરી લાધી!
સ્વર્ગ ધરાને દીધાં સાધી.

કવિજન વીરડો ના હોતે તો જગસહરાનું શું એ થાત,
કવિને પગલે પ્રભાત ફૂટતાં કવિ વિષ્ણુ જગતમાં શાત.

જગમાં તો છે જવાળા જવાળા,
જગની આંખે અશ્રુમાળા
કવિજન ધન્યન્તરી તો ભાળ્યા.

મેઘ ગડગડે, દુઃખડાં ઝુંડે, કસબાયે જ્યાં સન્તમહન્ત,
વધાં હોકે, નિદામ્ન તો કે જ્યાં જ્યાં કવિ ત્યાં-સ્વપ્નવસન્ત.

આંજે ને અવનિ અજવાળે
પાપાણીને રસ પલાળે
વાદલડીમાં ચન્દની ચાળે.

હર્ષ શોકને ઘેરે રંગે, કોની ચન્દની, અમૃત છાંટ,
અમૃતલોકના બહેવારિયેને, સુરભૂમિમાં કોની આંટ!

શિશુ સુન્દરી આંખલડીમાં
આર્ષ દર્શન કોનું ઘડીમાં

કોણ ઉકેલે, કોણ ઉકેલે, બ્રહ્માણ્ડના લેહ અનન્ત,
ગીતા ગાયત્રી, વેદઋચા શી, કોની કીકીમાં સ્વપ્નવસન્ત?

કોણ ખીણથી દ્યે છ ઉછંગે,
અશ્રુ ખીણથી આનન્દ શુંગે
અજ્ઞાન ગર્ભથી દ્વિગિદગન્તે,

કોણ કરાવે, કોણ કરાવે, વિસ્તૃત વિયતે ઉફિન ગાન,
ઉર્ધ્વ ઊર્જિત, નિત્ય નૂતન, કોણ કરાવે ભાન વિતાન!

કવિજન તો છે સ્વપ્નદ્રષ્ટા,
યુગદ્રષ્ટા ને યુગસ્રષ્ટા,
કોણ કવિ શ્રો છે રસમષ્ટા,

કવિની નાની કીકીમાં શું રમણે ચડતો બ્રહ્મવિરાટ,
ઋષિ મુનિ દ્રષ્ટાનાં શોભે, શાં વર્ચસ કવિને લલાટ!

વૈશ્વાનર ક્યાં તુજ અગ્નિઝારી?!

(અસાનરીનો લય)

માગી માગીને માથું વૈશ્વાનર,
એક જ દે ચિનગારી ?
જવાળાસુખીના ઉર ભડકા દે,
આરત આરળુ મારી
વૈશ્વાનર ક્યાં તુજ અગ્નિઝારી ?

ચાંદો સળગે, સૂરજ સળગે,
એની શું અધ્યારી ?
સળગી ઉઠે ના બે તુજ ઝાળે,
સ્વપ્ન અટારી મારી ?!-વૈશ્વાનર૦

એક તણખલીએ બાયે શું,
ભવની ભાવટ ભારી,
સળગ, સળગ ને શોષિત બિન્દુ,
ભડભડ પ્રાણ પધારી.-વૈશ્વાનર૦

અંગે અંગે રન્ધે રન્ધે,
તણખે દેને તારી
જવાળાસુખીમય ઉર ઉર મળલો,
ઈશ પ્રસાદી ખ્યારી.-વૈશ્વાનર૦

સળગે। શમણાં, સળગે। જીવન,
 કલ્પન સળગે। સારી
 આશા સળગે, નૈરાશ્યે સળગે,
 દીપકમાળે તારી.—વૈશ્વાનર૦

કંથાના કેડો ન્યાં જાગ્યા,
 ખલક જની ન્યાં ખારી,
 બગર્વું બન્યું જો હૃદયે મારું
 માથું પ્રાણ પોઠારી.
 દયામય! અમિતારી તારી.

તારે દારે જ્યોતિધારે,
 સર્વે જાળી ખારી.
 ઝળહળ ઝળહળ ઉર મન્દિરિયે,
 શુભિયલ, પ્રકટ, પધારી,
 દાખવ દર્શનની અલિહારી।

રામ રામ , હો દીપકમાળની,
 પુણ્યપ્રસાદી તારી,
 રંગમહેલમાં પ્રકટે પ્રભુવર
 કરાલ કરુણાધારી,
 છળિ હો! નેનન ધારકિનારી.

હૃદયઠમળની સોળે સોળ જ,
 સળગે પાંદડી ખારી,
 તણુજે તણુજે દર્શન તુજ હો,
 પ્રેમલ પાવનકારી
 કર હો! અનલ તણે! અધિકારી.

તન હો તણુજે, મન હો તણુજે,
 દીપકમાળ ફલારી,
 પ્રાણ પ્રાણથી ફૂટે ખારા,
 પાવકની પિયકારી.
 વેશ્વાનર! હો આનન્દની વારી.

૧૫. હાસ્ય કે લાસ્ય

(અનુષ્ટુપ)

નિર્મળાં હાસ્યમાં કેઈ આત્મા નંદિત લાસ્ય છે,
 રિમિત નિર્ઝરિણીમાં તે પ્રભુતાના પ્રકાશ છે.

ગુજરાતણનો ગરબો

કયાં છે ગુણિયલ ગુજરાતણનો રુમઝુમતો એ ગરબો ?
કયાં છે આત્માનાં અમૃતની મધુમધુરી એ પરબો ?

હેતલયાં હેયાંની હલકે,
મુખડાં મલકે, હાડકાં હલકે,

પલકે પલકે, ઢળકે છલકે, અમી કટોરા પાતી,
રૂમ છુમ ધુમધુમ રસસરિતા શી, મદમાતી ઊભરાતી ?

કયાં છે ઉરના કુમળા કોડો,
રસઝમતા શા અંગમરોડો,
લાલે સૂર્ય શશી કે ચંદ્રોડચો ?

આણુઆણુ લાલિત્યો લસતાં, ઠસાભરી શી ઠસી ?
ઢાંઝર ઝમકે, ધુધરી ધમકે, ધૂન કિધર હે ણસી ?

આ તે ગોરી ગરબે ધમકે,
ઠાઠ ઠઠેરે, મનહર ઠમકે.
રૂઝની એ રવિકોટી ચમકે.

જ્યોત્સ્ના ઝમતાં લાલિત્યો કે જ્વાલામય આદિત્યો,
કયાં છે ગોરી ગુજરાતણનાં ઉરનાં રસસાહિત્યો ?

નથી નથી અવનિમાં ક્યાંદી,
ગરબાની અમી પરબો દહાઈ,
સ્વર્ગે થાતી શું સરસાઈ.

ગુજરાતણુનેા ગરબો શું સાંકળતો પૃથ્વી સ્વર્ગે,
આ અમૃતની પરબો નથી શું સ્વર્ગતણાં એ ભર્ગે?

ગોરી શું રમવાને આવે,
ગરબા ગરબાને અપનાવે
પૃથ્વી પર સ્વર્ગે ઉતરાવે.

ધન્ય ધન્ય એ ગુજરાતણુનેા રૂમઝૂમ ધ્રુમતો ગરબો,
ધન્ય ધન્ય એ ગુજરાતણુની અમૃતમય રસ-પરબો!

શંકર-પાર્વતી મન્દિર સોહે,
કામધેનુ ગુજરાતણુ દોહો,
વિશ્વમોહિની, કોણુ ન મોહો?

ધન્ય ધન્ય ગુજરાતણુ તારી રાસતણી આ હેલી,
સ્વર્ગગાની રસછોળો શી રેલી આ અલબેલી?

કોણે ઠલવ્યો ?

(સસ)

કોણે ઠલવ્યો, રે કોણે ઠલવ્યો,
સુકતાફળ થાળ આ કોણે ઠલવ્યો ?

ચેગળી વસન્તના ઝીલીને ટહુકા
ઉરનો રસાલ આ કોણે ઠલવ્યો ?

આંગણે ઉબસ શા, અન્તરે પ્રકાશ આ,
અન્તરે પ્રકાશ શા,
મનનો મહેરામણ કોણે મૂલવ્યો ?

ઉરને હિન્ડોળ, મૂંગે નયણાં ને બોલ
કીકીને કામણ કોણે જૂલવ્યો ?

અગમનિગમ સન્તાકૂકડી રમવા,
કીકી મંહી એને કોણે નોતર્યો ?

પ્રાણમાં પડછન્દ શો ગેળી એ બોલનો
સુણુંસુણું ને ઉર ટહુકો લયો !

ચોપચાં પ્રકાશની બારીથી,
અમૃત ચોર કોણે ઉર ઊતર્યો !

પીઠ પીઠ ને મારી વાધે રસતૃષા
કોણે કટોરો સુખડે ધર્યો ?

એની વાંસળીને સૂર, ઉરે ચાંદનીનાં પૂર,
ઉર ચાંદની ચોક કોણે ચોતીએ પૂર્યો ?

માનવ-મેના

(ગરબી)

ઢાઈએ મુણી શું પેલી, ગુજરાતણ તો છે હો માનવમેના
શાન્ત સલ્ણી, ઝીલજો મધુના ટહુકા એના.

મધુ મધુરી ને શાન્ત સલ્ણી
એક વાર તો લેજો મુણી
લવલવના રહેશે હો ઋણી.

યુગયુગની આશાઓ સ્મૃતિઓ, સુન્દર સમણાં એનાં
શકે વસન્ત નર્તન્તી જોયાં, ગુજરાતણનાં નેનાં!

ધન્દ્રધનુ રંગી સાણુડે
મલકાતી કરમાં બાણુડે
અમર ચાંદલે ચૂડે

નમણાં અંગેા નીતરતાં લજ્જાની ફૂલવેલ,
એ તે ગુજરાતણ મેના કે દીડી ઢગકતી ઢેલ?

ગીત રસીલાં ને રંગીલાં
ગાય કોઢિલા શું ઊર્મિલા,
ગુજરાતણની વસન્તલીલા,

શું હૈયાને પિંજર પાળેા, યનગન ઉદ્દણ જોનાં,
રસપંખિણી અવનિ આલને, વીંઝી સ્વર્ગ રહે ના!

એ રે કૂલવેણીની અમને બહુ રઢ્ય લાગી

(ગઝલી)

વાસન્તી વાડી ને યૌવનની લહેરે
મંદી હીંચે શુલાબનાં કૂલ, મારા સાહેબા,
એ રે કૂલડાંની અમને રઢ્ય લાગી.

હધડામાં હીંચી, રહી સૌરભ સીંચી,
મનમોહું શુલાબની કળીએ, મારા સાહેબા,
એ રે ઠલિકાની અમને બહુ રઢ્ય લાગી.

શમણાંના સૌરભને સ્મૃતિઓના સોહાગ
મહેકે મધુમાલતીના કૂલ, મારા સાહેબા,
એ રે કૂલડાંની અમને બહુ રઢ્ય લાગી.

શુવનકૂલ બાગે ને અજબ સોહાગે
ઝોલે શું મોગરાનાં કૂલ, મારા સાહેબા,
એ રે કૂલડાંની અમને બહુ રઢ્ય લાગી.

આશાના રંગોને સ્મૃતિના તરંગો,
બહેક બહેક કરે બકુલ કૂલ, મારા સાહેબા,
એ રે કૂલડાંની અમને બહુ રઢ્ય લાગી.

એ રે કૂલડાંની કૂલવેણી શુંથાવો,
હધડે પછી અમને શુલાવો, મારા સાહેબા,
એ રે કૂલડાંની અમને રઢ્ય બહુ લાગી.

તદ્દુરે તદ્વન્તિકે

(ખંડ હરિગીત)

જે જડયું ના જન મંહી,
જે જડયું ના વન મંહી,
ગહન કે તન મન મંહી,
સાંપડે તે આજ ક્યાં?

વિધુ-મયી દ્યુતિ કારમી,
રોમ રોમ ફૂટી પ્રભા,
સુરસિ ઉત્કટ ઉર રમી,
શુભ ક્યાં? એ ક્યાં વિલા?

એ વિલાવરી સ્વપ્ન ક્યાં,
ફૂલડાં કટોરી ક્યાં ગઈ?
જેની સ્મૃતિ ને ઝંખના,
હેયે મુલાયમ રહી ગઈ!

શુભ શુભગન ક્યાં હુંહું,
પ્રેમનું—ઉરદાનનું?
ગહન પાતાળે ફૂળું,
મુહૂર્ત ક્યાં અમીપાત્રનું?

સ્વપ્નસુન્દરી પલ્લવે,
રસખાલ હું રમતો રહું,
તારાં નયનનાં ટીખળમાં,
હું પુનરપિ ભવવા મથું.

એ જ મારું જીવન છે,

એ જ મારું કવન છે.

સ્વપ્નસુન્દરી પ્રેમલા

ન્યાં ભવ્ય તારું જીવન છે.

જીવતો હું સ્વપ્નમાં,

નગતો હું સ્વપ્નમાં,

જીવનમૃત્યુ દાવ સહુ,

ખેલી રહ્યો હું સ્વપ્નમાં.

સ્મિત કુવારા ફેરતા

તે હિ નો દિયસા ગતાઃ

ત્યાં જ પુનરપિ પુનઃ

મુજ જિન્દગી સ્વપ્નો હતાં.

પુષ્પકેરી પાદડી

દિન કયે નવલે ગઈ?

સુરલિના સાગર મંહી

રમી કે શમી એ ક્યાં ગઈ?

એ જ એ ચમકાર આ

એ જ ઉર ધબકાર આ,

સ્વપ્નસુન્દરી શયનમાં,

એ જ છે સ્મિતધાર હા.

દિવાસ્વપ્નો દેખતાં

મુજ જિન્દગીને મુજ ઉરે

તદ્દૂરે તદ્દન્તિકે

સ્વપ્નમુન્દરી ઉરે હુરે....

જીવનમારું સ્વપ્નિકા,

કયાં મુખી એ તદ્દૂરે,

થાય ના તદ્દન્તિકે

નયન મારે ના રુકુરે?

૧૬. આત્માનાં તારુણ્ય

(અનુષ્ટુપ)

સાહિત્ય આદિ સોતો તો ઠારુણ્ય ઉરનાં ફીસે,
ઉરની આદિ જ્યોતે તો તારુણ્ય આત્મનાં લસે.

લતા માધવી

(અનુષ્ટુપ)

મંજરી બેસવાની આ, શરુઆત થઈ ચૂકી,
એવી તું મંજુલા ચારુ, લતા માધવી ખીલતી.

મુગ્ધ આ અવસ્થામાં એકલી હજી જૂલતી,
સહકાર તણે! મીઠો, સહકાર શું અંખતી.

હંધડાંના ખૂણે ઠેઈ.....

નહિ શાખા વિશાખાને વિટળાઈ વળી હજી
અજાત યૌવના તું શું, હજી તો ફૂલની કળી.

(શિખરિણી)

ઉદે તારે નૃત્યે, ઘનગન કરે પાંખડી બધી,
રહી અંખી સત્યે મિલનપ્રિય, તું પાંદડી બધી;
રસાળે વિટાયા વિણ કળી બધી આ ખરી જશે,
ફૂડું ફૂડું થાતી, કલિ નહિ શું રે પૂર્ણ વિકસે ?
પ્રિયે એ કમ્પે છે

(દ્રુતવિલખિત)

સ્વરૂપ સુંદર નાથ શું શોધતી ?

નજર રમ્ય ભરી મંદી શું રતિ ?

મુદિત આ તુજ અન્તર પાંખડી,

પ્રણય આતુર અંખતી આ ઘડી !

(અનુષ્ટુપ)

શોધી લે શોધી લે તારા ચારુ રમ્ય રસાલને.

અંખી એ રહ્યો છે જો, તારા વિશાલ ફાલને.

પદ્ધવનિ—સન્ધ્યાના કે સોણલાંના ?!

(શિખરિણી)

કૂલોના નિઃશ્વાસો કરુણ રૂસકાં, તારક તણાં
અને મન્દાકાન્તે ગિરિઝરણનાં કલાન્ત શમણાં,
પડી ભૂલી જાણે અનિલલહરી સૂસૂ કુંકતી,
વિલોપાતાં ગાનેા પરભૂત કરુણા ટહુકતી.

દિશાઓ રંગાર્ધ લલિત ભભૂકે ધન્દ્રધનુને,
હવાં રહેશે છાઈ, રજનિતિમિરે સાન્ધ્ય તનુને,
નહીં કયાં ચે ઝાંઈ અમરઘૃતિની શ્યામ પડદે,
ગઈ સંકેલાઈ ભલક રમતો, ધ્વાન્ત હૃદયે.

પડી આ શું કલાન્ત, પ્રકૃતિ સઘળી મૃર્છિત દળી,
અરે આ શું ધ્વાન્ત, પ્રસરી ઘૃતિ દેશે સહુ દળી,
અને મારે સ્વાન્ત પ્રભુપ્રણયી આ શી જવનિકા,
સુને આ એકાન્ત પ્રમુદિત હૃદે શી રજનિકા.

ગઈ વેરાઈ કયાં મુજ હૃદય આનન્દકણ્ઠિકા,
ગઈ ઢોળાઈ કયાં, અમર મુરલિ એ કુસુમિકા ?
વિષાદોના સાદો, તિમિરમય વાતાવરણમાં,
શમે ઘેરાં ગાને, કરુણરવ અન્તઃકરણમાં.

સરોઢે આ મીઠા, ડર મંહી શું ઉન્માદ ઉવારે,
 અને જાગી જાની સ્મૃતિ નયન માંહી તરવરે.
 ડૂળે આ શાં સ્વપ્ને સ્વરલહરીના મંદ ધ્વનિમાં,
 સ્મૃતિના જાગી કે પ્રતિધ્વનિ શું ડૂળે અવનીમાં ?

હવામાં શી ઝાંખી, સુભગ વિરલાં, દર્શન થતાં,
 અનેરું કે દેવી અસિપદ ધ્વનિ સ્પર્શન થતાં.
 મીઠાં ચારુ સ્વમો હૃદય અલકાનાં વિરમતાં,
 ફિરસ્તાના જાણે વિરલ પદ્ધોરો ડૂળી જતા.

૧૭. વાસન્તી તાજગી

નવ વસન્તની આ રસ-તાજગી,
 ઊડી જતાં ઢરડો નવ જિન્દગી,
 રસકૂલો પમરે નવ ઊર્મિનાં,
 છવવું મૃત્યુ સતું પછી ક્યાં લગી ?

થનગનતું યૌવન આવ્યું.

(ગીત)

ચેતનની ચિનગારી દેને, જગને હું ચેતાવું,
નાથ, સુધાની ઝારી દેને, વડવાનલ હોલાવું.
નાથ! ચેતવું કે ખુઝાવું?

તું મહાનલ તેજપુજના રશ્મિએ રસાવું,
ધરદીવા દેવધુતિના, ચેતનના ચેતાવું.
યૌવન થનગનતું આવ્યું!

મદભર યૌવનનાં મોજાંની, જયદ્રવગી ઉછળાવું
યુગયુગની જડતાની લીધણ ભેખડ કંઈ ભેદાવું
યૌવન ધસમસતું આવ્યું.

સંસાર-વાટિકા સુહામણી કે, લૂમઝૂમતી શોભાવું,
પુષ્પપરાગે કેતરતા કેં ફીટકને સ્ખળાવું!
નાથ! હા ચેતવું કે ખુઝાવું?

વિગટ યુગની ઉપા જીવડી. બદ્ધ બની ગરમાવું ?
 પટે ન મંટારવ આ ધાનાં, નીંદ મંદી ધેરાવું.
 ધીવન ધનગનતું આબુ.

સ્વપ્નોને નવ લેાય ચુંખલા. તોડીફાડી મલકાવું,
 અધ જીવડયાં આ પ્રભાદારને ફટાચું હું ઉપડાવું
 ધીવન ધનગનતું આબુ.

૧૮. પ્રતીતિ

(અનુદ્રુપ)

પાપોના પુજ મ્હાલે છે, હુંદાયે પુણ્યની પ્રભા,
 જગમાં ઘેર અન્યાયો દેખું હું ધડી કારમા,
 પ્રતીતિ એ જ પૂરે છે, આત્મ અમૃત્વની મને,
 સ્વર્ગ છે: પ્રભુ છે નક્કી ન્યાય આખર છે અને.

મધુવાતા ઋતાયતે . .

(ચાર્દસવિક્રીડિત) . . .

ગંગા શી ઉર ભિમિઓ અમઝમે, સ્વચ્છન્દ ચન્દા રમે,
અન્તઃજ્યોતિ મંડળે ઝગમગી સ્વપ્નાલયો જ્યાં રમે,
મોંઘી' છવનવાટિકા મધમધે, હેયાં તણી ફારમે,
ત્યાં માંતાશ્રી શારદા મયુરિયું આનન્દ નૃત્યે મમે.

ના છે કૃત્રિમ જ્યાં કશું, ઠલરવો, ચારુ સ્વયંભૂ રમે,
છીણી, પિછી, સુલેખિની લલિત વા, ભિમિલ સ્વપ્નો દ્રવે
નેસર્ગિક સુઆત્મ દર્શન થકી, સર્વે ઠલા સંભવે,
હેયાંની સરિતે તરંગ ભિછળી; કુળા રમે ને શમે.

પેલું પાત્ર હિરણ્યગર્ભ સુખડું, શું સત્યનું આવરે,
આત્મા ઓજસ માધુરી છલકતી પ્રાસાદિકે વાણી જે.
જેમાં મિષ્ટ બધું ન કિલણ્ટ કંઈ એ સાહિત્યની દહાણી તે
એનાં ભવ્ય સુદર્શને પૃથિવીને શું સ્વર્ગનું એ ધરે?
સિસૃક્ષા શું અદમ્યવૃત્તિ સહશે, કૃત્રિમ શું શૃંગારા
આત્માતુભૃતિ એ, ઠલા મધુરી એ,

‘સત્યમ્ શિવમ્ સુન્દરમ્’

ગુર્જરીને કીર્તિમન્દિરે

(લાવણી)

ધન્ય લાગ્ય ને ધન્ય ઘડી મા પાયામાં પુરાણું,
કીર્તિમન્દિરને તળિયે નીચે ધૂળ મંહી ઢગુરાણું.

તુજ લાખેણી મહોલાત,
શું અમર ભુવન રળિયાત.
ઉત્તત ઉજ્જવલ ને સુવિશાલ,
ખંડે ખંડે આક્રમમાળ.
શું રૂપરંગ ને ઘાટ
કીર્તિમન્દિર તુજ વિરાટ
શાં મિનાકારીનાં તેજ
સુવર્ણદારિકા શું મહેજ
શાં સ્વપ્નશિલ્પ આ લલ્ય
શી પુણ્યવિભૂતિ નવ્ય.

નરસિંહ, મીરાં, પ્રેમાનન્દ ને નર્મદ ન્હાનાલાલ,
કાન્ત, ઠલાપી, ગોવર્ધને ચણું ભુવન રમ્ય વિશાલ.

પ્રેમલવૃત્તિ ને નિષ્કામ
અમોલ રમ્યુ શુચિ અભિરામ
તુજ લલ્ય કીર્તિમન્દિર
ખર્ચી હૈયાનાં હીર

કંઈકે- જાંધું . મુરધામ
 ગુર્જરી વાહમય વિશ્રામ
 શું એનાં અગણિત નામ
 મણવું પ્રેમલ રે અભિરામ?

પરમ શોભન લોચન જિણું એ, આજે ઉજ્જવલ દેહ,
 શું લવ્ય આલેશાન નિત્ય જ્યાં વરમે મુકતામેહ.

એ દીર્ઘમંદિર, ધીટ
 એની એક બનું ના છૂટ!

રે પાયામાં પુરાવાનું અવ, નવ રહ્યું જો લાગ્ય,
 એક કાંકરી ખરે સિમેન્ટ, બનું એ ય સૌભાગ્ય.

બનું શકે હું રંગરોગાન
 ધન્ય ને હો મુજ જીવનગાન
 લીપણું શુંપણમાં કેા ખંડ,
 મૃત્તિકાપિંડ સમે થઈ અંડ,
 સમૃદ્ધિ બની ને જયસિદ્ધિ
 વધારું એ હો જીવનઝદિ,
 જીવનસ્વપ્નનું શું મુજ સ્વર્ગ્ય,
 મૂક કલાપી બનું એ અર્ધ્ય,
 દીર્ઘિહીણુ તુજ પ્રેમલ બાળ,
 અર્ધ્ય ઝીલ, મા! અશ્રુમાળ.

અમરાપુરીનાં અતિથિઓ .

(ગરબી)

અમરાપુરીનાં અતિથિ બહાલાં આવજો....ટેક

દિલડાં મધુરાં કીધાં, કરવ્યાં શું રસપાનજો:
લલચાવે રસવીથિ શું સૂરવાટિકા,
લીધાં દીધાં જીણાં હજી ઉરદાન જો
નંદનવનની નિર્ઝરિણી કિલ્લોલતી,
યુગની એની જૂની નવલી ખ્યાસ જો.
જાએ જાએ જાડવાની ઉર અંખના
નવ પોષાએ અદને અમ આવાસ જો.

.....અમરા૦

હૈયાંને હિન્ડોળે હો હિન્ડોળ શું
પ્રભુ ધરનાં પારેવાં પૂરશે કેડ જો;
ઉરવાંછા સુણતી શું વક્ર વિધાત્રીને.
મરડાયે મુખના એ શું મરેડ જો.

.....અમરા૦

પ્રભુ પંખેરાં પાળવાં એ પાપ છે
ઉચિત જ એને જાયા વ્યોમ વિહાર જો;
પિંજર પાળ્યાં, બહાલાં, કહો એ માફ છે,
મરકલકાં કયાંથી અમ માનવદ્વાર જો.

.....અમરા૦

નેહનગરનાં રઢિયાળાં રસરાજવિ,
 થાપ્યાં ઘોડું તેજેમય ઉર તખ્ત નેઃ
 કુમ્ભ ઠલેવર હૈયાંની ઉર-પાંખડી,
 વંજ તીર્થોને લાગી કદી કદી સખત ને.

.....અમરા૦

તમે તેજેમય હાસે અમૃત દીવડાં,
 ઊડયા ઊડયા આત્માના અન્ધાર નેઃ
 અજવાળાં શાંઊઘડયાં અમીમય આંગણે,
 સ્વર્ગ સુધા રેલી રહી' શું સ્મિતધાર ને.

.....અમરા૦

માનવીની મિટ્ટીમાં દેવલ દીપ્તિ છે,
 દેવહૃતનો મનુકુલને અધિકાર ને;
 ફૂલડાં શા ફિરસ્તા ઊતર્યા આંગણે
 સૌરભને શુચિતાના તમ શણગાર ને.

.....અમરા૦

સ્મૃતિમાં રમે પ્રતિપાળ તમે ઉર-પૂતળાં
 છાયાછળિ શાં અમ સ્વપ્ને મોતર ને;
 અમ આત્માનાં અમૃત ઓગળી ઓગળી,
 ઘડે તમારા પ્રેમલ શું સ્મૃતિ સાર ને:

.....અમરા૦

સોનલા સ્વપ્નો શું જીવનના પર્વના
કે રૂપલા કિરણોના કીકી માંહી કેડ;
રઢિયાળા હંસની એ કોણ પાંખ ઢુંપી ?
“આજી”નું અમૃતસુહૃત્ કુંવારકું,
એના રે ઉગમમાં છે જીવનનાં નેમ;
આલથી જિતયો ખાજુડો જોગીડો બાણે.....

એનાં રે કમંડળ ને એની રે કંથામાં,
એનાં નયણાં કાળભાંનાં જિડે કલ્લોલ,
માનસના હિમ ગળશે એને મન્ત્ર બાણે !
જિઠયો રે રાજહંસ અંગ આળસ મરોડી,
જીવન-મોહિનીના એના મીટ મરોડ;
એને રે કાળજે ધન્દ્રધનુરંગી સાથિયા
એને રે કંઠ ગાન સરિતા અલગેલડી,
લચી લચી વહશે એના રે તરંગ;
એને રે ઉર સ્વપ્ન-મોહાગ પ્રલાલિયા
જીવનશૃંખલા કચમ જોળનિયું જીરવે,
ઝંઝે નિર્બન્ધ એ વ્યોમવિહાર;
આલની આટારી એને તેજની તેડતી
અમૃત અમયનાં એને સોણલાં રે લાધ્યાં,
ફૂટ્યાં સોનલ શમણાં શું રોમરોમ,
કે અદૃશ્ય અંગુલિ ઉરવીણા છેડતી !

એને રે વીઝવી પાંખ અમૃતને આરે,
 મુક્તિનાં અમૃતદ્વન ઝંખે રે આસ,
 એને રે શાસોન્ધવાસ સોડહમ્ સિતારી,
 કાળજડાંને રે દર્દમ પેલા શું વળગ્યા,
 અમૃતની આંખને આવી છે ઝાંખ;
 દિગ્દાલનેળન્ધનએનો આત્માવાજ આવે.
 સોડહમ્ હંસા એ સ્વપ્ન વિદ્યુત્ અમઠારે
 મુવર્ણ સ્વપ્નમાં કર્મલોહની મેખ
 મન્દુલેખા-કર્મરેખા કયારે વધાવે?

૧૯. આત્મલક્ષ્મી

(અનુષ્ટુપ)

મપાયે આત્મલક્ષ્મી તો, હરનાં સુસંવેદને,
 માપે આત્મ-દારિદ્ર્ય, લાગણીદ્વીનતાથી ને.

એકલડાં રમશું

(સારંગ ને તિલક-કામોદના મિત્ર સૂર)

(ક)

ચાલોને ફૂલડાં એકલડાં રમશું.

એકલડાં રમશું ભલેરાં એકલડાં શમશું....ચાલોને.

શુષ્ક આ યુગને શુષ્કી ગૌરવની આખર તો ગમશું?

આળ-પંપાળ અવર શાને જો, હરિને જરી ગમશું.

...ચાલોને૦

જરી મન્દ મીઠું હસશું જરી લલિત રૂડાં લસશું,

અંશુલિ કેઈ અડખે રખે તો, હરિ જોળે ખસશું.

...ચાલોને૦

ખાવિન્દની છે ખટક સલ્લણાં, ઘડી એમાં ખીલશું,

ઘડી એમાં ખીલશું, હરિનાં જ્યોતિ ઘડી ઝીલશું?...૦

...ચાલોને૦

ખીલવું, ખરવું ખટક નિયમ છે, રમશું ને નમશું,

ભવ્ય કરુણ કરમાઈ વિલાઈ, હરિપદમાં શમશું.

...ચાલોને૦

(સ્ત્ર)

ચાલોને કોયલ એકલડાં ફૂજશું,

એકલડાં ફૂજશું, હરિને એકલડાં પૂજશું.

...ચાલોને૦

હરિની વિશ્વસિતારી સહ ઉરતન્ત્રીની મુજશું,
હરિનાં ગીતો કિલકિલશું, દુહા, આપણને મુજશું.
...ચાલોને૦

ઠરશું ઠરશું ચલોહા, વિમલ હો કેમલ સૌ ટહુકારો,
ખ્યારાં પરિન્દા આપણ કાજ તો, ખુલ્લાં આ હરિદારો!
...ચાલોને૦

મધુગાન શુંજો વિણ જો ખ્યારાં, ખીછે તે રમુજ શું?
ઘરનાં ધાયલ દિલ ધા બહાલાં હરિ સ્મિતે રજશું.
...ચાલોને૦

ચલોને મન ભર મધુરાં ખ્યારાં, માનસના ટહુકા
ચલોને ખ્યારાં ભર ભવદરિયે, આપણી આનન્દ-નૌકા.
....ચાલોને૦

(ગ)

ચાલોને ઝરણાં મધુરાં ઝમઝમશું,
રસધેલુડાં રમઝુમ, અમીવરણાં ભમશું.
....ચાલોને૦

જીવનપથે રસજતાં ગૂંઝતાં, એકલડાં પળશું,
મીઠાં ખળકતાં, ઢળકતાં રસિકડાં, એકલડાં ઢળશું.
....ચાલોને૦

ભવસાગરને ભર્મિતરંગે એકલ ઊછળશું,
 ઊછળતાં હો! એકલડાં ત્યાં પ્રભુ પંથે પળશું.
ચાલોને૦

ઢિલઢિલ હસતાં લસતાં, ખવાળી ખળખળશું,
 સ્નેહામૃતની સરિત સાંપડતાં, સુખથી ત્યાં પળશું
ચાલોને૦

લળતાં ઢળતાં અલિનવ સ્વન્દ-આનન્દ રૂમઝૂમશું,
 ભવાટવિમાં મન્દ સ્વચ્છન્દે એકલડાં ધૂમશું.
ચાલોને૦

ઝલક ઝલક રસજ્યોતે ચમકતાં, હરિને તો ગમશું,
 પલક પલક રસછવન,-કમકતાં હરિપદમાં રમશું.
ચાલોને૦

હરિરસનાં સરવરિયાં એકલડાં, આવો રૂમઝૂમશું,
 ઊછળી જ્યોત સ્વપ્ન તરંગે, રસનિધિમાં શમશું.
ચાલોને૦

કાલાપિધ

(શાફલવિક્રીડિત)

કાલાપિધ તુજ ત્યાગ કયાં? ધ્રુવવતો ઘેરું અનેરું દીસે,
કસ્પાન્તે કદૂચાં ભર્યા સલિલ આ અશ્રુ ભર્યા ભાંભળાં,
વર્ષો વીચિ ઉછાળી નૃત્ય કરતો, આ તાંડવી શાં મિપે?
તારા કયાં ઉપકંઠ શું અવિરતે મૂઘુ ઠરે બિછળ્યાં?

મૃત્યુ માનવતા કદાચ ગહના, તારા કિનારા હશે,
આશા, સ્વપ્ન, સ્મૃતિ મનોરથ મીઠા તેના ભરે કોળિયા,
ઓકારીથી વળી ઠરે વમનને ખેલો પિશાચી ક્રિયા,
કીડા ઓઠ અને કંઈક ભરતી, રૂપી વંચે શું હશે?

શાન્તિ તારી પ્રતારણા જુઠી જુઠી, કેં માનવીને ઠગે,
આ શું કાલકરાલ ગર્જન કરે, આ ધૂમ તોફાન શાં?
ને એ શોર અઘોરને તુમુલની ખૂંઠે અમીગાન શાં!
લાસ્યે હાસ વિલાસ રમ્ય કરતાં શું તાંડવે તું થયે?

કાલાપિધ તુજ ખેલ નર્તન બધાં, દીસે મને કારમાં,
ક્ષારાપિધ મુજ ફિરતી આ છવનની, ધીરે? તને શી તમા?

ગરીબના ધરમાં

(અંગની)

શાન્તિદેવી મેં તો દીઠાં,
દીઠાં હસતાં વદનો મીઠાં,
કદી ન વચનો મુઝે અણઠાં,

ગરીબના ધરમાં....૧

સરસ્વતીની વીણા વાગે,
જીવનનાં જ્યોતિ તો જાગે,
જીવવું જોગવવું મધુ લાગે,

ગરીબના ધરમાં....૨

પ્રેમ છલકર્તું અક્ષયપાત્રે,
સંતોષે શું ગાત્રે ગાત્રે,
નેહ નીતરતાં પ્રીતિ પાત્રે,

ગરીબના ધરમાં....૩

દીડી બહાલપની મેં વૃદ્ધિ,
મુષ્ટિ તુષ્ટિ પુષ્ટિ સૃષ્ટિ,
અમીમય દીડી પ્રેમલ દૃષ્ટિ,

ગરીબના ધરમાં....૪

વનવનો મહેકી રહેશે જ ત્યારે

(સાધારા)

સોહે છે શી ઉપા આ ઝમઝમ શીંકરો આંદની ઢાળતી શી ?
ડોલે, ઝોલે, ઝરાઓ સરિત સરવરો, સ્નિગ્ધ આનન્દ રંગ્યાં,
પુષ્પો પંખીગણો આ કુદરત સઘળી રમ્ય કદ્દોલતી શી ?
અદ્રિ શૃંગો હસે છે, જનગણુમન એ, પુણ્યની જ્યોત રે ક્યાં ?

ધૃત્યાં, ઝેરી અસૂયા, મનની મલિનતા, માનવી ઠાલવી, ક્યાં ?
મેલી ઘેલી દિશાઓ, ઘન ગગનમંહી અશ્રુઓ શાં દ્રવે છે,
ભૂત્યાં ગાણાં વિહંગો અમર-રસ તણાં, શું ગરીબી રૂવે છે,
ગ્લાનિ મ્લાનિ છવાઈ પ્રકૃતિ વદનમાં, માનવી ધૂંધવે ત્યાં.

વિધાયું વિશ્વ હૈયું, કુદરત કકળે, કારમી કું વ્યથાએ,
અંકોડો માનવી આ, શિથિલ વિથિલ શું, પ્રેમની શૃંગલાએ,
ખાંધે જે ક્ષેત્રખન્ધે કુદરત સઘળી, છિન્ન-ને ભિન્નલા એ,
રે સૌન્દર્ય પ્રભાનાં કમનીય કિરણો વ્યર્થ શું સર્વથા એ ?
હૃદીને પ્રેમધારા મનુજ હૃદયથી, રંગશે વિશ્વ જ્યારે,
કુંળી કું તાજગીથી પવન વનવનો, મહેકી રહેશે જ ત્યારે.

કવિતાના પાતાળનાદ

(શાદ્દલચિકિત્ત)

શું છે તર્ક વિચાર, ચિન્તન શું છે, શું છે કલા, કટપના ?
પ્રાણાધાન મંદ્રી અગમ્ય લહરી, ચાર કુવારા દ્રવે,
ગાળે સૂર પતાળનાદી જિગરે, ફૂટે જીભે જલ્પના,
ફેરે ધાર વિચારની ફરફરે રૂપે રમે જુગલે... ૧

ઊઘી ઉર્ધ્વરતિ મતિ શીકર સૌ, હાઈ કરે નૃત્ય શાં,
ઊડી-ઉર્ધ્વ ઊઘે ઊઘે નભ ગતિ-પાતાળની કન્દરા,
ગોતી વા શુચિ હાઈના કલરવે, ફૂખી જતા સુન્દરા,
ઊર્મિ રંગ, તરંગ શું જિગરના થાયે કૃતકૃત્ય શા... ૨

ને કાઈ રસસુન્દરી ચડીઘડી, હોયે શુચિ ચિન્તને,
શો એ સ્વૈરવિહાર તાજગી ભયો, શા એ કુવારા દ્રવે ?
શું એ જીવનકાવ્ય પ્રેયસી કવે, પીયૂષ ધાગરવે !
ઊડે સ્વપ્નવિહાર પ્રાણ લહરી, નર્તન્ટી હોયે મને... ૩

ઊડીને ફૂંખવું મીઠી ધડકમાં બેતારકો નોતયાં,
હાઈ શું રસજિન્દુને દગમંદ્રી ન્યાં જન્મ ત્યાં મૃત્યુ ત્યાં.

શીદ મહને કહી ચમેલડી ?

(ગરબી)

શીદ મહને કહી રે ચમેલડી,
જાઓ જાઓ, શીદ મહને કહી ચમેલડી?

અધુરામાં પૂરું રહ્યું હશે બાદી,
શીદ મહને કહી રે જાલખેલડી.—જાઓ૦

તમે તમારે કહેતા કરોને,
આત્માની અમૃતવેલડી,
તમે તમારે કહેતા કરોને,
પ્રમદા પ્રેમ પીધેલડી.—જાઓ૦

કહેવા બેઠા બે આજે મધુરવી,
મનના મયૂરની ઢેલડી.—જાઓ૦

કાલે તો કહેશે સુરજચાંદાની,
બેઠે આંખે તુજ બેલડી.—જાઓ૦

પરમ દિન કહેશે ઉષા દેવડીને,
શિરે ઝોઢે હેમ હેલડી.—જાઓ૦

સરખી સમાણી મારી ત્રખીઓએ
કહેશે, સુણયરે સુણયઓએલડી.—જાઓ૦

જાઓ જાઓ જૂઠડા જુઠા તમે ને,
 જાડી તમ જીભે મેલડી,
 ઠગવું એ ઠગણા માને છે એવી
 વાતે નથી કંઈ સહેલડી.—જાઓ०

ફેલડીના કોડો જાગ્યા શું,
 જૂઠડા, દેખી મને અકેલડી,
 છોને કહેતા અલખેલડી સાહેબા,
 માને તમારું એ ઘેલડી.—જાઓ०

૨૦. નમ્રતામતા

(અનુષ્ટુપ)

જિન્દગીની મતા દીડી, ઉરની મહે જ નમ્રતા,
 નમ્રતા શીખવે છે એ, ખલકની કડવી ખતા.

જીવનપલટો

(મઝલ)

ગગનને ફેડનારા તો અમે નિષ્પ્રાણ થઈ બેઠા,
શું તારક તોડનારાઓ અમે આ મ્હાન થઈ બેઠા.

તળાતળ ફેડી પગ ઠેલે વહવતા પુણ્યની ગંગા,
બિરુદ ખોઈ શિયાવિયા અમે બેજાન થઈ બેઠા.

હવાં બેફામ સુમસામે કરી શમણાં ફના ફિલ્લાહ,
પક્ષીતો ક્યાં? શુભાવી શું જીવન બલિયાન થઈ બેઠા.

બિછળતા મસ્ત દરિયાવે, બની કલગી પ્રચંડોર્મિ,
ભૂલી આનન્દ નૃત્યોનાં સહુ એ તાન શું બેઠા??

જીવન-જળ સખ્ય બિંડાણે, દઈ પાતાળ રૂબકીઓ,
મરજીવા મોતી વીણનારા. અમે બેજાન થઈ બેઠા.

વસન્તે પંચમાલાયે, હતા કેં કેડ ગાવાના,
ગઈ એ જીવન કવિતાને, અમે હીણ ગાન થઈ બેઠા.

તૂટી પાંખો, ફૂટી આંખો :—ગયાં સ્વપ્નો, ગઈ બિર્મિ,
જીવનના સૂરના આ શું, કરુણ નિર્મોણ થઈ બેઠાં.

મહકતી સ્વપ્નવાડીની હતી શી ફારતી ફારમ;
શુભો ક્યાં, ક્યાં શુલિસ્તાને? હવાં હેરાન થઈ બેઠા.

અમે અદ્રિ, અમે અશ્મા, અમે વીજે, અમે વજે,
મુલાયમને મૃદુ આજે અમે કૂલદાન થઈ બેઠા.

હતી શું રામતાળી લાગી આ ઉર મન્દિરે શુકને,
હુશને હુરી માશુકને જિગરનાં દાન દઈ બેઠા.

ગયાં સોણાં : રહ્યાં રોણાં, વહ્યાં બહાણાં, યયા શાણા,
જીવન મહેફિલમાં આંસુ તથાં લહાણાં લઈ બેઠા.

૨૧. માર્ગપ્રતીક્ષા

(અંજની ગીત)

જીવન તો ગર્ભિત દશા છે,
અનુભવ સૂચનની જ દિશા છે,
દિન ભિંદડશે આવ નિશા છે,
જીવન એટલે રાહ !

માર્ગપ્રતીક્ષા એ જ પૂર્ણ પરીક્ષા,
એ જ જીવનની અનુપમ દીક્ષા,
અનુભવની મધુરી એ લિક્ષા,
જીવન એટલે આહ !

ઉપા

ઉપા હસતી મધુર આવી, રહી દિક્ષાન્ત શોભાવી,
 શિરે છે હેમની હેલે, વધાવું દિવ્યપળ આવી.
 કલ્યાણી કુમકુમ પદે, જિતરી વસુધા અંક,
 નવલાં ધવલાં તેજ શાં, લાવી રમ્ય નિઃશંક.
 પ્રભા પ્રતિભા નવી લાવી, ઉરે ઉરજ્યોત પ્રકટાવી,
 સ્મિતલહરી વેરે ઝીણી, ઢાળે ગ્રહ પરાગ,
 વાતાવરણે શા ધ્વનિઃ જાગ જાગ, ઉર જાગ.
 મધુરાં ગાનની શુંજે, નવી ધડકે રહી ધ્રુવની,
 શકુનોની આ ધડી, મંગલ ગ્રાહ મુહૂર્ત,
 ઘટે ઘટે વિલંબ નહીં, જાગજાગ ઉર તૂત.
 ઉપા આંખો અમી ઢાળે ધરા ખોળે સ્વપ્નો વાવી.
 કિરણ કિરણે જિભરતાં, આ તે શાં આલોક,
 ધર્મદષ્ટિ શું જિતરતી, અન્તર પુણ્યશ્લોક.
 નવી પૃથ્વી, નવું સ્વર્ગ, ભર્યા ભર્યે શું ફેલાવી ?
 મંદ હાસના ખોળલે, ભર્યા સુમનના સુન્દર;
 આજ વાસના તો હવે, વેડાયે સહુ તુન્દર.
 નવાં આ તાતનાં તેજે રહી રેલી, શું ઝીલાવી ?
 ઉર-આંગણ સ્વપ્નો રચી પૂરજે અક્ષર ઓ,
 નવલા ધવલા રંગના ઢંગ શું રોમે રોમ
 નવાં સૌન્દર્યની ઝાંખી, નવાં સ્વપ્નોની શ્રી આવી ??

મધુરે મૃદુલે અવનવે, કરાડગુલિ શે સ્પર્શ,
 સહજ સ્પર્શમાં શા ભર્યા, અલિનવ આ આદર્શ.
 જિભી અંજનશલાકા લઈ, હથે ક્યાં રોશની આવી !
 આજ ઉપાની આંખમાં, પુરુષોત્તમના પ્રેમ,
 આજ પંખીની પાંખમાં, લોક લોકનાં ક્ષેમ,
 મધુરી મંગલા દ્યુતિ, પ્રભુની દેવી જિરુદાવી.

અમેા મસ્તાન

(ગઝલ)

અમેા મસ્તાનના ઝાને; જિગરનો ચાર જુદો છે,
જગતથી જુદો વ્યવહાર, મગજનો તાર જુદો છે.
જહાંથી જે થતાં ખાતિલ, અમારી મંડળી શામિલ,
ઈસુને જુદા ગાંધી પંથ, બધો વ્યવહાર જુદો છે.
જિગરે ખાહી પરાગે, શું રાગે ફાગ આગે છે,
અગમ્ય ખાહી નાદે એ, જિગર સિતાર જુદો છે.
જુદાં મક્કા, જુદાં કાશી, જુદું ને જેરુસેલમ છે,
અમ બેહસ્તને બાગે, મધુ ગુલઝાર જુદો છે.
સુરમા પગપાની રજે, અમારી આંખ છે સુરમેા,
જુદી અલકાપુરી અમરા, બધો સંસાર જુદો છે.
પ્રિયાનાં ગાત્ર ગાત્રે તો અમારું વિશ્વ માત્રે છે,
ગળે એ ચારે ગાત્રી તો, લટકતો હાર જુદો છે.
અમારે પોપચે લચે, પ્રિયાનાં સ્વપ્ન ધૂમ મચે,
અજબો એ જ અબો-અનિદ્રા કરાર જુદો છે.
ઈંઈ લાખો નિરાશામાં અમર આશા તણે સૂરે
તમ ઈનકાર જુદો છે, અમ ચક્રાર જુદો છે.
ઠરી એ દિલ કેફિયત, સનમ! તેં ઠર્યો છે ઉન્મત્ત,
હવે તો મત્તને પ્રમત્ત, અમ આચાર જુદો છે.
અમારી કિરતી ભરદરિયે, ઝુકાવીને જ વિહરિયે
અમારી લક્ષ્મી રશિમ સ્વપ્નલંગાર જુદો છે.

પરસ્તી હસ્તી મસ્તીની

મુઘા પાતી કે શિરાઝી પ્રિયાની આંખ મદમાતી
પરસ્તી હસ્તી મસ્તીની અમારી જિન્દગી ગાતી.
લયલા મજનુ પંથે એ, શિરીન ને ફરહાદ,
આહ, હાહમાં જીવવું, જિન્દગી શું બરબાદ ?

નહીં આતકની ઝંખના, કદી તજશે મધુ સ્વાતિ
ગોરી ગાલે મરકકે, મોગરા ગુલાબ
ધન્દ્રધતુ રંગી રમે ખુદી ખુદાર્થ ખવાખ
કરેં અલકાપુરી-અમરા, તણી ત્યાં હું શું કુરબાની ?

સ્તનધડકની માધુરી, પ્રિયા આસોન્ધવાસ,
મધુકાલ, મધુકાલનાં ત્યાં જ હાસ ને હાસ
પ્રિયાની આંખ તોફાની, મળે તો છે જહાં ફાની
પ્રિયા મધુ પીરમી રહી ઐન્દર્યોં રસથાળ.

સ્તન યૌવન વરસી રહી જીવતી જોખનથાળ
કરે છે જિન્દગી ગાતી, પ્રિયાની આંખ મસ્તાની
છુતિ વેરે શું ક્વાન્તમાં સ્વાન્ત ને એકાન્ત
અલકાપુરી ધાયે ખડી જ્યાં કાન્તા ને કાન્ત.

પ્રિયા હીનાની પગપાની કદમ-જોત્તી શું કુરબાની ? !
રોમિયો જીલિયેટને, સુસક જીલેખા પંથ,
નહીં છે આવક પંથ એ, એ છે પાવક પંથ
મધુ કાં ગુલની શૂળે, પૂછે જીવજીવ નાદાની !

જિગરે જવાળામુખી તણા, લાંવા દહાવા દિવ્ય,
 કેણે બણતું ભેદ એ, સ્વપ્નોદાત્ત ભવ્ય ?
 શમા પર કેમ પરવાના, તણી કુરબાની દીવાની ? !
 હૃદય રક્ત કર્યુંગરે, ધરવેા સ્વપ્ન નિથોડ
 કના કિલ્લાહ થઇ જવું, ઠાળજડાંના ઢોડ !
 સમજશે કેણે મિજબાની, સમજશે કેણે મહેમાની ?

૨૨. પ્રભુમંદિર

(અનુક્રમ)

પુણ્યાત્માનું દીકું હૈયું, પ્રભુનું પ્રેમ-મંદિર,
 વસેલો પ્રભુ મેં દીઠો, રસરૂપ સુધામય.

પ્રભુનું સ્વરૂપ

(ભૈરવી-ગીતાલ)

પ્રભુ આનન્દમૂર્તિ

પ્રભુ અમૃતમૂર્તિ

વિશ્વાનન્દ થનગનતો, ધરે સ્વરૂપ મૂર્ત,
માનવ આત્મ દર્શને મધુ મંગલ મુહૂર્ત,
પ્રકૃતિ ઉર પાંખડી પાંખડી, આ શુ' આનંદનૃત્ય,
જ્ઞાન સ્વરૂપ આનન્દ રૂપ, માનવ ઉર કૃતકૃત્ય.

બાહ્યાન્તર પ્રકૃતિ સાધે શુ' સમન્વય,
એક રૂપને એક રસ શ્રીટે રૂપ આ દ્વય.

(સ્પિનોઝાની ગીતામર્થી)

૨૩. સ્મિતલહરી

નથી નિર્ધન તે, જેના હેયામાં શુચિ હાસ છે,
આત્માનાં અમૃતો વચ્ચે અનેરો શિવ-વાસ છે.

દિલદારનાં દર્શન

(સોરઠ ગઝલ)

સ્વાન્તના એકાન્તમાં, અંખી ઘઈ જે અંખના,
એક વાર અલખેલી દીઠી, બીજી વાર તે દીઠી નહીં.
બલિહારી દીઠી ન ચન્દ્રમાં, જે ચન્દ્રમુખીમાં નીરખી મેં,
અલખેલી એ ચમેલીને શુભઝાર એ દીઠી નહીં.
એ મરઠડું શું રૂંડું, એ મુખડું દેખાવડું
સુહામણી સ્વપ્ન સુન્દર રમણીને દીઠી નહીં.
ઠાળાંના ટોડમાં, મઢાલસા મરોડ શા?
એ અંગરંગ વ્યંગમાં નમણી મેં દીઠી નહીં.
એ વિશ્વકવિતા જીવતી સર્જનહારની ઝેઠે ઠલા,
રે મન્દમન્દ હાસના ઉડલાસમાં દીઠી નહીં.
એ પૂતળીના બહુ તો બાણું હું હું એકલો,
એ નેત્રને રસક્ષેત્ર, વિલાસમાં દીઠી નહીં.
એ વનશ્રી-યૌવનશ્રી, વાસન્તી પૂર્ણબહારમાં,
મહોરી ફેરી લાવણ્યશ્રી ફરી. દીઠી નહીં.
જે સોણલાંપરી એક વાર આવી ગઈતી નેણલે,
છા રહી મનનંદને, ફરી વિહરી દીઠી નહીં.
શું ગલગોટાના કૂટી પરપોટા સમી,
તરવરતી નેન ઘેનમાં ફરી દીઠી નહીં.

ખખર લે

(પહાડી ગઝલ ઘડ્યો)

ધરતીની ખિમારી એ ખિમાર ખખર લે,
કર એક વાર ડોકિયું દિલદાર ખખર લે.
ન્યાં ખુલખુલો વધાવતાં, ગુલની મીડી શૂળે
હેરાન પરેશાન એ ગુલઝાર ખખર લે.
આ આંમુડાંની મહેદિલે, મિજબાની-મહેમાની શી ?
તું મુખત્યાર ત્યાં તુજ અખત્યાર ખખર લે.
તુજ અમૃત અંગુલિ સ્પર્શથી, દિલની દિલરૂબા,
ઝઝી બીડશે શું તારે તાર ખખર લે.
તુજ નેત્રના ઠટાક્ષથી ઘાયલ થયો કે પાપ લે,
બકુલ ખિજાતે પડ્યો ગમખવાર ખખર લે.
ઠાળભના કોડની કચુંખર સ્વપ્નની ચોડે,
ઠહાણી કરે આ અશ્રુઓ શતધાર ખખર લે.
આ છાની ધરતી ખિમારી ખુલખુલ ને જાણે ગુલ,
આ દર્દપીડા બેગુમાર ખખર લે.
તુજ ઠાન્તિની ઉજ્જાન્તિથી પળવાર શાન્તિ ક્યાં,
ગમખવારની-બેની મિલનસાર ખખર લે.
તુજ અલક લટની કસ્તૂરી મસ્તૂરી અલખની,
ખુદાઈ ખવાળી એ ખુશબોદાર ખખર લે.

સૌન્દર્યદેવી

(વસન્તતિલકા)

સૌન્દર્યદેવી મૃદુસ્પર્શ કરાફુલિને,
સૌ તાર તું હૃદયતન્ત્રી તણા જ છોડે,
તારી કૃપામૃતપ્રસાદી મહામૂલીને,
સંસારનાં અનૃતમાં અમૃતે તું રેડે....૧

મારું દર્ષ હૃદયમંદિર આ ઉભળી,
તારા વિનીત શુભરંગથી સ્વપ્નરંગી,
તું તો કરે હૃદય આ મુજ સ્વપ્નસંગી,
દેતાં સહુ હૃદયનાં તિમિરે શું ટાળી....૨

પુણ્યપ્રકુલ્લ ઉર હો મુજ આ પવિત્ર,
તારી સુવાસ મુજ હો હૃદસન્નિવાસ,
તારે પ્રકાશ મુજ હો બસ, સુપ્રકાશ,
આ અચુશ્રી મિજલસે ઉર હો સચિત્ર....૩

આનન્દના મધુર ઝીલવવા કટોરા,
મહોર્યાં કરે હૃદય લક્ષ્મી અમૂલ ફેરાં.

(૨)

(કાર્તિકગીતો)

અન્ત રંગ મુજ જાણે,

સ્વપ્નશ્રી તરંગ જાણે,

તારા જ્યોતિથી જ હું છું પુણ્યપ્રકુલ,
તારા સ્મિત પ્રસાદે રહું હર્ષોત્કુલ—
તાગી વીણા તારેતારે થઈ એકતારે,
નાચે એક તાર મારી હૃદયની સિતારે.

૨૪. પ્રભા અને પ્રતિભા

દેહની કિંબ્ધતાના શું, આત્માના ઓજ દાખવે,
પ્રતિભાના પ્રતિબિમ્બ, અંગ પ્રભા ન મંભવે !
બહિરે ઊજળુ એના અન્તરે વળી ઊજળુ,
બહિરે કોમળુ એના કાળજે વળી કોમળુ.

સૌન્દર્યદેવી

(વસન્તતિલકા)

સૌન્દર્યદેવી મૃદુસ્પર્શ કરાડ્યુલિને,
સૌ તાર તું હૃદયતન્ત્રી તણા જ છોડે,
તારી કૃપામૃતપ્રસાદી મહામૂલીને,
સંસારનાં અનૃતમાં અમૃતે તું રેડે....૧

મારું દર્દ હૃદયમંદિર આ ઉભળી,
તારા વિનીત શુભરંગથી સ્વપ્નરંગી,
તું તો કરે હૃદય આ મુજ સ્વપ્નસંગી,
દેતાં સહુ હૃદયનાં તિમિરે શું ટાળી....૨

પુણ્યપ્રકુંદલ ઉર હો મુજ આ પવિત્ર,
તારી સુવાસ મુજ હો હૃદસન્નિવાસ,
તારે પ્રકાશ મુજ હો ળસ, સુપ્રકાશ,
આ અશ્રુશ્રી મિજલસે ઉર હો સચિત્ર....૩

આનન્દના મધુર ઝીલવવા કટોરા,
મહોર્થાં કરે હૃદય લક્ષ્મી અમૂલ ફેરાં.

(૨)

(કાલિંગો)

અન્તઃ રંગ મુજ જાણે,
સ્વપ્નશ્રી તરંગ જાણે,

તારાં જ્યોતિથી જ હું છું પુણ્યપ્રકુલ,
તારાં રિમત પ્રસાદે રહું હર્ષોત્કુલ—
તારી વીણા તારેતારે થઈ એકતારે,
નાચે એક તાર મારી હૃદયની સિતારે.

૨૪. પ્રભા અને પ્રતિભા

દેહની દિવ્યતાનાં શું, આત્માનાં એજ દાખવે,
પ્રતિભાનાં પ્રતિબિમ્બ, અંગ-પ્રભા ન સંભવે!
ખહિરે ભ્રમણું એના અન્તરે વળી ભ્રમણું,
ખહિરે કેમણું એના કાળજે વળી કેમણું.

પ્રેમસૌન્દર્ય

(મ-દાકાન્તા)

સૌન્દર્યોમાં પ્રણયરતને ઈશની થાય અંખી,
સૌન્દર્યોમાં લગ્ની વિલસતી દિવ્યદ્યુતિ વિભૂતિ,
અંખી થાયે પ્રણય પ્રણવે, દિવ્ય એ ભવ્યદ્યુતિ,
તેજંબારો મલક ઝલકે, કેમ રહેવાય સાંખી ?

અંખી રહેતાં પ્રણવ પ્રણયીજ્યોતિશ્રી નેણલાંઓ,
આંખે ઊડે વળગી તણખા સાંપડે ભર્ગ સ્વર્ગ;
કર્ણે ધૂમે અગમ ભણકા દિવ્યશ્રી સ્વર્ગભર્ગ,
રંજે છે શુ' સ્મૃતિ મધુરવી નેત્રનાં સોણલાંઓ.

સૌન્દર્યોમાં પ્રણય પ્રણવે જીવને ચેતના છે,
સૌન્દર્યોમાં જીવનસુખમા દિવ્ય છે રાજકુદિ,
પ્રેમશૌર્યે કમનીય કીકી પ્રેયસી પ્રેરણા છે,
સૌન્દર્યોમાં સુરતિ સુરમા જીવનને ભવ્ય સિદ્ધિ.

સ્વપ્નોદાત્તે જીવનકરતી પ્રેયસી રૂપ રશ્મિ,
ભવ્યોદાત્તે જીવન ધડતી પ્રેયસી રૂપ લક્ષ્મી.

(મુક્તાક)

સૌન્દર્યશ્રી નયન ઊછળે ભાવનાના કુંવારા,
લાવણ્યશ્રી મધુર પમરે દેહથી દેહીની શું ?
સૌન્દર્યશ્રી સીકર મીકરે ચેતનાની શું ધારા,
પ્રેરી રહેતી જીવન સુખમા આંખડી સ્નેહીની શું ?

સૌન્દર્યશ્રી વિધુમધુ શુચિ જીવને માધના છે,
ઉત્થાને શું કરતી રસિકા ઉન્નતિ જ્યોતિર્માર્ગ,
ને ઉદાત્તા કિરણ કરતો પ્રેમનો દિવ્યમાર્ગ,
સૌન્દર્યશ્રી પુનિત પ્રભુની દિવ્ય આરાધના છે.

૨૫. ગ્લાનિ

ગ્લાનિ જ્યારે ઉરે જીવાયે,
બુદ્ધિ વિનાશ જ સહજે થાયે,
ઉગ્ને જન્મે જીડી જાયે,

ગ્લાનિ ઉરે ગ્લાનિ.

મવાર બપોર, સાયંકાળે,
નિશા તણા ઓછાયા ઢાળે,
આત્માના આ અમૃત થાળે,

વિષ ણિન્દુ ગ્લાનિ.

સૌન્દર્યોનો ભોક્તા

(શિખગિણી)

તમારાં સૌન્દર્યે ચક્રિતનયને મુગ્ધ બનતો,
તમારાં માધુર્યે તૃપિતનયને લુપ્ત બનતો,
તમારું લાવણ્યે નયનશયને હું પરખતો,
તમારું દાક્ષિણ્યે શયનનયને હું નીરખતો...૧

તમારી કાન્તિશ્રી સ્મરણશમણે શું વશ કરે,
સુરા આનન્દશ્રી પરવશ કરે, શું સ્મરજ્વરે;
ઝમો છો જ્યોત્સ્નાશ્રી અમી ફરફરે કામ દહતો,
રક્ષાબિધ પ્રેમાબિધ-પ્રબળ વહને હું શું વહતો....૨

તમારી ઝંખામાં પ્રજ્જળી રહું ના દર્શન થતું,
સમાધિ આરાધી રહું પણ નહીં સ્પર્શન થતું;
અને હૈયા શય્યા મંહી વિવશ હું તો ટળવળું,
અને શય્યા હૈયા મંહી વિવશ હું તો સગવળું....૩

હજી લાધી એકે નથી મિલન કિંવ્યા રમ્મધડી
મને પીડે ચીડે મિલન રસતૃપા ઘડીઘડી,
શિવા સ્વપ્નાગારે મધુમુખી ખસી-કંચુકી પડી
અને ડાલંડોલા સ્તનયુગલ એલે હસી પડી...૪

હતી તું દૈવાંશી પુનિતપ્રભ સૌન્દર્યપૂતળી,
હતી હું પ્રેમાંશી રસનૃપિત માધુર્ય-પૂતળી,

હતી સ્વમોદાત્ત તવ નયન કેવી કરુણિમા
 હતી લવ્યોદાત્ત તવ હૃદય કેવી મધુરિમા...૫
 મને લાઘ્ય કેવું શુચિ રમકડું પ્રેયસી પ્રિયા,
 છતાં જ્વાળા જ્વાળામુખી જિગર શું રૂપસી પ્રિયા;
 પ્રીતિ પ્રીતિ પ્રીતિ-જળવું જળવું શું દિલ ગમ્યું?
 શિવા અશિસ્તાને મધુ જ્વલન રૂડું ઉર રમ્યું....૬
 વિષુદ્ધે વિશુદ્ધે અમર તણુખા પાવક કરે,
 અમરતે મરતે શું તવ મધુરિમા યૌવન વરે,
 પ્રિયા તારો હસ્તે અમી અમી રહ્યો, પાવક અમે,
 દિલે ચાંપી લેવા, અનલ અનિલે શું બહુ ગમે....૭
 તમારાં નેત્રે તો શુચિ વિધુમધુ ક્ષેત્ર તણુખા,
 રમે ગેખી કેવા હૃદયશ્રવણે લેદી લણુકા;
 જડાત્મા મારાને તવ નયન પ્રેરે પ્રિયતમા,
 પ્રભા સૂક્ષ્મ વેરે વદન સદને શ્રી શુચિતમા....૮
 શિવા આદર્શોને ગહન ગગને દિવ્ય ઊડતો,
 ઊડેરા પાતાળે ગહન જળમાં લવ્ય ખૂડતો,
 હતી તું ના વહાલી શવશી મૃતિકા મૃન્મયી પ્રિયા,
 હતી દિવ્યા લવ્યા, અમૃત અરાણી ચિન્મયી પ્રિયા....૯
 મધુ જ્યોત્સ્ના ગાને, તવ નયનને પ્રેરિત કર્યો
 વિધુ જ્યોત્સ્ના સ્નાને, તવ હૃદયને હોરિત કર્યો;
 શું સર્ગોના સ્વર્ગે ખડી શું અલગા તે પુરી કરી
 શું સ્વર્ગોના સર્ગે, ખડી શું અમરા તે પુરી કરી....૧૦

શું છે તારે નેત્રે ચુમી ચુમી રહું, તૃપ્તિ ન મળે,
 અતૃપ્તિની તૃપ્તિ જિગર જિરવે કેમ? કજળે?!
 ઠંઠ આગે રાગે, પ્રણય પમરાગે, પ્રજળતી,
 શું સ્તાબ્ધે ચૈતન્યે દિલ શમશમે જ્વાલ જલતી...૧૧

રસશ્લેષે નેત્રે અનલ ભડકે દે'ની ધૂમવા,
 ભર્યા ભદ્ર નેત્રો, વિધુમધુ જલ્યાં દે'ની ચૂમવા;
 મીઠા દેવા જ્વાળામુખી જિગરને દે વિહરવા,
 શું સૌન્દર્યો જ્વાલા મધુ દરુણિમામાં વિથરવા....૧૨

જઈશું એકાન્તે, વિજન સ્થળ કાન્તે! શુભશને,
 શું કલ્હોલો છોળો, શુભળદન આ નંદનવને;
 ખુદાઈ ખવાળી છે વિધુમધુ ઝમ્યા, દિવ્ય ખૂલશે,
 ભરી શું સૌન્દર્યો, ઉર મિજલસે, ભવ્ય ખૂલશે....૧૩

શું સૌન્દર્યો જ્વાલે, વિધુમધુ રસાલે ઊતરશે,
 પરાગે ને આગે, વિધુમધુ સ્વરૂપે ઊભરશે,
 શું સૌન્દર્યો કેરી મધુમિજલસે પ્રેયશ્રી લસે,
 ઉપાંગે અંગે સૌ મદન સદને તંગ વિલસે....૧૪

તું નાચે રાચે છે હૃદયક્રમળે પાંખડી મંદી,
 શું નૃત્યે આનન્દી પ્રણયિની કરે આંખડી મંદી,
 યતાં ઓતપ્રોતે લયબદ્ધ પડ્યાં પ્રેમ નયને,
 યતાં જ્યોતેજ્યોતે મિલન મધુરાં પ્રેમ શયને....૧૫

કવચિદ્ જ્યોત્સ્ના સ્નાને મૃદુ જિગર તંગી રણકતી,
 કવચિદ્ વીણાગાને અમી અમી શું જ્યોત્સ્ના ઊભરતી,

વિધુત તન્ત્રી તારો જિગર રણકે તો, અણકતી
 તું શું કાન્તિ શાન્તિ બની જિગરમાં તો બિતરતી....૧૬
 કવચિદ્દ ચોળી બહોળી સ્તન સુધન ત્યાં યૌવન છળે,
 તંદ્રી બંસી હંસી સ્તનધડક ગાને શું બિછળે,
 દૂલ્લા ફૂલોના બિછળી બિછળી ને મધુ મૂલે,
 રહસ્યો બિડેરાં મધુ પ્રણયનાં દિવ્ય શું ખૂલે?...૧૭
 છતાં છાનાં અંગો શુચિ મધુરવાં વ્યંગ ધરતાં,
 પ્રમન્ને પ્રમજ્જને વિધુમધુ પ્રભા રંગ ધરતાં,
 તરંગે રંગેને જીવન કવિતા શું બિભરતી,
 શિવા લક્ષ્મી રશ્મિ અમર અવિતા કેરી ભરતી....૧૮
 મધુ સૌન્દર્યશ્રી નિરવધિનિધિ ત્યાં રમનિધિ,
 ન ઓટે જેની છે વિરલ ભરતી ત્યાં નિરવધિ,
 વીચી વીચી હીંચી જીવન કવને દિવ્ય બનવું,
 ઉરે સ્વપ્નોદાતે, મધુ કરુણિમા લબ્ય બનવું ..૧૯
 તમારાં સૌન્દર્યે અમર રસલિક્ષા રળી ગહું,
 તમારાં માધુર્યે જીવન રસલીક્ષા રળી ગહું,
 તમારાં લાવણ્યે અમર કવિતા હું કવી રહું,
 તમારાં દાક્ષિણ્યે જીવન કવિતા હું જીવી ગહું....૨૦
 મને સૌન્દર્યોને! અમલ વ્યડતાં મસ્ત હું બનું,
 શું મસ્તાને તાને, તવ હૃદયદાને બનુંઠનું,
 તમારાં સૌન્દર્ય વદન ખમતો દેવી યુરખો,
 બપેયા ને સ્વાતિ અમર રસબિન્દુની મગ્ધો...૨૧

નહીં જ્યોતિમાર્ગે પ્રણયપથ તો પાવક પથે,
 નહીં જ્યોત્સ્નામાર્ગે પ્રણયપથ તો દાહક પથે,
 દ્યુતિવિદ્યુતિ શ્રી વીજળી સગળી વાહક પથે
 દવાગ્નિ આદ્રિના ગિરિઅરણના આહક પથે....૨૨

પ્રિયા લિક્ષા પામ્યો વિદ્યુ પ્રણયની કાતિલ દગે,
 પ્રિયા દીક્ષા પામ્યો મધુ પ્રણયની હું રગરગે,
 શું રકતે આસકતે નસનસ મહીં આ ધસમસે,
 મધૂર્મિ-પ્રેમોર્મિ અનલ ઊછળે શું નસનસે....૨૩

શું પ્રહ્લાણુડો કેન્દ્રે નિરવધિનિધિ શ્રી રસનાથ,
 ગઈ ખેંચી તું તો જીવનજળા જીડે નિરવધિ,
 કિનારા દીસે ના જળજળ મહીં તાગ ન જડે,
 અમીના ઓવારા મિતમિત ક્ષિપ્તે શ્રી દિલ અડે....૨૪

લઈ જા ખેંચી તું જીવનજળમાં વા નિધનમાં,
 વધારું મૃત્યુને—નિધન ગણી આનન્દ ધન શાં?
 તમારા સાન્નિધ્યે પથિકપથ સૌન્દર્ય ઊલટે,
 મહામૃત્યુમાં ચે જીવનપથ માધુર્ય ઊતરે....૨૫

તમારું મારું આ મિલન થયું, સાહિત્ય પથમાં,
 અને સાહિત્યે શું અમરદ્યુતિ આદિત્ય પથમાં,
 કુવારા ઊડ્યા શા હૃદય-કવિતા-મંગલ કલા,
 કૃતાર્થે મારી આ સકલ સકુલા-દિવ્ય સફલા....૨૬

તમારી આંખોએ અમૃત ઝરી ગાતો કરી દીધો,
 શું ડંચી જંચીને મધુ જિગર વાતો કરી દીધો,

તમારી પાંખોએ ગગન છડતો શું કરી દીધો,
 પ્રીતિથી પાતાળી સલિલ ડૂબતો શું કરી દીધો....૨૭
 દ્યુતિમાં વા ધ્વાન્તે, પ્રણયવશ કાન્તે વિચરતી,
 તું સ્વાન્તે એકાન્તે રતિપ્રમદ કાન્તે વિહરતી,
 કરે પીણાધારી ચરખતી દગે ગાન ઝમતી,
 ઉરે કીડાગારે રમતી ચમતી વા વિરમતી....૨૮
 વીણા તારે તારી અમૃત સવિણી અંગુલિ જૂલી,
 શું સ્વર્ગો લગોની અમૃતવીથિકા ત્યાં રહી ખૂલી,
 મધુ ખંસી બોલે પ્રણય મધુ કોલે ધરી રહી,
 પ્રીતિ કોલે આ શા સ્તનયુગલ એલે વરી રહી....૨૯
 વિના સૌન્દર્યથી તવ મધુરિમા કેં ન ગમતું,
 વિના માધુર્યથી વિમલ સુપમા કેં ન ગમતું,
 તમારાં લાવણ્યો વગર, સુરમા કેં ન ગમતું,
 વિના સ્વપ્નોદાત્તે તવ કરુણિમા કેં ન ગમતું...૩૦
 તું પોઢે પર્યંકે મમ હૃદયપદ્મે શતદલે,
 તું પોઢે મારાં આ નયનશયને દિવ્યવિમલે,
 શું ઓઢી જ્યોત્સ્ના મેં વિધુમધુ ખૂલી કાન્તિ વરદા,
 તું નગ્ને હું મગ્ને, નયનશયને સ્વપ્ન રતિદા....૩૧
 ગઈ તું શું બાણી તલસું તલપુ છું જૂરી-જૂરી,
 તમારાં સૌન્દર્યો શુચિ મધુરિમા શ્રી સ્મરી સ્મરી,
 કરી રેને ઘેને અમલ રસ નેને, લાંબવતી,
 તું સ્વપ્નાગારે શું લસતી હસતી, ઓ! રસવતી....૩૨

શુભાળી હંડીમાં મધુર શમળાં શું મુરખતું,
 શું કેલીની હેલી ધરતી રમણા શું વરતતું,
 પ્રભાતે મધ્યાહને તવમધુરિકા ધ્યાન ધરતો,
 દિવા સ્વપ્ને દેખું શુચિ મધુરિમા ગાન કરતો....૩૩

ખરે શાકેલાં ને શ્રમિત ઉરને દર્શન થતું,
 અને આર્દ્ર હાદેં અવલ મધુરું સ્પર્શન થતું,
 કુળા સૌન્દર્યોનું શ્રમિત ઉરમાં સિંચન થતું,
 તરંગોને રંગે, વિચિ-વિચિ-વિચી હીંચન થતું....૩૪

કુળા જ્યોત્સ્ના ગાને જિગર વહતી શું મધુરિમા,
 અને સ્વર્ગે ભર્ગે, જિગર અલકાત્રી શિવતમા,
 મહાલક્ષ્મી રશ્મિ જિગર અમરાધી શુચિતમા,
 પ્રભુનાં લાવણ્યે જિગર ઝમતી શ્રી કરુણિમા...૩૫

નિરાશા આશામાં અમૃતમયી આશા શ્રમિત છે,
 પ્રભુ કાન્તિ કીર્તિ જિગર વરશે વિશ્રમિતને,
 જૂલે શ્વાસોન્ધ્વાસે હૃદય થડકે પ્રેમસી પ્રિયા,
 તું નાડીમાં લાડી હૃદય થડકે રૂપસી પ્રિયા....૩૬

તું શું આનન્દાશ્રુ નયન હૃદયે પ્રેમ દ્રવતી,
 તું સૌન્દર્યો ધીશ્રી, અમૃત ઝરણે, હોમ સવતી,
 શશીમાં તારાં તો કિરણ રમતાં શું શશી-મુખી,
 અને કંઠે ગાને, તું પરભૂતિકા, ઓ મધુમુખી....૩૭

મને વાયુ લહેરે વ્યજન કરતી તું પ્રિયતમા,
 મિલાપે તારો તો અનિલ સલિલે-શું શિવતમા,

શું લેહું ક્યાં છેહું હૃદય ધડકે તું શુચિતમા,
શું તારાં સૌન્દર્યો હૃદય થડકે હો! મધુરિમા....૩૮

પ્રવૃત્તિમાં તું તો મુજ હૃદય નિવૃત્તિ સુખમા,
નિવૃત્તિમાં તું તો મુજ હૃદય પ્રવૃત્તિ સુરમા,
પરાગે પ્રાક્ષી શું મુજ હૃદયમાં તું મધમધે,
તું જ્યોતિ જ્યોત્સ્નામાં ઉડુગણુ પ્રભામાં ઝગમગે....૩૯

તું સ્વપ્નોનું સ્વપ્ન, -મમ જીવનનું સત્ય તુંજ છે,
તું સત્યોનું સત્યે, મમ જીવન સર્વસ્વ તુંજ છે,
સુહૃદ્ પ્રાક્ષીનાદે સ્તનયુગલ ખંસી મધુરિમા,
હિલોળા ફંગોળા રવિવિધુ શું લેતા પ્રિયતમા....૪૦

જગાવું તારી આ અલક લટમાં, હું અલખને,
શું સૌન્દર્યે દર્પે, કર્યું મધુર તપ્તે અલકને,
પ્રભુનાં દ્વારે તો મિતમિત સ્મિતે ઢાખવી રહે,
પદામ્બુજે તારા અભયપદને તો ઉર થહો...૪૧

નથી શૃંગારી આ જીવનકવને પ્રેમરસનું,
નિમિત્તે ખીજું છે, કવનજીવને પ્રેમરસનું;
પ્રભુના પાદોનું ચસચસતું હું ચુગ્ગન કરું,
તને લેહું જ્યાં હું અભયપદ આલિંગન કરું...૪૨

પ્રેમી જનોનો પ્રેમ

કલંક છે આ ચન્દ્રમાં કહોને જરીક ચકોરીને,
એ જેતમા છે સૂર્યની, મુગ્ધ લુગ્ધ કિશોરી છે.

લાગી લગની ચન્દ્રની નર્તી રહી ઉર પાંખડી,
છે મુઘાંશુની રસપિપાસુ, લુગ્ધ એની આંખડી.

ધનશ્યામ તો આ મેઘ છે, કહોને જરા મયૂરને
એ વિધન શું વસશે દ્વી, પ્રમત્ત રચાતુરને.

શું લોકતા સ્વાતિગિન્દુનો નવ ચાતકે એ જાણતો?
આ વાદળી નથી જીજ્ઞાસી, ઓર્ધ્વ મને લવ આપ્તતાં?!

એ! નિન્દકોના દક્ષતરી પાનાં અને પાનાં લરે.
મુજ ગુનાઓ વિસ્તરી ખ્યારી કને છે! રજૂ કરે.

પ્રેમના વિધુમધુ કુવારા જીવનધારા વર્ષશે,
મુજ ખ્યારીને નિન્દા સ્તુતિ કાંઈ જરીએ સ્પર્શશે?!

પુલ્કપુલ્ક કાળું નવરૂપાળું, શું ગુલો નથી જાણતાં?
આકર્ષણે મધુવર્ષણે રસનો વિનિમય માણતાં!

પ્રેમનું કારણ પ્રેમ છે એ કારણેનું કારણ,
પતંગ દીપક રંગથી જળતાં નથી નિવારણ.

ને મને જે છે વસ્ત્યાં તે વસ્ત્યાં કરશે હસ્ત્યાં,
પ્રેમ્ય પ્રીતિકારણે હસ્ત્યાં પણ કરશે લસ્ત્યાં!

આ પ્રેમની મધુમોહિની માત્ર પ્રેમી બાણતાં,
 દુનિયાને નવ આવડે, પ્રીતિ રીતિ પિછાણતાં;
 શી તાલાવેલી પ્રેમની, શી ધાલાવેલી પ્રેમની,
 કઈ દોરી આ ખેંચી રહી, આમની ને તેમની.
 એ માત્ર પ્રેમાંશી જનો, નાણતાં ને માણતાં,
 એ દિલ્લગીની વાત તો માત્ર પ્રેમી બાણતાં.
 બળવા મંહીને બાળવામાં શીદ એ મુસ્તાક છે,
 એ માત્ર પ્રેમી બાણતાં છાની છતે શું છાક છે!

૨૬. રસોર્મિની છાળો

(શિખરિણી)

હસોર્મિથી ખ્યારા, ઉર વિવશ તારું કદી બને,
 કુળાં માધુર્યો ત્યાં નયનજલ આ લોચન ધને,
 થશે ત્યારે લાને, યુગયુગ તણાં રે તપબલે,
 રસોર્મિની છાળો જીવે શકતું જોમ અચલે.

ચમેલી

તને ચમેલી ઠહી એમાં અલી રે શું થયું?
 શુલાળ મોગરા કલિ એમાં લલી રે શું થયું?
 કહું માલતી ચંપા ઠહું, શિરીષ કહું શેવન્તી વા,
 અલબેલી વનવેલી કહું એમાં વળી રે શું થયું?
 પાસે તું બેડી હોય ત્યાં અલઠાપુરી, અમરાપુરી
 શ્વાસોન્નવાસ જૂલતી ગઈ દૂરની કળી શું થયું?
 તું મનનમાં ચિન્તને, તું જૂલે નિદિધાસને
 લવલવ મળી તો આ લવે મળી ના મળી તો શું થયું?
 આનન્દકોષ પ્રિયા ભરે, તું સોણલામાં સાંભરે
 ઉરમાં રહી તારી છબિ, ભિછળી રે શું થયું?
 તું દૂર હોયે તો ય મુજ કલ્પના માંહી રમે,
 તું જલ્પના માંહી શમે, રહું બળીબળી રે શું થયું?
 તું સોળ પાંખડીએ ખીલી, વિધુમધુ સૌન્દર્યશ્રી,
 તુજ અલપઝલપ રૂપશ્રી રહી ચળી છળી રે શું થયું?
 મુજ હૃદયકુંજે કેઠકિલા, બની તું ટિહૂટિહૂ કુળે,
 તું-પુષ્પપુળે, બ્રમર બનું ગુંથ રહું અલી શું થયું?
 તુજ હૃદય ખીલો પૂર્ણિમાની કરુણિમા શ્રી મધુરિમા,
 ઇા બય દુનિયા અશ્રુઓમાં પીગળી રે શું થયું?

કોલ જૂનો છે

અટારી આલની બેડાં, બિતરવું શું નથી હેડાં,
રહી શું ધુંધટપટ વેડયાં?? પુરાતન કોલ જૂનો છે.

તમારં રૂપનાં રશ્મિ, લલિત લાવણ્યથી લક્ષ્મી,
તમારી રૂપમંજરીનો મધુ ફૂલદોલ જુદો છે.

ન આવ્યાં સ્વપ્નદર્શનમાં, ન આવ્યાં સ્વપ્ન સ્પર્શનમાં
નયનની મૃક માધુરી, બંસરીબોલ જૂનો છે.

શશીભુખી બની આવ્યાં, શશીને સૂર્ય સુદાવ્યા,
સ્વસ્તિકે ચોળી રંગોળી, શું અણબોલ જૂનો છે.

મને શું આમ તલસાવો, ટટળાવો શું તલસાવો,
સર્જનજૂની લીલાનો, રસહિન્દોલ જૂનો છે.

સમજો તો સાનમાં સારું, ઠગારો હાસ્ય શું ન્યારું,
લીડાઓ રસભુજમાં આ, યુગયુગ કોલ જૂનો છે.

ચમેલી

તને ચમેલી ઢલી એમાં અલી રે શું થયું?
 શુભાળ ગોગરા કલિ એમાં ભલી રે શું થયું?
 ઢહું માલતી અંપા ઢહું, શિરીષ કહું શેવન્તી વા,
 અલબેલી વનવેલી કહું એમાં વળી રે શું થયું?
 પાસે તું બેઠી હોય ત્યાં અલકાપુરી, અમરાપુરી
 શ્યામોદ્ધવાસ જૂલતી ગઈ દૂરની કળી શું થયું?
 તું મનનમાં ચિન્તને, તું જૂઝે નિદિધ્યાસને
 ભવભવ મળી તો આ ભવે મળી ના મળી તો શું થયું?
 આનન્દકોપ પ્રિયા ભરે, તું સોળલામાં સાંભરે
 ઉરમાં રહી તારી છળિ, બિછળી રે શું થયું?
 તું દૂર હોયે તો ય મુજ કલ્પના માંહી રમે,
 તું જલ્પના માંહી રમે, રહું બળીઝળી રે શું થયું?
 તું સોળ પાંખડીએ ખીલી, વિધુમધુ સૌન્દર્યધી,
 તુજ અલપજલપ રૂપધી રહી ચળી છળી રે શું થયું?
 મુજ હૃદયકુંજે કોઠિલા, બની તું ટિહૂટિહૂ કુંજે,
 તું-પુષ્પપુજે, જમર બનું શુંજી રહું અલી શું થયું?
 તુજ હૃદય ખીલો પૂર્ણિમાની કરુણિમા શ્રી મધુરિમા,
 છે ભય દુનિયા અશ્રુઓમાં પીગળી રે શું થયું?

કેલ જૂનો છે

અટારી આલની ખેડાં, બિતરવું શું નથી હેડાં,
રહી શું ઘુંઘટપટ વેડયાં?! પુરાતન કેલ જૂનો છે.

તમારાં રૂપનાં રશ્મિ, લલિત લાવણ્યથી લક્ષ્મી,
તમારી રૂપમંજરીનો મધુ ફૂલદોલ જુદો છે.

ન આવ્યાં સ્વપ્નદર્શનમાં, ન આવ્યાં સ્વપ્ન સ્પર્શનમાં
નયનની મૃક માધુરી, બંસરીખોલ જૂનો છે.

શશીભુખી બની આવ્યાં, શશીને સૂર્ય બુદ્ધાવ્યા,
સ્વસ્તિકે ચોખી રંગોળી, શું અણખોલ જૂનો છે.

મને શું આમ તલસાવો, ટટળાવો શું તલસાવો,
સર્જનજૂની લીલાનો, રસહિન્દોલ જૂનો છે.

સમજો તો સાનમાં સારું, ઠગારો હાસ્ય શું ન્યારું,
ભીડાઓ રસભુજમાં આ, યુગયુગ કેલ જૂનો છે.

બુલબુલ ને ગુલ

જિગરનાં દાન છે નાદાન, લલે બુલબુલ આ અર્પે,
પ્રીતિની શૂળ પુણ્ય પ્રકુલ્લ અશ્રુગાન છે તર્પે,
દર્દેદિલ, પણ કિલબિલ બિમારી ઈશકની રજૂ,
કરે રજૂ વબુએ અશ્રુએ દિલ આરજૂ.

હસ્તી મસ્તી આ મીઠી રુદનના રાસમાં તો છે;
ભવ્યોદાત્ત, સ્વપ્નોદાત્ત, હાસે હાસમાં તો છે.
પ્રણયનાં આર્તગીતે એ કુરખાનીની શું તડાણી,
અશ્રુ મહેદિલે આ ઉજાણી દિવ્ય કદયાણી.

જિગરનાં ખૂનને રંગે, બધો સંસાર રંગાયે,
ચિરાતા જિગરના કુકળ મધુ અશ્રુએ ભીંભાયે.
ખુદાઈ ખવાખના રંગે મધુર ઈશકેભિભાળ આ,
પલટો દિવ્ય શું લેતો, સુભગ ઈશકેહકીકીમાં.

જિગર ગુલઝારની આ તો ખુદાઈ દિવ્ય છે ખુશબો
ફના ફિદલાહ થવાની આ જિગરની ભવ્ય છે ખુશબો.
અદીકું દેખવા તરવે જિગરની ઇતેઝારી આ,
બિમારીની શું બલિહારી, ખુદાઈ ખવાખી યારી આ.

બિમારી દિલ તડપતે કાળજે કિલકારી આ,
જિગરને ગાન મસ્તાને પ્રણયની કીકિયારી આ,
જિગરનાં દાન રે નાદાન શું અશ્રુગાન છે,
અશ્રુગાન, જિગરદાન મસ્તાન તાન છે.

તારા મિલન ને બુદાઈ

આ સિન્ધુ બિન્દુ બિન્દુમા, તારા મિલનના ગાન છે,
 ને તારડોના અશ્રુગાને તવ બુદાઈ તાન છે
 અરુણોદયે, ઠરુણોદયે તાગ મિલનના ગાન છે
 કન્યાણુ વિશ્વ વિધાત્રી રાત્રિ તવ બુદાઈ તાન છે
 ગિરિ ગિરિમાલા દંગે, શુ અશ્રુમાલા બૂવતી,
 એને કણેઠણ કલગ્વે શુ મિલન મન્તાન છે ?
 આ વાદગીઓ દ્રવી ગ્હી, માહી ઝમૂઝે વીજળી
 મીઠા મીઠરે તવ બુદાઈ વિરહ અશ્રુ ગાન છે
 “જ્યા જ્યા નજર મારી કરે,” ત્યાં જા બુદાઈ મિલન વા,
 હું તો દીવાનો થઈ જતો, ખુદાઈ ખનાળી ગાન છે
 તવ મિલનની અધીરાઈ આ, પહાવરો મુજને કરે,
 આલાપમા વિવાપના અમત અશ્રુ ગાન છે
 તુજ અશ્રુઓથી વહે, કન્યાણુગગા અશ્રુની
 તારા મિલન, તારી બુદાઈના મહું આહેવાન છે
 મિલન તાગ મિતગ્મિતે બુદાઈ તારી અશ્રુમા,
 મિલન વા બુદાઈમા તાગ ત્રિગરના દાન છે
 તલમવુ ને તવપવુ તાગ વિગ્હની આગમા,
 કલરવે, અમીદ્રવે, મારુ જીવન ઉત્થાન છે
 આ રાગ ક્ષાગ યગગમા આ વિગ્હ જવાળા આગમા,
 તારે મિલનને બુદાઈ, દિલ આ મન્તાન છે

પ્રિયાનાં જાદુ

દિલની વાતો દિલ જ જાણે, શું બીજાને કહું ?
 દિલના ધવાયા ધાયલની ગતિ એ સમજી શકે ?
 એક છાયલ મોહિની, એક વાયલે વાયલ કરે,
 બિન અનુભવી, એક પાયલ રતિ શું સમજી શકે ?
 કામણ કર્યા શું કંકણે, માધુરીના મહેરામણે,
 નૂપુર અંકુતિ ચમત્કૃતિ પ્રણયી વિના સમજી શકે ?
 સ્વાતિગિન્દુ માંહી તે અમૃતસિન્ધુ શું લયો ?
 ચાતક અચુના વિના બીજો એ સમજી શકે ?
 ખુલખુલને આ શુભની એવડી શી મોહિની,
 રંગી તરંગી જીવડા વિષુ બીજા સમજી શકે ?
 આ ચન્દ્રની મધુ ચન્દ્રિકા, ઘેટી ચકોરી કાં કરે,
 આશક દિલની તમન્ના બીજા તે સમજી શકે ?
 એવું બધું શું કૌમુદીમાં કુમુદિની ને મન વચું ?
 ને કમલિની-રવિની પ્રીતિ બીજા શું સમજી શકે ?
 સ્તનધક્કની બંસરી મંજરી કે ગંજરી
 સૌન્દર્યભોક્તા પ્રેમીના વિના શું સમજી શકે ?
 આશક તણા દિલરંગને, માથુક પણ ના જાણતી
 ગેબી બિના આશક વિના દોષુ એ સમજી શકે ?
 ગગનમંડળ ઘુમ્મટે ઘુંઘટ પટને ઘુંઘટે
 જાદુ ભર્યા શાં ભિમટયાં ? કોણ તે સમજી શકે ?

ઇશક બિમારી

ગુલ વિના બુલબુલ બિમારી, કોણ સમજી શક્યું?
 માશુક વિના આશક આઝારી, કોણ તે સમજી શક્યું?
 મસ્તાન બુલબુલ તાનમાં કાં મીઠાં ગુલતાન છે,
 પ્રેમી વિના ઇતેબારી કોણ તે સમજી શક્યું?
 મયૂરને આ મેહુલાની તમન્ના શી મોહિની?
 પ્રણયી વિષ્ણુ ધાલાવેલી, કોણ તે સમજી શક્યું?
 ચક્રોરી ને શીદ ચન્દ્રમાની મોહીની શીદ આવડી?
 ઇશકી વિષ્ણુ ધાલાવેલી, કોણ તે સમજી શક્યું?
 સિન્ધુની આ વિચિવિચિ, ઇન્દુ દેખી જીછજે,
 આશક વિના દિલ રંગને કોણ તે સમજી શક્યું
 કાં પરવાના દીવાના; શમા કાં મનોરમા,
 આગ ફાગ એ દીવાના, કોણ તે સમજી શક્યું?
 સ્વાતિ બિન્દુ માંહીને અમૃત સિન્ધુ શું વસ્યો?
 ચાતક ચત્રુના વિના કોણ તે સમજી શક્યું?
 ચક્રવાક ચક્રવાકી, દિનમિલન, રાત્રિવિરહ,
 ભેદી ઘટના એ વિના કોણ તે સમજી શક્યું?
 દિલદારનાં વિષુ દર્શને, મધુ સ્પર્શને સંગીત શું?
 આશક દિલ દિલરૂખા કોણ તે સમજી શક્યું?

સનમનું નામ દે?

તજદીક ઊભાં ના જનીન, સાશી ભરી ભર ભમ દે;
 પયગખરી પેગામનો, આખરી અંભમ દે.
 મન્સૂર શૂળી પર ચડી, અનલહક પુકારતો,
 સાઠ્ઠમ્ સાઠ્ઠમ્ પ્રાણીનાદે આખરી આરામ દે.
 મીરાં નરસિંહે પીધા, અમર કટોરા રંગ ને,
 વિપનાં અમી મધુ ને કરે ખુદાઈ ખવાળી સંગ દે.
 ખુદ, ઈશુ ને ગાંધી ને ને નિશાનો ચડ્યો નિશો,
 સરકરોશીની તમન્ના શહીદોની ખૂન દે.
 મરી શીટવાના પ્રસંગો, ભવ્ય છે, શું દિવ્ય છે,
 ખૂન ને ટીપે ટીપે, કુરબાની બેનમૂન દે.
 દિવ્ય જીવન જીવવા મરવા, ખુદાઈ ખવાળને,
 શહાદતની ઇબાદત, રંગ અફલાતુન દે.
 દર્શનપ્રિયાનાં ખાંધવાં, એ ભમની અંદર મને
 શું રંગરંગ રગરગે, ખુદાઈ ખવાળી ખૂન દે.
 આદર્શમાં મરી કીટવા, હસ્તીની મસ્તી મંદી
 પ્રેમોર્મિશ્રી, મધુર્મિધી, જીર્મિ બેલગામ દે.
 જ્ઞાન ક્ષાની મંદી, હો યે હિસાબી ગણુતરી,
 જીર્મિ ખુદાઈ ખવાળ ખાતર, જિજ્ઞાસી બેકામ દે.
 અંગાવાત, ઉટકાપાત, વજ્રધાત, મર્મોધાત
 વિષમ જીવન જીવવા—સાકી! સનમનું નામ દે.

ભરકટોરા રંગ દે

ભરકટોરા રંગ દે, બુવતી જોખન જામ દે,
 સ્તનધડક ખંત્રી, આરામગાહ આરામ દે.
 રૂપના કેફે ચડયો, જોહોશને જાહોશ કર,
 વસુધા સુધા છલકતો, વિધુમધુ અધર ધર.
 અલકલટની કસ્તૂરી, મસ્તૂરી વેરાય છે,
 અનિલ અડપલાં રમે, લહેરે મન લહેરાય છે.
 ખુશખો ખુશખોદારથી, આ રક્ત મારું ધમધમે,
 નસનસે આ રમરસે, શી ફોરમે મનોરમે.
 ચડતાં તરુણી વારુણી મગજ મારું તરબતર,
 અધર પીધા સુન્દરીના તેજ જાણે છે અસર.
 દુનિયાથી મને જેતમા મનોરમા કરી રહી,
 યૌવનશ્રી ગોરી ફોરી તે બદલ ધરી રહી.
 મરજીવાની રતિ મતિ ગતિ શું જાણી શક્યા;
 તટ પરે જિભા તટસ્થો, રંગ એ માણી શક્યા ?
 ખ્યારી દગ દરિયાવમાં વીણુવા મુક્તા પેશ દે
 આનન્દ નૌડા, સફર ટહુકા, મસ્તાનન્દ કોષ દે.
 સાકી, ભરી દે રંગ ખ્યાલું, અલકાપુરી કર તું ખડી,
 મસ્તાન ગાન તાનમાં, અમરાપુરી ધર તું ખડી.
 યનન યનન નર્તને, નાચે હૃદયની પાંખડી
 દુનિયાથી જેતમા કરે, સાકી, સનમની આંખડી.

દિલદારનાં દર્શન

ધડી વાર મીસું-આંખ ત્યાં, તું તરવર તર તયાં કરે,
મુજ નયન ન વિધુશયન, વિચર્યાં કરે, વિહર્યાં કરે.

રસ-ભુજમાં તું લીડાઈ, ખીડાઈ ને ઠલિઠા ગઈ,
આ વિધુમધુ જ્યોત્સ્નિકા, સુરભિ સુધા ઝયાં કરે.

દિલદાર તુજ દિદારના, દિવ્ય દર્શન સાંપડે,
વસુધા સુધા કટોરીઓ મુજ નયન તો ઢાંચ્યા કરે.

ગહન ગગન મંડળે, સ્તનમંડળે, યૌવન જૂલે,
ચડી હિલોળે તન મને લોચને હાંચ્યા કરે.

કુસુમ કોમળ કાળજું, વજ્ર, કઠોર કાં ખને?
જા જા સરકયા પદલવને, કાં અમાયાં કરે?

તંગ ચોખીમાં અનંગે ખંગ વ્યંગે જ્યાં રમી
છપાં મધુ છતાં કરે છતાં તું કાં વાયાં કરે?

ખાંધી જૂકી લટ આ પ્રિયા, કાં ખસેડી ગોઠવે;
મુજ કાળજાંના કોડને જાણ્યા વિના તું શું કરે?

એ અલકલટ કસ્તૂરી મસ્તૂરી વૃત્તિ કરે,
મુજ અંગુલિ રહે ત્યાં જૂલ્લી માણ્યા વિના તું શું કરે?

તારા વિના ગમતું નથી

તું ચાંદનો દુકડો પ્રિયા મદન સદને તુજ વદન,
મુખ કાન્તિની કટોરી, પીધા વિના ગમતું નથી.

શશી કેરા રૂપથી ચડી બાય છે તું શશી મુખી,
વસુધા સુધાની અંબલિ લીધા વિના ગમતું નથી.

નજદીક હો તું નાજનીન, સ્તનમંડળે ઘટદાર પીન,
હો નિશા છો ના, નયો, કીધા વિના ગમતું નથી.

અલકાપુરી, અમરાપુરી, તું પાસ ભેડી હોય ત્યાં,
તારા વિના ખીજું કશું દુનિયા મંહી ગમતું નથી.

પાસે પ્રિયા તું હોય ભેડી, હું વીણું વેણુ-ફૂલડાં
સુકતાયાળનાં ઠે મોતીડાં, વીણ્યા વિના ગમતું નથી.

સ્તનધડકની ખંમરી, ઉશીકું આરામગાહ,
છાનું ખિછાનું મજાનું પ્રીણ્યા વિના ગમતું નથી.

તારી હથેલી હાથમાં લઉં, ઇન્દુકિરણ શી અંશુલિ,
રમકડું રમવા મળ્યુ, રમવા વિના ગમતું નથી.

અમૃતવર્ષિણી અંશુલિ અમીલેષ શું ઉરના પ્રણે
તારા નયન દરિયાવમાં સમવા વિના ગમતું નથી.

ગમ્યું નથી, ગમતું નથી કોઈ દિન ગમશે નહીં,
તુજ યૌવનશ્રી નિતનવી, ગમવા વિના ગમતું નથી.

સૌન્દર્યો

સૌન્દર્યો કેરું સામ્રાજ્ય, વિશ્વ વ્યાપ્ત સનાતન,
 પ્રસાદી પ્રકૃતિ કેરી, અનાદિ ને પુરાતન.
 આંખોના તારલાઓ એ, પ્રસાદી શું વિરાટની,
 પ્રદ્મવાદિની આભા શું, સૌન્દર્યશ્રી લલાટની.
 સૌન્દર્યપ્રતિમા ચારુ પ્રતિભા દિવ્યલોચને,
 વાતાવરણ શું રંગે, શક્તિ સૌન્દર્યશ્રી ઠને.
 સૌન્દર્ય સ્વાન્તમાં રાજે, એકાન્તે મધુમંગલ,
 જ્યોત્સ્ના ઝમે શું મીઠા એ, વિધુમધુ શું પ્રેમલ.
 સૌન્દર્ય કરી રહેતું શું, કીકીને મધુ કામણ,
 મહેરામણ માધુરી સૌન્દર્યોને સુધાકણ.
 સૌન્દર્યો મધુરી આંખે, શરણતી શું શાસન;
 સામ્રાજી ણંસરી ખોલે, આત્મા કેરું પ્રકાશન.
 સૌન્દર્યો વદને કેવું, અલકા કે સ્વર્ગ ભર્ગ છે
 ને વિધુ વદના ત્યારે અમરા કે ભર્ગ સ્વર્ગ છે?
 સૌન્દર્યો રૂપ લાવણ્ય વસે છે મનલોચને
 વેરાયે સૌરભે મીઠી, અદૃશ્ય મનનંદને.
 સૌન્દર્યો શું, ઋતા ઋચા, કે કલ્યાણગંગા ઋતા,
 સૌન્દર્યો દેહની લક્ષ્મી, મહોરે ફેરે શું ચારુતા?
 સૌન્દર્યો દેહનાં માંહી, સૌન્દર્યો દેહીનાં રમે,
 આત્માનાં અમૃતે ત્યારે જ્યોત્સ્નિકા માધુરી ઝમે.

(૨)

સૌન્દર્યો આત્મ લક્ષ્મી છે, સૌન્દર્યો આત્મ રશ્મિ છે,
સૌન્દર્યો દેહની કાન્તિ દેહીની કાન્તિ શાન્તિ એ.

કુવારા કાન્તિના કૂટે, જેવા દિવ્ય દેહીમાં,
મધુધારા કુવારા એ, ઝમે છે દિવ્ય દેહમાં!

સૌન્દર્યો પ્રતિભા ચારુ ઝમે મેધા તણી પ્રભા,
સ્વપ્નવસન્ત સોહાગ, પ્રભુની પ્રભુતા વિભા.

સૌન્દર્યો સુરતા લક્ષ્મી, આનન્દરશ્મિ મંગલ,
દિવ્ય આરાધના એની, સાધના ભવ્ય પ્રેમલ.

સૌન્દર્યો ફારમે ફારે. કેવી સ્વપ્નવસન્તની,
દિગ્દિગન્ત શી લક્ષ્મી રશ્મિ ચારુ અનન્તનાં.

સૌન્દર્યો શીલ કેરાં ને સૌન્દર્યોનાં શું શીલ છે?
ગીતા, સ્ત્રીતા તણાં તેજે ભવ્ય ને દિવ્ય-રમ્ય-છે!

સૌન્દર્યો શીલ કેરાં તો, અમૃતા વિશ્વકાન્તિ છે,
સૌન્દર્યો વિશ્વ કાન્તિ એ, દિવ્ય શ્રી વિશ્વશાન્તિ છે.

તમારાં સૌન્દર્યો

(શિખરિણી)

તમારાં સૌન્દર્યો સ્તનયુગલ પીને વિલસતાં,
ઝમે જ્યોતિ જ્યોત્સ્ના, સ્તનધડક ઝેશું રવિવિધુ,
મહાલાવણ્યોની પુનિત પ્રભ લક્ષ્મી વિલસતાં
કટોરા કાન્તિશ્રી સ્તનધડકશ્રી વિધુમધુ....૧

સ્તને સૌન્દર્યશ્રી, શુભળદનશ્રી યૌવન ઝૂલે,
અને મુગ્ધે લુગ્ધે, વિધુમધુ કરે લોચનમને,
સમસ્તેશ્રી, મસ્તે સ્તનધડકશ્રી બંસરી અને
લસી લાવણ્યશ્રી, અહ! સરકી શું અંગલ ખૂલે....૨

કુવારા ચૈતન્યે જીવન રસધારા અમી ઝમે,
ઉતારે ક્ષાન્તિને સ્તનયુગલ કાન્તિ શ્રમ હરે,
રમે આરામે ને વિધુ વદનશ્રી શાન્ત વિલસે,
ચૂમી લૂમી ઝૂમી અમૃત ઝમી આલિંગન શમે...૩

સુણું પ્રાક્ષીનાદે સ્તનધડક બંસી મધુરિમા
પરાગેશ્રી પ્રાક્ષી હૃદયરસ રાગે પ્રિયતમા....૪

છેલ્લી રાત

આજ છેલ્લી રાત છે, આજ છેલ્લી વાત છે.
સનમ સાકી કટોરી છે છેલ્લી જમાત છે.

ભર કટોરા રંગ છે,
સુરતા સુરત જંગ છે,
રંગ ખંગ પ્રસંગના છેલ્લા આઘાત છે,
છેલ્લા પ્રત્યાઘાતમાં જોળન ખૈરાત છે!

એક ચુમ્બન, એક ચુમ્બન,
સફલ કરે ખીલતું યૌવન,
છેલ્લાં એક આલિંગને, સફળ શું ભત છે!
જેની રાત સફળ છે, સફળે પ્રભાત છે.

શમા ને પરવાના,
બને પ્રેમ દીવાના
ઈશ્કે બળી જલવાની, આજ પ્રથમ રાત છે,
આજ અગ્નિમ રાત છે, આજ અન્તિમ રાત છે.

વીણાગાન આજ છેલ્લું
અધર પાન આજ છેલ્લું,
અધરદાન આજ છેલ્લું, છેલ્લા આઘાત છે,
આ ઈશ્કે મિનજીથી હકીકી પ્રત્યાઘાત છે!

પ્રેમની મુદ્રિકા

(શાર્દૂલવિકીરિત)

શું નહોતી જસ આમ્રને તરુ લચી, મહોરી મધુમંજરી?
શું નહોતું જસ જ્યોત્સ્નિકા ફરફરે આનન્દશ્રી સ્નાન એ.
શું નહોતી જસ કેઠિલા હૃદયની, કુંળે મધુ બંસરી?
ઉન્માદી કરવા મને ચિત સ્મિતે, આંખે મધુ ગાન એ?

અંગે અંગઅનંગ શું ઊછળતો, લાવણ્યલક્ષ્મી જમે,
સૌન્દર્યે મુખ ઠાન્તિ શું મલકતી, શું યૌવને મહોરતું?
માધુર્યે ઉર શાન્તિ શું છલકતી, શું જીવને ફોરતું?
શું નહોતું જસ આટલું વિધુમધુ, આનન્દરશ્મિ રમે?

તારે માલ સુહાસ ગોળ લહરી, જ્યાં મોગરાઓ રમે,
કેવી ઠાન્તિ શુભાખના ખુશનુમા સૌન્દર્યની ઝાંઝ શું?
છૂટી મૂઢી શું સર્પિણી સ્તનદ્વયે, એ તો લરે સાંઘ શું?
ઉન્માદી કરતાં નિશા વળી નશેા, ઘેલો જન્યો આ સમે.

શું નહોતું જસ આટલું, પ્રણયનું તે તો લાઈ ચુખખને,
મારી પ્રેમની મુદ્રિકા મધુરવી, છેલ્લાં રસાલિંગને?!

સનમ

શું કરું, શું ના કરું? ખ્યારી સનમ,
શું ધરું, શું ના ધરું? ન્યારી સનમ.

તુજ શરણતી આંખડી નર્તે, સનમ,
મુજ ઉર પાંખડી પાંખડી નર્તે સનમ.

મારે જિગર યનગનાટે, શું સનમ,
તુજ સૌન્દર્ય લસલસાટે, શું સનમ?!

તવ ઉરે તનમનાટે શું સનમ.
વિધુમધુ પમરાટ વાટે શું સનમ?!

૨૭. દાદો જન્મવાનો છે

(અનુષ્ટુપ)

રાણ રાખી શકે સૌને દાદો તેનો શું જન્મશે,
પોરિયો ને પિતાણનો, જન્મવાનો કહી હશે?
દાદો જેનો નથી જન્મ્યો, લયો ક્યાંથી જ પોરિયો?
રાખવા રાણ તો સૌને, જવા ઘો ઉર ઓરિયો.

પ્રભુને

(આશાગોડી)

આલથી ઊતરી આવો, છવનજ્યોતિ આલથી ઊતરી આવો,
દૂર દૂરથી નૂર પયગમ્બરી, ઉરે ઊમટી આવો.

જગને અન્ધારે અજવાળે આંખડી મારી આંજો,
અધર્મર્ષણુ માર્જને થાય, પાપ શાપને માંજો.

કલ્યાણી વાણીથી દિવ્ય મૂક ને વાચા આપો,
અસદ્ય આર્તિ ગૂંગળાતી મૂક—વાચા આપો.

આલથી શૂન્યમનસ્ક મને, આલા થઇને આવો,
મનનંદને સુરખી સુરલિ, શોલા થઇને આવો.

સ્વપ્રવસન્ત મહનંદન વનથી મહેકો મહેરો,
નવજીવન, નવચેતન યૌવનથી ફેરો.

અન્તરની અલકાપુરી એ નિકટ નિકટ પ્રભુ આવો,
અન્તરની અમરાપુરી એ નિકટ પ્રકટ પ્રભુ થાઓ.

સોણલું કે સંત ?

લરયામિનીમાં કામિની બીજે શયન બધને પડી,
ઘડી ટળવળી, ઘડી સળવળી, પોપચે નિદ્રા ચડી.
શ્રમિતા હતી શ્રમિતા છતાં, મીઠડું ભાધી રહી,
ફૂલગુલાબી ખવાળમાં શું સ્વપ્નશ્રી સૂંધી રહી.

શું ઈન્દ્રધનુ શ્રી રંગલીલા પોપચે લચે મચે
લીધી પ્રિયતમે શું ગોદમાં રસભુજમાં ભીડી દીધી.

શું સ્વપ્ન રંગતરંગમાં આનન્દ એ મહાલી રહી,
અલકાપુરી નયને રમે, અમરાપુરી શયને રમે,
મધુકાલ મધુકાલશ્રી, મહોરી ફેરી ફાલી રહી.

સ્વાન્તના એકાન્તમાં, દ્વાન્તમાં પ્રિયતમ પડ્યો,
ભગી ગયો ને પ્રિયાની સેજમાં પ્રિયતમ ગયો.

સ્વપ્નાન્ત રંગત સ્વપ્નલીલા, જ્યાં બધી ચાલી રહી,
ભગી જશે એ બહીકથી ચુમ્બન લીધું વા ના લીધું.

ધડક શું આસોમ્હવાસની કસ્તૂરી એ મસ્તૂરી,
ભગી જશે એ બીક, આલિંગન લીધું વા ના લીધું.

સ્વપ્નની એ સુન્દરીએ, ભીડી દીધો ભુજ મંહી,
દૃશ્ય પ્રપંચ ઈન્દ્રજાળે, રચી રહ્યાં'તાં નેણલાં.

એ નયનની લીલા હતી કે શયનની લીલા હતી ?

એ સોણલાંનાં નેણલાં કે નેણલાંનાં સોણલાં ?

નેણુલે કે સોણુલે?!

વાતમાં ને વાતમાં વિલાવરી વીતી ગઈ,
ગોદમાં પડી'તી પ્રિયા, પણ તો ય એ છતી ગઈ.

નિશા મંદી ચડવ્યે નિશો, પણ એક ચુમ્મન ના દીધું,
રંગની ના થઈ રંગબીની તારી પણ ભીતિ ગઈ.

સ્તનધડકની ંસરી, ઉશીકું આરામગાહ,
મુજને મળ્યું છતાં ય એજે જિગરપ્રીતિ ગઈ.

આખી રાત વાતવાત, આપણે કયાં કરી
ગાયું છતાં ના-અમૃત પાયું-પ્રીતિ પ્રતીતિ થઈ.

ધડક હૃદયે, થડક નયને, શયન સ્વપ્નાગાર શું?
નિદ્રા કૂલશુલાખીમાં બદલી બધી રીતિ ગઈ.

પ્રણયવશ તુજ પોપચે, રચે સ્વપ્નાગાર શું?
કીડાગાર ત્યાં લયે, બદલી બધી નીતિ ગઈ.

તુજ નેણુલે કે સોણુલે, કેલીની હેલી મચી,
તું હારી ગઈ કે આખરે, કહીશ તું છતી ગઈ!

ખાંડી લટોની કસ્તૂરી, રસવૃત્તિને કરી મસ્તૂરી,
હારી ગઈ કરી ડોળ, રસમસ્તી નિવારી ગઈ.

સંયમતણા ઉલ્લાસમાં, ઉલ્લાસના ને સંયમે,
નિરવધિ રસનિધિ તું શું તરી ગઈ તારી ગઈ.

યૌવનશ્રી

(સિરહ ત્રિતાલ)

(૧)

વિધુમધુ યૌવનશ્રી મહોરે,
વનશ્રી, યૌવનશ્રી ફેરે
ઠાળજડાંને ફેરે

વિશ્વ-સૌન્દર્યશ્રી ધામ....૧

જીવને આ બિન્દુ બિન્દુ
આનન્દ સિન્ધુ અમૃત સિન્ધુ
જીવનનો અમી ધન્દુ

માધુર્યશ્રી ધામ....૨

જીવન શ્રીધી આ હૃદયોદ્ધે
વિશ્વલરી શું જિઠે છોળે
વિશ્વ હરે મધુ તરબોળ

આનન્દ અમૃત ધામ....૩

વિશ્વવીણા વાગે ગાન,
ધ્વનિ અવનિ શું મસ્તાન.

જીવન અમૃતપાન,

સુરતાશ્રી લુખકામ....૪

(૨)

સુરવાટિકા વિશ્વવસન્ત
ઉર વાટિકા વિશ્વ લસન્ત
મહોરે દિગ્દિગન્ત

જીવન જ્યોતિષામ....૧

જીવન મહોરે સ્વપ્નવસન્ત,
જીવન ફેરે સ્વપ્નલસન્ત,
મધુશ્રી દિગ્દિગન્ત

ક્યાં છે પૂર્ણવિરામ....૨

પ્રકૃતિશ્રી પ્રસન્ન મન આ,
પ્રભુનાં છે પ્રવચ્ચન્ન ધન આ
રસિકાનાં લોચન

શું પુણ્યાભિરામ....૩

ભરભર તું જીવન-કટોરા
છલકે છે યૌવન-કટોરા
આનન્દામૃત ફેરાં

ખિન્ડુ સિન્ધુ ગાન....૪

તારામૈત્રક

(દિક્ષા)

બંહાલાં પ્રાણુ સમાં પ્રિયજનનાં નયનો નાચતાં રે,
નાચે બ્રહ્માણ્ડો પ્રાણુ ત્યાં શું રાચતાં રે.

મીઠે બ્રહ્માણ્ડ ડોલે,
જીવ ઝોલે કલ્લોલે
અલકાપુરી ભડી પડાય છે રે
અમરાપુરી એ દિપ્તિ મહાંય છે રે.

તારામૈત્રક માધુરી,
પ્રકટે પ્રણયાતુરી
રાજેશ્વરી શું યાચતાં રે,
નયણાં બળાટીબળ નાચતાં રે?

માંડું માંડું મીઠ યાચે
બંહાલાં સામું લેવાયે?
સુરધનુ સન્દેશ શું એ વાંચતાં રે!
છાનાં છતાં હસી પડે શું છતાં રે?!

તંગ ચોળી અંગ ડોલે
વ્યંગ વ્યંગ ખંગ ઝોલે,
ગુલાબી મૂક ભાષા વાંચતાં રે,
બ્રહ્માણ્ડ લટકે નાચતાં રે.

દર્શનનાં બહુ કેવાં,
 સ્પર્શનનાં બહુ એવાં,
 બહાલાંની કીકીનાં ઠહેવું એ વાંચતાં રે,
 શું પ્રહાણ લેદ છાના છતા રે!

૨૮. લોહી તરસ્યો-ચાતાનાં કે પારકાં!

(અનુષ્ટુપ)

પૂઠે પડ્યો ખીજની જે, જંપી શું એસતો હશે!
 ખીજનાં લોહીનો ભૂખ્યો, ખૂની ના નિજનો હશે?

એક વાર આમનું જુઓને, પછી જોઈ લ્યો મળ,
નયન ટીખજો જુઓ ને, અમી દોહી લ્યો મળ.

લવ્ય કરુણ કાવ્યનું, તમે તેજલ તીર્થ,
લગીર તો હસી પડો મેઘલ વીજલ તીર્થ;
મીઠું એક મરકલડું, પીરસો જોઈ લ્યો મળ.
મિતમિત સ્મિત એ રૂડું, હસો, કોઈ લ્યો મળ.

રથો નયનનાં ટીખજો, શું જીવન રસકુંજ,
મન્દહાસ વિધુકુંજમાં, રચતાં શું મધુશુંજ!
ગુલાબી ગોરા ગાલ મલકે, જોઈ લ્યો મળ,
સ્મિત કટોરા ન્યાલ છલકે, કોઈ લ્યો મળ!!

મીઠે મીઠ કયાં મળે, યુગયુગ અધુરી મીઠ,
જીવનભરની ઝંખના, એ મધુરી મીઠ;
યુગયુગ પ્રીતિ કોલ, ઘોને જોઈ લ્યો મળ,
મૂક દ્રવે બંસી બોલ પછી મોહી લ્યો મળ.

કુમકુમ રંગ્યાં કાળજાં, અમૃત રંગી આંખ,
નેણલાં પરી સોણલાં, બિડવા સંગી પાંખ.
હાથ તાળી ઘો મતવાળી, પછી જોઈ લ્યો મળ,
ભાલા અશ્રુ અમી ઢાળી, કાં જોઈ લ્યો મળ.

સતયુગના હંસાને

(ભીરાંનાં ગીતની ધૂન)

કાળા કાળા કલિયુગના કાળા, કાળા કાળારોળ,
ઘોળાઘોળા સતયુગના ત્યાં હંસાના કલ્લોલ !

અણખોખ ચડી જ્યાં આંધી,
આખ્યો ત્યાં વિરાટ ગાંધી.

મોકાની ઘડી સાધી તે કૂંકચો પાંચજન્ય,
જગે ન જોયાં જુદનો, મહાશંખ અનન્ય !

પગલે પગલે તવ તણુખા,
સતના ક્ષતના રણુકા,
અગમનિગમના ભણુકા, ગાંધી, તું યુગકાર,
ક્ષેત્રે ક્ષેત્રે તવ નેત્રે, અમૃતના આચાર.

જાણી જાણી ઝેર પીધાં,
જગને તો અમૃત દીધાં;
વિષના તે અમૃત કીધાં, તારે પુણ્ય પ્રભાવ,
મીઠાં મીઠાં મરકલડાંના જ્વાળામુખીના લહાવ.

યુગયુગનો તું તપસ્વી,
વિરાટ કર્મચોગી યશસ્વી,
કાન્તિદ્રષ્ટા મનસ્વી, કાન્તિસાધા વિરાટ,
કાન્તિમાં કાન્તિ શાન્તિના, પુણ્યશીલ પમરાટ.

આંખે તુજ અજળ જ્યોતિ છે,
 સ્મિતે તુજ ગજળ જ્યોતિ છે,
 આનન્દજ્યોતિ, અમૃતજ્યોતિ, સ્હોતી તારે નેત્ર,
 પ્રભુ પાર્ષદ તું તે, ધન્યકાર્ય શ્રી ક્ષેત્ર?!

રહ. તેજબાયા

(અનુક્રુપ)

મૃત્યુની પૂંઠ માંથે શું, સોહી રહી આ જિન્દગી?
 કાલિમા મૃત્યુની છાય, લાલિમા ઓપતી નથી?

વિશ્વમાનવી

(મિશ્રોપગતિ-વંશસ્થ)

વિરાટ ગાંધી શુચિ વિશ્વમાનવી,
વર્યસ્વ તારે શું લલાટ દિવ્ય ?
લીલા બધી માનવીની તો ય માનવી ?
શું આંખેપાંખે તું વિરાટ ભવ્ય ?...૧

વિશ્વોદયી મંગલ તારી દષ્ટિ,
સર્વોદયી કાન્તિની ભાવના છે,
કાન્તિની શાન્તિ તવ ભાવના છે,
વિશ્વંભરા પ્રેમલ તારી સૃષ્ટિ...૨

આલે ભેડે છે શિવસ્વપ્નદ્રષ્ટા,
પાદે ખડા કિન્તુ શું વાસ્તવે છે,
શું વિશ્વપ્રેમે, દગને દ્રવે છે,
તું સ્વપ્નસેવી, પણ સત્યશ્રદ્ધા...૩

(અનુક્રુપ)

સ્વપ્નોદાત્ત દષ્ટિ સૃષ્ટિ, ભવ્યોદાત્ત ધૌ જ્યોતિ છે,
અપૂર્વ મન્દહાસે ને, વિશ્વોદાત્ત શ્રી સહોતી એ.

ગુરુશિષ્ય-ગાંધી વિનોબા

હિમાલયે ઉન્નત ઉર્ધ્વ શૃંગે,
તપસ્વી શ્રીની ઝગતી તપસ્યા,
ઋષિ મુનિ મંગલ જ્ઞાન રંગે
ઉકેલતી ધી સઘળી સમસ્યા.

તપોધનોના શું તપોવનોના
આદેશ આ ઉન્નત ઉર્ધ્વગામી
સન્દેશ શુભ્રે બની જ્ઞાનશૃંગે
ફળી રહ્યા શું શુચિ લબ્ધકામી.

આ ગૌરી ને શંકર જ્ઞાનશૃંગે
શું મૂર્તિમન્તે તપને તિતિક્ષા
રંગી રહે શું તપ તેજ રંગે,
શું દિવ્ય દેતા તપ તેજદીક્ષા.

(અનુક્રુપ)

યુગોની શું તિતિક્ષાનો, હિમાળો એજ સંચય,
ભક્તિ, કર્મ અને જ્ઞાન-યોગે શુભ સમુચ્ચય.
તિતિક્ષા, તપનો દીઠા ગાંધી ગિરિ હિમાલય,
ગાંધી કલ્યાણવાણીમાં ખેળ્યે નબ્ધ મુરાલય.

રાજકારણને પણ રંગ,
 મારે સત્ય અહિંસા સંગ.
 વિશ્વપ્રેમનો જય ઉત્કર્ષ
 એ મુજ જીવન પરામર્શ.
 સત્ય, અહિંસા જીવનનિષ્ઠા
 વિશ્વપ્રેમ હો પ્રતિષ્ઠા.

નવયુગનો આ પદ ઘોષે શું,
 યુગક્રાન્તિનો આ આકાશે શું,
 આ પાંચજન્યે ધન્યે
 શંખનાદ અનન્યે,
 કાલ કરાલ ભગે
 ભગૃતિ ઘોષે શું?

યુગ શક્તિ ભગી જગાડે,
 કાલ કરાલ ખંજરી વગાડે;
 યુગ શક્તિ ભગી જગાડે,
 કરાલ કાલ શું વગાડે.
 આ તે ખંસરી કે
 ભીષ્મ ખંજરીએ?

વિશ્વક્રાન્તિ યુદ્ધ શું,
 વિશ્વશાન્તિ યુદ્ધ શું?

શિષ્યસ્તેઽહમ્ કહી ને એ
ગુરુપદે ઢળી પડ્યો.

વિનાયક વિનોબા એ
ગુરુ ગાંધીજી ઘડ્યો,
એ અઘતન નવગાંધી છે,
જ્યાં જગતે ચડી આંધી છે.

એક શાસ્ત્ર માર્ગ
ને શાસ્ત્ર માર્ગ
પ્રતિકૂળે અનુકૂળ
સંધિ એણે સાંધી છે
મતનાં અમૃત એ દોહી રહ્યો
જગ સમૂહે એને ભેઈ રહ્યો
વિશ્વોનાં પાપ ધોઈ રહ્યો
ગુરુ સવાઈ શિષ્ય.

૩૦ પ્રભુકૃત-પરીવાર્તા

નવલિકા નવેશાનો ઓળખ્યો નથી ક્યાં લગી ?
પ્રભુકૃત પરીવાર્તા—દીસતી નથી - બિન્દગી ?

દાડનો દૈત્ય

(ધીરાની કાદી)

(૧)

ગાંધી, તુજ સ્વરાજે રે, શું છે કેન્દ્રનું કેન્દ્ર ?
તારાં રામરાજે રે, શ્રીધી ઈઈ હિતેન્દ્ર ?
કાલ કરાલદંડા-દાડબદી દૈત્ય,
ભૂતાવલિ ડાકલી, લય કંપાટી રૈત્ય.
જીવનહીર ચૂસે રે, સમજે એ જિતેન્દ્ર.

(૨)

સદીથી સદી ગઈ રે, દેશે દાડબદી આ,
કલ્યાણરાજ પ્રવૃત્તિ, ધન્ય દારૂબંધી આ.
ના છે બંધન—મુક્તિ છે દાડબંધી મોક્ષ
જનતા જનાઈન પૂજા—એ પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ.
એથી અજવાળાં રે દેશને ખૂણે ખૂણે
ગરીબ ધરે થઈ રહે, ધન ધાન્ય લીલાદહેર,
ટોટો પીસાય ગરીબનો, સુરાપાન છે ઝેર.
સેરકઠાં દૂધે રે. જીવનનાં લૂણેલૂણે.
ગરીબ ઘરમાં આજ છે, કલરવ ને કલ્લોલ,
સમૃદ્ધિની ઊડી રહી, આનન્દામૃત છોળ.
મણિમંડપ રે, ગરીબ ગૃહમન્દિર.
દાડબંધીથી ગયા, વરવા કુટુંબકલેશ,
દાડ રગડા ત્યજે ગયા, ઝગડા રાગદ્વેષ
માનસી વારાણસી—સુરગંગાને તીર.

કવિશ્રી ન્હાનાલાલને

(મહાદેવી ગઝલ)

કવિ, ગુર્જરી કુંજે આજ સૂની, ઊડી વિરાટ કોકિલ ક્યાં તું ગયો ?
શી વિશ્વ ભરી, રસછોળ કલ્લોલ, ખૂડી મહન પાતાળે ક્યાં તું ગયો ?

તુજ સ્વમોદાત્ત હતી દદિ,

તુજ ભવ્યોદાત્ત હતી સદિ,

શું ગુર્જરવાદિકા વૃદ્ધિ તુજ અમૃતશ્રીથી ધન્ય થઈ,
વિશ્વસાહિત્યે પામીને સ્થાન, ધન્ય ધી અનન્ય થઈ.

તું ગગનવિહારી કોકિલ છે,

ઠલ્યાણી વાણી ઊર્મિલ એ.

સ્પર્શી રહે શું દિલદિલ એ તુજ નેન થકી ઊડતા તણખા,
સ્વમોમાં સત્યના રણકા, શા અગમનિગમના છે ભણકા ?

તુજ સૌન્દર્ય અલકાપુરી,

રસમાધુર્ય અમરાપુરી.

સ્વર્ગ ભર્ગ ભર્ગે સ્વર્ગે શું ઉત્તત રતિ, મતિ, કૃતિ છે,
તુજ આદર્શો આદર્શે, અમીદ્રવ વાસ્તવ અમત્કૃતિ છે.

તુજ વાણીમાં બ્રહ્મપરાગ

અમર વાસન્તીશ્રી કાગ

તુજ આત્મશ્રી મહોરી ફેરી તું ગુર્જરી વાડી સૌરભ છે,
ગુર્જરી કુંજે, શ્રી પુજે, ગેળીગુંજે તું ગૌરવ છે.

જોગીડાને

(૨૬૯)

જોગીડા, તારી રામ મદૂલી, દીવડી ચેતાવ;
સ્નેહ ભરેલું નાનું સરેણું કોડિયું પેટાવ;
દિલની દીવડી જલાવ.

ભવાટવિમાં અટવાતાં કંઈ, પંથ ભૂલેલાં પાંથ
જીવનયાત્રી પથિક થાક્યાં પથિક શોષે પંથ.

ભૂખ્યાં તરસ્યાંને દઈશ જળને રામરોટી,
હરિદ્રનારાયણ મૂજતા નાગા, દઈશ તું લંગોટી ?

આસપાસ આવરી લેતાં, અન્તરનાં અન્ધારાં
તારા અન્તરમાં જોગી ચૂક્યાને સુવર્ણાં સવારાં ? !

ભવાટવિમાં અટવાતાં, પંથ ભૂલ્યાં ગૌઆ મેઢાં
જન ગોપાલ, તારાથી એ કેમ રખાય રેઢાં ? !

લે જીવડી એને ખલે તું, પાપને પંથથી વાળ ?
તારા વિના ખીજું કોણ એની દ્યે સંભાળ ?

પ્રભુનાં આલોક

(કલ્યાણ ત્રિતાલ)

પ્રભુના ઘરનાં ઊતરે આલોક,
લોક લોક ઝીલવા ઊભરે.
સચરાચરે પ્રભુની શું ઘુતિ
લવ્ય વિભૂતિ ઊતરે,
પ્રભુ આંખોમાં સ્વપ્નાં આંજે,
સ્વપ્નમાં સતત્રત વિરાજે.
બ્રહ્મવર્ચસે શું વિરાટ,
સુહવે માનવ ધી લલાટ.
પ્રાણપ્રાણમાં યમરાટ
માનસી શ્રી મલકાટ.
હૃદયપદ્મની પાંખડી પાંખડી,
તેમજ નર્તે અમૃત આખડી.
શુવન કવિતા સુરતાકલા
આજે તો સકલા સફલા.

મોહન દગ બંસી

(મીરાંનાં ગીતનો લય)

મોહનદગ બંસી કેને,—કેને ના ડંસી ?
મોહનની 'હંસી'—સ્મિતલહરી કેવી એ પ્રેમાંશી ?

અડકી એ જેને જેને,
જ્વાળા ઉર તેને તેને
કરાલ કાલગંગા વહેને, તાણી જાયે દગ બંસી
સ્વાર્પણ યજ્ઞ મગ્ને, તાણી જાયે સ્મિત-હંસી !

મહોરે ફારે સ્મિત મંજરી
કાન્તિની શાન્તિ બંસરી
વાગે કાલની ખંજરી, પાંચજન્યની વંશી.

ત્યાગના દિવ્ય લોગે,
શીખવે એ આનન્દયોગે
અપરિશ્રુત અમૃતયોગે, અહિંસા, પ્રેમાંશી !
અસ્તેય બ્રહ્મચર્યે, દિનચર્યા દિવ્યાંશી !

ત્યાગમાં બ્રહ્મ પરાગે
બ્રાહ્મીનાદે સુહાગે
ભારત સંચિવા લાગે નિજ ખૂને પ્રેરે બંસી !
વાણી કહ્યાણી ગંગા, ઝચ્યા ઝતા શું હંસી ? !

સમર્પણ સુત વિત્ત દારા,
 દાખવે હાસ્ય કુવારા,
 મોહનનાં નયનો તારાં ખલિહારી પ્રભુ ખંસી,
 યુગેશ કેલ મહાકાલ બોલ દેવાંશી !

૩૧. દુર્વ્યથ

હજારો વર્ષનો સ્વામી, હો તેમજ કાં વેડકે,
 મામુલી જિન્દગીમતા, વર્ષો બહેથે ચપોચપે !

ભારતનાં આંસુ

(૧)

ભારતનાં આંસુ પૂછે, કેણુ રણવીર ?
ભારતનાં આંસુ લૂછે, કેણુ રણધીર ?

અલકાપુરી પુરી દારિકા
ગીતાશ્રીધી મધુર સારિકા,
પ્રભાન્ને હવનદ્રાસ કાલ સ્મીર
નવલા ઉલ્લાસ હાસ હીર.

આરાસુરી દિવ્ય અમ્બા,
સાક્ષી શ્રીધી જગદમ્બા
કાલ લીલા નવલી રાખૂવીર
શિવશક્તિ યોગ સુન્દર ધીર.

પંથવટી પુણ્યતીર્થે,
આળે છે શૂન્ય તીર્થે,
માનવ ગંગા કલ્યાણે તીર્થ નીર,
ત્રીતા ગીતાનાં આજ સૂનાં મંદિર.

ખીલે લાવણ્ય મંજરી
ઝીલે સૌન્દર્ય ખંસરી,
કાલ ખંજરી ઘોષ ઝીલે છે વીર,
ધૂમે ભારત રાખૂ સુધીર !

ભારતની અગ્નિ પરીક્ષા,
 પ્રેમ શિક્ષા-જ્ઞાનદીક્ષા
 જીવનની ધન્ય સમીક્ષા-તેજલ ભારત તીર,
 વિશ્વતીર્થ ભારત આંસુ કાળગંગાને નીર.

(૨)

ભારતનાં આંસુ પૂછતાં જતાવો કેઈ,
 પૂછતાં જતાવો કેઈ,
 લૂછતાં જતાવો કેઈ!

ઈતિહાસ ઊંડેરી વેદના, કારમાં કલ્પાન્ત,
 આર્તિ ધ્વાન્ત પૂજ્યા કદી, સ્વાન્તને એકાન્ત?
 ભારત અશ્રુ ધૂમતા જતાવો કેઈ,
 રાષ્ટ્ર સન્ત ધૂમતા જતાવો કેઈ.

હિમગિરિ ભારત આંસુનો, છે સનાતન સાક્ષી
 ગંગા ગોદાવરી તીર્થ, છે પુરાતન સાક્ષી.
 હિમાલય કાં રહે, એ પૂછતા જતાવો કેઈ,
 ધા રૂઝતા જતાવો કેઈ.

જુગ જુગ જૂનો એ ભેગીડો
 જગ ભેગીડો એ ગાંધીડો.
 મરકલડાં પ્રણેા રૂઝતાં જતાવો કેઈ,
 અશ્રુમાલા જવાલા ખૂઝતાં જતાવો કેઈ.

ભારત ધ્વાન્ત દેખીને ગાંધીનાં કલ્પાન્ત,
 અશ્રુ આરતી પૂગી, સ્વાન્તને એકાન્ત.
 કર્મયોગ કન્યા પહેરતા બતાવે। કોઈ,
 ત્યાગ ભોગે લહેરતા, બતાવે। કોઈ!

(૩)

ભારત શ્રી જ્ઞાન ફૂજતા બતાવે। કોઈ,
 ફૂજતા બતાવે। કોઈ,
 શુંજતા બતાવે। કોઈ.

હતા કવિ રવીન્દ્રને, હતો ઋષિ અરવિન્દ,
 સુભાષ નહેરુ વીરને, કોટી હો! જયહિન્દ.
 જ્વાલામુખી જીરવે, બતાવે। કોઈ
 ભારત નામ જીભ ટેરવે બતાવે। કોઈ
 જીરવે બતાવે। કોઈ,
 કલરવે બતાવે। કોઈ!

યજ્ઞવેદીની જ્વાળામાં, નીરખે દ્યુતિ વિભૂતિ
 જંગમતીર્થ અનન્તની અમૃતાનુભૂતિ.

ગાંધી કેરું કાન્તિયુદ્ધ

ગાંધી નહેરુ શાન્તિયુદ્ધ

કાન્તિ શાન્તિ યુદ્ધે જૂઝતો બતાવે। કોઈ,
 શાન્તિ કાન્તિ યુદ્ધે જૂઝતો બતાવે। કોઈ?!

જએ જે ઢલી ન જોયું,
 વિશ્વ જેના તેજે મોહ્યું.
 એર આ મોરચો ખતાવો કોઈ,
 વ્યૂહ ગાંધીરચો ખતાવો કોઈ.

ભારતની ભવ્ય શિક્ષા
 જગતને જ્ઞાનદીક્ષા
 જીવન મૃત્યુ સમીક્ષા ફજતો ખતાવો કોઈ,
 સત્ય અહિંસા પ્રેમ શુંજતો ખતાવો કોઈ.

પીડા કેને કહે પેટોળા
 મુણે વિઠોળા!-વિનોળા!
 પ્રાણ પમરાટ તો ખતાવો કોઈ!
 વિશ્વ વિરાટ તો ખતાવો કોઈ!

કૃષ્ણ બંત્રી પાંચજન્ય, યુગયુગ એના ઘોષ,
 ભારતમાં ભણકા હજી, મુણાયે પદઘોષ;
 રામાયણ રામત્રીતા તો ખતાવો કોઈ,
 મહાભારત ગીતા તો ખતાવો કોઈ?

ભારત જ્ઞાનામુખીએ, અમૃતસીંચન દાન,
 કોણ ઝીલશે ભારત આર્તિ અશ્રુ ગાન?
 વેદના પૂછનાર કોઈ?
 અશ્રુ લૂછનાર કોઈ?

પુરાણ ભારત

(ધીરની કાફી)

ભારતની આરત રે નીરખી ઝરે આંખલડી,
તારાં સતત્રત અમૃત રે, મહેરે મોરી માવલડી.

તપસ્વિની યોગિની, કાંચન અગ્નિપરીક્ષા,
તારાં તપતિતિક્ષા, વિશ્વ માગે દીક્ષા!
વિશ્વયોગિની સામ્રાજી, કેણુ કહે સંકલડી?!

કૃષ્ણગીતા ઘોષણા ગાંડિવ ટંકાર પાર્થ,
અહિંસાનાં અમૃત ધરે, તવ ગાંધી સિદ્ધાર્થ;
ઉપનિષદ ત્રયાત્રતા રે, બળે જ્ઞાન વાંસલડી.

નગ્ન નારાયણુ જો ધુજે, રામલંગોટી દાન,
ભૂખ્યા તરસ્યા ને ઘટે, રામરોટી અમૃતપાન;
અન્નપૂર્ણા અક્ષયપાત્રે, ભરી દે એની તાંસલડી.

અન્નક્ષેત્ર ક્યારે લક્ષ્યાં, ક્યારે ઠારે નેત્ર,
તારાં નવયત્રે રમ્યાં, આનન્દામૃત ક્ષેત્ર;
જ્ઞાનકોકિલા ફૂળે, પંચમ ભરી કુંજલડી,

સત્ય : અહિંસા વિશ્વપ્રેમ ગાંધીનો સન્દેશ,
અધીરું જગ આજે બન્યું ઝીલવા તવ આદેશ;
કામધેનુ સીંચે જ્ઞાનામૃત ગાવલડી.

આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિના, ત્રિવિધ જગના તાપ,
 ઉપાધિ, ઉપાધિ સમાધિ તો લાધે તવ પ્રતાપ;
 ભવરોગ યોગે રે, જડીબુટ્ટી ગુ તું જડી?!

જ્ઞાનદા છે શાન્તિદા, ચેતનદા તું માત,
 આનન્દા અમૃતદા, જગદમ્બા સાક્ષાત્,
 વિશ્વ માધુરી રે વસતી તારી દિવ્ય મઢી.

૩૨. સ્મૃતિ—હૃદયની કે શોકની—

(ઉદ્દિષ્ટી)

સ્મૃતિ મધુરવી વ્યાપી રહેતી, નથી ઉરમોહની?
 સ્મૃતિ કટુકટુ કિન્તુ નક્ષી હમે ઉર શોકની,
 મધુર સ્મિતની છાયા લાંબી, કદી ટકતી નથી,
 કટુ જીવનની છાયા ઘેરી રહે ઉરને મથી.

કાલની ખંજરી

(ગદ્યા ત્રિતાલ)

કાલની ખજે ખંજરી દેશોદય મંજરી મધુ કાલ,
ઉદ્ધાપાતે અંજાવાતે જાગે કાલ કરાલ,
હુંગર ડોહ્યા, સાગર ડોહ્યા, જ્વાળામુખીની જ્વાળા,
ભૂકંપ જેવા હૃદય કંપે ડાહી રહ્યા દિગ્પાલ.
યુગયુગનો ખજી રહ્યો આ નવલો પાંચજન્ય,
કાલકરાલે પદધોષે ધ્વનિ પ્રતિધ્વનિ ધન્ય;
કાલ પુરુષે જાગી જગવ્યો, જાણે કાલ કરાલ
યુગપુરુષ ત્રિકમ વિક્રમ વામન વિરાટ કાલ.
સત્ય, અહિંસા, વિશ્વપ્રેમનાં ત્રિપદ શું વિરાટ,
કાન્તિ શાન્તિની કુમકુમ પીપળા, સહુ દેશ લલાટ
વિશ્વે કદી ન જોયું, ના કદ્યું એવું જાગ્યું ચુદ્ધ,
નવયુગનાં મંગલ મંડાણે ગાંધી-ઈશુ ખુદ.
માયા વિના મરી શીટવાનું, જિગ્યું પુણ્ય પર્વ,
નભથી પુખ્ત વરસાવે, દેવ, કિન્નર ને ગાંધર્વ.
ત્રીતાં ચિતા શ્રી ભારતની, થતી અભિ-પરીક્ષા,
અંશુકૃતિનું પારણું જીવાવ્યું તે દે જગત-દીક્ષા.
પુરાણ ભારત કમંડલુમાં ગંગાજળ અભિષેક,
મૃત, મૃત, અમૃતનો વિશ્વચોકમાં અહાલેક.
સત્ય શિવ સુન્દર - ભારતઘૃતિ વિભૂતિ
તપોવન ભારત, તપોધન ભારત શ્રીધી અમૃતાનુભૂતિ.

જોગીડા

જોગીડા, તારી જૂની ધૂણી ને, જૂના જોગ,
 રગરગે તું તો જૂનો મુનિ અમી-વાણી ને અભિયોગ
 જૂના પન્થન ને જૂનાં મન્થન,
 જૂનાં જૂનાં ઊતર્યા નવનીત,
 સત્ય, અહિંસા, વિશ્વપ્રેમનાં

આનન્દ અમૃત વિત્ત
 ભારત આત્માનું અમૃત, તારી યુગયુગ વાણી
 લક્ષ્મી, રશ્મિ એ સત ઋત સનાતન વિશ્વ કદ્યાણી.

જોગીડા તારા જૂના લેખ જૂની કન્થા

અંચળે જૂનો ગેરુઓ રંગ

જોગીડા, તારા જૂના સાથીડા જૂના પન્થા,
 હરિશ્ચન્દ્ર પ્રહ્લાદ ગીતા સીતા, અગ્નિ અમૃત સ્નાનનો સંગ,
 જૂના જ્વાળામુખી, શતમુખી, જૂની જૂની પાવક પીચકારી,
 જૂનાં ફૂલ, જૂનાં શૂળ, અનૃતે અમૃત અધિકારી.
 અમૃત છલકતી તારી આંખડી તપ, તિતિક્ષાનાં તેજ,
 જૂનાં નવલાં એ તેજની, અમને ઝાંખી થાતી રહેજ.

જોગીડાને

(૨)

(સારંગ)

એવું રે હસ્યો તું જોગીડા, જેમાં મહા કાલ કરાલ,
ભારતની આરતને સત ઋત, ચડવે અમૃત અશ્રુમાલ.

પાવક પન્થીડા તવ પદે પદે, કુમ્ કુમ્ કાળજૂનાં છે પુણ્ય
કેમ સાંખે કાળ જૂનાં પુણ્યને, બનતાં કાળ સૂનાં રે પુણ્ય?

પાવકજવાળાના મલયમાં તારી મલય મધુસ્મિત લહરી,
શાં અગ્નિસ્નાન એ અલયમાં, રહીએ વદિજવાળે વિહરી.

કાળ જૂના અગ્નિ સ્તમ્ભને, કાળ જૂના પાવક કુંવારા,
સ્મિત અમૃત કણાં પ્રેરણા, કાળ જૂની જીવનધારા.

જૂના અમૃત કટોરા ઝેરના જૂની વાગી રહી રામતાળી
તોપ તમેચા વિષમુખડે, કાળ જૂની રામ રખવાળી.

રોમરોમ શ્રદ્ધાના જોમથી, વજ્ર કઠોર પદ્મોષ,
યુગ યુગ ઘોષ આ કોશમાં તારા અમૃત આનન્દકોષ.

‘પંચશીલ’ ભારત દીક્ષા, તારા અમૃતના આદેશ,
અગ્નિ સ્નાન પાવક પરીક્ષા, ભારત યુગયુગના સન્દેશ.

વિશ્વમાનવ તવ વિધુમધુ, મ્હોર્યાં, ફાર્યાં, માનવ્ય,
વિશ્વકલ્યાણ યજ્ઞવેદીમાં, અમૃત આહુતિ લવ્ય!

યુગવન્દના

(અલણા)

આજ યુગદેવતા કાન્તિ પદધોષને,
સુણી કરું છું યુગવન્દના હું,
વીતી ગઈ રાત પ્રભાત આ ઊઘડ્યાં
કલરવો આ આનન્દના શું?

સરી ગઈ છે નિશા, ઊગી ગઈ છે ઉષા
શું ઊઠ્યા કાન્તિ આકોશ આ છે,
કાન્તિનાં કારમાં દશ્ય નજરે પડે,
કાન્તિના શું પદધોષ આ છે?

હિંસા તણી માત્ર શું એક હિંસા રહી,
પ્રકટી અહિંસા તણી અમૃત જ્યોતિ,
યુદ્ધનો મોરચો મંડાય છે બહુ જુદો,
પુનિત પ્રકટી સત ઋત જ્યોતિ.

ધર્મક્ષેત્રે શુચિ કુરુક્ષેત્રે વળી,
પાંચ જન્મે નવલો કુંકાયો,
યજ્ઞ વેદી અમૃતાનુભૂતિ ધ્રુતિ,
નવલ વિભૂતિ રંગે સુહાયો.

આત્મસમર્પણે ભરત ભૂતર્પણે,
આત્મ બલિદાનનો દિવ્ય મહિમા
શુચિતમા, શિવતમા, નિઃસીમા
કરુણિમા, શ્રીધી મધુરિમા.

કેસરી રંગને બૈહરે ખંજ શાં,
 આજ પ્રકટ્યાં નવલાં પુરાણાં,
 જનદ્રેશાની કુરબાનીના યજ્ઞમાં,
 આજ શોણાં વળી બન્યાં શાણાં.
 યુવક યુવતી તણી નાડની ધડકને
 નાડની આજ તો થડક જુદી
 આજ સૌભાગ્યની કૌમુદી છે જુદી,
 કૌમુદી આપસોગે મુહાતી.
 આજ અરુણોદયે, દેશ ભાગ્યોદયે,
 પુનિતધી લલિતશ્રી જિગ્મું પર્વ,
 મારવામાં નહીં, મરી શીટવા મંહી,
 દેશના મરણવા લ્યે છ ગર્વ.
 જગત જોયું નહીં કદી પણ, અણુદીકું
 એવું આ યુદ્ધ તો ગાંધી ખેલે,
 જૂઝતો યુદ્ધમાં, ફૂજતો યંજતો
 મરકડે શું રૂડે બાળ ગેલે?
 અભયમૂર્તિ તણી જીવન સ્ફૂર્તિ ઘણી
 આત્મબળ અભયધી ગાંધી જૂઝે,
 તોપ તલવારને તમેચા સહુ ઢીલા
 જગત આંધી મહી ગાંધી ફૂજે.
 આજ આ અભયને આત્મબળ અણુતણી
 જગત તો માગતું દિવ્ય દીક્ષા,
 કાન્તિનું યુદ્ધ આ, શાન્તિનું યુદ્ધ આ,
 બાણશય્યા ધી અગ્નિપરીક્ષા.

ભારતીય રાષ્ટ્રમંદિરની રચના

(ગીત)

જય જય ભાગ્યવિધાતા

ત્રેરી રહ્યો તું અમૃતશાતા, ભારત જાગૃતિ ઉત્થાન,
રાષ્ટ્ર ઐક્ય રણશિશુ કૂંકયું, પ્રાણુવાન લીધું પ્રસ્થાન.
ભારતદેશ, પુણ્યપ્રદેશ.

રાષ્ટ્રીય જાગૃતિના નિર્માતા,

અમે સહુ ભગિની બ્રાતા, આ શી એક હૃદય ઋદ્ધિ,
આત્મ ઐક્ય હૃદયની ઋદ્ધિ, ભારત નવશક્તિની સિદ્ધિ!
ભારતદેશ, પુણ્યપ્રદેશ.

નવીન ભારત રાષ્ટ્ર રચના

લોકશાસન રાષ્ટ્ર ધટના, નવીન યુગનું વાયું બહાણું,
પુનિત પ્રભાતે પર્વ ઊગ્યું આ, ટાણાંનું ઊગ્યું આ ટાણું.
માનવધર્મ અનુદાન, ભારત ભૂમિનું ઉત્થાન

હિન્દુ, મુસ્લિમ ને ખ્રિસ્તી

એક દરિયાવે આ કિસ્તી શાન્તિ હો કે હો તોફાન
ભુલાશે સહુ ભેદાભેદ, રાષ્ટ્રીયતાને આ અભેદ.

રાષ્ટ્રસુક્તમાં વિદ્નો કર્તા

સુખ શાતાના એ હર્તા, ન્હાનાં વર્તુળ ન્હાનાં ચક્ર,
લોક લોક લડાવી મારે બ્રિટિશ શાસક દષ્ટિ વક્ર!

રાજરમત ઉથલાવી પાડી

પ્રિટન બાણ ઉઘાડી પાડી, હિન્દુ હરિજને શા ભેદ?
પ્રાણદાન તૈયારી દીધી, ગાંધી અન્તર શું નિર્વેદ!
રાષ્ટ્રે ચડી વંટોળે આંધી, રાષ્ટ્ર બચાવ્યું તે તો ગાંધી.

હિન્દુ મુસ્લિમના આ ભેદે,

રાષ્ટ્ર તણો થયો ઉચ્છેદે દેશે આ બધો ઉત્પાત,
આ ઉત્પાત ઉદ્ધાપાત દેશભરમાં અંઝાવાત!
ભારતને નવચેતન શાન, ભારત માગે છે ઉત્થાન!
આ વિષમતા મમતા શું રાષ્ટ્રીય ભગૃતિ ઉત્થાન,
માગે દેશ સમાન સ્થાન, સર્વેનું માગે સન્માન!
જીવનના જ્યાં સૂર બસૂરા, કોણ કાર્યની વહેશે ધુરા?!

આ તો છે પ્રિટનની બાણ,

લોક લોકની હરાણ, પગલે પગલે પાડે ભેદ,
દેહ શી શું દેવ જુદા?! આત્મ ઐક્ય તો અભેદ!
મસ્તકથી શું ધડ છે જુદા?! પ્રિટિશ બાનાંઓ બેહુદાં!

રાષ્ટ્ર અંગે એ પાડે જુદાં,

દષ્ટિ એની તો બેખુદા, રાજરમતનો એક જવાબ
અનેક દેખાતા પણ એક જ રાજરમતનો એ જ જવાબ

ભારતદેશ, પુણ્યપ્રદેશ,

ભારતદેશ, પુણ્યપ્રદેશ.

શૂદ્ર અસ્પૃશ્યતા નિવારણ,

ભારતનું એ સાચું તારણ, સાચું એ જ ધર્મકારણ,
સાચું એ જ ધર્મતારણ સાચું એ જ રાજકારણ.
ધર્મકર્મનો જ્યોતિર્માર્ગ, કર્મમર્મનો જ્યોતિર્માર્ગ!

હિન્દુ સુસ્થિર ઐક્ય હિમાયત,

નેતા નેતાઓનો એ મત, હિન્દુ ઇતિહાસે ભરપૂર,
તેલંગ, ગોખલે, ફિરોજ રાનડેના મત મશહૂર.
લોક લોકનું માગે ઐક્ય, રાષ્ટ્ર ઉત્પત્તિ માગે ઐક્ય

હિન્દુ, ખ્રિસ્તી ને ઇસ્લામે,

ઐક્ય હતું શું દષ્ટિ સામે, પ્રજાસમાજે ન યુગધર્મ
રામમોહન સમન્વયની, દષ્ટિએ હતું યુગકર્મ.
એ જ હતી મહત્વાકાંક્ષા, રાષ્ટ્રધર્મની તત્વાકાંક્ષા!
સાચી ભારત પકડી રૂપે, પરમહંસનો એ સન્દેશ,
સર્વધર્મ સમભાવે તો, એ વેદાન્તનો આદેશ.

ગાંધીની એ ધર્મદષ્ટિ

ગાંધીની એ કર્મદષ્ટિ, સાચાં વેદ ને વેદાન્ત,
મધ્યયુગી ભાગવતધર્મી સાધુ સન્ત દષ્ટિ શાન્ત.
ભારતને આ ધર્મ ઉત્થાન જાગૃતિનું પ્રભાત ગાન

ધર્મનો આધાર પૂરો,

ધર્મનો નિર્ધાર શૂરો, પાપો સુદૃઢ ને છે દિવ્ય,
રાષ્ટ્રમંદિરની રચનાનો નાખ્યો ગાંધીએ શું લવ્ય
સ્વરાજ મંદિર સિંહલદ્વાર, ગર્ભાદ્વારે પ્રેમાચાર!

હૃદયકુંજ

(સાગરમતી આશ્રમ)

હૃદયકુંજમાં ફૂળ્યો, સર્વ સિદ્ધાન્ત પ્રેમના
અખંડ આનન્દી નિત્ય, પ્રાર્થના તારી જિન્દગી.

તવદ્યુતિ દર્શને તો વિભૂતિ પ્રભુની હતી,
આર્પ દર્શન દિવ્યાધી જ્યોતિર્ધર વસ્તુસ્પર્શને.

ધર્મની ભૂમિકાએ શું સાધ્યો સાર સમન્વય
રચ્યા શું પ્રેમ ધર્મે ને અચ્યુત આપ અવ્યય.

કાન્તિદર્શી યુગસ્રષ્ટા કે આપ તો શું હતા કવિ?
જીવન કવિતા એને તત્સવિતા ભર્ગ સ્વર્ગનાં!

ભારત ભવ્ય ભાવિએ, આપનું ત્રીજું લોચન,
ધ્વજને ધુજને કૃષ્ણ, ત્રિમૂર્તિ આર્પ દર્શન.

લોક યુગ તણો આજે, આ મન્વન્તર ચાલતો
એના તો મનુ છે સાચા, આપને આર્પ દર્શને!

મૃત્યુને પી જતા આપ, ભરીને પ્રેમ અંજલિ.
આપને મૃત્યુ એળા શા, અમયં અમૃતં પીતા

નિવાપાંજલિ બાપુ શું, આપ અમૃત પ્રાશીને.
આપ તો હતા ને છે, પ્રેમનું બલ શાશ્વત

આત્મસંતુષ્ટ ને બાપુ, આત્મરત શું ધીમત
 સામ્રતે ભૂતને ભાવિ, કાર્ય અવિરતે રત
 આપ તો કાલના કાલ, ભરો છો કાલ અંજલિ,
 શું કાલાતીત પ્રેમીની જીવનદષ્ટિ કેમલ !
 કલ્પાતું નથી બાપુ આ, આપ વિહોલું ભારત.
 કલ્પાતું નથી આજે તો, શી છે ભારત આરત !
 ગયા છે—આપ એ માયા સર્વ દશ્ય પ્રપંચ છે,
 ભરમીભૂત થઈ કાયા, એ છાયા મતિ વિભ્રમ !
 વિરાટ રમણા ચાલે કેવી દિગ્ દિગ્નતમાં !
 સન્તાકુકડી બાણે આ રમો સાન્ત અનન્તમાં !
 આપને દેહથી જોયા, જોયા ને વાંછતાં છતાં,
 સ્મિતલહરી પેત્રી ત્યાં વિશ્વમોહિની એ છતાં.

ગાંધીજીના સત્યપ્રભુ

(માલોદ્રાશ-પ્રચ્છન પૃષ્ઠી)

સદોદિત સદા રહો, અમર જ્યોતિ સત્યપ્રભા,
પ્રકાશ વર પ્રેમનો વિમલશ્રી શી સૌન્દર્યશ્રી,
વિકાસ શુચિ જીવને લલિતશ્રી શી લાવણ્યશ્રી,
અલૌકિક સુંદ સદા વરદ્યુતિ-વિભૂતિ-વિભા.

પરાગ પમરે ઝરે દ્યુતિક્રતા શું ઋતંભરા,
સુહાગ શુભ બિભરે વિમલશ્રી શું વિશ્વેતોમુખી,
પ્રમોદ શુભ્ર સાર્વિકે મધમધે સર્વતોમુખી,
સુધા શું વસુધા મંદી, સભર પ્રેમ વિશ્વંભરા,

અનેક મુજ સમા ઈર્ષ લઘુ તને મને વામણે,
થળે ક્ષય વિનાશ હો મતલબી અમે અદ્યપનો,
થળે ગજ ન સત્યનો મુલવણી દૂકે અદ્યપનો.
વિરાટ રમણા ફલો સુશમણાં ય કોડામણાં.

તપો પરમ તેજશ્રી મુલગ સત્યપ્રેમે તપો.
પ્રભા વિજય સત્યનો અમર સત્ય ક્ષેત્રે તપો.

ગાંધીજીનું જીવનધ્યેય

(બાગેશી-ત્રિતાલ)

એક જ મારું ધ્યેય,

અમૃત ઉપાદેય.

હૃદય માંહી રમે છે, જગનું કુશલી ક્ષેમ,

હૃદયમાં ઝમે છે, સદૈવ વિશ્વ પ્રેમ.

વધુમાં વધુ પ્રેમની સાથે, વધુમાં વધુ વિરોધ,

અન્યાય સામે જૂઝવું જીવન અનુરોધ.

મહા પ્રીતિ, મહા વિરોધ, શું સાધવા મેળ

પ્રેમ બળે જૂઝી રહીને ખેલું ખાંડાખેલ.

૩૩ આત્મલક્ષ્મી

(શાલિની મંદાકાન્ના)

મીઠું કાંઈ, લાઈ, તું તો વદી લે,

ચારું કાંઈ, બન્ધુ, તું તો કરી લે,

બાપુ લક્ષ્મી પુણ્યની ઓગળી લે,

હોલાયો ના જીવન દીવડો ત્યાં સુધીમાં રળી લે.

દીઠી ગાંધી હૃદયકુંજ ત્યાં દે' ઊતરી આવ્યાં?!

તુલસીને ત્યાં તુકો છે

નાનક કબીર હુકો છે.

નરસિંહે કયોં ટહુકો છે, મીરાં તો હસતાં આવ્યાં,

ઈસુ સુકાતે ણુદ, શુ ધસમસતાં આવ્યાં.

ધુણી ધીકાવી આવો

બેઠો ગાંધીડો આવો.

સીતા ને રામ ત્યાં તો સ્વર્ગથી છુપલાં આવ્યાં,

શંકર ને પાર્વતી ત્યાં છુપલાં ગુપલાં આવ્યાં.

આર્ય સંસ્કૃતિનો ગાંધી પ્રતિનિધિ શુ વારસ,

શબ્દ્યાને અહલ્યા શુ કરે છે મણિ પારસ.

ગાંધીના માનસી પુત્રો વિનોબા શુભ્ર સન્ત છે,

જવાહર નહેરુને ભવ્ય પ્રણેતા પંચશીલનો.

વિશ્વસન્ત-ત્રિપુટી

(૧)

શુદ્ધ

(શિખરિણી)

ક્રિયાકાન્ડે જુદે—ઉપનિષદ ક્રતા-ધર્મ પલટો,
જૂઠા હત્યાકાંડે રુધિર ખરડચો-ધર્મ મરડચો.
અને હિંસા કર્મે, જીવન જીવનની મર્મ જિમટચો,
જૂઠાં છે કૌભાંડે અમૃત ધી ક્રતા ધર્મ ઠરડચો....૧

જરા, વ્યાધિ મૃત્યુ જન જગતને કિલ્લત કરતાં,
અને અશ્રુ આર્તિ સ્થળ સ્થળ જળે તો બહુ દીકાં,
કઈ રીતે અર્પુ વ્યથિત જગને અમૃત મીઠાં,
પરાયાં દુઃખે એ ગહન મનને ખિન્ન કરતાં.... ૨

મહાબોધિ વૃક્ષે જનહિત તણું ધ્યાન ધરતાં,
મળ્યું સર્વે તર્વે સત અમૃતનું મંગલ ફલે.
સીંચ્યું વિશ્વોદાને મધુ કરુણિમા અમૃત જલે,
અહિંસા શ્રી ધર્મ પરમ પુનિતા-જ્ઞાન વરતા.... ૩

(અનુક્રુપ)

ધર્મ ચક્ર ઘોષણા એ મધ્ય માર્ગ પ્રતિપદા,
અરુણા કરુણા હારે રસારે શું મુદપદા.... ૪

છકેલાં સામ્રાજ્યે પ્રમદ પદ તો લોક કથરે
ગરીબોનેા બેટી જનપદ-પ્રભુ બાળ પ્રકટયો,
ઝીંટી લોક જ્વાળા, જનમન ગણે પ્રેમી વિચરે,
શિરે ઢાંટા તાજે 'કુસ' હૃદયમાં દિવ્ય અખંડયો.... ૧

મહાપાપે શાપે વ્યથિત જગ આ તો હિળકતું,
પરાયાં પાપોને નિજ શિર લઈ સાન્ત્વન ધરે.
પ્રભુનાં કારણે, મલિન અધમે-શ્રી-જન ધરે.
પ્રભુ પ્રીતિ તેજે કરુણપદ શુભ્રે અખંડતું... ૨

શું મેઠાં રેઠાં રહે મલિન? નકુલીને શુશિકરે
પ્રભુનાં કારણેા વિમલ જલગંગા વહી રહે.
મહાપાપેા ઘાતી પ્રભુ કરુણિમા, મંગલ વહે.
અને સ્કન્ધે પ્રેમે કરુણ પ્રભુ ગોપાલ શું ધરે? !.... ૩

ખરે ઠમે -લોપે-શુચિ મધુરિમા-શ્રી કરુણિમા,
દયા, માયા, પ્રીતિ-પ્રભુ શિવતમા-ધી-મધુરિમા.... ૪

(૩)

ગાંધી

અગ્યું વિજ્ઞાને ને ઋત અમૃત ધી હિંસક બની,
વિનાશે ને હાસે શું જન જગતે, સાર્થક થતું?
મહા કાન્તિ યુદ્ધે સુધિર સરિતા રોચક ગણી
પ્રભુનું તેજે તો મલિન જગતે નિષ્કલ થતું?!.... ૧

તહીં શાન્તિ યુદ્ધે ઝૂઝી ફૂલ રહ્યો આત્મબળથી
ચડી આંધી-ગાંધી હૃદય બળ શાન્તિથી શમવે,
મહા આત્માશસ્ત્રે બળ પરિમળે પ્રેમલ દ્રવે,
હવામિ છાંટે એ હૃદય અમૃતે પ્રેમ બળથી.... ૨

રીબે કલાન્તિ બ્રાન્તિ વ્યથિત જગતે વ્યાકુળ કરે,
અહિંસાની દીક્ષા ભરત કુલ શિક્ષા ધરી ઋતા,
પુરાણી કિન્તુ એ ઉપનિષદ તણી તો નવ ઋચા,
નવા યજ્ઞે મઝે ઋત અમૃત ધી, આહુતિ ધરે... ૩

શલ્યાથી અહલ્યા જાગે, શિવા શક્તિ શી ભારતે,
જગદમ્બા સમી ધૂમે દેખી ભારત આરતે.... ૪

જુદ, ઇસુ, ગાંધી

(વિયોગિની)

ઇસુને વળી જુદ ગાંધી તો,
અહિંસાને સુસન્દેશ પ્રેમનો
પ્રતિકાર શું વિશ્વ આંધીનો,
ઉપદેશે શું સુવર્ણ હેમનો..... ૧

કરુણાર્દ્ર શું જુદ નેત્રથી;
અમીધારા મધુવર્પણે કરે.
અમી સિંચન પ્રેમ નિર્જરે,
પરમાનન્દ ધી ક્ષેત્ર ક્ષેત્ર શ્રી..... ૨

વિધુની મધુ જ્યોત્સ્નિકા ઝમે,
વિધુ લક્ષ્મી મધુ લક્ષ્મી શું વરે,
સુદિતાશય ધી શ્રી શું ધરે,
ઉર રયામે તિમિરાશયે-તમે..... ૩

ત્રિપુટી શુચિ વિશ્વ પ્રેમની,
કરુણાર્દ્રે ખલુ વિશ્વ ક્ષેમની..... ૪

શબ્દાતીત ગીત

(લૈરવી-ત્રિનાલ)

ખીલી શું હસ્તી મસ્તી,

ઝીલી ખવાખી ખરસ્તી!

યુગ યુગ સંચિત નાહ વંચિત-સ્વપ્નોદાત્ત દષ્ટિ,

આનન્દ સૃષ્ટિ-અમૃત વૃષ્ટિ-લબ્ધોદાત્ત દષ્ટિ.

હાર્દ ટેરવે રમતું શમતું મૂઠ માધુરી ગીત.

જીભ ટેરવે જાણે અમતું ગીત શબ્દાતીત.

પ્રાણ પ્રાણ પાતાળ શુદ્ધાથી ગીત જાણે સરઝુનું,

અદૃશ્ય ખીજમાંથી વીજ-વિદ્યુત્ અખૂઠે અખૂઠયું?!

હૃદય સરવાણીથી ફૂટી શું કલ્યાણી વાણી?

યુગ યુગ સેવ્યાં ઉર સ્વપ્નોની આજે સત્ય ઉજાણી!

ક્યારે સ્વપ્ન અંજન રંજન અનુભવી વિભૂતિ,

ક્યારે થઈ હશે મને સતત્રત અમૃતાનુભૂતિ?

પૂર્વજન્મની સ્મૃતિ સમે જગસહરામાં સહારો,

અણુદીક દીકા કાન્તિ કિનારા, દીઠા આનન્દ ઓવારો.

સ્વાન્તર્યે એકાન્ત સંચિત ચિત્ત વિત્ત મધપુડો,

મહોર્યો ફોર્યો શુ આત્માનો, અનુભવ વૈભવ રૂડો.

અજ્ઞાત માનસ ગંગોત્રીથી ફૂટી જીવનધારા,

પૂર્વજન્મ શમણાં રમણાથી, ફૂટ્યા ગીત ફુવારા!

મનસાતીત સ્વપ્નોદાત્ત, છતાં તેજ કાં છેલું?

કાલકરાલ, હાર્દે જવાલ, વિધુ મધુ હું ભેલું?!

ઉર્વશી

નયનશયને-પ્રિયા

(લક્ષ્મી)

મુજ મધુરીનું સ્વપ્ને પામું હું ઠ્યાંથી જ દર્શન?
કુસુમસરથી વીંધાયાં આ રહે મન લોચને,
મુજ નયનમાં નિદ્રા ઠ્યાંથી રળું કયમ સ્પર્શન?
નયનશયને સ્વપ્ને યોગે રહે અધુરા મને.... (૧)

તલસું તલપુ પ્રીતિયોગે સદા ઉર ઝંખના,
પણ નયનમાં ઝાંખી ઠ્યાંથી? અદા ઉર ધાયલ,
કુસુમ શરથી વીંધાયો હું ચુમું મધુ છાયલ,
રતિ ગતિ કંહી સાડી-લાડી? ગધી ઉરવંચના.... (૨)

પ્રતિકૃતિ કહી આલેખું હું પ્રિયા રમણી તણી,
મુજ નયનનાં અશ્રુ વકત્રે, સખી તણું આવરે,
હૃદય પ્રતિમા જેવી બહાલી પછી કયમ ચીતરે
હૃદય પ્રતિમા સ્વપ્નોદાતે દગે અમીની કણી... (૩)

સ્તાન ધડકની ઝંસી એની દગે શું દિલાવરે,
નયન શ્રવણે કેલી હેલી, છતાં દગ હું ભરું.... (૪)

દક્ષિણાનિલને

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

વાસાર્થે હર તું પરાગ રજ ને પુષ્પો તણી સમૃદ્ધિ
તહારે સ્વૈરવિહાર ઓ અનિલ તું દાક્ષિણ્ય શું દાખવે ?
મહોરી ફેરી રહી વસન્ત વરદા, વેરી રહે છે ઋદ્ધિ,
હસ્તી મસ્તી અપૂર્ણ પ્રેમ રસની, આનન્દદા તું સવે .. ૧

મહારી આંખ મંહી પ્રિયા સહચરી સૌન્દર્ય આંજી ગર્જ,
મહારા કર્ણ મંહી પ્રિયા શુચિતમા, માધુર્ય ફૂળ ગર્જ,
એ સૌન્દર્ય ઉરે શુચિ લહરીઓ માધુર્ય પૂજી રહી;
પ્રેમોર્મિ મધુરી ઉરે શિવતમા પાપો શું માંજી ગઈ..... ૨

તો યે પ્રીતિ પરાગની શિવરન્ને, વેરી નહીં નાખજે,
મહારે હૃદય વિરાજી તાજી છબિ જે સૌન્દર્ય શ્રીની પ્રભા,
મારે નેત્ર ધુતિ વિભૂતિ વરદા, આનન્દશ્રીની વિભા,
રે રે એ મધુકાલ-ફાલ પ્રણયી, રે કાલ ઓ! સાંખજે.... ૩

નેત્રે આંજી રહે મધુ પ્રણયનાં એ સોણલાં અંજન,
રે રે ! વાયુ ન ભૂંસજે પ્રણયનાં એ નેણલાં રંજના..... ૪

પુષ્પધન્વાના પ્રહારો

(હરિણી)

સુજ ઉરવ્યથા પ્રીતિ ઢેરી લહે નવ સુન્દરી,
તલસું તલપુ બાળે તો ચે ઉવેળી પ્રિયા રહે.
સુજ હૃદયનાં અશ્રુ આર્તિ લહે ન મનોહરી,
ઠલીક લહતી દિવ્યા દષ્ટિ થકી પણ ના ચહે... ૧

ટટળી મળતો તેની ત્યારે પડી નવ હું તમા ?
પ્રિય મધુરીને ઉઠકાપાતો તણી નવ ખેવના ?
સુજ હૃદયમાં સ્વપ્ને એનાં તણી કરું એવના,
સુજ હૃદયની પૂજા-અર્ચા તણી સખી એતમા.... ૨

સુજ હૃદય છો કીડાગારે કરે કુમુમાયુધે,
કુમુમશરનો મારો રાખે ઉરે જ નિતાન્ત એ,
રહીશ મધુ એ ઝીલી મીઠા સદા ય પ્રશાન્ત એ,
સુમનશર એ બહાલાં લાગે રહ્યાં સુમનાયુધે.... ૩

વિકલ મિલનો ઢેલીહેલી, તણાં સમણાં રમે,
સુજ દગ મંદી માધુર્યશ્રી સુધા રમણા ઝમે.

મધુશ્રી

(અસાવરી ત્રિતાલ)

વનશ્રી કે આ યૌવનશ્રી,
વિધુશ્રી કે આ મધુશ્રી?.

દિશોર વયની ને યુવાની વચ્ચે શું એ જૂલે,
મનલોભા એવી મધુશોભા ખીલી શું અણમૂલે?
શ્રીનખ શાં આ કુરળકો, કેવાં જૂલે છ રાતાં,
થઈ રહ્યાં ઊઘડું ઊઘડું શાં, જોળનિયાં મદમાતાં!

ખીલુ ખીલું કરી રહ્યાં રંગ ભર્યા અશોક,
અંગ અંગ અનંગ ઊછળે વ્યંગ ભર્યા આલોકે!
આમ્રમંજરી કરી રહી છે, મ્હોરું હાવાં મ્હોરું,
સ્તનખંસરી કરી રહી છે ધ્વનિએ ફેરું ફેરું!

કુમારવયના કોડે નાચે રાચે છે તનમનિયાં!
ફૂડું ફૂડું થઈ રહ્યાં શું અંગે અંગ જોળનિયાં,
જેવી કાન્તા કાન્તિ લસતી હસતી યૌવન-શ્રી
મધુકાલે, મધુકાલે તેવી ખીલી રહી વનશ્રી!

સજની લગની

(માલિની)

સજની લગની લાગી, ચિત્ત મહારં ચળ્યું છે,
હૃદય કુસુમધન્વા કૌમળું વીંધી નાંખે,
પ્રણયવિવશ મહારં કાળળું ઊછળ્યું છે,
સ્તનધડકની ખંસી, નાદ શે હાઈ સાંખે?... ૧

હૃદય વિવશ મહારં આ સ્તનોની અટારી;
જૂલતી મધુરી કેવી, શું ઠરે મન્ત્ર મુગ્ધ?
થનન થનન ઝોલા શું ઠરે ભાવહુલ્લસ,
અમૃત કણ મણે તો નેત્ર વીંધે અટારી.... ૨

મુજ વિવશ દશા આ, આઝની કુંપળો આ,
ખરી જંહી પડી જાતી, મહોર હીણે રસાલે,
સરસર રસઝૂલો તો ઉરો જે વિશાલે
તહીં ખીલતી શું સોહે મંજરીશ્રી દળો આ!.... ૩

લલિત પુનિત લક્ષ્મી પ્રેમલાવણ્ય મહોરે,
તહીં મુજ ગતિ કેવી રશ્મિ જ્યાં પ્રીતિ ફેરે!.... ૪

નિરવધિ નિધિ

(હરિણી)

નિરવધિ નિધિ હીંચી હીંચી વીચિ વીચિ ઊછળે
મધુ કરુણિમા સીંચી સીંચી અપાર રસાર્દ્ર એ,
શુચિ મધુરિમા પ્રેમોર્મિએ મધૂર્મિલ હાર્દ એ,
વિધુ શિવતમા ભર્મિ ભર્મિ પડે ચડતાં ઢળે.... ૧

રસનિધિ નથી ક્ષારાઘિ એ રસાઘિની છાળ એ,
અમૃતનિધિ એ સૌન્દર્યોના લયો રસસિન્ધુ છે.
પ્રણય રસનો સ્વપ્રોદાત્તે ઝમે અમી ધન્દુ એ
શુચિ કરુણિમા રૂપે આલે સુધા તરખોળ એ..... ૨

રસનિધિ શિવા ચન્દ્ર જ્યોત્સ્ના સુહે શું વિરાટની,
છવન સરિતા લોકાલોકે સુજ્યોતિ લલાટની,
જનગણમને આમન્ત્રે ને સુસાગર મૂઢવે,
અમૃતનિધિની કારુણ્યશ્રી વિભૂતિ મધુદ્યુતિ....૩

જન-જન-મને સાધે લાધે વિભૂતિ વિધુદ્યુતિ,
પ્રકટ પ્રભુની જ્યોત્સ્ના રાજે, સ્વરૂપ શ્રી જૂજવે..... ૪

મિલન

(દુર્ગા-ત્રિનાલ)

ઠચારે જીવન-પ્રવાહ,

સહુ વહે સિન્ધુ-રાહ ?

ઠચારે જને સિન્ધુ ઈન્દુ ઉર આરામગાહ
વિધુ મિલનશ્રી મધુ મિલનધી, લોકલોક ઉત્સાહ.
ઠચારે જીવનમાં લાધે અમૃતાનુભૂતિ-દ્યુતિ ?
પ્રભુશ્રી પ્રભા વિભુ ધી વિભા ઠચારે લાધે વિભૂતિ !

૩૫ જ્યોતિર્દર્શન

(માલિની)

સઘળી બહિરવસ્તુ વ્યક્તિને સૂચવે છે,

નથી નથી નથી કાંઈ, તું ભલા કાં દૂદે છે ?

સઘળી ગહનવસ્તુ આંતરિક-સ્તવે છે,

નિજ મધુ રસાત્મા દીપજ્યોતિ હૂદે છે.

ચેતન-અગ્નિ

દાવાગ્નિ ને વડવાગ્નિ

(શિખરિણી)

થીજેલાં સ્વપ્નોને ગિરિગિરિ સીઝાવેા અધીરવા,
રસાર્દ્રે શુ' હાર્દે ધરી પુનિત દાવાગ્નિ પ્રકટો!
ઋતા ચારુતાશ્રી હૃદયઝરણાં શુ' મધુરવાં,
મહા જ્વાલામાંથી શુ' વરરુચિ જ્યોતિ પ્રકટો!.... ૧

શુ' ગર્જે છે સિન્ધુ ઉદર વડવાગ્નિ સુવિમલે,
ભયાં મુક્તાપોશો હૃદયપટ પાતાળ જળમાં
જળે જ્વાલાજ્યોતિ પુનિત પ્રભ સોહાર્દ પ્રજલે!.... ૨

હું યે માનું જ્વાળા ગહન તમ પાતાળ ધ્વનિમાં,
શુચિ જ્યોતિ જ્યોત્સ્ના વિધુમધુ શિવાધી પ્રકટશે;
મહા ઉષ્મા ભર્મિ જીવનસુખમાશ્રી પ્રકટશે,
અને દષ્ટિ સ્પષ્ટ ઋત અમૃતધીશ્રી અવનિમાં!.... ૩

સુષ્ટું સ્વપ્નોદાતે શુચિહૃદય ભવ્યે કરુણિમા,
ગર્જું ભવ્યોદાતે જલકમલ દિવ્યે મધુરિમા!.... ૪

જવાબી

(ગિલાગ-ત્રિતાલ)

જવાબીમુખીની પ્રેમલ જવાલા

મંગલ ઉર દગ અશ્રુમાલા

જીવન ચેતના ઉખા સુપમા ચેતન શ્વાસોચ્છ્વાસ,
ઉર ધડક ધડક આ બિન્દી પ્રકટ જીવન પ્રકાશ;
ઉગ્ર સૂર્ય તપી રહે ત્યાં સતત અમૃત વૃષ્ટિ,
વજ્ર ઢઠોર શીખમ લીખમ શરશય્યા જીવન દષ્ટિ.

૩૬ જિન્દગી ફૂલછાળ

(મિત્રભતિ શાસિની મંદાકાન્તા સમ્બરા)

થોડી જાચી પ્રાણવાહી પ્રવૃત્તિ,

થોડી જાચી ભાવભીની નિવૃત્તિ,

થોડાં અશ્રુમિતસ્મિતલય્યાં, મહેકતાં ને ગુલાબ,
થોડાં ઝોકાં ગિછાને, બસ પમરી રહી જિન્દગી ફૂલછાળ.

સ્વૈરવિહારી

(શિખરિણી)

સિતિને સૌન્દર્યો પુનિત પ્રભાશ્રી વિસ્તરી રહે.
અને સ્વર્ગે ભર્ગે પૃથિવી બનતી શી અવનવી.
અને સ્વપ્નોદાત્તે હૃદયવિભવે ધી તરી રહે,
ઊડી ભાવું ત્યારે ગહન ગગને શું અમી દ્રવી ... ૧

મને લાધી દષ્ટિ મધુર શમણાં દિવ્ય રમણા,
મને સાધી સૃષ્ટિ ઋત અમૃતની ચેતન પ્રભા.
જુડું દષ્ટિ પારે વરવી વિભુની જીવન વિભા,
બને ક્યારે સત્યે સ્થલર અમૃતે ભવ્ય શમણાં ૨

ઉઠેલું સન્દેશા અમર ધીતિહાસે પ્રભુ તણા,
રહસ્યો ઊડેરાં ધુંધટ ઘટના ભેદ સુમને,
તલરપર્શી દષ્ટિ મુજ જીવનની વેધક બને,
સમેકું અન્દેશા, હૃદય વ્યથિતે દુઃખ ન મણા. ૩

ઝખોળીને રક્તે નિજ હૃદયમાં લેખિની ચઢું,
ત્રિકાલે શ્રી દષ્ટિ વિરલ તપધી ભેખની ચઢું. ૪

મંગલા શુંખલા

(કાર્તિકગીતો)

ચહું છું આર્પ દર્શનને,
હૃદયવેધક સ્પર્શનને.

ચહું છું યુક્ત, છતાં મુક્ત કલ્પનાવિહાર,
ચહું બ્યોમે સોમે લોમે વિધુમધુ સ્વૈરવિહાર.
જીવનને પાતાળ પાણી વેધક દષ્ટિ લાધો,
મનસાતીત કાલાતીત ધી સત અમૃતશ્રી સાધો.
કાલ કરાલમાં હું નીરખું શુભ વિધુ મધુકાલ,
વિધુ મધુ કાલે ને નીરખું શુભ વિધુ મધુકાલ.
ત્રિકાલની શુંખલા મંગલા જન્ધનમાં શુચિ મોક્ષ
સત જાત અમૃત શાશ્વત પ્રભા પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ.

૩૭ હૃદય

(વસંતતિલકા)

રે! માત્ર એક શકુનિ ઉપવાસી ભૂખ્યું,
ખાઈ ધરાયં કરી પારણું ને સુખેથી,
ના એવહું હૃદય-તો પલ્લુ વિશ્વ સારું,
એમાં સમાય નવ વા ખલ્લુ એ જ પ્રશ્ન.

ચૌવન

(હરિણી)

ફૂદતી સરિતા કલ્લોલે શું દવામિ વિલોકતી,
ગિરિગિરિ વને જ્વાલાકારી, ઘડી વળી કમ્પતી,
કુદરતી કંમે મિથ્યા મિથ્યા ઘડી ભર રોકતી,
ખદબદી રહી ઝીલી ઝિમ્મે નહીં ઘડી જંપતી૧

નિરવધિ નિધિ તેડે ઘાષે પ્રયાણ નિર્માણ છે,
મળી ભળી જવું હોંસેતોષે રસે વડવાનલે
નિજ સલિલથી ઠંડે ઠારું મમુદ્ર જલે જલે,
પ્રકૃતિ ગતએ મારું સ્વાયું લલાટ નિર્વાણ છે.૨

નવયુગ તણા કાન્તિ શંખે ધમાલ કમાલ છે,
પ્રકટી પુનિતા યરે વેદી, દર્ધ નિજ આહુતિ,
ઊછળી પડવું યાહોમે ત્યાં વિભૂતિ શિવાદ્યુતિ,
સ્વજન ઉરમાં નિઃશ્વાસોની ફૂંકી રહી જવાલ છે!૩

ચરધરી રહ્યું રોકાયે ના છતાં પણ ચૌવને,
અસ્ખલિત વહે અશ્રુધારા મને શુચિ લોચને૪

યૌવન

(૨)

(કાલિંગગ્રા)

બિધડી રહું છે મુક્તિ પ્રભાતે
સ્વપ્નોદાત, લબ્ધોદાતે.

અસિધારાત્ત લવન જેવું, એવું યૌવન તેડે,
સ્વાર્પણની મુહાગિની ધી લક્ષ્મી રશ્મિ રેડે.
મુક્તિ પર્વે યજ્ઞવેદીમાં યૌવન અંપલાવે,
યાહોમ સ્વજનો અશ્રુ વચ્ચે કર્તવ્ય ધર્મ બજાવે.

૩૮ કુમુદિની

(અંતરની)

કુમુદિની અંજે કૌમુદી
પુણ્યધવલ પાંખડી શુદ્ધિ
કાન્તિની વિશ્રાન્તિ ભુદી
નર્ત ગાત્રે-ગાત્ર.

હૃદય-નીચોડની રક્તિમા,
સ્વાર્પણ શ્રીધી નિઃસ્રીમા,
પ્રકાશની પામે પૂર્ણિમા
અન્તર અક્ષયપાત્ર.

સન્ત હૃદય

ઊંડા જવાળામુખી પૃથિવી તવ પેટાળ પ્રજળે,
ઈલા લહાવા લાવા હૃદય-રસની ચેર ઊભટે.
શિખા અગ્નિકેરી લડલડ ઉરે ઠારી ઊછળે
કંઠ અશ્રુ આર્તિ છણુછણુ ઉરે લહેર ઊલટે.૧

લીલા કુંજગારે હરિત લલિતે તો શું પલટે,
મુખે માધુરી શ્રી મિતમિતસ્મિતે તું મલકતી.
લલે લાવાસેરો તવ ઉદરમાં તો છલકતી,
રસાર્દ્રે હાઈ ને શુચિ કરુણિમા શ્રીધી પ્રકટે।૨

મહા ક્ષારાખિને ઉદર વડવાસિ શું વરસે,
છતાં મુકતાપોશે અમર મરણવા કર ધરે,
પ્રસાદી તારી ના, પુનિત ઉર મુકતાક્ષણ વરે? !
રસાખિ તૃપ્તિ ત્યાં ગગન જલધારા શું તરસે?૩

પ્રભુ ખ્યારા સન્તો કંઠુ વિષતણા અમૃત ઠરે,
અને ઝેર લહેરે નિજ ઉર તણી થી ઋત ધરે.૪

સનત હૃદય

(૨)

(દુર્ગા-વિતાલ)

પૃથ્વી પેટાળ દવાગ્નિ

સાગર ઉર વડવાગ્નિ

છતાં મ્હોરે ફેરે પૃથિવી પટનો કુંજ હરિતે શુ
લગ્યાં અન્નક્ષેત્રે પુનિત પ્રભ નેત્રે ને લલિતે શુ ?
જલે છેને અગ્નિ નિજ ઉદર મુકતાપોશ નિધિ ધરે
પ્રસાદી અગ્નિની અમર મરણવા શુચિ ધી વરે.
અનૃતે અમૃત તારવે પુનિત અગ્નિ સ્નાન,
ગીતા સીતાનો સુર-સન્દેશ એ જ પ્રાણુવાન.
દુઃખના દાવાનળથી પ્રકટે ગિરિ હૃદય મધુ ઝરણાં,
આનન્દ વર્ષા વિધુમધુ શું એ અમૃત વરણાં.
મહારાજ ઘરનાં દુઃખ મોંઘેરાં મહેમાન,
દુઃખડાં તો છે કરુણ પ્રભુનાં અમૃત ધી અહેશાન !
જીવન તો છે અસિધારામત અગ્નિસ્નાન દીક્ષા,
વિધુમધુ મહાલિક્ષા તપતિતિક્ષા અગ્નિપરીક્ષા.
જ્યારે દુઃખ ધડક હૃદયે ત્યારે પ્રભુ વર નિકટે,
અશુ આર્તિની આરતી પ્રકટ પ્રભુ વર પ્રકટે.

ગુલાબે મુરલિ ગાન

ગુલાબે મુરલિ ગાન મુણનાર કોઈ
મુણનાર શ્રી કોઈ, ધુણનાર ધી કોઈ?

ખંસીગાન ધ્રાણ ચૂંટનાર છે કોઈ?
ચૂંટનાર છે કોઈ, લૂંટનાર છે કોઈ?

મુન્દરી મુન્દર સ્પર્શે, ખંસરી ખોલ કોલે,
કો'નું જીવન જોલે રે કલ્લોલે કોઈ?

આત્રની મંજરીમાં, ગાન શું ખંસરીનાં?
ખંસીનાં સ્પર્શે જાડુ સ્વાડુ ભેડુ કોઈ?

શશીમાં શશી વહનીનાં, ગુલખદનનાં સૌરભ,
એ સૌરભને ગૌરવ અમીદ્રવ કલરવ કોઈ?

૩૬ ગુલ કર્મ

(અંતની)

ગુલ કર્મ ધી શુભ્ર કર્મ

શુભ્ર ધર્મ શ્રી શુભ્ર ધર્મ

અનુભૂતિ ધી ધર્મ

જીવન જ્યોતિ જડે.

પ્રસન્ન મન

(માલકોશ-પ્રચલ્ન પૃષ્ઠી)

પ્રસન્ન મન પ્રકૃતિ વરરેચિ ઋતા ચારેતા
પ્રકુલ પમરો ઉરે પુનિત પાંખડી પાંખડી.
કુંળા હૃદય પદ્મની અમૃત આંખડી આંખડી.
ઋથા જીવન માધુરી શિવતમા વરે ધી ઋતા...૧

પરાગ વિતરાગ ધી પુનિત ચન્દન ચન્દને,
સુહાગ મનનંદને થનગનાટ હો યૌવને,
વસન્ત બલિહારી શ્રી લસલસાટ ધી ચેતને,
બને શું મનનંદને લલિત ચન્દન ચન્દને...૨

પ્રભાત પ્રભ રંગ હો સુર ધનુ શુભાખી પ્રભા
મનોગગન કાન્તિ હો, વિધુમધુ અમો જ્યોત્સ્નિકા,
વસન્ત ધી વસન્તિકા શુભ વિભાવરી શ્રી વિભા,
મને શું શુચિ સ્વસ્તિકા અભયઋદ્ધિ ઉલ્લાસિકા...૩

મનોસર શું હંસ શ્રી કિલકિલાટ ધી માનસી,
ગીતા સલિલ બહુનવી અમૃતસાગ વારાણસી.

ઉપાદર્શન

આકાશ આ શાન્ત પ્રશાન્ત કેવું!
સ્થિરે ગભીરી તરુ શાન્તિ રમ્ય,
રંગોળી તેજે દિગ્દિગન્ત એવું,
શું ઠાન્તિ શાન્તિ મધુરી અગમ્ય!...૨

પ્રશાન્ત યોગિની સમાધિ સ્થાયે,
આવી ઉપા આજની મંગલા છે,
માર્ગ પ્રતીક્ષા કરતી અધૈર્યે,
માતા શિશુની ન્યમ ગ્રેમલાએ....૨

એવી ઉપાનું થતું રમ્ય દર્શને,
હૃદયાણીની દિવ્ય શી ન્યોતિ લ્હાણી!
શ્રુતિ ઉભાણી, મધુ મૂઠ વાણી,
એવી ઉપાનું થતું હાર્દ સ્પર્શને!....૩

આવી ઉપા શું લઈ વિશ્વકાન્તિ,
આવી ઉપા શું લઈ વિશ્વશાન્તિ?...૪

અમૃત ધિન્દુ

(દુર્ગા-ત્રિતાલ)

મારું છું સિન્ધુ, તૃપિતને દઈ દે એક જ ધિન્દુ,
મારું છું ક્યાં ધન્દુ તૃપિતને દઈ દે અમૃત ધિન્દુ.
જગત સહરામાં મને તો દેખાયે ન સહારો,
હારાબિધમાં રસાબિધનો દેખું ક્યાંથી કિનારો?
કાન્તિ શાન્તિ જીવન કિનારા, ક્યાં અમૃત ઓવારા?
ક્યાં મનનંદન સુરભિ કુવારા, વિધુમધુ જીવનધારા?
નિરજ્ર આલે તીવ્રકારી આગસ્વામી સળગે છે!
નિર્જલ મરુભૂમિ લૂમજૂમી ઊન્હી રેતી વળગે છે!
તૃષાતુરનાં ગળાં માંહી, આજ પડ્યો છે શોષ,
એક જ અમી ધિન્દુએ આજ, યુગ તૃપિતને તોષ!
તારાં જલરાશિ ધિન્દુએ આવી જાય ઓટ?
તારી રસભરતીમાં ધિન્દુએ આવી જાય ઓટ?

૪૦ ભલાઈ

(અનુષ્ટુપ)

કરી લેને: કરી લેને, ભાઈ, ભલા ભલાઈ તું,
જિન્દગી-ના હુગ્ધનું સત્ત્વ, એ તો મીઠી મલાઈ શું?

અમૃત વૃષ્ટિ

(લાવણી-સવૈયા)

નલકટિ પરથી ભેરશોરથી ગુટી પડી જો જળધારા,
જળધારા જીવનધારા કે' પ્રેમતણા એ કુવારા?
અંઝાનિલના દિલથી વરમી રહ્યો શું રસકલ્લોલ!
અમૃત દષ્ટિ, અમૃત સૃષ્ટિ આપું જગે જળખંભોળ!

ફમઝૂમ જાણે મુન્દરી પદની બને નૂપુર અંકૃતિ
ભિમભિમ જળધારા કુવારા, શીકર શીકરે ધન્ય શ્રુતિ!
ધસમસ ધારા કરી ગઈ જગને તો રસરસ તરખોળ,
નસનસ રક્ત તૃપ્તિ થઈ શું, આપું જગે જળખંભોળ.

વૃષ્ટિનો કોલાહલ શમતાં જિડે વૃક્ષથી વિહંગ વૃન્દ
ચન્ચુમાં ચન્ચુ પરાવી કીડા,—વણમીડા, સ્વચ્છન્દ!
દ્વિજ કંઠથી વેદમયા શા છટે મધુર બંસરી બોલ,
તેજ ઉધાડ નવલો થાતાં, ફળતા જાણે પ્રભુના કોલ.

લાગ્યોદય કેરી લક્ષ્મી કે સૂર્ય કેરી રશ્મિ ફૂટી,
વાતાવરણે નવલ તાજગી સુરભિ સુરભિ સુરખી છૂટી
ઈન્દ્રધનુષ્ય ઊઘડી આલે, મનુષ્ય ઉરમાં આશ પૂરે.
સૌન્દર્યશ્રી માધુર્યશ્રી વિશ્વરતિ—પ્રકાશ સ્ફુરે.

વિશ્વધૃતિ ઋતા ચારતા વિશ્વવિબૃતિ દ્વપ્નોદાત,
 પ્રભુની કરુણા અરુણા બિઘડી નવલાં નૂરે ભવ્યોદાત!
 વિશ્વરતિ જોવા મહોવા, માનવ ઉર કાં ભયાં પ્રમાદ.
 સત, ઋત, અમૃતને આહ્વાદ, પ્રભુજી વેરે દિમત પ્રસાદ
 સપ્તર્ષિ શા કૌતુક કર્યા રંગલીલા આ તો રચીલા.
 તપનાં તેજ કળ્યાં નીરખી બને વૃત્તિ શું ભર્મિલા!!
 ગર્ધ વિષમતા સુપમા સુરમા કૂટી જગમાં, ક્યાં વિળવાદ?
 સંપ્રસંગી અશ્વેથી વેરે રવિ ઈશના શું દિમત પ્રસાદ!!

૪૧ કમલિની

(અંગની)

નિર્મલ નર્તન કાન્તિ નલિની
 પુણ્યાશ્રી કાન્તિ કમલિની
 આનન્દાશ્રુ તુષાર-ભીની
 વેરે બ્રહ્મ-પરાગ.

પુણ્યધવલ પદ્મ-પાંખડી
 સત અમૃત આંખડી
 અલકા-અમરાપુરી ખડી
 સૌન્દર્યો સોહાગ.

અમૃતાનુભૂતિ

(પ્રભાત-ખિલાવવ)

અખિલ પ્રહ્લાદમાં વિધુમધુશ્રી ભરી,
કીકીનાં કામણે શું ભર્યા છે,
નિરવધિ રસનિધિ તેજ સૌન્દર્યનાં
મધુર મહેરામણે વિસ્તર્યા છે,

અનિલમાં, સલિલમાં, અનલમાં અવનિમાં,
સ્વર્ગનાં ભર્ગ કેવાં ભર્યા છે!
વ્યોમમાં, લોમમાં, સૂર્યમાં, સોમમાં,
વિરાટ લીલા મધુ વિસ્તર્યા છે.

શશી સુધા શશી સુખી, ઈન્દુમાં સિન્ધુમાં
જ્યોતિ જ્યોત્સ્ના વિધુ શું ઠર્યા છે,
આજ પ્રહ્લાદમાં નિરવધિ રસનિધિ,
આનન્દનાં અમૃતે નીતર્યાં છે!

વનવને પ્રકૃતિ, જનમને પ્રકૃતિ,
સુમન સુમને શુચિ નંદને છે,
અમૃત આનન્દનાં ચન્દને વન્દને
વિધુમધુ સ્પન્દને સ્પન્દને છે.

સત્યમ્ શિવમ્ સુન્દરમ્ શ્રી ધી સોહી રહી
 જગત મુક્તામણિ મંડપે છે,
 ભુક્તિ ભુક્તિ મંદી વિધુવિધુ અક્તિ છે
 વિશ્વ નીડે મધુ અમી દ્રવે છે,
 સર્વતોલદ્રમુખી દષ્ટિને અષ્ટિમાં,
 ધૃતિ વિભૂતિ આનન્દ વૃષ્ટિ,
 વિશ્વકલ્યાણ ગંગા મધુ વહી રહ્યાં
 અમૃતાનુભૂતિ જીવન અષ્ટિ.

૪૨ ભારત ચરણે

(અંજની)

હૃદય-રક્તની શુચિ સુન્દર,
 મોંઘેરી કરી કચુંબર
 કુમળા કોડ, સ્વપ્ન નીચોડ
 ધરું ભારત ચરણે.

યુગ યુગનો કોલ

(ઝીઝાટી-ત્રિતાલ)

કોલ છે, કોલ છે, કોલ છે, રે તારો યુગયુગનો કોલ છે,
બોલ છે, બોલ છે, બોલ છે રે, મૂક આંખે બંસરી બોલ છે.
પ્રેમભિલનનો અમૃત અનાદિ, સત ક્રત કોલ અમોલ છે.
સત્યમ્, શિવમ્, સુન્દરમ્ શ્રી તારો તો ફૂલદોલ છે.

૪૩ છવન

(અંજની)

મોંઘેરી ભિમિ ભાવના
અશ્રુઝરણ ઉર સોવના
સ્વપ્નોદાત્ત છવનશ્રીધી
ચાહું ભવ્યોદાત્ત.

પ્રાર્થના

(મુક્ત તોટક)

(૧)

પ્રભુ! જીવન દે, નવજીવન દે,
નવજીવનનાં નવયૌવન દે,
પ્રભુ! ચેતન દે, નવચેતન દે,
નવચેતનનાં નવયૌવન દે.

પ્રભુ! જીવનનાં સતને ઋત દે,
મધુ મૃત્યુ તણાં વિધુ અમૃત દે,
પ્રભુ! મસ્ત સમસ્ત મુજીવન દે,
મુજીવન દે, મંજીવન દે.

(૨)

પ્રભુ! મૌન તણાં બસ ફજન દે,
મધુ મૌન તણાં વિધુ શુંજન દે,
પ્રભુ! મૌન તણાં મધુ પૂજન દે,
હર-ધાવ તણાં રસ-રૂઝન દે.

(૩)

અરુણા કરુણામય લોચન દે,
મધુ માનવતામય કન્દન દે.
પરદુઃખની કાજ તું રોદન દે
વર રોદનમાં અનુશોચન દે.

(૪)

વિમલા રતિ દે, કમલાકૃતિ દે,
ગતિએ ગતિએ પ્રગતિ પ્રભુ દે.
મતિએ મતિએ, પ્રભુ, સન્મતિ દે.
નવકાલ મંહી, નવજાગૃતિ દે.

ઉર સ્વપ્ન મધુ વિધુ આકૃતિ દે.
જીવને છુતિને વિભૂતિ પ્રભુ! દે.
અમ આહુતિ સ્વાર્પણના યજ્ઞે,
સ્થિત પ્રજ, પ્રભુ! દધને થઈએ.

(૫)

પ્રભુ! પ્રેમલ આત્મનિમજ્જન દે,
પ્રભુ! મંગલ આત્મનિવેદન દે.
અમભાવ સર્થા મમવેદન દે.
અહંભાવતાણું શુચિ છેદન દે.

પ્રભુ! પ્રેમલ આત્મ વિમર્શન દે.
વિસર્જન એ શુચિ અર્જન દે.

પ્રભુ! કૌમુદી અસ્ત તું હવન છે,
 તો વિધુમધુ મસ્ત તું હવન દે,
 હર સ્વપ્ન સગું મધુ યૌવન ને,
 હર ભાગ્યત આ વિધુ ચેતન દે.

હરણા બરી પ્રેમલ કૌમુદી દે,
 હવને પ્રભુ! જહાર તું તો જુદી દે.
 મનનંદનમાં પ્રભુ, સૌરભ દે.
 પ્રભુ, આત્મપ્રભાવ મુગૌરવ દે.

૪૪ ગોર્ભો

(મંદાકાન્થા)

ગોર્ભો શો ગગનમંદી આ મેઘબિન્દુ દ્રવે છે,
 રૂમે ભાગ્યે હૃદયમંદી શો ચન્દ્રિકા કે અવે છે? !
 શોભે થોભે હૃદયમંદીનાં અશ્રુબિન્દુ સવે છે,
 હૈયે ગેળી પરભૂત શકે બંચી નાદે દવે છે.

સૌન્દર્યો

(કાફી-દીપયંદી)

સૌન્દર્યો આદિ સોત, જીવન જ્યોતિ,
સૌન્દર્યો આદિ જ્યોત, પ્રેમલ રહોતી.

સૌન્દર્યો નંદનવનમાં, સૌન્દર્યો ઉર-સ્પન્દનમાં,
મનમાં ને લોચનમાં, જીવન જ્યોતિ.

સૌન્દર્યો આનન્દ તત્ત્વ, સૌન્દર્યો અમૃત તત્ત્વ,
સૌન્દર્યો લક્ષ્મી રશ્મિ, અમૂલ રહોતી.

સૌન્દર્ય જીવનધારા, સૌન્દર્ય પ્રેમકુવાર
આનન્દ અમૃત ઓવાર, સૌન્દર્ય જ્યોતિ.

સૌન્દર્ય નિધિ ઊછળે છે, વીચિ વીચિ હીંચી ઢળે છે,
સૌન્દર્યો નયને શમણાં વિરાટ માંડી રમણા.

સૌન્દર્યો દિગ્દિગન્તે, મહોરે ફેરે સ્વપ્નવસન્તે
સૌન્દર્યો સ્વપ્ને કેલી, આનન્દ અમૃત હેલી,
સૌન્દર્યો સ્વપ્નવસન્તે શ્રીધી મુઢે અનન્તે.

અવિભક્ત આત્મા

(શિખગિણી)

વિભાગો પ્રીતિના પ્રણયી ઉરના તો નવ બને,
ગૂંથ્યાં હેયેહંથ્યાં અનુષમ મધુ કૂલ-ગૂંથણી;
કટોરે પ્રીતિના રસ મધુ પીતાં તો વધુ બને
પ્રીતિ ગાત્રે ગાત્રે પ્રણય મધુએ અક્ષય પ્રિયા
પીતાં બિન્દુ બિન્દુ પ્રણય રસ તો સિન્ધુ બનતો
પ્રિયા લક્ષ્મી રશ્મિ વિધુ મધુ શુ મ્હોરી પ્રકટતાં.
સ્મૃતિમાં સ્વપ્નોમાં મુજ નિકટ તો તું બની રહે,
તું આશા ભાષામાં નિકટતર નિત્યે બની રહે;
બની જોતજોતે નિકટતમ જોતે બની રહે,
અવિભક્ત આત્મા રતિપ્રણયની કૂલ-ગૂંથણી.
પ્રીતિની આંખે તો વરદ કંઈ સૂત્યો નીરખવાં,
પ્રીતિની ખાંખે તો ઋત અમૃત સૂત્યો પરખવાં;
બિલ્વોરી કાચે એ સુરધનુ સમા રંગ વિરલા,
તરંગે પ્રીતિના અભિનવ શું સૌન્દર્ય સુપ્રભા.

અવિભક્ત આત્મા (૨)

અમારે માટે ત્યાં સ્થળ સમયનાં બન્ધન નહીં,
વસન્તે બહેતાં'તાં જીવન જિગરે, સ્પન્દન મધુ;
પ્રિયા ઘેલી પેલી મધુર સ્મરણો મેલી કંઈ ગર્હ,
ગણીને સાહેલી મુજ જિગર સોંપી ગર્હ તને.....૧

વિહારો જે માણ્યા પ્રણય અલકા જે ધરી રહી,
વિહારો જે જાણ્યા પ્રણય અમરા જે ધરી રહી;
વિહારો જે નાણ્યા અમૃત ધન ને ચેતન મધુ,
કટોરા તે પાને અધર અમૃતે આરણ્ય રહી.....૨

તને સોંપી બહાલી ભીડી ગર્હ જ મહારી પ્રિયતમા,
ગર્હ મ્યાંએ કહેને, અનિલ લહરી, ક્યાં શુચિતમા ?
હતી આત્મા આત્મા મુજ જિગરનો, પ્રાણ મધુરી
રહી હાવાં યાત્રા મુજ જીવનની આમ અધૂરી. ...૩

તું તીર્થોનું તીર્થે મુજ જીવનયાત્રા મંહી બને,
તું સ્વર્ગોનું સ્વર્ગે, મુજ નયનનું લર્ગ બની રહે;
તું આનન્દોર્મિમાલા, ઉર ઉદ્ધિ માંહી જગવશે,
મહને પેલાં સ્વર્ગે, મુરખનુ પ્રિયાને લઈ જશે ?૪

જ્ઞાનસમાધિ

(સમ્બરા)

આંહી ગેદે પ્રમોદે પ્રણયિની લઈ લે, વિશ્વની જ્ઞાનવીણા,
અંકે નિઃશંક એને પ્રણય પ્રણવની, ગીત લહેરો મુધાની,
જૂઝ્કાં એ લે ખસેડી અલકલટ પડી, ગોઠવી લે સમારી
રે! એ દશ્યે શું ચારુ અગમનિગમનું સ્વપ્ન એ ના વિખેરે?

ચૂમી લે ચૂમી લેને લટ વિખરી પડી ઇશનું દર્શને એ
પ્રાણે પાતાળનાદો પ્રણય જગવતા ઇશનું સ્પર્શને એ;
પ્રીતિની રમ્ય શય્યા સ્તનધડક તણી દિવ્ય આરામગાઢ
સૌન્દર્યોની સમાધિ જગતની ભૂલવે, આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ!

ત્યાં તો છાનું ગિછાનું શરણતી મુરતા પ્રેમ-સૌન્દર્ય લક્ષ્મી,
માધુર્યોના કટોરા, સુવિમલ વસુધા કેરી ત્યાં તો મુધા છે,
પ્રીતિ લક્ષ્મી પ્રસાદે પ્રણય પ્રણવના, દિવ્ય પ્રાસાદ અર્પે,
છેડી દેને ધમાલો ઘડમથલ વૃથા પ્રેયસી ગોદમાં લે.

જૂઝ્કાંમાં એ પ્રિયાનાં અગમ-નિગમની મસ્તુરી કસ્તૂરી છે,
પ્રાણોના પ્રાણ કેરી સ્તન-ધડક તણી પાથરી લે પથારી.

સૌન્દર્યોના કટોરા અધર અમૃતના ઢીંચી લે ઢીંચી લે ત્યાં,
પ્રીતિના આ કુવારા સીકર સીકર એ પ્રેમ સૌન્દર્યધારા,
પ્રીતિ ચૈતન્યધારા જીવન જીવનની એની છે જ્ઞાનધારા
માયા છાયા વિલાસો ખવર ખલખલુ પ્રેમ દ્યુતિ વિભૂતિ,
જાવા દે અન્ય નાદો છલખલ દુરિતો દંભ દશ્ય પ્રપંચો.

સૌન્દર્યો

(મન્દાકનના)

સૌન્દર્યશ્રી, શશી શશીમુખી લાસ્કરે તારિકામાં,
સૌન્દર્યશ્રી, લસતી સરિતા, સાગરે વાટિકામાં;
પુષ્પે પુષ્પે વિટપે વિટપે વૃક્ષમાં ને લતામાં,
સૌન્દર્યશ્રી સત ઋત પ્રભા વિશ્વની આરુતામાં.

સૌન્દર્યશ્રી નહિ નિવસતી માત્ર કો' સુન્દરીમાં,
સૌન્દર્યોનાં ઝરણુ કૂટતાં વિશ્વમાં ઠેરઠેર;
સૌન્દર્યશ્રી અમર લસતી જ્ઞાનની સાધનામાં,
સૌન્દર્યશ્રી જીવન સુખમા જ્ઞાન આરાધનામાં.

સૌન્દર્યશ્રી જડ મંદી અને ચેતને જિલરે છે,
વ્યક્તિ વસ્તુ શુચિ મધુરિમા સ્વામીની ઊતરે છે;
સૌન્દર્યશ્રી ખુલતી દગને આપતી જ્ઞાનદ્રષ્ટિ,
સૌન્દર્યશ્રી પરમ પ્રભુની દાખવે જ્ઞાનસૃષ્ટિ.

જગત

(૧)

(દુર્ગા-ત્રિતાલ)

કયમ બનીએ વ્યથ?

નીરખીએ શ્રી સમગ્ર

નિરવધિ રસનિધિ આ છે ભર્યું બ્રહ્માણ્ડ,
એમાં માનવ જગત તો માત્ર એક જ કાંઠ
વિશ્વે તો મલકી રહ્યાં કંઈક શિવ સૌન્દર્ય
સત્ય, શિવતા સૌન્દર્ય કંઈ છલકે છે માધુર્ય
માધુરીના મહેરામણમાં જગ તો માત્ર દ્વીપ
ઠચાંથી જઈએ અમૃતના એવારા સમીપ?

(૨)

(મિશ્રોપગતિ-વસન્તતિલકા)

છે આપણી નયનની લઘુ દૂંકી દષ્ટિ
લાધે નહિ વિશ્વ સમગ્ર દર્શને
છે સાગરે નિરવધિ લઘુદ્વીપ ચૃષ્ટિ,
લાધે નહિ વિશ્વ સમગ્ર સ્પર્શને..... ૧

રે આપણું માનસ થાય, વ્યથ
ઘેરી રહે દુરિત દંભ શું પાપ શાપ,
બ્યાપે ઉરે કંઈ વિપાદ અને વિલાપ
થાયે નહીં દર્શન જ્યાં સમગ્ર..... ૨

આનન્દનો નિરવધિ નિધિમા વહ્યો છે,
 વીચિવીચિ મધુગ્તા તણી શું સીચિ છે;
 હાથે રમેન્દુ મધુ અમૃત શું મીચિ છે,
 માધુર્યનો નિધિ અમી દધ શું રહ્યો છે. .. ૩

(અનુષ્ટુપ)

સન્તત્રપિ મુનિશ્રીને, લાધે છે આર્પદર્શને,
 જ્ઞાની યોગી તણે હાઈ, વિશ્વત્રેમ સુરપર્ગન. . ૪

૮૫ પ્રારબ્ધ

(અજ્ઞાની)

પ્રારબ્ધોના પ્રાગ્બધ
 પુરુષાર્થ અમૃત અબ્ધ
 શૂન્ય મંદી ગાત્રે છે શબ્દ
 ડર્મ ઈર્મ લબ્ધ.

સરસ્વતીચન્દ્ર

(૧) એક સાહિત્યસમાધિ

(વસંતતિલકા)

રે માત્ર માતું દિનની ત્રિપુટી મધુરી,
સાહિત્યની મધુરવી મુજ સાધના છે,
આરાધના સફળ હો નવ હો અધૂરી,
જેવાતુકે હૃદયનો શું મહામનાએ.

સરસ્વતીચન્દ્ર તણા ઠટોરા,
ઢીંચી ઢીંચી ને રસધામ ઢીંચું
સમાધિ સૌન્દર્યની આંખ મીચું
ફેર્યાં મને માધુરી સ્વપ્ન મ્હોર્યાં.
આવે ઠદી કુમુદ તો નવ રોકલે હો
આવે ઠદી કુસુમ તો લઉં હું વધાવી
આવે ઠદી ગુણિયલે મુજ વન્દના હો,
મ્હારે જપે-મધુતપે નવ ટોકલે હો,
સૌભાગ્યદેવી નવ જાય ચહું સીધાવી,
આનન્દની અમૃતની ઉર સ્પન્દના હો.

(૨) સરસ્વતીચન્દ્ર સાથે

(મુક્તક-ચાર્દૂલવિક્રોડિત)

આ સૌન્દર્ય સમાધિમાં નવ ક્ષુધા-પીડે નહીં વા તૃષ્ણા,
મ્હારી સાથ સરસ્વતી મધુરવો, આ હાર્દનો ચન્દ્ર જ્યાં,
આવે જો ઠદી ઈશ ના મળી શકું-આ તૃપ્તિના છો તૃષ્ણા,
મ્હારે સ્વાન્ત મળી રહ્યો મધુરવો એકાન્તનો ચન્દ્ર ત્યાં.

માનસી હંસીને

(દુર્ગા)

ગિવા માનગી હંમી

તું તો છે પ્રેમાગી

માનસસગ્મા સુખિત સુકતા કેવો લબ્ધ ચારો,
દે લાલુકે ને લાવના દિવ્ય વિચારો.

નંદનવને અલકાપુરીમા માનગી ધી વિહારો,
સ્વર્ગલર્ગ ધી અમગપુરીમા ત્હાગ હો કિલકારો.
પ્રાણ પ્રાણમા ત્હાગ કૂટો અમૃત ધી કુવાગ
અમૃત શ્રી કુવારા વેરો ચેતન જીવનધારા.

૧

(આશાવરી)

શુચિ માનગી હંમી,

દેવાશી પ્રેમાગી,

હાયા હાયા ગહન ગિગિમા, માનસરવિહાર,
સત ઋત આનન્દ વિહાર અમૃત સ્વચ્છન્દ વિહાર
અન્દ્રિકાનો દેહ ત્હારો સુકતાક્ષ આરોગે
જીવન ગીતાનો નવકાઠ શ્રી સૌન્દર્ય યોગે.

અનિલ લહરી કુસુમે કુસુમે અદ્ય જેમ જીડે,
પાતાળ મલિલ લહરીમા, શુભ પ્રાણ જ્યમ ખૂડે,

કોઈ અદ્દશ્ય શક્તિની, તું, દિવ્ય લબ્ય છાયા,
અદ્દશ્ય રહી અમૃત ઢટોરા રહે જગને પાયાં.

ગિરિ ગિરિના જળ ઝરણુમાં જ્યોત્સ્નિકા તું વેરે,
વદને વદને—સ્વર્ગ સદને માનવનાં—કરી ગ્રેરે
સાન્ધ્યરંગે સુરમા સુપમા મનોરમા સંવાદી,
ક્ષતા સંવાદિતા ચારુતા પ્રણવ પ્રણય પ્રસાદી.

તારક જ્યોતિ મંહી તો સ્હોતી કેવી જ્યોતિમાળા
સંગીત લહરીના સ્મૃતિ રવ અનુરણુન રૂપાળાં.
કોઈ લબ્ય, કોઈ દિવ્ય, ગેળી કોઈ વિભૂતિ,
સૌન્દર્યદેવી, વદન ચન્દ્રિકા અપ્રતિમ શું સોડે,
વિશ્વભરી મધુ છોળ ઉડાડે, મોહિની કેણુ ન મોડે?

૨

(ભેરવી)

સુરમા સૌન્દર્ય દેવી,
મનોરમા સુપમા કેવી?

તારા રંગે, તવ આ સંગે દિગ્દિગન્ત રંગે,
રતિ, મતિ, કૃતિ—આકૃતિ તવ રંગી તવ સંગે.
સૌન્દર્ય દેવી, ગેળ શુંબળે, આજ ગઈ ક્યાં બીડી
પાતાળ પાણી અદ્દશ્યમાં કે આજ ગઈ ક્યાં ખૂડી?

ગિરિમોતે, સૂર્ય જ્યોત ઇન્દ્રધનુના ગુંથે,
 ગોલી ગોલી રહું મોલી મધુર્મિ-માનમ રૂંથે !
 જન્મ, જીવન મૃત્યુની આ દારમી શી ઘટમાળે ?
 વિધુકાલ મધુકાલ કાં કરમે આ અકાળે ?
 અભયપદનો અધિકારી અમૃતપુત્ર કાં કંપાન્તે
 છુતિ છુતિ રટતો ધ્વાન્તમાંલી સ્વાન્તના ચોકાન્તે ?
 કુમુમ કુમુમની પાંખડી પાંખડી થનગનતી કરમાયે,
 મનુજ આંખડી આંખડી, નર્તે નર્તન કેમ વિલાયે ?
 આ ક્ષાન્તિ ઉદ્ધ્રાન્તિ કાં, વિશ્વકાન્તિ વિશ્વગાન્તિ,
 -જીડી જાયે મુરમા મુપમા, -ઠેરઠેર ભીપણ બ્રાન્તિ !
 મુદ્ધ પ્રેમ, તુચ્છ તિસ્કૃતિનાં કાં વિપમ દન્દે,
 ગ્હાનિ ગ્હાનિ આશાભાપા મુક્ત થવું નિર્ઘનંદે !

૩

(ભીમપત્નાસી)

દોષ સન્તે-અવગમન્તે
 ગોરી ફોરી આદિગન્તે.

મનમાનીત, દિગ્કાલાનીત ખોજ્યો વ્યર્થ અનન્તે.
 કવિએ માંડ સમજ્યો મર્મ ધર્મ સ્વપ્નવસન્તે
 માનવીનું મન મૃદ પૃષ્ઠે આ ગું દાનવીમાયા,
 ભૂતાવલીની ડાકડી, વાગે આ ગું માયા છાયા ?

સ્વપ્ન પુદ્ગુદ સમું જીવન, વૃથા વહેમ શંકા,
 વિપ્રલંબી વિષયમોહિની જિગરે સર્ગંગ લંકા?
 ગિરિ ધુમ્મસ જ્યમ વેરાયે, તું અજ્ઞાન વેરે,
 અનન્ત મહિમા કીર્તિ કાન્તિ, જ્ઞાન-શ્રદ્ધા પ્રેરે.

દિવ્ય વીણા ગાન અનિલ લહરી જેમ ઝીલે,
 રંગતરંગ ગાન વિમાન આદર્શો માનવ ખીલે;
 કેવી રમ્ય, કેવી સૌમ્ય જ્યોત્સ્ના જલે ઝમે છે,
 ચન્દ્ર કિરણમાં ગાન મન્દ્ર તવ રમ્ય સૌમ્ય રમે છે.

કાલ કરાલ લીપણુ સ્વપ્નની વેરે જીવન બ્રાન્તિ
 આત્મા દલાન્તિ ઉડાડે-કૌમુદી કાન્તિ-વિશ્વશાન્તિ;
 જ્યોત્સ્ના જ્ઞાને, જ્યોત્સ્ના ગાને, જીવન દિવ્ય દાખે
 સત, નસત, અમૃત લેહ લેહી કન્યાણી વાણી લાખે.

(પૂર્વી ત્રિતાલ)

ઈન્દ્રધનુ રંગી આશા

ફૂલ ગુલાબી ગેળી લાખા!

જેમ વાદળે રમી વાદળાં શમી જાય-વિખરાયે
 આત્મગૌરવ, સૌરલ આત્મ કાન્તિ શાન્તિ વિલાયે;
 વિરાટની રમણમાં આ શું અન્તાકુકડી શમણાં,
 આત્મરત, આત્મકીડની સત્ય સ્વપ્ન રમણા.

માનસના કલહંસ રહે, ઘડીમાં મોતી ગોતી,
 રમે, આથમે ભિગે ફરી-ત્હારી જ્યોતિ રહોતી;

નિરન્તર અન્તર અંખના, થાય તેની ક્યાં અંખી,
 અખંડ જ્યોતિ જ્યોત્સ્ના એ, શકે ન માનવ સાંખી,
 અભયપદ્મશ્રી અમૃતપદ્મી, માનવ ઉર તો પામે,
 ત્હારીપુરાતન, ત્હારીસનાતન શાશ્વત જ્યોત્સ્નાજ્વલમે;
 અમૃત પુત્ર અધિકારીને પણ, શાને ક્ષણિક સ્વપ્નાં!
 સોઝ્હમ્ સાઝ્હમ્—જપનાં તપનાં ખુદાઈ જેપ જપનાં!

૪

(પૂર્વી ત્રિપાલ)

અમૃત પુત્ર સ્વપ્ન વિહારી
 અધિકારી હે ન સ્વીકારી !

પ્રણયીજનની આંખોમાં જે જ્યોત્સ્ના અમે રમે છે,
 દેવદ્યુતિ તવ દ્યુતિ વિભૂતિ-અમૃતાનુભૂતિ અમે છે,
 તું સુખમા સુરમા ઋતા, સંવાદિતા ચારતા,
 તું મનોરમા સુખમા વિસંવાદિતા અમે ધી ઋતા.
 દીપક જ્યોતિ હોલાતાં પ્રસરે જેમ અન્ધાર,
 મુદ્ધિતાશય ઉર કાં તિમિરાશય, ઊડતાં જ્યોતિધાર;
 જે જ્યોત્સ્ના અમૃતસવિણી માનવ ઉરને પોપે,
 તે ઊડી વિધુ મધુ આનન્દામૃત ધી શ્રી શું શોપે?
 નિરવધિ રસનિધિ જીવનના જ્યાં કાન્તિ કિનારા,
 ત્યાં જ મૃત્યુનાં અમૃત અખંડ આનન્દ ઓવારા?

મૃત્યુની તો દાજે કેમ કાલ કરાલ છાયા!
દિવ્ય લલના, કેમ છલના, ખાજગરી આ માયા?

૫

(પીકુ ત્રિનાલ)

તું હતી સખી કલરવમાં
શૈશવ ખેલ-ગેલ અમીરવમાં!

તારકાંકિત નલમંડપ તળે ફૂંદાફૂંદ,
શુદ્ધ વિશુદ્ધ હૃદયને શું લેદ શુદ્ધાશુદ્ધ!
મનમાં, તનમાં, વનમાં જીવનમાં યૌવન મ્હોર્યું ફોર્યું,
કામજુગારી કીકીએ ત્યાં કાળજડું શું સોર્યું!

કુસુમ લહરીમાં અનિલ કુમાર, પ્રેમમન્ત્ર શું ફૂંજે,
પાંખડી પાંખડી, આંખડી આંખડી પ્રેમતન્ત્ર શું ધૂંજે!
ઝીલી રહી'તી હૃદય-પાંખડી મસ્ત વિશ્વ કાન્તિ,
ખીલી રહી આંખડી ઉરે સમસ્ત વિશ્વ શાન્તિ.

જીવનને તે સુવર્ણ મુહૂર્ત-મૂર્ત થઈ સૌન્દર્યદેવી,
અલકાપુરી અમરાપુરી સજી ઉરે તો કેવી?

૬

(દુર્ગા)

કૂટી ઉરે અલિલાયા
વિધુ મધુ સુરધનુ લાયા.

અનંતર મહાર્જે જ્યોતિર્ધોમ, નિરંતર જ્યોત્સ્ના ધામ.
દિવ્ય દીક્ષા ભવ ભિક્ષા થકી હું લબ્ધકામ,
તારાં દિવ્ય દર્શને મેં, કયો શિવમંકરુષ,
તપ જ્યોત્સ્ના હૃદય સ્પર્શને જીડયા અર્પે વિકરુષ.

જીવનમત મેં લીધું અખંડ સાહિત્ય માધનાએ,
સ્વપ્ન મુન્દર જીવન અખંડ સાહિત્ય-આરાધનાએ;
સાહિત્ય ઉપાસનાની પગ, ભૂતપૂર્વ કંઈ ભાગે,
સાહિત્ય અર્પણ, સાહિત્ય તર્પણ વિષુ મધુ સ્વપ્ન ભાગે.

રત્નિકા કામિની કીકી કુંડલી માંડી મુગ કવિજન્મ
સ્વપ્ન મુન્દર જીવન માંગું હું તો જન્મોજન્મ.

૭

દિવ્ય સૌન્દર્યદેવી

ભવ્ય સૌન્દર્યદેવી

પરતન્ત્ર કવિની રમનાએ મદી ગદ્ય ગુલામી.
સ્વતન્ત્રતાની પાંખે, આંખે આંજીત સ્વપ્ન ગુલામી.

ભીરુ કાયુરુપની તું, તોડીશ શૂંખલા એ,
અભયપદ અમૃતપદે ધી શ્રી મંગલાએ,
દિવ્ય ભવ્ય સૌન્દર્યમૂર્તિ મૃદુ કામુકતા છે,
હું નિર્વાંશ્વાણી કટ્યાણી ઠયાંચી રજું કતા એ.

(વાગીશ્વરી)

ગર્ભ ઋતુ સ્વપ્નવસન્ત,
સૂનાં દિગ્દિગન્ત !

મહેરી ફેરી વિલાઈ ગર્ભ, મધમધતી વનશ્રી,
સ્વપ્ન બુદ્ધબુદ્ધ સમી વિગતા, વિધુમધુ યૌવનશ્રી.
પાંખડી પાંખડી યનગનતી, ખની પાંદડી સૂકી,
માતરિશ્વા દિશાદિશાએ વેરે શીકી જૂકી.

પત ગડ-પાનખર ઋતુએ વસન્ત શી લક્ષ્મી
વિપાદના પ્રસાદ તણા આનન્દ અશ્રુ રશ્મિ
શુચિ કરુણામાં દિવ્ય લવ્ય વેરે છે વિપાદ,
અન્તરમાં આહ્લાદ અધિક ઋતુ અમૃત અવસાદ !

ભુક્તિ મુક્તિ, મુક્તિ ભુક્તિ રસ ના છે મુજ રસના
કોડ કાળજે સેવી રહું હું કાન્તિ શાન્તિ યશના;
હૃદયમાં કંઈ થઈ રહ્યું તે હોઈ ન મહારે ચડતું,
શબ્દાતીત દ્યુતિ અનુભૂતિ-વાહન કાંઈ ન જડતું.

૯

(પીલુ ત્રિપાલ)

શરદ ઋતુની સુખમા
સુખમા શ્રીધી સુરમા !

શરદપૂર્ણિમા જિઘડે સ્વપ્નસુન્દર શું પ્રભાત,
 માણિક્ય મૌકિતક ગમે અન્તરે, રમ્ય જ્યોત્સ્ના રાત.
 એવાં જ્યોતિ એવાં જ્યોત્સ્ના, વસન્તમાં ના લક્ષ્મી,
 મહોરે ફોરે જ્ઞાનગાનની એવી સ્વપ્નરશ્મિ;
 શરદ ઋતુને સ્કન્ધે અઢેલી, ઋતુ-ખાલિકા વર્ષા,
 યુગતૃષ્ણા છીપવે આનન્દવર્ષા—અમૃત વર્ષા.

૧૦

(આશાવરી)

આનન્દામૃત હેલી,
 પૂર્વ સ્મૃતિ વસન્ત કેલી !

ગભીર ચિન્તને નવલું ચેતન, નવલી જ્ઞાન લક્ષ્મી,
 ગૂઢ નિગૂઢ માનસ લક્ષ્મી, મહોરી ફોરી ગાન રશ્મિ
 ભૂત, વર્તમાન, ભાવિ, ત્રિકાલ શ્રી ત્રિપુટી,
 ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ લયે વિરંચિ, વિષ્ણુ ધુર્જટી—‘કચુટી’
 એ ત્રિપુટીનું ઠંઠું તુંમાં સ્વપ્નદર્શન.

આંખડી મહારી અન્તર પાંખડી, પાંખડી સ્વપ્નસ્પર્શન
 આલોકે જાણ્યાં માણ્યાં, ઋતા સુરતા આલોક,
 તહારા આલોકે મહારી રતિ, મતિ, પુણ્યપ્રલોક;
 તહારી લાવણ્ય લક્ષ્મી, દે દે ઉરને વિશ્વકાન્તિ,
 સર્વતોલદ્રુમખી દિષ્ટિ દે દે વિશ્વશાન્તિ.

જ્ઞાનવિહાર (૧)

૧

(હરિણી)

વિધુ મધુ સ્મૃતિ રંગે પેલો શું જ્ઞાનવિહારને
તરવરી રહે નેત્રે ક્ષેત્રે પેલું મોહપ્રમોહનું;
સ્મરણુ સમણે હાસ્યે લાસ્યે ચડે દિલકાર એ
શુચિ કરુણિમા લક્ષ્મી રશ્મિ પ્રમોહ વિનોદ શું?

ધડમધલ શી વિશ્વે કોલાહલે ઠંઠ આ મધ્યા
હૃદય ધડકે રક્તાશ્રકતે શું પ્રકૃતિ પર્વિણી,
હૃદય થડકે નાડે લાડે-ચમત્કૃતિ ગર્વિણી
સુસ્મૃતિમયશ્રીલીલા-હાઈ શું ઈન્દ્ર રચ્યાં મધ્યાં.

વિધુ મધુ મને, પ્રાણે પ્રાણે ઉડાડતું નંદને
હસતી લસતી આનન્દોર્મિ ઉરે મુજબં ઊછળે,
મધુ કલરવે હાઈઆદ્રાં મપૂર્મિ ઉરે રળે
સ્થલસમયને દિવ્યે લવ્યે રમે મન લોચને,
શ્રમિત ઉરની ઉદ્ધ્રાન્તિમાં પ્રશાન્તિ પ્રમોહ એ,
પ્રકટ પ્રભુશ્રી વેરે-દહેરે શું પ્રકૃતિની ગોદ એ?

૨

સુમન સુરણિ, ક્યારે ખંડારે, શિવા ઉરવાટિકા,
રતિમતિ કૃતિ નહાની માંહી ધરે વસુધાસુધા,
પુનિત ચરિતે લાવણ્યશ્રી પરાગ મુદપ્રદા-
મધમધી રહે સન્તો હાઈ શુભા સુરવાટિકા...

શુચિ રતિમતિ-ધીશ્રી જાયે પરાગ મહામના,
 સુમતિ સુકૃતિ-કલ્યાણીશ્રી-શું પ્રાણ પ્રમોદિની,
 મધુ કરકરે વેરે જ્યોત્સ્ના શું આત્મવિનોદિની,
 વિધુ મધુ શિવા કલ્યાણી ધી સુહાગિની કામના.

મલયલહરી આત્મા સ્પર્શે શું પ્રકૃતિ ગોદની
 તરવરતરે નેત્રે પેલાં પ્રભાભર ક્ષેત્ર તો;
 અમૃત અનૃતે લાધે સાધે સુહાગ શું નેત્ર તો
 લહરી ભિડતી-બહોળી છાજે શું મોહપ્રમોદની.

(અનુબુધ)

સર્વતોમુખી દષ્ટિને સર્વતોલદ્રમુખી વળી,
 વિશ્વકાન્તિ ઝમે નેત્રે, વિશ્વશાન્તિ ધી નિર્મળી.

૩

(હરિણી)

લલિત પુનિતે દિવ્યા લલ્યા વિરાટ મનોદશા,
 ઉદિત મુદિતા લાધે સાધે શું સ્વપ્નવસન્તશ્રી;
 ઉગતી ઉરમાં આનન્દશ્રી સુહાગિની ધી ઉપા,
 મૃત અમૃત'ધી એ કલ્યાણી પ્રસાદી અનન્તની....૧

ખમ્મી જવનિકા જાતી નેત્રે, સુંદે શિવજ્યોતિશ્રી
 અરુણ કરુણે વિશ્વે લેહો બને હોળવા-ફૂલે,
 પ્રતિદ્રુજ બધાં વિધ્નો જાતાં સુહાગ અનુકૂલે,
 નયનરમતી જ્યોત્સ્ના હાદે' ઝમે શિવ કાન્તિધી....૨

પરમ પ્રભુની સૌન્દર્યશ્રી ધરે વસુધાસુધા,
 જીવ શિવ થતા જ્યોતપ્રોતે ઉરે અલકાપુરી,
 મિલન મધુરાં જ્યોતે જ્યોતે, ઉરે અમરાપુરી,
 અમૃત અનૃતે જ્ઞાને પાને ચહું બહુધા સુધા....૩
 પૃથિવી પર તો સ્વર્ગે ભર્ગે અમૂલ્યશ્રી લાધતાં,
 પૃથિવી પર તો ભર્ગે સ્વર્ગે સુગુપ્ત થતાં છતાં....૪

૪

(હરિણી)

નયનનયને કલ્યાણીશ્રી, સુહે અલકાપુરી
 હૃદયે હૃદયે વેરે લહેરે-શું બ્રહ્મ પરાગ છે;
 શ્રવણશ્રવણે બ્રાહ્મીનાદે, સુહે અમરાપુરી,
 પરમ પુનિતા ધીશ્રી શ્રીધી પરાગ સુહાગ છે.

વિષુ મધુ ઉરે સૌન્દર્યશ્રી, શું બ્રહ્મ તરંગિણી,
 લલિત પુનિતા જ્યોત્સ્ના શું બ્રહ્મ વિહાર છે,
 ઋત અમૃતના કલ્યાણી ધી તને શું અધિકાર છે,
 ફૂટતી તુજને પ્રણા પાંખો જોડે ધી વિહંગિણી.

નયને નયને આંજી શ્રીધી શું સ્વપ્નવસન્તની
 હૃદયે હૃદયે મહેરી ફેરી વિલા મધુમંજરી,
 શ્રવણ-શ્રવણે બ્રાહ્મીનાદે વિરાટની બંસરી,
 પ્રણવ લહરી દિક્કાલોની શું પાર અનન્તની

દગ મંહીતરે લક્ષ્મી રશ્મિ શું જ્યોતિ વિરાટની
વિધુ મધુ સુધા ધીશ્રીશ્રીધી, શિવા, પમરાટની.

૫

વિધુ મધુ વપુ કાન્તિ શાન્તિ વિભૂતિ વિરાટની,
હસતી લસતી દોહો જ્યોત્સ્ના ઝમે છુતિ દેહીની;
ઝગમગ ઝગે જ્યોતિ સ્હોતી મનુષ્ય લલાટની
અમરદ્યુતિ એ કાન્તિ શાન્તિ શકે શું વિદેહીની.

જિતરી શું જતો માયા-છાયા તણો વપુ અંચળો,
ઋતસતની ધીશ્રી લાધે અમીમય આંખ એ,
ગગન જીડીએ ફૂટે આત્માની સ્વપ્નલ પાંખ એ,
વિખરી શું જતાં, આત્મા જ્યોત્સ્ના શશાંકથી વાદળો.

હૃદય ધડકે શ્વાસોર્ધ્વાસે ઘડીલર ખન્ધ છે,
અલિસરણના રકતે ચાલે સમાધિ શું જ્ઞાનની ?
વિધુ મધુ સુધા આત્મારામે, ક્ષુધા-અમીપાનની
મધુ મિજલસે સૌન્દર્યોની-પરાગ પ્રખન્ધ છે.

(અનુક્રુપ)

યોગનિદ્રા મહા લાધે દિવ્યદષ્ટિ મહામના,
આરાધના એ દિવ્યા-લબ્ધ છવન સાધના.

૬

વિધુ મધુ દગે સ્વપ્નો આંજ્યાં, શું વિશ્વ શ્રી કાન્તિ છે,
પ્રભુધર તણાં 'આલોકે આ, ઉરે છુતિ ધામ છે,

પુનિત હૃદયે ઉદ્ધાનિના શું વિશ્રાન્તિ શાન્તિ છે,
શુચિ રતિમતિ સ્વપ્નોદાત્તે, ધીશ્રી લબ્ધકામ છે.

સરલ સુષમા સૌન્દર્યશ્રી અલૌકિક નેત્રમાં,
વિરલ સુરમા માધુર્યશ્રી ધરે વસુધાસુધા
શુચિ કરુણિમા લાવણ્યશ્રી ધરે વિશુધાસુધા,
વિધુ મધુ સુહે આનન્દશ્રી-શું માનસી ક્ષેત્રમાં.

અનૃત પથ આ કલાન્તિ જ્ઞાન્તિ, ન ત્યાં શિવજ્યોતિ છે,
અમૃત પથમાં કાન્તિ શાન્તિ પથે સુપ્રયાણુ તે,
હૃદય જિઘટે જ્યોતિ ઝીલે, પ્રયાણુ નિર્માણુ એ,
નયન જિઘટે જ્યોત્સ્ના ખીલે, શું જ્યોતિ ધી સહોતી એ.

(અનુક્રુપ)

મતિ ને કૃતિ શ્રી ગંગા યમુના શુચિ સંગમે,
તીર્થયાત્રા કરે આત્મા, જ્યોતિ જ્યોત્સ્ના રમે શમે.

૭

(હરિણી)

ગિરિઝરણ શાં કીડાગારે હતાં મુજ 'શૈશવે,
કંઈ જગવતા તાલાવેલી તરંગિણી ધોધવા,
ઉર પ્રકટતા તાલાવેલી તરંગ અમીઢ્રવે,
અનુભવ તણા હારે આરે શું વૈભવ જુજવા.

ગિરિ ગિરિ ધૂમ્યેા કુંજે કુંજે ધૂમ્યા વળી કાનને,
 પુનિત સરિતા સિન્ધુ-ઈન્દુ હતી મુજ કામના;
 અમૃત પથ એ ઠટ્યાણુશ્રી, રમી મનહોયને
 ઋત અમૃત એ લક્ષ્મી સરિમ-કરે શું મહામના.

મધુ મિજલમે રંગો કેરી હતો શું હું મહાલતો
 વિધુ મધુ જીડયો આજે ત્યારે શિવા મધુકાલ એ;
 જીડી સહુ ગયાં લાવણ્યશ્રી શુભા મધુકાલ એ,
 મુજ હૃદયમાં કાન્તિ શાન્તિ સ્મૃતિકાલ શું કાલતો.

(અનુષ્ટુપ)

જિન્દગી શમણાં જેવી રમણા વિગટની જ એ,
 રમગણે, રમણે કેવી, વિલમે સ્વપ્ન-શાન્તિ એ.

૮

(હરિણી)

ઋત અમૃતશ્રી સૌન્દર્યશ્રી વધાવતી આંખડી,
 પુનિત પ્રલધી માધુર્યશ્રી ઉરે વિધુ ધામ શું;
 હસિત લસિતે લાવણ્યશ્રી શું પાખડી પાંખડી,
 હૃદયકમલે , નર્તે કેવી-ઉરે મધુ ધામ શું?

મુજ નયનમા સૌન્દર્યોના હતો મધુ ઉત્સવ,
 જીવન ઘટના જ્યોતિ જાગી શું પ્રેમલ મંગલ,
 પ્રભુ પ્રતિકૃતિ નેત્રોદારે શું પ્રકૃતિ પ્રેમલ,
 અનુલવ ઘૃતિ આનન્દોર્મિ મધૂર્મિ અમી દ્રવ.

મધુ કરુણિમા સ્વપ્નોદાત્તે, પ્રતીતિ થતી રહી,
 શુનિ મધુરિમા લબ્યોદાત્તે શુ પ્રકૃતિ આ ધરે;
 મનુજ દગમાં અશ્રુગાને ઝીલું મધુ આવરે,
 ધડક થડકે વિશ્વો કેરી શુ માનવતા છતી.

(અનુષ્ટુપ)

પ્રકૃતિના અમી પાને ઋતા ધરતી ચારતા,
 અશ્રુગાને ઝમે જ્યોત્સ્ના માનવતા ધી શ્રી ઋતા.

૪૬ અપ્સરાનાં આંગુ

(અંજની)

અપ્સરાની નેત્રકિનારી
 મુક્તાક્ષ કિનારી ન્યારી,
 થીજી જતાં બન્યો તું ઇન્દુ
 અલિનન્દુ તને

જ્ઞાનવિહાર (૨)

૧

(આશાવરી)

આ શું નેત્રોત્સવે છે,
અમીઢ્રવે કલરવે છે?

ધૂમ કમાલ વિશ્વ કોલાહલો જહી મચે છે,
પ્રકૃતિ દર્શન શુચિ એ ઈન્દ્રધનુ રચે છે;
મનોમન્દિરે પ્રકૃતિ દ્યુતિ બ્રહ્મપરાગ વિભૂતિ,
શ્રવણ શ્રવણે બ્રહ્મનાદ ધીશ્રી અમૃતાનુભૂતિ.

વેદના વેદના વિધુ મધુ શુચિ સંવેદના શું,
અમૃત સંવેદના એ પછી વિધુ મધુ વેદના શું?
પ્રકૃતિનું સ્વપ્ન દર્શન મનુજ રતિમતિ રંગે,
કૃતિ કૃતિ જીવન સુરસિ મહેકે, ખેકે લાવ તરંગે.

પ્રકૃતિના આ સ્વપ્ન દર્શને, આર્પ દર્શને લાધે,
મનુષ્ય ઉર ઈન્દ્ર ધનુષ્ય, આર્પ સ્પર્શને સાધે.

૨

(લેસવી)

નિત્ય જીવન ઘટમાળે
મધુકાવ મધુશલે.

પ્રદા પરાગ શ્રી ધી લાધે, પ્રકૃતિ માતા ગોદે,
પ્રકૃતિ માતા—પ્રકૃતિ શાતા અર્પે ધી મોઘ-પ્રમોદે.

પડદા પાછળ ડોકાતી પ્રતીતિ વિશ્વશાન્તિ,
ત્યાં શું હોય બ્રાન્તિ કલાન્તિ જ્યાં રમે છ વિશ્વકાન્તિ!

અંજનશલાકા અમૃત અંજન ધી શ્રી આંખે આંખે,
પ્રકૃતિ રતિ, પ્રકૃતિ સ્મૃતિ સ્વપ્નલ પાંખે રાખે.

વિશ્વ રહસ્ય ઈર્મ ધર્મ, ઉરે તેજ ઉઘાડ.
તેજ ઉકેલ કેમ ધડકે થડકે વિશ્વ નાડ,

૩

(પૂર્વા)

આજે મન નંદનમાં.

સુરભિ સુમન સુમનમાં.

પ્રકૃતિ સ્વપ્ન દર્શને હૃદય પુણ્ય પ્રકુલ,
પ્રદાણોની લેદ ઉકેલે મન સુમન હળવું ફૂલ.

પ્રકૃતિનું સ્વપ્ન દર્શન અંજન શલાકા આંખડી,
હૃદયપદ્મ પુનિત નર્તે શું પાંખડી પાંખડી!

શુચિ વરરુચિ, સ્વપ્નોદાત્તે, કરુણિમા મહે ભાળી
અન્તર અલકાપુરી અમરાપુરી ધી શ્રી રહી અજવાળી.

અનૃત લોકમાં અમૃતલોકની સ્પષ્ટ થઈ પ્રતીતિ,
આલોકે આલોક પ્રભુનાં બિઘડ્યાં કે પ્રભુપ્રીતિ??

મન નંદનવન, લોચન લસતાં પ્રાણ પ્રાણ કુવારા,
આદર્શ આદર્શ ઝીઝ્યા વિધુ મધુ જીવનધારા.

૪

(પીથ)

સ્વપ્ન સુન્દર મનોદશાએ
સતતઋત અમૃત દિશાદિશાએ.

હૃદય ધડક યડક યંભી, યંભ્યા શ્વાસોચ્છવાસ,
મીઝ્યા લોચનિયાં મંદિરિયાં પ્રભુના પ્રાણપ્રકાશ.

અન્તરે નિરન્તર રહેશે, અજવાળાં, અજવાળાં,
સતતઋત આનન્દ અજવાળાં, સતતઋત અમૃતઅજવાળાં.

વસુધા સુધા વિભુધા ધરે, અન્તર અલકાપુરી આ,
સ્વર્ગ ભર્ગ, ભર્ગ સ્વર્ગ સન્નિવદાનન્દ અમરાપુરી આ.

પ્રહ્મ પરાગ અન્તર મહેકે, શ્રુતિ લણુકા પ્રાહ્મીનાદ,
વેરાયે લવ વિષાદ, યુગયુગના ઉર આહ્વાદ.

૫

(દુર્ગા)

સ્વપ્ન સુન્દર સમાધિ
સન્નિવદાનન્દ ધીશ્રી લાધી.

જ્ઞાન સમાધિ ધ્યાન-સમાધિ, લાધી વિશ્વંભરા ધી,
રથે પોપથે ઇન્દ્રધનુ ધી સાધી ઋતંભરા શ્રી.

દેહતણે આ અંચળે ઉતારે શું દેહી,
 મૂર્તિમન્ત દ્યુતિ વિભૂતિ અમૃતાનુભૂતિ વિદેહી.
 સતઋત અમૃતને દેખે વિદેહ અમૃત આંખ,
 આલોકથી ઉડે આલોકે વિધુ મધુ સ્વપ્નલ પાંખ.
 પ્રકૃતિ રતિ આસઠતે રક્ત ઘડી દ્યે અદ્યવિરામ,
 શ્વાસોઽધ્વાસે અદ્ય વિરામે ણનતા લબ્ધકામ.
 વિશ્વંભરા ઋતંભરા ધી લાધી જ્ઞાનસમાધિ,
 આત્મલક્ષ્મી, આત્મરશ્મિ ધી સ્વપ્નવસન્ત શ્રી લાધી.
 અમૃત લોકની લાવણ્યશ્રી અનૃત લોકમાં મહારે,
 મન નન્દન શું ચન્દન લક્ષ્મી, કાલગુની આત્મા ફારે.

૬

(વાગેશ્વરી)

અંચળે દેહી ઉતારે
 દેહ લગાર લગારે.

માયા છાયા, કાયા છાયા, દેહ થતો શું હુપ્ત,
 શતદલમાં પોઢેલો પ્રાણ જાગતો શું ગુપ્ત.
 જડભરત શી એ દશા દિવ્ય ચેતના ખીલે,
 વિશ્વ પ્રાણનાં આહ્વાન ભવ્ય પ્રાણ ઝીલે.
 એ સ્વપ્નોનું સ્વપ્ન, સત્યોનું સત્ય જાગે,
 સર્વતોભદ્રમુખી દાદિ વિશ્વ શ્રી પ્રાણ માગે.

દિવ્ય પ્રકાશ, જીવન સુવાસ જાગૃતિ જાગૃતિ,
એ શું દિવ્ય જાગૃતિ-લબ્ધ શું જાગૃતિ ?

૭

(આશાવરી)

દિવ્ય સુખમા સુરમા
મનોરમા — મનોગમા.

વેરાયે વિખરાયે, વિસંવાદિતાને
ઋતા ચારેતા જાગે, વિશ્વ સંવાદિતાએ.

સચ્ચિદાનંદ લહરીનાં આ આત્મા સ્પર્શને,
તેજ ઉઘાડે લાધતું વિશ્વ સ્વપ્નદર્શને !

વસ્તુની વસ્તુ ઝોઈએ — વ્યક્તિની વ્યક્તિ,
ગૂઢ વિશ્વ શક્તિની થતી અલિવ્યક્તિ.

તલસ્પર્શી વેધક દષ્ટિ, સચ્ચિદાનંદ અર્પે,
આ સ્વાર્પણ તેજ તર્પણ, પ્રાણ પ્રાણ તપે.

૮

(ભીમપવામી)

વિશ્વદર્શન જીવું છે,
વિશ્વસ્પર્શન જીવું છે,

શૈશવ યુવામાં ઈર્ષ્ય વિશ્વ દેહ દર્શને,
ત્રીજું ચક્ષુ ખુલતાં વિશ્વ દેહી દર્શને.

અન્નમય કોશે, ખીલ્યાં પ્રાણમય કોશે
મનોમય વિજ્ઞાન કોશે, આનન્દમય કોશે.

સરસરિતા સુમન સિન્ધુ હતી તાલાવેલી,
શશીની, શશીમુખીની હતી ધાલાવેલી.

ધસમસતાં લોહીનો ત્યારે હતો અતિરેક,
સત્યં શિવં સુન્દરમ્ વિશ્વ વ્યતિરેક.

ત્રીજાં લોચન આગળ આ વિશ્વ જવનિકા ખૂલે-
વિરાટની રમણા શમણામાં વિરાટ ધીશ્રી જૂલે.

૯

(ભૈરવી)

મનને વિધુમધુશ્રી
ચિન્તને વિધુમધુધી.

આજ નયનોનાં નયને, વિશ્વદર્શન લાધે,
આજ હૃદયોના હૃદયે, વિશ્વસ્પર્શન સાધે.

વિશ્વ દશા ભવ્ય કરુણ જગવે અશ્રુગાન,
કરુણિમાશ્રી - મધુરિમા ધી, અમૃત કટોરા પાન.

વિરૂપતા આ સર્વ વીખરે, લાધે શ્રી સૌન્દર્ય,
 ઈર્ષ્યતા આ સર્વ વીખરે, લાધે શ્રી માધુર્ય.
 મનોમન્થને ઊતરી રહે આજે શું નવનીત,
 આજ આજે ચિત્તે—આનન્દ વિત્ત—અમૃતવિત્ત.
 લાવણ્ય લક્ષ્મી જ્ઞાન રશ્મિ ભરી અમૃત આંખ,
 આત્મા કરે ઊડું ઊડું—આજ સ્વપ્નલ પાંખ.

૧૦

(ભીમપલાસી)

દિવ્યઘટિ - વિભૂતિ

આત્મા અમૃતાનુભૂતિ.

સ્વપ્નતરંગ શા અભિરંગ, આત્મામાં ઠંઢોલ,
 વિશ્વભરી ઊઠે આત્માની આજે શું મધુછોળ.
 આનન્દ લહરીઃ અમૃત લહરી વ્યારે ચિત્ત ક્ષોભ
 ચિત્તક્ષુબ્ધે, આનન્દક્ષુબ્ધે લાવણ્યશ્રી લોભ.
 મલિલ લહરી, અનિલ લહરી, આજે મવિતારશ્મિ,
 મન અવધૂતે, શું અહ્ભુતે આજ જ્ઞાનલક્ષ્મી,
 પંચ મહાભૂત મિલન મધુ, સૌન્દર્ય વિશ્વ પ્રકૃતિ,
 વિશ્વ પ્રકૃતિ જ્ઞાન તાન, ઝીલે માનવ પ્રકૃતિ.

સૌન્દર્ય

(મંદાકાંતા)

સૌન્દર્યશ્રી પરમ પ્રભુનાં જીવને એ જ જ્યોતિ,
સૌન્દર્યશ્રી વિરલ વિભુનાં પ્રેમ આનન્દ જ્યોતિ,
સૌન્દર્યશ્રી અગમ નિગમે પ્રાણની પ્રેરણાશ્રી,
સૌન્દર્યશ્રી જીવન સુરલિ આત્મની ચેતનાશ્રી.

(શિખરિણી)

પ્રભુ છે સૌન્દર્યે સુભગ સુપમાશ્રી વરરુચિ
પ્રભુની સૌન્દર્યે ખીલતી પ્રતિભા પ્રેમલ શુચિ.
પ્રભુનાં જ્યોતિ તો હૃદય નિકટે પ્રેમમયતા
પ્રભુનાં સૌન્દર્યો હૃદય પ્રકટે શું સ્પતન્નતે.

(મંદાકાંતા)

સૌન્દર્યશ્રી મંહી પ્રકટતો ઇશ તો રૂપરશ્મિ,
સૌન્દર્યશ્રી મંહી વિલસતી ઇશની રૂપ-લક્ષ્મી.
પત્રે પુષ્પે વિટપે વિટપે ઇશ લાવણ્ય-લક્ષ્મી
ખિન્દુ ખિન્દુ સરસશિતમાં ઇશ આનન્દરશ્મિ.
કેવી સોહે શશી શશીસુખી, ઇશ સૌન્દર્ય રશ્મિ,
કેવી સોહે રવિ વિધુ ઉડુ ઇશ આનન્દ લક્ષ્મી
પુષ્પે! કેરી થનગન થતી પાંખડી ઇશ નર્તે
સ્વપ્નોદાત્તે કવિહૃદયને આંખડી ઇશ નર્તે.

આવિર્ભાવે પરમ પ્રભુનો, સર્વ સૌન્દર્યશ્રીમાં,
 પ્રાદુર્ભાવે પ્રભુ મધુરિમા, સર્વ માધુર્યશ્રીમાં;
 પ્રાકટ્યે જો પ્રભુની સુષમા વિશ્વશ્રી મોહિનીમાં
 પ્રાકટ્યે જો પ્રભુની સુરમા ઇશશ્રી દેહિનીમાં.
 રાજે છે ઇશનાં જ્યોતિ, જલે સ્થલે સ્થલે જલે,
 સૌન્દર્યો વિશ્વનાં જ્યોતિ, સૌન્દર્યો એ જ ઇશનાં.

સમ્યક્ જ્ઞાનદર્શન

(મિશ્રોપગતિ)

આદર્શને વાસ્તવ એક જ્યોતિ
 આદર્શ છે વાસ્તવનું સ્વરૂપ
 ને વાસ્તવે લક્ષ્ય તથા સ્વરૂપ
 આદર્શ જ્યોતિ ઉર પ્રાપ્તજ્યોતિ.

(અનુબુધ)

જાને છે એક રૂપે જ્યાં શ્રી વાસ્તવ સુલક્ષ્ય જ્યાં,
 આપણી રાજઋદ્ધિ ત્યાં આપણી લક્ષ્યસિદ્ધિ ત્યાં.

જ્ઞાનસ્વરૂપ

(ખિલાત્ર ત્રિનાલ)

પ્રભુ છે જ્ઞાનસ્વરૂપ

પ્રભુ છે આત્માસ્વરૂપ

સકલ વિશ્વમાં ફેરોરી રહી, પ્રભુની આત્મલક્ષ્મી,
બ્રહ્મપરાગે ફેરોરી રહી, પ્રભુની જ્ઞાનરશ્મિ.
પ્રભુજી જ્ઞાનસમાધિમાં કરતા વિશ્વદર્શન,
જ્ઞાનલયોતિ શું મંગલ સહોતી ધન્ય ભાવ વિમર્શન.

૪૭ સ્વતંત્રતા

(સવેયા)

પુષ્પમહી જે પરાગ પમરે સ્વતંત્રતા તારું તે નામ,
શીતળ કૌમુદી ચંદ્રતણી તું સ્વતંત્રતા ભક્તિ નિષ્કામ,
તારાક્ષરી તું તેજ તણી હે સ્વતંત્રતા ! ચારું અલિરામ,
પ્રભુતણી પ્રભુતાનો તું શું સ્વતંત્રતા સાચો પયગામ.

અનન્ત શક્તિ

(સિંધ કાફી)

કોઈ જીવન્ત શક્તિ,

દિગ્દિગન્ત શક્તિ.

શ્રીવિજેતા મસ્તાને એ, કરી રહી પ્રવૃત્તિ,
કમલ કેમલ વજ્ર કઠોર, એની ચિત્ત વૃત્તિ.

સર્વતોલદ્રમુખી એની છે મૂમા દ્રષ્ટિ,
ઉર્ધ્વમુખી ઉન્નતગામી એની દષ્ટિ સૃષ્ટિ.

એ તો વિરાટ શક્તિ છે, સકલ વિશ્વ વિધાત્રી,
આનન્દજ્યોતિ, અમૃતજ્યોતિ, વિશ્વકલ્યાણ વિધાત્રી.

૪૮ મુહૂરનો સ્પર્શ

(સંઘરા)

કોઈ ખૂણે અટુલ, મુજ હૃદય છૂપ્યા, ગૂઢ વૈષમ્ય લાવ,
ઘેગ તીણા વિષાદે ઝરપી ન શકે જિન્દગી ગુપ્ત ઘાવ,
એકાકી સૌ વ્યથાઓ મુહૂર સ્વજનના પ્રેમ સ્પર્શે દ્રવે છે,
નિત્યે તૈયાર બહેવા કુસુમિત ઉરનાં રક્તગિન્દુ સવે છે.

સૃષ્ટિ શી મનહરણી?

(તોડી ત્રિતાલ)

પ્રભુએ તો સૃષ્ટિ રચી છે,
જ્યાં આનન્દ લહેર મચી છે.

શી લૂમઝૂમતી લાવણ્યશ્રી મણિમંડપે લચી છે,
પ્રસન્ન મન પ્રકૃતિ પ્રભુની રચના રમ્ય રચી છે.

પ્રભુની વરદ વરણી આ સૃષ્ટિ શી મનહરણી,
ઉત્તમોત્તમ સર્વ શ્રેષ્ઠ વિમલ આનન્દ ઠરણી.

શી સુપમા મનોરમા પ્રભુની જ્ઞાન સરણી,
વાસ્તવમાં એ વાસ્તવ અમીઢ્રવ ધન્ય ધરણી.

વરણી કરી રહી ઉત્તમા, પ્રભુની જ્ઞાન રશ્મિ,
શી મણા, જ્યાં પ્રભુ પ્રેરણા નિજનન્દ લક્ષ્મી.

૪૯ એક દિશાસૂચન

(સમ્બંધ)

સિદ્ધાન્તો મ્હોટ મ્હોટા પર શું જીવનનું ધન્ય સ્વાતંત્ર્ય નીલે?
ન્હાની શી બાળતોમાં હૃદયે મધુરિમા, ચોંટતી આવી જાણે,
તો તો ભાઈ નણે છે જટિલ જગતના શૂન્ય વ્યવહાર સર્વ,
પ્રેમે, રહેમે ક્ષમાથી મધુરવું બનતું બિન્દગી સૌમ્ય પર્વ.

પૂર્ણની પ્રતીતિ

(શિખરિણી)

વિચારોની ઋદ્ધિ પરમ પ્રભુનું દર્શન થતું,
વિચારોની સિદ્ધિ, વિમલ વિભુનું સ્પર્શ થતું;
અરે કોઈ જ્યોતિ વિમલ અનુષે દિવ્ય અગતી
પ્રપૂર્ણે સંપૂર્ણે સુલગ શિવતા લવ્ય અગતી.

મહા સૌન્દર્યોને કિરણ કિરણે એ પ્રકટતી,
મહા માધુર્યોનાં અમૃત ઝરણે એ કિલકિલે,
પ્રભુશ્રી આદર્શે જગત પ્રતિબિમ્બે અળકતી,
પ્રભુશ્રી આદર્શે મધુ મુકુર વિશ્વો નીરખવા,

મહા ન્યાયી તન્ત્રે જગત તણી રૂપે પરખવા
અપૂર્ણા સામગ્રી મનુજ ઉરની પૂર્ણ પરખે
વિરાટ શ્રી જ્યોતિ પરમ પ્રભુશ્રી પૂર્ણ નીરખે.

અધુરી છે દષ્ટિ મનુજ દગની બુદ્ધિ નજરે,
મધુરી શ્રી સૃષ્ટિ, મનુજ મતિ પ્રેમાળ પરખે,
અને આનન્દશ્રી શુચિ મધુરિમા વિશ્વ નીરખે
પ્રભુશ્રીનાં જ્યોતિ—સુલગ સુષમા વિશ્વ પરખે.

(અનુષ્ટુપ)

દિવ્ય છે લવ્ય છે કોઈ વિશ્વ કલ્યાણ વિધાત્રી તો
પૂર્ણ છે પૂર્ણ છે પૂર્ણ, એ કલ્યાણ વિધાત્રી તો.

વિશ્વ ને વિશ્વનાથ

(કાફીની હોરી)

૧

પ્રભુ મહાન કલાકાર,
ચાતુર્યમય ચિત્રકાર,
પ્રભુની રંગ પીછીની લીલા, ચીતરે ચિત્ર વિચિત્ર
રંગ વ્યંગ કંઈ તેજછાયા, સર્જે વિશ્વ સચિત્ર.

સૌન્દર્યશ્રી સૌરભાસાર
નિર્જરે રંગ પીછી નિર્ધાર
કાળા રંગે કંઈક રૂપાળાં, ચિત્રો સર્જક દોરે
ચિત્રકલકે શ્યામલી સોટે કલાલક્ષ્મી કંઈ મોરે.

પ્રભુની રમ્ય સર્જનલીલા
રમ્ય અગમ્ય જીવનલીલા

૨

પ્રભુ છે મહાન વીણાધાર,
પ્રભુ છે મહાન કલાકાર
કંઈશ સ્વરમાંથી ઉપજાવે, અજળ સ્વર માધુરી
ધન્ય સ્વર સમ્રાટની અજળ સ્વર આતુરી!

ધન્ય સ્વરલીલા વ્યાપાર
વિશ્વમાધુરી અમૃતધાર.

જ્ઞાન ને સન્તદ્રષ્ટિ

(વર્મનતિલકા)

છે ઈશની મધુરવી સુરતા સુરમ્ય
છો પ્રેમની શિવ શુચિ પણ ઠલ્પના છે;
ને ઈશની અમૃતધી ખલુ જલ્પના છે,
રે ઈશનું સ્વરૂપ તો ખલુ છે અગમ્ય.

છે ઈશનું પરમ તત્ત્વ સદા અગમ્ય
રે ખોંચી ત્યાંકદીનશકેનવ ખુદિ દષ્ટિ,
મયાંદિતે પુનિત ક્ષેત્ર જ ખુદિ સષ્ટિ,
આ ઈશ તત્ત્વ ક્યમ થાય ॥ રે સુગમ્ય?

આનન્દનો અમૃતનો મધુલોક એ છે,
પ્રજ્ઞાતણે નયન સન્તાન આર્ષદષ્ટિ,
આ લોક એ સતતતે નકી સાંપડે છે.
આ લોકનો અમૃતનો સુર લોક એ છે,

ત્યાં સન્તાનાં નયનની મધુ પ્રેમ સષ્ટિ,
શ્રદ્ધા પ્રધાન દગને શ્રુતિએ જડે છે.

સૌન્દર્ય પૂતળી

(હરિણી)

ગર્ભ દિન પ્રભા, સન્ધ્યા ઢાળી ગર્ભ શું મનોરમા,
મધુર ધ્વનિ કયાં, મીઠા ઓખેડો, સ્તનો તણી ચારુતા
શરણતી દેજો ઊના શ્વાસો ચમત્કૃતિ એ ઋતા
કટિ લટી પડી ટિલ્લું ટિલ્લું મધૂર્મિ મનોગમા.

વિરમી કરમી સૌન્દર્યશ્રી, કૂલેકૂલની પ્રભા
વિરમી વિશમી રમ્યા જ્યોત્સ્ના સુહાઈ શું નિર્ઝરી,
પ્રણય લહરી માધુર્યશ્રી શમી ગર્ભ કયાં પરી?
અભિનવ હશે સ્વપ્નો ત્યારે વિલાવરીની વિલા.

સ્તનધડકના પ્રાણી નાદો લરી સુર્ણ ગંસરી,
વિરહતણી આ અશ્રુ આર્તિ લરી મધુરાત્રિ છે.
નયન શમણાં લક્ષ્મી રશ્મિ, ઉદરે મધુરાં લસે,
શુભખદનના દેહે દેહી ખીલે મધુ મંજરી.

ભુજ મંહી ભીડું સૌન્દર્યશ્રી, ધરી શું વિધાત્રીએ?
ઉર પ્રિયતમા સ્વપ્નોદાત્તે લસે વળી કયાં ખસે?

પ્રભુને પ્રકૃતિ

(ખંડ હરિગીત)

પ્રભુ પ્રકૃતિ ગોદમાં

આનન્દ મોહ-અમોહમાં

આકન્દને।

કેરપન્દને।

શું કોઈ ક્ષુબ્ધ પ્રભુદનાં.

સૌન્દર્ય પણ આપરે આ કારમાં,

ક્યાં સ્વપ્નમૂર્તિ મહારી રે મનોરમા?

આ વારિધિ અમૃતનિધિ શું રસનિધિ આ નિરવધિ?

ટમ ટમે તારક અહીં ને હું શું પ્રભુની સન્નધિ!

૫૦ મામૂલી વાત

(અનુબંધ)

મામૂલી વાત ક્યારે તો, નાંજે પ્રકાશ જીવને,

મામૂલી મહત્ત્વ શૂન્યે વાત અગત્યની બને.

પ્રેમ-સૌન્દર્ય

(ભીમપલાસી)

યુગયુગના લડકા હવે છે,
લવલવના લડકા દ્રવે છે!

સૌન્દર્ય એટલે મહા આતશમાં યુગ યુગ પતંગનૃત્ય,
પતંગનૃત્યે અમૃત આહુતિ પ્રેમે કૃતકૃત્ય.

સૌન્દર્ય એટલે અંગઅંગ અનંગની જ્વાલા,
પ્રેયસી રાપે પ્રિયતમ શ્રીવા જ્વાલાની ફૂલમાલા.

સૌન્દર્ય એટલે તૃપ્તિ વિનાની મધુની તૃષા અનન્ત,
દિગ્દિગન્તે રસતૃષા વેરે સ્વપ્નવસન્ત.

સૌન્દર્ય કટોરા ઢીંચો ઢીંચો ત્યમ તો વધુ તરસ્યા,
જિગરે જ્વાળામુખી છે અવિરત, સૌન્દર્ય કરે વરસ્યા.

૫૧ છણકા

છણકા એ સુણાતા ના જિન્દગી લણકા કદી,
ગ્લાનિનિર્વેદ સુણે ના જિન્દગી રણકા કદી?

જ્ઞાનસમાધિ

(અગ્રધરા)

વેદોની દિવ્યવાણી અગમ નિગમની ચારુતા આ કતા શી ?
દ્રષ્ટા સ્વપ્ના પ્રભાવી ઉપનિષદ ઋષિ, આર્પ એ દર્શનો વા,
ગીતાનો કર્મયોગે શ્રવણ શ્રવણમાં ઘોષણા પાંચજન્ય,
ગીતાનો જ્ઞાનયોગે નયન નયનમાં તેજ ઉઘાડ થાતો.

ગીતાનો ભક્તિયોગે હૃદય હૃદયને પ્રેમભીનું કરે છે,
ગીતાનો પૂર્ણયોગે જીવન જીવનને પ્રેરણા શું કરે છે ?
રે રે કે અદ્યભાગી ન રતિમતિ હજી પ્રેમનિષ્કામ કર્મે,
રે રે કે અદ્યભાગી ન રતિમતિ હજી દિવ્યનિષ્કામ ધર્મે ?

અજ્ઞાનોનાં શું ઘેરી કુપડળ વળતાં, ના ખૂલે જ્ઞાનચક્ર,
હાર્દે ના પ્રેમલિપ્તા શ્રવણ શ્રવણમાં ના હજી દિવ્યલીલા ?
રે રે પ્રશ્નો જાગે ના, હજી હૃદય મંદી. વ્યોમ કાં વિશ્વ કાં આ,
જ્યોત્સ્ના જ્યોતિ ખીલે છે, રવિવિધુ ઉડુની દિવ્યકાંલક્ષ્મી રશ્મિ,

કાં છે આ જન્મ મૃત્યુ ગહન અમૃતના કાં કટોરા ભર્યા છે ?
સૌન્દર્યો દિવ્ય ખીલે શું પ્રલય પ્રલયે વિશ્વમાધુર્ય પામે !

વસન્ત જન્મ

(વાગેશી ત્રિતાલ)

કુસુમ કુસુમ આવિર્ભાવે,
વિમલ પરિમલ પ્રાદુર્ભાવે.

નવ પલ્લવને અંકુર મધુરી વસન્તરાસી આવે,
મધુકર ગુંજન કેલી ફૂજન, શોભા શી ખડલાવે!
વાતાવરણ માંહી છલકે માધુરી મહેરામણ,
સૌન્દર્યમૂર્તિ ઠમનીયની કીકીમાં શું કામણ?
તરુતરુમાં તરુણ તરુણીમાં અપૂર્વ જીવન સ્ફૂર્તિ
રાગ ફાગે જીવન-ખાગ સુહવે સૌન્દર્યમૂર્તિ!

પર નિષેધનો નિષેધ

(અબુદુપ)

જિન્દગી એટલે નિત્યે રહેવું માત્ર મથી મથી,
નકારોને નિષેધોને, એમાં સ્થાન નથી નથી.

સાઝ્હમ્ સાઝ્હમ્

(મંદાકાંતા)

પ્રાસાદે તે દિશિ દિશિ મંહી આગળે પાછળે તે,
સૌન્દર્યોને લલિત પુનિતે વાટમાં ઘાટમાં તે;
જ્યાં જ્યાં નેત્રો પથ પથ મંહી મોહિની તે મળે છે,
ચિત્તે વિત્તે મધુર પમરાટે-રમે વાટમાં તે.

બ્યોમે ભોમે હસતી લસતી જ્યોત્સ્નિકા સોમમાં તે,
ગન્ધે ગન્ધે કુસુમ કુસુમે મહેકતી ખેલતી તે;
ગિન્દુ ગિન્દુ વીચિવીચિ હીચે સિન્ધુમાં ફેલતી તે
અંગે અંગે કૂટી રહી પ્રિયા, શેમમાં શેમમાં તે.

સંયોગોને હસતી લસતી કન્દતી ને વિયોગે,
જવાલા જવાલા ઉર મંહી સંચિ, પ્રેમની અશ્રુમાલા,
છિદ્રે છિદ્રે વપુ મંહી રમે, રન્ધ્રમાં ચારુ ખાલા,
શ્વાસોન્ધ્વાસે હૃદય જૂલતી પ્રેમસૌન્દર્ય યોગે.

પ્રાણે પ્રાણે મધુ પમરતી ઐક્યમાં દૈત ક્યાં છે?
સા સા વિશ્વે મધુરીમય ત્યાં કેવું અદેત આ છે?

૫૩ દૂકો હિસાબ

(અનુષ્ટુપ)

સવારથી સમી સાંજે, દળાયે કેટલાં ઉર,
કોઈએ આંકડો એનો રાખ્યો, સુણ્યા કંટુ સૂર?

પ્રાતઃકાલની પ્રાર્થના

(દુર્ગા-ત્રિનાલ)

પિતા તુજને વન્દન,
અવિતા તું આનન્દન.

પ્રસરી રહે ત્હારી મધુ આનન્દ અમૃત લક્ષ્મી,
પ્રસરી રહે તારી શ્રીધી, આનન્દ અમૃત રશ્મિ.

પ્રસન્ન મન પ્રસાદે વિશ્વને ઉજળ
વિશ્વનાં હૃદયને દમ્ભને પ્રજળ

ભર ભર વિશ્વમાં હો ભદ્રમુખી આલોક,
ભદ્રમુખી આલોક લક્ષ્મી રશ્મિ પુણ્યશ્લોક.

વેર તારી પ્રસાદી, શિવ કાન્તિ, શિવ જ્યોતિ,
વિશ્વે તવ શિવજ્યોતિ પ્રેમલ મંગલ રહોતી.

વિશ્વ કલ્યાણના દિવ્ય કૂંઠ મધુર મન્ત્ર,
કલ્યાણક મન્ત્ર હો, કલ્યાણક તન્ત્ર.

જ્યોતિર્દેવને

(આશાવરી દીપચન્દી)

કામિની કામધેનુ

આનન્દધેનુ-અમૃતધેનુ,

ગજની દિન કાલ કાલે-અનન્ત આનન્દ વેણુ,
હુગ્ધામૃતની સુખ શ્રવણે પ્રાણ પદ્મરેણુ.
સુરભિ સુરભિ બ્રહ્મ પરાગ અમૃતના અધિકારી,
કરો અમને સતતક્રતના આનન્દના વિહારી.
આનન્દ ધનના અમૃત ધનના છલકે હુગ્ધ કટોરા,
રહેા વગ્મી. અમૃત પીરમી ધીશ્રી રૂપ કટોરા.

પદ કાળપગલાં

(સ્વૈનાની ચાપ)

ખળખળ કરતો કાળ પુરુષ શું પગલાં આ ભારે ભરતો,
જીવનની વેળુમા લાડા લિમોટા શું ચીતરતો,
જિના જિનાં પ્રાયશ્ચિતના અગ્રુથી એ ભીંજાયે,
લોપાયે પણ પગલા ભારી કેં કેં તો નવ ભૂંસાયે.

કર્તવ્ય દેવીને

(વસંતતિલકા)

૧

ઓ પ્રાણનાદ હૃદિતા ચમ સંયમે તું,
વજ્ર કઠોર વળી દામિની તીખી તાતી,
તારી દગે હમકતી, કુપિતા શું રાતી,
ને કંઈશે નિયમને અમને હમે શું?
કર્તવ્યદેવી, કર કેમલ તું પ્રકાશ,
છોને ભુજે બીડી રહી કર બદ્ધ પાશ,
તું પુણ્ય પાંદડીનું કંટક આસને શું?
ચારુશીલા ચમચમે તુજ શાસને શું?

૨

તું તો કરે રમણ સૌ બ્રમણે હસીને
કર્તવ્ય-ભાર વળી સૌરભ સાર સત્ત્વ,
સન્તો ઉરે પ્રકટતી વદને શશીને
ત્યાં તો સ્વયં અમર શાસન તેજ તત્ત્વ.
પુણ્ય પ્રકુલ પલ્લુ માનવમિટ્ટી મોળી
આદર્શ સ્પર્શ દ્યુતિરંગ રહે અબોળી,
ને આત્મલક્ષ્મી મધુરી રસવન્ત મહોરે,
દોરે દ્યુતિ તવ સુપુણ્ય પરાગ ફેરે.

તું તો વસે શુચિ હરે બની ગ્રેરણા શું ?
 અન્તઃશ્વ મૂઠ ધ્વનિ થૈ શુચિ પંથ દાખે,
 ને સત્ય પ્રેમ શુભ દીપક હસ્ત રાખે,
 આત્મ-પ્રવાહ પતિતામૃતનાં કણાં શું ?

વાધે સ્વયં પ્રકટ સૂચિત જ્ઞાનમાર્ગે,
 વાસન્તી સ્વપ્ન નવયૌવન જ્યોતિ બગે,
 દોરાય તે અમર સાત્ત્વિક સુપ્રભાએ,
 કર્તાવ્ય-પંથ નિજ આત્મતણી વિલાએ.

અદ્વય તહારી રમણા કરતી શું રક્ષા,
 એ સન્તને શુચિ પથે તુજ છત્રછાયા,
 વાત્સલ્ય પ્રેમ જનની સમમિષ્ટ માયદ્ર,
 દાક્ષિણ્ય તારું સખલને પણ આપ દક્ષા.

જૂઝે ભલે નિજ ખલે તુજ બાહુડાં એ,
 છે યાદ પક્ષે હજી ઘેલડ કાહુડાં એ,
 થાયે જરાક અમથી પદચ્યુતિ ત્યાં તો,
 તારી દ્યુતિ પ્રકટતી પલ માંહી ત્યાં તો.

જ્યોત્સ્ના ઝમી રજનીને દિન જ્યોતિવન્ત,
 યાશે બલપ્રદ ફલપ્રદ ચેતનાથી,

હું તો સ્વભાવબલથી શુભ સુકિત વાંછું,
પ્રેતસાહને મળી રહે તુજ હાથ આછું,
સ્વચ્છન્દ વાઈ લહરી નવ આત્મ દોરે,
ખોયે વિવેક નવ ચિત્ત શુભે ચકોરે.

૧. ૮

જાતે તણાઈ કદી આત્મ પ્રમુત્ત. પંથે
મારાં પદો વિપથગામી તાંહી તું રોડે
ડોકાઈ રોડે ટહુકે ઉર માંહી ટોકે,
સ્વચ્છન્દ અન્થિ કરતી નિર્ગન્થ, અન્થે.
ક્ષંતવ્ય અર્ધ સખલનો ગણને તું દેવી,
તારે મીઠે મરકડે સુજ પ્રીત કેવી ?
તારે નિતાન્ત છુતિ પન્થ તું દોરી રહેને,
થાતાં પંદચુતિ તું ટેકવી હસ્ત દેને.

૯

સંક્ષોભના અનુભવું ઉર માંહી લેશ,
ના તૂટી વા સખલન કે શુચિ ભાવભંગ,
સ્વચ્છન્દ રંગ કદી ના પડતો પ્રસંગ,
આદર્શ અંશ નવ આન્તર યુદ્ધ કલેશ ?
અંકુશ અંખું પણ હું નિત સૌમ્ય તારો,
ક્યારે પડે ખખર આલ ખરે સિતારો !
આત્માતણી પરમ શાન્તિ છતાં ય ઇચ્છે,
રે સંયમે નિયમને તુજ પ્રીતિ પ્રીછે.

પ્રજ્ઞા પ્રકુલ દૃષ્ટિ તવ પ્રેરણાથી,
 ધીર પ્રશાન્ત ઇવને શુચિ પુણ્યવન્ત.
 હૈયે શુચિ પ્રકટતા શુચિ પ્રેમદીપ,
 જ્યોતિ સ્વયંભૂ કિરણે લગ્નતાં સમીપ,
 સંસ્વાંછના પુનિત પ્રેમલ પંથ દાખે,
 ને સત્-સ્વરૂપ રસધૂંટ અમોઘ આખે.

૬

કદ્યાણુમાર્ગ પ્રિય અન્તર કામનાથી
 કેં કેં સ્વયં પુનિત શાસિત સાધુ સન્ત,
 પુણ્ય પ્રકુલ ભિલ્લે ઉર જે વસન્ત,
 સોહો અભણી શુચિ મૌનની નામનાથી.

તેને ઉરે પુનિત પ્રેમ પરાગ જાગે,
 અન્તઃસ્થ આત્મ શુભજ્યોતિ વિરાગ જાગે;
 મૂક ધ્વનિ પુનિત પ્રેરિત એ ય તુંથી
 રહેજો સૂંધી અનુભવે કૂલમાર્ગ ગૂંથી.

૭

નાં કેં ચડ્યા હજી કસોટી તણી સરાણે,
 તહારા સમા અટુલ કેવલ આત્મનિષ્ઠ,
 માને સ્વયં સુભગ દેવી ઉરે પ્રવિષ્ટ,
 તેથી ન કાર્યસરણી યતી કેં પરાણે.

હું તો સ્વભાવજલથી શુભ મુક્તિ વાંછું,
પ્રેતસાહને મળી રહે તુજ હાસ આધું,
સ્વચ્છન્દ વાઈ લહરી નવ આત્મ દોરે,
ખોયે વિવેક નવ ચિત્ત શુભે ચકોરે.

જાતે તણાઈ કદી આત્મ પ્રમત્ત પંથે
માગં પદો વિપથગામી તંહી તું રોકે
ડોકાઈ રોકે ટહુકે ઉર માહી ટોકે,
સ્વચ્છન્દ અન્ધિ કરતી નિર્ગન્ધ અન્ધે.
ક્ષંતવ્ય અર્ધ સંજલનો ગણને તું દેવી,
તારે મીઠે મગકડે મુજ પ્રીત કેવી? !
તારે નિતાન્ત દ્યુતિ પન્થ તું દોરી રહેને,
થાતાં પદચ્યુતિ તું ટેકવી હસ્ત દેને.

મંજોલના અનુભવું ઉર માંહી લેશ,
ના તૂટી વા સંજલન કે શુચિ ભાવસંગ,
સ્વચ્છન્દ રંગ કદી ના પડતો પ્રસંગ,
આદર્શ બ્રંશ નવ આન્તર મુદ્દ કલેગ? !
અંકુશ ઝંખું પણ હું નિતે સૌમ્ય તારો,
ક્યારે પડે ખજર આલ ખરે સિતારો!
આત્માતણી પરમ શાન્તિ છતાં ય ઇચ્છે,
રે સંયમે નિયમને તુજ પ્રીતિ પ્રીછે.

આ તો છેલ્લે ઉદ્ધિ વિસ્તરતો વિરાટ,
સ્વાતન્ત્ર્યની લહરી એ લસશે સ્વચ્છન્દ,
બમે તરંગ શુભ ધીર ઉદાત્ત મન્દ,
કાં તો વળી તું ભૂલ રે, લખ્યું શું લલાટ ?!

ધમ્ધું પ્રશાન્ત મુજ સ્વાન્ત હું અપ્ત બમ,
ના ધ્વાન્ત લેશ; ધૃતિનું ઉર જ્યેષ્ઠિ ધામ.
ના લેશ જ્ઞાન્તિ નવકલાન્તિ જ કાન્તિ કાન્તિ,
ફૂટત્યની હૃદય ધમ્ધું હું શાન્તિ શાન્તિ.

ગંગા-પ્રવાહ સરખી શુચિ આત્મ લહેરો,
સ્વચ્છન્દ જહેતી ગતિ મન્દ મુમન્દ લહેરો;
એવી જ આત્મ મુરબિ મુજ શુભ મહેરો,
અન્તઃસ્થ મૃદ્ધ ધ્વનિ આન્તર એ અનેરો.

સ્વેચ્છા સ્વીકાર ઉર ધર્મ મુકર્મ રાશિ,
એ તો સ્વભાવ શુચિ સિદ્ધ પ્રભા પ્રકાશી
હું તો નિરંકુશ સદા શુચિ અંકુશે એ,
આત્માક્ષરો અમૃતના ન કદી ભૂંસે એ.

વિદ્ધ વિચારદ મુજીવન લાખ્યકારો,
દાખી રહ્યા જીવનમાર્ગ મુમન્ત્ર દ્રષ્ટા,

તારા પ્રતિધ્વનિ બની શુચિ સ્વપ્નસપ્તા,
માર્ગોપદેશ કંઈ સૂત્ર ધરે વિચારો.

કર્તવ્ય શું ધરી રહી શુચિ માર્ગ સૂચી,
એ તો મથે લઈ જવા શુભ ભૂમિ ઉચી,
ના જો સ્વભાવ શુચિ જન્ય હું કર્મચારી,
તો વ્યર્થ એ વહન જ્ઞાનલ ગંજ ભારી.

૧૩

કૂટે સ્વયંભૂ ઉર ચેતનના કુવારા,
ધરણા અમોઘ સુર શક્તિ બને સ્વભાવ;
કર્તવ્યભાવ બની પ્રકૃતિ પ્રાણધારા,
વેરી રહે ચહું હુંએ શુચિ પુણ્યલ્હાવ.

બ્રહ્માસને મધુર પ્રકૃતિ શાસને હું,
નિર્વાસને કરી શકું પલમાં બલે હું
હુર્વાસના તણું સ્વયં ઉર ભાવ પ્રેર્યું,
તો આત્મભાન ગણું અમૃત એ અનેરું.

૧૪

જાજવલ્યમાન સુલગા તુજ કાન્તિ ભવ્ય,
તારે મુખે લહરતો સ્મિતનો પ્રસાદ,
આહ્લાદિની લહરીએ હરતી વિષાદ,
શું પ્રેરણા પરિભલે તુજ દોર દિવ્ય.

૨૬૩

કેવાં હસે કુસુમ આ તુજ સન્નિધિમાં,
 વેરાય શો તંવ પદે સુરભિનાધ ત્યાં
 તું દોરવી રહી રવિ-શશી તારિકા શું?
 આલોકની સરણી આદિ-નિહારિકા તું!

૧૫

ઓ આઘશક્તિ સુખમા શુચિતા વિરાટે,
 રહેજે અહોનિશ તું મૂક સુખલ સાથી,
 કાર્યાવલિ તુજ વિભા મુજ હો શુંથાતી,
 તું હો પ્રતિષ્ઠત સદા મુજ પ્રાણ પાટ્ટે,
 હું શુંખલા મુલગ તારી સદા વધાહું,
 આ બહેતી સુન્દર પલે તુંજ ભક્ત થાઉં,
 તું રંગી દે સકલ કાર્ય તણી પ્રજ્ઞાલી —
 મારી હવે જીવનની મુલગા મૃણાલી.

ખંખેરી નાખું મુજ નિર્બલતા હવે તો,
 ખંખેરી નાખું ભય તર્ક જ શોક-મોહ,
 હો આ હવે કુસુમનું ઉર વજ્રહોહ,
 કર્તવ્યશક્ત દઢ-પાદ નવે ભવે તો,
 આત્માર્પણે જીવને હો મુજ મોહમગ્ન
 ને જીવને-મુલંગ હો મુજ ભવ્ય યજ્ઞ,
 હૈયાં તણી મધુરિમા શુચિ આહુતિ હો,
 તારી વિભૂતિ-શુભ જીવનની યુતિ હો.

ભારતનું પુનરુત્થાન

(લાવણી)

૧

પુરાણ ભારતગોત્ર,
ઝુકત ઠંઠે સ્તોત્ર,
ગાયે કાન્તિગાન,
ગાયે કીર્તિગાન.

ભારત પ્રાણુ વિરાટ
વિશ્વ જુએ સૌરભવાટ
મંત્ર્યાસ તિતિક્ષા શિક્ષા
ભારત ધી શ્રી જ્ઞાનદીક્ષા.

વેદ ઉપનિષદ ઋચા, ઉપસૂ વિશ્વગાન.
વિશ્વ અરુણા ભવ્ય સ્વમોહાત કળેણા જ્ઞાન.

પદ્મદર્શનનાં જ્યોતિ
માધુરી મહેરામણ મોતી
શાસ્ત્ર ભારત શાસ્ત્ર
વજ્ર લેખી અમૃત અસ્ત્ર.

જ્ઞાન ગાન અમૃત પાન અમૂલ્ય ભારત ઋદ્ધિ,
સ્વર્ગ ભર્ગ, ભર્ગ સ્વર્ગ ધી શ્રી જીવન સિદ્ધિ.

ભારત પુરાતન જ્યોતિ,
ભારત સનાતન જ્યોતિ,
ગીતા જીવન કર્મક્ષેત્ર
આનન્દામૃત નેત્ર.

વિશ્વ કલ્યાણ ગંગા સનાતન કાળઘાટ,
યુગ સન્દેશ ભારત આત્મ સમ્રાટનો વિરાટ.

ભારત છે નંદનવને,
જીવન સૌરભ ચિન્તને.
સકલ વિશ્વનું શ્રેય,
એ ભારતજનનું પ્રેય.

આધ્યાત્મિક દષ્ટિ,
ભારત ચિન્તન સૃષ્ટિ.
દિવ્ય જીવન રસ તૃપ્તિ,
જ્ઞાનોદય શ્રી ધી ઉપા.

જ્ઞાન જોજી ઝંજો,
ભારત ધી નિઃશંકો.
માનવચિંતનનિદિધ્યાસને,
દિવ્ય ધૃતિ રહે લાધી,
ને ઉપાધિ ઉપાધિએ
સમ્યક્ જ્ઞાન સમાધિ.

અગ્નિમાર્ગ દેવયાન
 જ્યોતિર્માર્ગ પ્રાણવાન,
 યુગ યુગનેા આદેશ,
 સત ઋત અમૃત સન્દેશ.
 તેજસ્વી વિશ્વતીર્થ
 તીર્થોનું મહાતીર્થ.

સત્ય, અહિંસા વિશ્વપ્રેમ,
 અપરિશ્કલ, અસ્તેય.
 તપોવને તપોધન પ્રહસ્યર્થ
 વૈરાગ્ય ધ્યેય.

સન્યસ્ત ભારત દીક્ષા
 દિવ્ય જીવન શ્રી ધી શિક્ષા
 ત્યાગ, તિતિક્ષા મહિમા
 ભારતનેા નિઃસીમા.

જ્ઞાન રશ્મિ ઋદ્ધિ.
 જીવન લક્ષ્મી સિદ્ધિ.

અઠારસો પંચાશીમાં કેંગ્રેસના ગણેશ,
 દાદા, લાલ, બાલ, પાલ માળવી ધી ઉન્મેષ.

શ્રી રામચોદનરાય,
 યુગપુરુષ ગણાય.

વિવેકાનન્દ ૯ પરમહંસ
ભારતના ઠલહંસ.

જ્ઞાનકર્મ ધી દ્યુતિ
તપોધર્મ વિભૂતિ.
ગીતા શ્રીતા લક્ષ્મી,
ભારત જ્ઞાન રશ્મિ.

૩

પ્રખર જીવન દ્રષ્ટા,
નવ ભારત સ્રષ્ટા
નવ ભારત વિધાન,
રમ્યુ યુક્ત પ્રસ્થાન.

વેદ ઉપનિષદ ત્રાયા નવગર્જન આકોશ,
પાંચજન્ય આકોશે, નવસર્જન યુગ ઘોષ.

ગીતાનો કર્મયોગ

અનાસક્તિ શક્તિયોગ.

મુંગી સાધના એ

જીવનારાધના એ

નિષ્કામ કર્મયોગે, કૂટે જીવન કુવારા,
પ્રાણ પ્રાણ-કુવારા કૂટે જીવનધારા!

એ હતો યુગ ક્રાંતિ,
 એ હતો યુગ ક્રાંતિ.
 એ હતો જ્ઞાનયોગી
 બન્યો કર્મયોગી.

શાસ્ત્રી, અને શાસ્ત્રી, નરકેચરી વિરાટ,
 કુમ્કુમ કેસરી તિલક મુઢે ભારત લલાટ.

પ્રણવર્યસ્ ક્ષાત્ર તેજ
 કર્મયોગે તેજ તેજ.

સ્વરાજ્ય મહારા જન્મસિદ્ધ હક બેલાયક છે,
 સ્વરાજ્ય સ્વાતિ બિન્દુને અંબે ભારત ચાતક છે,

સ્વરાજ્ય જીવન ઋદ્ધિ,
 સ્વરાજ્ય જીવનમિદ્ધિ,
 સ્વરાજ્ય જીવન હેતુ
 સ્વર્ગ પૃથ્વીનો મેતુ.

મુક્તા મુક્તિ પામે જીવન મહેંગામણ મરજીવા,
 મુક્તા મુક્તિ માલા બૂલશે ભારતમાતા શ્રીવા.

તિલક કાન્તિમાર્ગ,
 લાલા કાન્તિમાર્ગ,

...ને શ્રી અરવિન્દ ઘોષ
 ... કાન્તિમાર્ગ ઉદ્ઘોષ.

શ્રી અરવિન્દને કૃષ્ણ દર્શન જેલે ચમત્કાર,
હિંસક માર્ગનો કયો એણે ખુલ્લો સત્કાર.

એ સહુ હતા યુગસ્વામી
શ્રી ગાંધીના પુરોગામી.

મન્યન દેશે થઈ રહ્યું ભિતર્યું ના નવનીત,
કાળ પુરુષની યોજના ઉપ્ર છતાં ય વિનીત.

૪

ચડી'તી કાન્તિ આંધી
ત્યાં આવી શાન્તિ ગાંધી.
ગાંધીનો પાંચજન્ય,
અનન્ય જગતે ધન્ય.
હિંસા માત્રની હિંસા
અમૃતમાર્ગ અહિંસા

લોકલોકનાં જિગરે જિગર, ગાંધીએ વલોવ્યાં,
અહિંસાના અમૃત શ્રી ગીત અજરામૃત દોહ્યાં.

પડેપડ હથમચાવ્યાં,
મોહન મુરલીએ નચાવ્યાં
લોક લોકનાં હૈયાં
થનગન થન થનગન થયેયા

સહયોગને કર્મયોગી પુકાર્યો અસહયોગ,
ગીતા શ્રવણી ગાંધીજીએ નિષ્કામ કર્મયોગ.

બ્રિટિશ સિંહ તુમાખી
પડકારે ગાંધી ખાખી
વિશ્વયુદ્ધ વિજેતા
પ્રતિ જૂઝે વિશ્વનેતા

કાળે કાયદે પ્રતિકાર,
આત્મબલે કર્યો પડકાર,
જલિયાંવાળા ખાગે
પ્રકટી ગાંધી દિલ આગે.

જવાળામુખી શુ ક્રાંતી નીકળ્યા,
ભારત વપુ રન્ધ્રે રન્ધ્રે,
જનતા જનાર્દન જાગ્યો
આકોશે વૃન્દ વૃન્દે.

ભારત આન્તર જ્વાલા
નેત્ર જૂલે અશ્રુમાલા
જનતા ઉરે કૂંકાડા
વિધનાં બળે દવાડા!

દરિદ્ર નારાયણ શું પ્રકટયા,
ત્રેમલ ગાંધીરૂપ
વિશ્વ સૌન્દર્ય સ્મિત ઝળકયાં
ગાંધી રહે રે વિરૂપ.

સંયમ વળે કછોટો,
મુઠે ગાંધી લંગોટો.
ગાંધી સ્મિતે આગ
નિર્ઝર તો બ્રહ્મ પરાગ.

અભિનવને શું સર્જાયું,
પ્રાણુવાન સાહિત્ય,
ગાંધી આત્મ ઓળખ
ભિગ્યે શું આદિત્ય.

(૫)

અંગ્રેજો ઇન્દ્રબાણ,
હતી ઝાક - ઝમાણ,
ગુલામી ગુલામી
લાલી ચડી ગુલામી.

રાબંને મહારાજ
ગુલામીમાં શું ગાળ્યા
લક્ષ્મી લાડિલા શ્રીમન્ત
સેવી રહ્યાંતા ધીમન્ત.

સોનાની બેડીનો કેવો તો અજકાટ,
લદ્રલોકની ચુંબલા કલાથી અજકાટ.

ગુલામીની વણઝાર,
અંગ્રેજનો સહકાર.

ભાજને દેવું લોજને
 સુંવાળું પણ ધામ.
 ગુલામી શું ગ્રામ ?!

હતા ભોગવી રહ્યા સાદ્યળી
 અંત્રેજોને માથ,
 દરિદ્ર નારાયણનો મુજતો
 દોષ પકડે હાથ.

એક મેર ગરમ દહે
 બીજી મેર નરમ દહે
 નમ્ર અને વિનમ્ર
 વિનમ્રમાં વિનમ્ર
 ભિલા દસ્તાબસ્તા
 વિનીત નાયક હસ્તા.

વિનીત રાજકારણે હતી, ભલે પ્રખર બુદ્ધિ,
 સ્વાર્થશૂન્ય પ્રજા શ્રી નહોતી હૃદય વિશુદ્ધિ.

નહોતી હૃદય વિશુદ્ધિ,
 જ્યાં જંજીર લાગે જિવર.

ત્યાં ગરીબ હાડપિંજર.
 વેરાયાં ક્ષેત્રે ક્ષેત્ર
 નીરખવાં કોને નેત્ર ?

જ્યાં અન્ધકાર આંધી,
ત્યાં ગરીબ બેઠી ગાંધી.

ગીતાજીવની ગાંધીજીને પુનિત યુગપ્રવાહ,
હરિદ્રનારાયણ પ્રાણે પીયૂષ જીવનનિર્વાહ.

ધન્ય એ ઠાંડીફૂંચ,
આત્મબલ ઓજસ્ ઉચ્ચ.
ધન્ય એ નોઆખલીને નૂર
ખુદાઈ નશે ગાંધી ચકચૂર.

ધન્ય બેતાલીસની સાલ
'હિન્દ છોડો' ઉચ્ચ જ્વાલ
સુડતાલીસ સ્વરાજ્ય કદિ
ગાંધી પામ્યો જીવનસિંહ.
ગીતાજીવની ગાંધીજીને
રમે આસોચ્છ્વાસ.

મહામ સુદૃઢ પગલે શું
પ્રભુ શ્રદ્ધા વિશ્વાસ.
સાહિત્યે જિગ્યું પર્વ,
સુદૃઢ પ્રાણ શક્તિ સર્વ.
પ્રાણ શક્તિ કુવારા.
સુકૃત જીવન ધારા.

રામરામ વ્યાપી રહ્યા શું
 ગાંધી રોમે રોમ
 પુણ્યોજ્જવલ, પ્રાણોજ્જવલ
 જીવનશક્તિ નેમ.

હિત સહિત સાહિત્ય
 ઋત અમૃત આદિત્ય.
 ' મોહનની ' દેવાંશી ?
 બંસી શું પ્રેમાંશી ?

પપ વાવણી અને લણણી

(માલિની)

નથી નથી વરસન્તાં, આલથી કેં ગુલાબ,
 મનુજ હૃદય મહેકે શીલની ફૂલ-છાબ,
 લણણી નિત કરવા તે, આદરી વાવણી છે,
 કુસુમ કલમ રોપી ફાલ આરુ લણીલે.

પ્રકૃતિલીલા

(લાવણ્યમયી)

પ્રિયે ! તે રમ્ય મનોહર દ્રશ્ય,
આંખમાં હજી રમે તાદ્રશ્ય.
પ્રિયે તે સ્વપ્ન સમું અંભાર,
મૂક તુજ ખોલની અન્તરદ્વાર.

લલના, તે લાખેણી યાદ,
શ્રુતિભર દિવ્ય આન્તરનાદ.
પુણ્યપ્રભાની પૃથ્વિમામાં,
લેતાં હતાં લટાર.

કરમાંહી કર. પ્રિય, ગૂંથીને
પહોંચ્યા સરિત કિનાર
એકલાં જીવનકલા શું શોધી ?
ખોલી ત્યાં મને પ્રાણ સંખોધી;
હવેસાં માર આલ લે હોડી,
હસન્તી ત્યારે નહોતી તું થોડી.

આવડી રમતિયાળ તું,
તે દિને પહેલાં બાણ્યું.
લઈ નાવડી બેઠી અડોઅડ
જીવનપર્વ પિછાણ્યું.

ભારતાં ધીમે ધીમે હેલેસાં
'ઉભય ત્યાં કીકીમાંહી પ્રવેશ્યાં!

તારે લોચન છળિ મુજ છાઈ,
મારે લોચન પ્રાણ સમાઈ.
જીભેલાં હતાં સ્વર્ગ ઉપકંઠે
કેણુ ઉર અન્નિ છૂપલા ગંઠે?

પ્રિય, તું અન્તર ચક્ર ઉઘાડે,
પ્રભુને। માન ઘડીલર પાડ,
પ્રિય, તું આન્તર શ્રુતિ ઉઘાડ,
સુપુત્ર દેવવૃત્તિ જગાડ.

સુણ્ય પ્રિય સંગીત દેવી ગાતી,
ગાન સરિત જો જીલરાતી.
જોની જોની કેણુ જોલે,
અફળુત પ્રેમામૃત રેલે
વાણી ના તારી થાયે મૂક?
સુણ્ય પ્રિય ગાન દેવી કાં ચૂક?

રાત્રિના તટપર શું નીરવ
શૂન્ય શમ શમાકાર,
ગીત લહરીની કયાંથી ઉપની
કેમળ મંબુ ધાર?!!

ચિત શું તદાકાર થઈ બાતું?
કેણુ આ અમૃત છપું પાતું?.

ઝેવી કુમળી સંગીત લહરી
'ક્યાંથી' ઉર શમાય?

હતો એ દિન, હતી એ રેન,
હતાં એ દિવ્ય જીવનનાં વહેન!
હતો એ સરિતાનો પગથાર,
હતો વા વારિધિનો વિસ્તાર!

હતો એ શશી? હતો એ સૂર્ય,
પ્રકૃતિ ઠલા હતું માધુર્ય?!
પ્રિયે, તે પર્વની અનસ્ત જ્યોત,
હજીએ લહરે જીવન સોત.

અલિપ્તને અવિચ્છિન્ન પ્રિયે,
માધુર્યજનિત . . . આનન્દ,
'ગીત' ધાર અદૃશ્ય ધ્વનિના
મેહ પાશ નિર્બન્ધ?

પ્રકૃતિ દેવી મધુરું ગાય,
ગાય, પણ દૂર દૂર સન્તાય?!
ફૂટી શું રહ્યા ગીત કુંવારા,
દેવીનાં દર્શન તો એ ન્યારાં!

મધુરવ ગાન ધાર એ સીંચે,
પ્રકૃતિ દૂર દૂર ક્યાં હીંચે
મીઠી એ ગાન લહરી ઊભરાતી,
પ્રકૃતિ પ્રસન્ન ક્યાંય લપાતી.

દ્વર દ્વર શું એની નીકા,
 'દ્વરથી આવે બાળે ટીકા?!
 દ્વર ભાવિ અદ્ય સમી શું,
 સંતાતી એ દ્વર? !

પૂર્વજન્મના મંચિત સમ
 એ રેલે સંગીત સૂર? !
 પ્રકૃતિ પડદા ત્યાં શું ખેલે?
 પ્રકૃતિ પુરુષ શું હિલોળે!

વિશ્વ ઐન્દ્ર્ય શકે ઠાળાતું?
 સ્વપ્નની મંદી સત્ય ચમાતું? !
 મનભર મનહર તને સાંભરે,
 પ્રસન્ન પ્રકૃતિ લીલા? !

સ્મૃતિ સીંચ્યા તે સુષુ ન હશું તું,
 ગીત બોલ રસીલા! .
 ગાનદેવી ગાનનું લહાણું,
 આપણું અન્તર બિભરાણું,
 ગાન દેવી પીણાતાર,
 થયાં શું મન્ત્ર મુઝે પળવાર.

પ્રકૃતિ દ્વર દ્વર શું ખસતી,
 પ્રકૃતિ દ્વર દ્વર શું હસતી? !

પ્રકૃતિ સંગીત દેવી વેશે
ડોલતી મનભર છટા, કેશે??

દેવીની ફર ફર હા વીણા,
દેવીના ફર ફર રવ ઝીણા.
અનિલ લહરીમાં સ્વરમૂર્તિ શું,
કરતી ઘડીભર નૃત્ય.

અમૃત લોક તણી સજતી શું
રસ રુષિએ અમર્ત્ય??
અનુપમ પીયૂષના એ પૂરે,
દેવીના દિવ્ય મંજુલ સૂર
થતું શું અપ્રાપ્ય સ્વપ્નું પ્રાપ્ત,
ઊર ઊર મોહ અહો શું વ્યાપ્ત?

અદ્ભુત રસિક ગીત શું વેરે,
મૃત્યુની મોહિની શું ઘેરે?
જન્મ મૃત્યુનાં શકે ખોલતી
પ્રકૃતિ અમૃતદાર,
પ્રકટ પ્રેમ પ્રભુનાં દર્શન
ગીત લહરી મોખર.

આત્મન્ તૃપા ગૂઢ છીપાવે,
નાદ અનાહત ઊર ઉપજાવે?

જૂલન્ટા દર વૃક્ષ એ ઝીલે
અવનિનાં નીંદ સ્થાન રંગીલ્યે.

નીંદ ખોળે પડ્યાં પશુપંખી,
રહ્યાં સ્વર માધુરી તૃપ્તિ ઝંખી
અર્ધ પોઢેલ પ્રાણ પાંદડીએ,
મિટલહરી શું આચડીએ!

અવાચક પ્રકૃતિ અનુકંખા,
સ્વર માધુરી વર્ષણ જમ્યાં?!
સુષુતી ચન્દા સુષુતા તારા,
સુષુતું મૌન આકાશ?

સ્તનધડક સરિતાની એ
લહરી શ્વાસોચ્છવાસ!
પ્રિયે તે ગાન નાદ દ્વસ્થ,
વિવશ શું કરતા હા, દિલ સ્વસ્થ?

પ્રિયે, તે ગીત તણા લણકાર
હજીએ એ શ્રુતિ મોઝાર!
હંચું વા થાયે હલકું ફૂલ
ગીતની સ્મૃતિ એ પુણ્ય પ્રકુલ!

મધુ સ્મૃતિ એ પ્રેમલ જ્યોતિ,
પ્રાણની પ્રસન્ન કેવી એ રહોતી?

મલયાનિલની મધુ લહરી શું લવંગ લતા મંહી નાચે,
એવી ગાનની મિષ્ટ લહેરો સ્મૃતિ માધુરીમાં રાચે,

પ્રિયે, સૌ દગ્ધ દિલ અંગાર,
બુઝાવે ગીત સ્મૃતિ સંચાર
શકે એ ભાવિ વાણી ગૂઢ,
હજીએ ચિત્ત રહ્યાં વ્યામૂઢ?!

ગજવતી ભાવિના પડછન્દા?
ધન્ય એ ગીત લહરી આનન્દા?
મધુતર તેથી કે' દિન ગાન,
મધુતર તેથી ડોલન તાન,
સુણી ફરી જીવન કરશું ધન્ય,
લાધશે જીવન પર્વ અનન્ય.

૫૬ નિરાશા

(મંદાક્રન્દા)

અંખાવે છે ગમગીની કહુ, શુભ્ર બુદ્ધિ પ્રભાને,
શોકે રોકે રસ લહરીની ચારુ આત્મા વિભાને
જિનાં અશ્રુ રજ્જનિ દિનમાં ફેરવી નાંખતા રે
પ્રાતઃકાલે રજ્જનિમય શું નેણલાં ઝાંખતાં રે.

પ્રભુને :

(પૃથ્વી-ત્રિનાલ)

૧

રસના, રટણા એ તવ નામ,
અવિરામ, અભિરામ.

કલ્યાણમૂર્તિ તું તો જૂએ મહારે શ્વાસોન્નવાસ.
રતિમાં, મતિમાં કૃતિમાં, ગતિમાં મંગલ તારો વાસ.

સ્પન્દન સ્પન્દન હૃદય ધડકમાં તારો બંમીનાદ,
આત્મા મંજરી મહોરો ફારે ત્યાં તવ ઇશ પ્રસાદ!

પંચ પ્રાણની ગીત લહરીમાં અમીરૂવ કલરવ તહારા,
હૃદય વાટિકા કુવારામાં, તારી જીવનધારા.

ધન્દ્રિયોનાં ધન્દ્ર જીવનમાં, એ ગુજ આરામગાહ,
તારું નામ વહે ઉરે કલ્યાણ ગંગા-પ્રવાહ!

નેત્રનાં જ્યોતિ રમે છે, એ આનન્દ ક્ષેત્રે,
સૌન્દર્યનાં માધુર્યનાં એ અમૃત ક્ષેત્ર.

નસનસે ઘસમસે એ બનીને રક્ત સ્રોત,
તારાં સ્તોત્રે આનન્દ સ્રોત શ્રીધી અમૃત સ્રોત.

શ્રવણે મારે વાગી રહે નિત્ય, તારા નામની વીણા,
આન્તર ધ્વનિમાં ગ્રહગોળાના ગીત સમારવ ઝીણા.

તારે મનન, ચિન્તાન, નિદિધ્યાસન અષ્ટ જામ,
આનન્દ જ્યોતિ અમૃત જ્યોતિ એ બનુ લબ્ધકામ.

૨

તુંહિ તુંહિના નાદ,
સોઝ્હમ્ તવ પ્રસાદ.

ભાવોર્મિમાં, પ્રેમોર્મિમાં, તારાં આનન્દ નૃત્ય,
કલ્પનોત્થ ઉદયનોમાં તુંથી હું કૃતકૃત્ય.
વિરૂપ વાસ્તવે તું સ્વપ્ન સમ સત્યે સૌન્દર્ય,
જીવન કર્કશ નાદથી, અમે તવ માધુર્ય.
પ્રાણ પંખીડાની તું તો, કલ્પનાની પાંખ.
આદર્શ વાસ્તવ જીવને આદર્શ સ્વપ્ન પાંખ.

૫૭ પૈંતરો

(અનુબ્રુપ)

લઈને ગજ ને કાતર, કાવે તેમ શું વેતરો?
શું કળદ્રુપ લેબામાં ફૂટે પેલોજ પૈંતરો?

‘અન્તર તું અબૂકચો—’

૧

(આશાગોડી)

આવ્યા છાના છુપાયા, હુંથી ના ઓળખાયા!
 હુંથી ના પરખાયા, હુંથી ના પોંખાયા!
 મુજ જીવન અસ્ત વ્યસ્ત, મુજ જીવન કૌમુદી અસ્ત,
 હું તો ધ્યાનચસ્ત, હું તો હંતો ધ્યાનમસ્ત!
 રોકાયો જપ જાપે, રોકાયો તપ તાપે,
 મુજ અન્તરના વિલાપે, ક્યાંથી મુહું તવ આલાપે?
 કાલ-કરાલ વિરૂપ, તું આવ્યો ભૂપનો ભૂપ
 ન ઓળખ્યું તારું રૂપ, ગૂઢ નિગૂઢ સ્વરૂપ!
 તું તો ગયો પ્રભુ આવી, મેં અમૂલ્ય તક ગુમાવી.
 સ્વપ્નલ આંખી સુંદર લીંધી, મેં સાધી મૌન સમાધિ.
 તું તુંહી નાહ સાધી, રહ્યો તો હું આરાધી.

૨

રંગતરંગે રહું હીંચી, જ્યાં દગ દેતો હું તો મીંચી,
 અન્તર ઊછળે વીચિ વીચિ રહું શું સ્વપ્ન કટોરા ઢીંચી??
 આત્મ-લક્ષ્મી વાટિકા મ્હોરે, કેણુ રહે અગ્ની સીંચી?
 શી મનોરમ ફેરમ ફેરે જ્યાં દગ મીંચી ઢાળી નીચી!

નિશ્ચેષ્ટ નિષ્કિંચ હું જાન્યો, તુંહિ તુંહિ ને નાદ,
શૂન્યે શબ્દ ગાજતો, મિત મિત સ્મિત પ્રસાદ.

અન્તર તું અબૂઠ્યો, રંગતરંગ લભૂઠ્યો.
ઝળાંહળાં થતાં તુજ જ્યોતિ, જ્યોતિ કેવી આન્તર સ્હોતી ?
પેલાં દિવ્ય લોચનિયાં લાધ્યાં પેલાં દિવ્ય દર્શનિયાં સાધ્યાં ?
પેલાં પુણ્ય દર્શનિયાં લાધ્યાં પેલાં પુણ્ય સ્પર્શનિયાં સાધ્યાં ?
પ્રાહ્લીનાદ શ્રુતિ ઇંસરિયાં ખીલ્યાં આત્મ શ્રી મંજરિયાં.

૫૮ કીકીમાં. વિન્ધ

શબ્દના અન્તરાત્મામાં, અર્થની સૌરભે વસે,
શબ્દ સૌન્દર્ય કાન્તિએ, અર્થનાં ગૌરવે લસે.

તું આવે

(આશાવરી-ત્રિતાલ)

તું આવે તિમિર નિશામાં,

તું આવે ઉઘડતી ઉપામાં.

જાગૃતિ, સ્વપ્ન સુષુપ્તિ તુયાં ને દશામાં,
તારા તેજ અંગાર છટે મંગલ દિશાદિશામાં.

નેણલાંનાં સોણલાંમાં, જેવી તારી રમણા,
રમણોની રમણાએ વિધુ મધુ બને શું શમણાં?

સ્મૃતિમાં ચન્દ્રિકા ઝમે, વિસ્મૃતિ સમાધિએ રમે,
હૃદયકુંજે કોકિલા રમે, અદ્રશ્ય રમે શમે વિરમે.

ચિદાકાશમાં ઈન્દ્રધનુરંગી સૌન્દર્યે તું સોહો,
આનન્દજ્યોતિ આનન્દજ્યોત્સ્ના આત્મા અમૃત દોહો.

સહરામાં સહારો તારો પાપ સાથે પુણ્ય જ્યોતિ,
પશ્ચાન્તાપે તું પ્રકટાવે, પ્રેમલ મંગલ રહોતી.

રસનિધિ, ભવનનિધિના તુજ કાન્તિ શાન્તિ દિનારા,
અંખના અંખીમાં લાધે, તવ આનન્દ ઓવારા.

આહુતિ-વિભૂતિ

(મિશ્રોપજતિ)

શું વર્ણ પુષ્પે, મૃદુ પાંખડીઓ,
ઠલ્લોલીને ડોલી પદ્મે રહી આ,
શું સ્વમ્ભરંગી મધુ આંખડીઓ,
શું બંમી બોલે બોલી રહી આ.

સ્વાતંત્ર્ય ચરે ખડકાર્ધ વેદી,
જવાલામુખી સર ઊઠે શું જવાલા,
આનન્દિની શું દગ અશ્રુમાલા
સ્વરૂપ એનું શું અગમ્ય ભેદી.

આ ત્યાગના ભોગનું પુણ્યપર્વ,
કહોલ આનન્દ છાળ ઊઠે,
આ હસ્તી મસ્તી મધુને નિગૂંઢે.
શું પાંખડી નર્તતી હાર્દ સર્વ.

આ આહુતિ, યજ્ઞતણી વિભૂતિ,
શું દેવદત્તી જીવનશ્રી ધૃતિ.

તારાં રહસ્ય

(ભૈરવી-ત્રિતાલ)

યુગયુગના તવ વિરહે,

ભવભવના તવ વિરહે,

કલ્યાણમૂર્તિ તને ઝંખું, સ્વપ્ન નેણલાંમાં.

વિદ્યુત ઝખૂંકે થાય ન થાયે, હજી સોણલાંમાં ?!

ઝંખના એ થાય હજી પણ ન સ્વપ્ન ઝાંખી

તલસું છું, તલપુ છું, જિના નિઃશ્વાસ નાંખી

જલનિકા પાછળનાં બચેાતિ દર્શન હજી ન લાગે,

હૃદય ઝંસરીનાદે પણ સ્પર્શન હજી ન સાધે !

સૌન્દર્યશ્રી મધુશ્રી તારી સુન્દર રમ્ય,

રમ્ય હૃદયંગમ છતાં એ હજી કેમ અગમ્ય.

તું મલકે તું છલકે, માધુરી મહેરામણ

સંવેદના, સંવેદના શું વેદના ને કામણ.

તું અમૃતનું આશ્વાસન, સુહૃદ સખા, વયસ્ય,

તો ય અન્નય નિગૂઢ તારાં કેમ છે રહસ્ય ?

વિશ્વકલ્યાણ વિધાત્રી

(ગ્લાડ)

વિશ્વ કલ્યાણ વિધાત્રી

કમનીય ચારુ ગાત્રી !.

જગનાં સહુ વૈરૂપ મધ્યે તું લાવણ્યશ્રી લક્ષ્મી,
અન્તરને આધારે તું અન્તઃસ્થ ધી રશ્મિ.

આનન્દાશ્રુ ભૂમિ પાર, તું કાન્તિનું ધામ,
હૃદયશોકની ભૂમિ પાર તું શાન્તિનું ધામ.

જ્ઞાનાજ્ઞાન તિમિર તેજ તું દ્વન્દ્વાતીત.
મનસાતીત જ્યોતિ તું કાલાતીત.

જન્મ મૃત્યુના હોયે નહીં તુંમાં લેશ લેહ,
વિશ્વાન્તર્ગત વિરાટ સ્વરૂપ તુજ સ્વરૂપ અભેદ.

તારા પુનિત પ્રદેશમાં ન લોકતા લોભ્ય દ્વન્દ્વ;
અદ્વૈત તારાં પામશું ક્યારે થઈશું ક્યારે નિદેન્દ્વ

પદ શકુન્તલાનું એક નેપથ્યમાં

(અનુષ્ટુપ)

વધાવી લેઃ વધાવી દે, ચક્રવાકી તું કાન્તને,
નિશા આવી તણ દે એ-કાન્ત સમાધિ શાન્તને.

પ્રાર્થના

(ભાસિની)

મુજ રતિ, મતિ, પ્રેરી પ્રાર્થના નિર્ઝરે છે,
હૃદય શ્રવણ ખડેરા, વિશ્વ કોલાહલે છે,
અમૃત રમ્મ કટોરા, વિશ્વ હાલાહલે છે,
તરવર તર ઇન્દુ ઇશ આંખે તરે છે.

વિમલ કરુણિમા શું, વિશ્વ વેરાય છે આ,
મિત મિત શ્મિત ચારુ, વેરતી જિન્દગી છે,
પુનિત પ્રભુ શું, વિશ્વ જિન્દગી બન્દગી છે,
સત, ઋત, અમૃતે શું વિશ્વ લહેરાય છે આ ? !

હૃદય સતત ચાલે, વિશ્વ વીણા સુગાન,
હું નવ પણ જાણું, કેમ ગાઈ પડું છું ?
મુખ મલપન એ શું, તારી ભવ્ય પ્રસાદી !

મુજ હૃદયગાને પ્રાર્થના સ્વરૂપ ભાન,
અગમ નિગમ હું તો સ્વપ્ન દેશે ચહું છું,
હૃદય તવ પ્રસાદી, લેખના તું પ્રમાદી.

યુગ યુગની પ્રેમ સગાઈ

૧

(દુર્ગા-ત્રિતાલ)

તારે સ્પન્દન-સ્પન્દન

મન નંદન સુરસિ વન્દન

ઉરનિધિ પ્રેમોર્મિ મધૂર્મિ, ઊછળે તારે વ્યોમ
આનન્દ ચન્દ્રિકા, અમૃત ચન્દ્રિકા, સૌમ્ય શી હો સોમ.

તવ જીવન જ્યોત્સ્નાએ ઘનુ, હું પુણ્ય-પ્રકુલ,
હૃદય પાંખડી પાંખડી નર્તે હું ઉત્તત ઉત્કુલ!

ત્રિવેણી સંગમ થઈ રહે જ્યાં જ્ઞાતા, જ્ઞેય, જ્ઞાન,
ગંગા યમુના સરસ્વતીના, ત્યાં તુજ અમૃતપાન.

જ્યોતે જ્યોત, ઓતપ્રોત, બનવા મથું તદ્રૂપે,
લોચનિયાં હસતાં લસતાં તારાં રૂપ સ્વરૂપે.

સનાતન આનન્દ, સચ્ચિદાનન્દ તું તો નિર્વિકારી,
અમૃતપુત્ર, સત, નત, અમૃત મથું થવા અધિકારી.

૨

(દિશ દાદરો)

પ્રકટ, પ્રકટ, પ્રકટ પ્રભુ સદા રહે સમીપે,
છેવટની જ્યોત હો, મુજ જીવન પ્રદીપે.

નયન શયન, શયન નયન, તું હું સાથ પોઢે,
તારી શ્રી સ્મિત ચન્દ્રિકા દેહ દેહી ઓઢે.

બની ઝીણી સિતારી મુજ શ્વાસોચ્છ્વાસ જૂલે
દર્શને તવ, સ્પર્શને તવ, રહું હું પુણ્ય પ્રકુલે.

તારે મારે યુગયુગની મધુર પ્રેમ સગાઈ,
છરવી શકું એક ઘડીની કેમ તો જુદાઈ?

૬૦ વિલોપન

(હરિણી)

જળલહરી આ, જેવી ધૂમે, શમે-કૂદડી ફરે,
સરિત સલિલે તેવી દુઃખો તણી નવ વિસ્તરે? !
રવિ કિરણ એ કુંડાળામાં જરીક હિલોળતાં,
મન મુંઝ મહી પ્રસાદિ કરે છ કિલોલતાં.

સુરતા લહરી

૧

(કાફી દીપયંદી)

સુરતાની લગની લાગી રે, નયને શયને,
છવનની જ્યોતિ જાગી રે, શયને નયને.

જોઈ મેં ગુલબદનાને, જોઈ મેં વિધુ વદનાને,
અનૂતે અમૃત વદના, નયને શયને.

વેરી રહીએ મરકલડાં, લહેરન્ટા હંસ ખતકડાં
ચોળી રંગોળી રૂડાં, શયને નયને.

મહોરી વસન્ત વનશ્રી, ફારી કે યૌવનશ્રી
શી વિધુશ્રી, મધુશ્રી, નયને શયને.

આ તે સૌન્દર્ય કુવારા, માધુર્ય જ્યોતિધોરા,
દારા-જ્યોતિ કુવારા, શયને નયને.

૨

શું જાગે બેહસ્તે, નયને શયને,
ખીલ્યો છે દેહ સમસ્તે, શયને નયને.

આ તે સૌન્દર્યપૂતળી, આ તે યૌવનપૂતળી,
ગુંથાઈ લાગ્ય સુતળી નયને શયને.

એ તો શું આલવિહારી, બિડી કાળંજ ફિલકારી,
 ક્યાં શુલને શુલગારી, શયને નયને.
 આ તો શું વિરાટ રમણા સન્તાકુકડીનાં શમણાં,
 સાન્તા અનન્તા રમણા, નયને શયને.
 કોનાં છે પ્રેયસ્રી ગાનો, કોનાં છે પ્રેયસ્રી તાનો.
 સ્વૈર વિહાર છાનો, શયને નયને.

૬૧ સ્વર્ગઃ પૃથ્વી

(માલિની)

પૃથિવિ ન કદી પામે માત્ર આ પૃથ્વીવાસી,
 પૃથિવી વિલવ પામે મીટ હો સ્વર્ગ ખ્યાસી,
 વિરલ વસુધરાની એ સુધા કોણ કામે ?
 સુરધતુ કીકીસોણાં જે કીકીમાં વિરામે.

તારી લગની

(કિદાર-ત્રિતાલ)

લાગી લહરી લગની, તવ દર્શનની,
મને વિધુ દર્શનની, તને મધુ સ્પર્શનની.
મનનંદન તવ સોહે સુરખી સુરખી સુરખિ
મલય લહરી તવ દોહે સ્પર્શન સ્પન્દનની.
સ્પન્દન સ્પન્દને શી, ખાંઠી સુરત છટાએ
કુન્તલ કન્દર્પ ઘટા, સુરતાશ્રી બદનની.
આ ઋતા ચારુતાશી વિધુમધુ મિતમિતસ્મિતે
લહેરાયે લહરી અમૃત ધીશ્રી ચન્દનની.
કેવાં મધુશ્રી ચુમ્બન વિધુશ્રી શાં આલિંગન
અમૃતકીડા મધુ મયી શુ નયનનની.
વિધુ લહરીએ પ્રણવ પ્રણયની
કીડા મીડા શી શયનની.

૬૨ ચાકે પિંડો

(અનુષ્ટુપ)

ચાકે પિંડો ચકચો છે ને જિતરે ગોળી વા ઘડો,
માલેક મરણનો શુ તેમાંથી લઈશું ઘડો!

સખિયાં સાવરિયાં

(ક્રિદાર-ત્રિતાલ)

કોણ સખિયાં, સાવરિયાં કો'
મધુલીલા એ સ્વમની.

રજની સજની અમૃત અનૃત
રતિ સ્વમનનાં જપનનની.

એકેલી એકેલી ઘેલી,
વિધુ મધુ રસ વર્ષણની.

સોઝહમ્ સાઝહમ્ તુંહી તુંહી નાદે
શ્રી જીવ શિવ આકર્ષણની.

૬૩ કવિતાના રંગ

(વસંતતિલાકા)

જેવું પ્રભાત મૃદુશીતળ આ ખીલે છે,
તેવી રસોર્મિ લહરી કવિને દિલે છે,
આ સ્વસ્તિકે સ્વસવિતા ભિગતો પૂરે છે,
તે રંગ ઇન્દ્રધનુને કવિતા સ્ફુરે છે.

મધુતૃષા

(માલકોશ-ત્રિતાલ) પ્રભાત

આલ અટારીએવિધુ મધુ રસતૃષા અમૃત વર્ષાઝમે અખિયનની,
કેલી ઘેલી અકેલી ઝુકેલીએ રંગલીલા શ્રીધી સખિયનની.

રૂપ પૂતળી રમતી નયને ચન્દ્રિકા ઝમતી શયને.
સ્મૃતિ જગવે પૂર્વ-જન્મ-રસજ્યોતિ એ લોચનની.

તાલાવેલી લાગે તનમાં ધાલાવેલી લાગે મનમાં
એ જવાળા કે ફૂલમાળા મ્હોરે છે નવ જોખનની.

૬૪. શ્રેષ્ઠ ગ્રન્થ

(સંખ્યા)

મ્હોટો મ્હોટો મળ્યો છે અતિશય મહદે ગ્રન્થ વિધુન્મયે એ,
ઉકેલું હું ધીમેથી સ્મિતલહરીભર્યાં ચક્ષુ ગ્રેમાળ સ્નિગ્ધે
પાને પ્રાને ભરી છે રસમય પ્રભુતા-પામું એનો પ્રસાદ,
ગ્રન્થોનો ગ્રન્થ એ તો જીવન અગર તો જિન્દગી નામ એનું.

સ્વપ્ન આરામગાહે

૧

(મન્દાકીના)

કેવી ખીલે હૃદય-કુસુમે મહેકતી પાંખડીઓ,
નાથે રાથે થનન થનને સુકૃત આનન્દ-નૃત્યે,
આનન્દથી વિધુ મધુ ઝમે જ્યોત્સ્નિકા આંખડીઓ,
સ્વપ્નાગારે ઋત અમૃત ધી જિન્દગી કૃતકૃત્યે.

સ્વપ્નદ્રષ્ટા ઠરી રહું સદા કલ્પના થી વિહાર,
લાવણ્યથી મધુરી મહકે શું મનોમંદને એ;
સૌન્દર્યથી વિધુ મધુ ઝમે શું મૃદુ લોચને એ,
મહોરે ફારે ઉર કરુણિમા દિવ્ય શું પુણ્ય બહાર.

સ્વપ્નો ઠેરી મધુ શિવતમા મહારી છે આત્મલક્ષ્મી,
મહારી તો છે નગરી અલકા-જીવને ઋદ્ધિ સિદ્ધિ,
આનન્દોર્મિ રસનિધિ ઉરે જીવન થી સમૃદ્ધિ
હીડાગારે સુખ હૃદયનું સ્વપ્નથી આત્મ-રશ્મિ.

સૌન્દર્યથી સુહાગી સુપુનિત પ્રભ કલ્યાણ ગંગાપ્રવાહ,
સ્વપ્નોદાત્તે મધુથી ઋત અમૃત ઝમે સ્વપ્ન આરામગાહે.

(ખિહાગ ત્રિનાલ)

સ્વપ્ન હૃદય યુદ્ધિ

સ્વપ્ન જીવન સિદ્ધિ

સ્વપ્નોની અલકાપુરીમાં મહારે નિત્ય નિવાસ,
શમણા રમણા એ મુજ જીવન હાસ ઉદ્દાસ.

સ્વપ્ન અંજને હસતી લસતી મહારી આંખ,
કરવા મથે સ્વૈર વિહાર—મહારે સ્વપ્નલ પાંખ.

ઝંખના

(ભાલકાશ)

ગગન ગોખે પ્રિયા વિરાજે, રાગ કાગ લહે' કાગનની,
કેને કહું વિરહ વેદના, કાગનની, મધુ આગનની!
આભ અવનિ એ જુદી શય્યા, જુદી શય્યા એક જ હેયાં,
ફરફર કરતી આતશ લહરી અલકલટે એ ઝુંદફનની.
હાથે છે ગોરીનાં શયને, તો ય ભરાયે આવી નયને,
સુખું ખંસરી ખાહી નાહો, ગોરીના સ્તન ધડકનની.
તાલાવેલી આ દર્શનની, ખાલાવેલી આ સ્પર્શનની,
અમૃત હશીકાં ધડકનની, આરામગાહ યડકનની.

જીવન કટોરા

૧

(કુમરી)

પી લે પ્રેમકટોરા, પ્રભુના પી લે હેમકટોરા
ખિન્દુ, ખિન્દુ, આનન્દ સિન્ધુ, પ્રભુના પ્રેમકટોરા
નાભિ કરાલે છત્તી છાની કરે સુગંધ કસ્તૂરી,
અન્તર અન્તર તો ચે અન્તર, વૃત્તિ લુગ્ધ મસ્તૂરી.

ખિન્દુ ખિન્દુ આનન્દ સિન્ધુ તો ચે મીન શુ ખ્યાસી ?
વસુધા સુધા, તોય લુધા પીડે! તું ઉપવાસી ?
તારે અન્તરે કેવો પમરે, પ્રકટ બ્રહ્મ પરાગ,
જીવન સુહાગ, કાગ પરાગ, અમૃતાનુભૂતિ આગ.
સ્વાન્તર્યે એકાન્ત તારે સોહે સ્વર્ગ ભર્ગ
તો ચે દૂર તારાથી, સ્વર્ગ ભર્ગ અપવર્ગ.

૨

સ્વપ્ન વસન્ત વિહારી તારે અન્તર અલકાપુરી છે,
ધન્દ્રિયોનાં ધન્દ્રલુવન, જિતેન્દ્ર અમરાપુરી છે.

અમૃતપુત્ર વિધુ મધુ જીવન, સત ઋતના અધિકારી,
સત્યમ્ શિવમ્ સુન્દરમ્ પ્રસાદી, અમૃતના અધિકારી.

ભર ભર જીવન કટોરા ભર ચેતન કટોરા
મહોરી ફેરી યૌવનશ્રી ભર યૌવન કટોરા.

મધુરાતે

૧

વિધુ મધુ તે અજવાળી રાત્રે
સોહાગ રાત્રે, રઢિયાળી રાત્રે
સૌન્દર્ય પ્રેમે, છલકાતી રાત્રે,
થંભ્યાં દિશાકાલ રૂપાળી રાત્રે.

રોમાંચ મીઠો ખલુ ગાત્ર ગાત્રે
આનન્દની દિવ્ય સમાધિ લાધી
સૌન્દર્ય પ્રેમે શું સમાધિ આધી,
પ્રીતિ તણાં એ શું પીયૂષ પાત્રે.

થયેા હતો મુગ્ધ હું દર્શને તવ
ટીકી ટીકી તાકી રહી'તી દષ્ટિ,
પીયૂષ ધારા તણી વૃષ્ટિ અષ્ટિ,
આખ્યાં અઆખ્યાં મધુ સ્પર્શને શું?

સૌન્દર્ય ત્હારે, વિધુ ગાત્ર ગાત્રે,
અતૃપ્તિની તૃપ્તિ શું વિશ્વમાત્રે.

૨

સોહાગ રાત્રે

સોહાગની રાગ, પરાગે રાત્રે,
એ રાગની ક્ષાગની આગ રાત્રે,

સમાધિ સૌન્દર્યની ચારુ રાત્રે
કન્દર્પનેા દર્પ સ્નાન રાત્રે.

ગોઢે પ્રમોઢે લીધી વા ન લીધી,
રમી રહ્યો હું તવ અંગુલિ શું
રંગે તરંગે રહી વા જૂલી શું?
આ કંઠધારા મધુરી ન પીધી.

ન ઓતપ્રોતે, મધુજ્યોત જ્યોતે,
થયા ઘણી વાર શું દેહદેહી,
હુબ્ધે હતા હુબ્ધ સમૌન સ્નેહી,
સમાધિ સાધી યની ઓતપ્રોતે.

સમાધિ દીઠી નવ જે નિશાએ,
સમાધિ મીઠી નીરખી ઉપાએ.

ધડિયાં શુભ લગ્ન તૂટ છે,
શું જન્મ મૃત્યુ યોગ એ.
શું મુહૂર્તે જીવને શિવ લેખ્યા
શિવ જીવે સોહાગ રાત એ.

હા હા હી હી

(એક દશ કાવ્ય)

‘છા કે? હા કે? હિ હિ હિ હું હું હું-આજ કેવી હવા છે,
એવાં ખાત્રી મનપવનનાં લહેરખાં શ્રીકવાં રે?!

હા! હી હૂં! કહું છું સહી હા! પેલું તો આંખળું કે?
શોભે? થોભો-નળિયું બળિયું, ત્યાં પડ્યું બિલળું કે?!

ભળો છો કે અમુક તમુકે-પેલું તો ન્હાઈ નાંખ્યું?!

કહો તો હા હૂં! કટલી કટલી-ફેરી શીખંડ આખ્યું?!

આજે તો છે બરફી-પરીના ઘાટ! બણ્યું ફલાણું?!

લાવો તો હૂં-હિ હિ હું હું હું આપ કેરું ચલાણું!

‘મિલી ગ્રુપ’ ફોટો

(અનુષ્ટુપ)

તને તો સાંભરે છે ને, આપણે સૌ ગયાં હતાં
ફોટો પેલો પડાવાને, બાણે કે ગર્ધ કાલ એ?!

એક મેર હું બેઠો છું અલગારી ધુનિ કવિ-
ળીછ મેર તું ગંભીરા, ધીરા ગૃહિણી શિવા,
સૌભાગ્ય આંદલો તારો અંગકે છે હજી છેળિ,
ને ગંગાયમુના ને આ સરસ્વતી પ્રવાહને.

ને! સત્યમ્ શિવમ્ સૌથે ભળે છે સખિ! સુન્દરમ્
મુજી, ભરતને ચન્દ્રે શું ત્રિવેણી સંગમ!
પેલું ગંધુડિયુ બેહું કેવા છે કેશ મુલતા,
કુટુંબિની! સ્વર્ગદ્વારો આપણે ઠાળ મુલતાં.

ત્રણેના માર્ગ તો બુદ્ધ કલ્યાતા સખિ! તેં કદી,
લંકરી અદાવાળો પેલો મુવકુમાર છે.
રંગે સાહિત્યને રંગ્યો એ ભરતકુમાર છે?
સાત સાયર પારે તો ઊડશે પેલું પખીડું?

ધાર્યું હું કદીયે સખિ! તેં, પ્રભુની અમી દીપ્ત છે.
પેલી ન્હાની ઉપા છે કે? સુધાહાસિની બોળલે,
કિન્તુ સરોજ ક્યાં છે તે, કેને તે પૃથ્વું રહ્યું,
મુજીએ દોડતાં ફિલ્મે બગાડી દીધી સાંભરે?

તોફાની એ હતો ત્યારે આને એવો જ છે રહ્યો.
 આંખે ભરતની દીઠી, ઇન્દ્રધનુશ્રી કલ્પના?
 કેઈ દોડે, કૂદે કેઈ, રમે ઝમે શું ચન્દ્રિકા.
 સ્નાતિકા ત્રિપુટી તારી, પુત્રીની ગૃહસૂત્ર આ,
 કલ્પોલે વિશ્વછોળે શું, તરણોળે ગૃહે બધું.
 સુરભિ સુરખી કેવી આપણે ગૃહનંદને
 કુમળાં પ્રેમભીનાંને સોહે લોચન લોચને
 લક્ષ્મી રશ્મિ જોડે છોળે આંગણે ધી મધુ ધને.
 ક્યાં છે કુંજબાલા ને સુસ્મિતા છળિમાં નથી
 ક્યાં છે નાચતા પેલા પરિમલજી સ્નેહલ?
 પરિમલજી તોફાને કેવાં પેટ ધરાય છે
 નીવડશે છતાં એ એ આશા ઇન્દ્રધનુ સુહે.
 આપણે પ્રેમથી પાળ્યો પીંજરે શિશુ સ્નેહલ
 કંઈ કંઈ કરી નાખું એવા કોડ ભયો જોડે!
 ને સુકુમાર પેલો તો ભાવિ સાહિત્યકાર ક્યાં?
 ને કોણ કરી રહેશે જીવને ટંકાર તો—
 રે ગાન્ડિવ તણા ભાવિ ગર્ભમાં બધું એ છૂપું
 કોણ જોડશે કેવું, કલ્પી કોણ શક્યું ભલા?
 વિનીતા, પુનિતા બન્ને મધુરા બાળ-પંખીડાં!
 જીર્ણ જીવાનડો હું, તું ઘરડી તોય જીવાનડી.

હંસલો આપણો નહાનો જૂનું દેવળ છો થયું.
 જીવનું ટહુકા જેવું આપણું થયું સાર્યક.
 વાયાં વાર્ધક્યનાં વહાણાં ખ્યાલ એનો કદી રહ્યો !
 આશા ઉલ્લાસની વચ્ચે જૂલતાં જીવીએ સખી,
 ઠાળજે કુમળા કોડો, સફળ જળ પ્રેમને.
 પેલા ફોટા મંદીનું હું ચોધું છું હાસ્ય-પૂતળી
 આ ફોટામાં તું તો બા છે ને દાદીબા હવે વળી !
 અખોવન બિરુદે છે હજી સુધી પ્રભુકૃપા.
 સ્નેહકુંજ ગાનેને સૌરભે ભરી વિસ્તરી.
 પ્રભુના પ્રેમનાં પુષ્પો દેવડીને ધયાં મધુ,
 અમીનો ઇન્દુ ભિગ્યોને વધાવીએ મધુ વિધુ.
 આજ હું હીંચકે જૂલું કવિતા કેં રઠ્યા કરું,
 ચાંદલા જેમ આયુમાં, ક્ષયે લયે ઘટ્યા કરું.
 ને આવતી દીવાળી તો, દેખવી હોય કે નહિ !
 પ્રસ્થાને સ્વર્ગના ભર્ગ મેળવું, દિલમાં ચહું.
 ખાલી આ હીંચકે દેખી કેઈ આંસુ ન સારશે,
 સ્વપ્નના માનવીને તો સ્મૃતિમાં જડી ધારશે.

અભિન દશામાં

(મદદાનતા)

મૈત્રી મૈત્રી યુગ યુગ તણી ઝંખના રનેહ રનેહ,
મૈત્રી મૈત્રી લવલવ તણી ઝંખના રનેહ રનેહ,
આત્મા માગે વધુ વિનિમયે, માગતો સ્થૂળ દેહ,
સર્વેન્દ્રિયો મધુ મધુતણો, માગતી મિષ્ટ મેહ.

કિંતુ મૈત્રી મુજ હૃદયને સાંપડી ના હઈ તો.
આત્માને એ રસઝડી ઘડી સાંપડી ના હઈ તો,
ઐક્યે રાતું મન મનતણું એ મનોઐક્ય કયાં છે ?
ઐક્યે રાતું રસ રસતણું એ-રસૌ ઐક્ય કયાં છે ?

ઝંખું તરવે પરમ પુનિતે હું રસો વૈ સઃ એ,
ઝંખું સરવે અમૃત મધુ સત્યં શિર્વં સુન્દરં એ,
તારા જેવી શું અમૃત કલા, પ્રેમ આરાધના હૈં,
ખીજે કયાંદીનથી શું જગમાં, સાત્ત્વિકે સાધનાએ ?

નક્ષી છે તો કયમ નવ મળે, પ્રેમવિશ્રમસ્થાન ?
ઢોઈ, જીવે, પ્રભુ નવ ઘડ્યો ભૂમિઠાએ સમાન,
પ્રેમાત્મા કંઈ રસિક હુનિયા પોતપોતાની મધ્યે,
કેન્દ્રસ્થે શું થઈ નિજરસે, જીવને જીવી સઘે ?

પોતાને એ પ્રમદવન વા નંદને કે મને એ,
જીવી જાણે અમર જીવને 'એ કલા' - આત્મકીડઃ

સારા માઠા મુજ મન મને સ્પર્શી એને શકે શું,
 મારે આળ્યે નવ કંઈ થતો એમને લેશ હર્ષ.
 હું જાતાને નવ કંઈ થતો એમને લેશ શોક,
 હુંથી એને હૃદય ફરકે પાંખડી. પાંદડી ના,
 દિવ્યાત્માને મુજ પ્રણયની, શી તથા, શી તમા છે?
 ભવ્યાત્માને પ્રણવ-પ્રણયે, શી તમન્ના સમાધિ.
 નાથે કોઈ હૃદયરસની શુષ્કતા ન્યૂનતાથી,
 નાથે કોઈ જડભરત શી ધૂન છે સ્નેહશન્ય,
 વ્યઘ્રિભાવે જનહિત રતે એ સમઘ્રિ સમસ્ત,
 પોતાને એ ગહન મનને ને વિચારે શું મસ્ત?
 કક્ષા ઉઘી સરલ વિરલે બિર્ધે કો' તર્ક શ્રેણી,
 ઇચ્છાશક્તિ ઉર મધુરિમા જ્ઞાનની એ ત્રિવેણી,
 એવાને તે હૃદયે ઠહીએ હોય શું રાગદ્વેષ?
 એ એકાન્તે અનધિકૃત હું પામવાને પ્રવેશ.
 એવા યોગી અમર અમૃત બાદશાં એતમા છે,
 આત્મા જોગી હૃદયરત પ્રાણીદશા ઉત્તમા એ,
 મિત્રીસ્નેહે કથમ' ઉર શકે એમની સાથ જૂલી,
 એવાઓની શિર પર ધરે 'રાખવી પોદધૂલિ.
 એવાઓનો અમૃતભર જે સાંપડે દંષ્ટિયોગ,
 ધન્યોડસ્મિન્નેમિતસ્મિત સુધા સાંપડે દંષ્ટિયોગ,
 સ્નેહાકાંક્ષા હૃદયભર જે વાંછિતે વંચિતે તે
 તો ચે રહેતો હૃદયરસ તો જે મળે સંચિતે તે.

કવિતા

તમે બધાએ કવિતા કલાના,
પૂજારીઓ હું તમને પૂછું તો,
કાવ્યો કલાનો ઉપયોગ શું છે,
રે જિન્દગીમાં ઉપસોગ શું છે?

મને ગમે એ કવિતા કલાના,
હવાઈ ફિલ્લા કંઈ બાંધતીએ,
સંપર્ક એના કંઈ સાધતી રે,
જને એને આ જનતાની સાથે.

ભલા કહ્યું શું? મધુરી રૂપાળી
બે કાળી કીકી, રસવર્ષણો છે
મુધામુખીના મધુ દર્શને છે,
કાર્ણવ્ય ભાવે ઉર રૂપર્શને છે,

આંસુ કુંળીને રિંમત લહેર કુંળી,
એ તો બધું છે કવિતા કલામાં,
એ તો બધી માનવતા મીઠી છે,
તમે કલાને કવિતા દીઠી ત્યાં.

માનવ્ય એ તો નિતનવ્ય ભવ્ય,
એ છે કલાને કવિતા મંદી શું?
નવનીત મન્યનનું તંદી શું
તો તો મને એ કવિતા ગમે છે,

જ્યાં સાદી ભિમિ ઉરની રમે છે.
 શું કાવ્યમાં આત્મનિમજ્જને છે?
 ને કાવ્યમાં સુન્દરી સન્નજને છે?
 બધા પૂછે છે ઉપયોગ શું છે?
 બધા પૂછે છે ઉપલોગ શું છે?
 ના બાણિયે તે શું વખાણિયે-રે,
 ન પ્રેમ ના તે શું પિછાણિયે રે! ?
 માથે ભાંધે એ લટકી રહે છે,
 વાગેાળ વાગેાળ તું લક્ષ્ય છે રે!
 જ્યાં હસ્તિવૃન્દે પણ એક મસ્તી,
 હસ્તી ટકે તેવી બધી પરસ્તી.

છે અશ્વનું એ પણ સ્વાર્થ વિન્ધ,
 આરૂઢ વિન્ધ પણ સ્વાર્થ અશ્વ.
 કયાં લક્ષ્ય છે એક જ એનું લક્ષ્ય,
 પૂછે સહુ કિમ્ इदम् ययक्षम् ।
 ઉદરભરી દષ્ટિ શું સૃષ્ટિની છે,
 શાને શનિશ્ચર દષ્ટિમાં છે!
 ત્વચા વિવેચકની જ જન્તુ,
 ડંખ્યા હશે કે કડુતા પરન્તુ,
 તેથી જ શું હૈં કરતું જ લક્ષ્ય,
 વિવેચને લક્ષ્ય શું લક્ષ્ય લક્ષ્ય.

નાં રક્ષણાર્થે શું વિવેચને છે,
 રે ભક્ષણાર્થે શું વિવેચને છે !
 હિસાબં દહોરા કવિતા નથી જ,
 ને જ્ઞાનના તો સવિતા નથી જ,
 આ વેદકી લોક બધા મળના,
 છે હોય એ તો ખપના ખતના.

કે. અર્ધ દગ્ધે કવિ કાવ્ય બાફે,
 વિવેચકે ત્યાં કંઈ સાફ-સાફે,
 વાતો કરે છે, નવ પાટલા ઘે,
 ના ભક્ષ ભક્ષી કદીશું અમે તો.
 અમે મંદી કોઈક દુર્વિદગ્ધ,
 દે' સર્જને સાચી નિહારિકાઓ.
 ને તેજને તેજ વિહારિકાઓ
 સર્જે વળી સ્વમલ વાંટિકાઓ,
 રાચી રહીએ-પછી શું ટીકા છે ?
 એ નંદને તો અભિવંદને હો !
 એ સ્પન્દને તો અભિનંદને હો.
 તમે શું માગો કવિતાનું દ્રવ્ય,
 કાચું અને પાકું જ લવ્ય લવ્ય.
 આ માનવી જીવન માલ કાચો,
 આ માનવી જીવન માલ આકો;

આ અથુ ટહેરો મિમત ટેહો સોદી,
એ કાવ્યનુ વસ્તુ લલા અનાદિ—

ગાંડાણને વ્યાપકતા વરે છે,
તત્ત્વાર્થે કે ગૂઢ મંહી ધરે છે.
સન્દેશ કે ગૂઢ નિગૂઢ ગાંડા,
માટે જ કાવ્યો નવ બન્ધુ રૂડા.

છે માનવીનો થડકાર સાચો,
હૈડા તણોને ધડકા સાચો,
છે પંઠિત પંકિત મહી માનવી રે,
માટે જ રૂડી બસ માનવી રે.

રે માનવીનુ ઉરે રોતું હમ્તુ,
એ કાવ્યનુ વસ્તુ શુ ધન્ય! અસ્તુ!

ઋષિ-કવિ ચિન્તક ગોવર્ધન

(ગોવર્ધનરામભાષને)

કવિતા કેન્દ્રમાં રોપી આર્થ દર્શન ભાવના,
ચિન્તક દષ્ટિએ લેખી કવિતા સ્વર્ગ દીપિકા.

પ્રભુના દ્વારની ખોલે કવિતા અલકાપુરી,
સૌરભ સ્વર્ગના ભર્ગો કવિતા અમરાપુરી.

ભાવના આવનાં હાર્દે સ્વપ્નોદાત્ત અમી ઝમે,
નિઃસ્વર્ગ પ્રેરણાઓનું ઉદાત્તીકરણે શિવા.

ઈન્દ્રભુવન ઈન્દ્રીનાં પાર છે કવિતા કલા,
સાહિત્ય સ્વર્ગની ખીણ આવૃત્તિ મધુ પૃથ્વીમાં.

લાવણ્યોથી ભરી મીઠી જીવને જેમ લાગણી,
વિધુ મધુ દિવ્યા ભવ્યા કરે છે ધી શ્રી માગણી.

જીવને દષ્ટિપૂતે ને કવને જ્ઞાનપૂત શાં,
સૌન્દર્ય દષ્ટિ સૃષ્ટિને ઝાલે આરુતા ઋતા.

ને સૌન્દર્ય પિપાસુની દષ્ટિ સૃષ્ટિ શું જીવને ?
કવને લેખને દાખી સ્વર્ગ ભર્ગની ઝંખના.

કવિતા-ગુરુ 'ક્રાન્ત'ને

(શિખરિણી)

રસાર્દે હાર્દે તે લલિત પુનિતે પ્રેમલ કર્યું,
મને જ્યોતિર્ધામે સુકૃત અમૃતે જાયકી ગયો;
દીધી દષ્ટિ સૃષ્ટિ જીવન મૃદુતા મંગલ લઈ,
મને લિક્ષા દીક્ષા અમૃતવચ્ચને તું દર્ધ રહ્યો.

દીધાં સ્વર્ગો ભર્ગો-ઉપનિષદ ઋચાઓ વિધુ મધુ
શિવા ગાયત્રીનાં-પુનિત લલિતે ભર્ગ અરણ્ય.
મહા માધુર્યોથી ભરચક લયો પ્રેમ સ્મરણાં
ઈંસુનાં કારુણ્યે તવ નયનમાંથી મધુ વિધુ.

શું સ્વપ્નેદાત્તે તો તવ હૃદય કારુણ્ય વિમલે,
હતી હસ્તી મસ્તી જીવન કવને પ્રેમમયતા.
ઈંસુનાં આ લોકે તવ નયનમાં હેમમયતા,
હતો તું સંન્યાસી વિમલ કવિ જ્યોતિ-જગખલે.

(અનુબુધ)

વાણી સૌષ્ઠવ સૌન્દર્યો તણી દીક્ષા ઋષિ દીધી,
કદ્યાણી વાણી માધુર્યો ભવ્ય લિક્ષા શિવા લીધી.

આનન્દશંકરભાષને—

વદન સદને સત્યં ઋતમ્ પ્રમોદ પ્રભા ઝરે,
સદય હૃદયે આનન્દથી, વિગ્ગ પરાગ ધી,
મિત મિત ક્ષિમતે, રાગે છાગે મુધા-વમુધા-વરે,
મૃદુલ નયને આંત્યાં સ્વપ્ને વિરાટ મુહાગ થી.

અમૃત વચને વાણી લહાણી મુખામ્મુજ સૌરભે
નયન હૃદયે સૌજન્ય થી અમીદ્રવ માર્દવે,
અમિત કરુણા ભાવોર્મિ ધી વિધુથી મધુ દ્રવે,
રતિ મતિ કૃતિ સૌન્દર્યો ધી શું આત્મ થી ગૌરવે.

શુચિ અભિરુચિ જ્ઞાના સકિત અમીમય આંખડી,
શુચિ પ્રતિપદા માર્ગે મધ્યમ શિવા શારદા;
શુચિ મધુરિમા પદ્મથી ધી પરાગ મુદપ્રદા,
વિમલ કમલે સૌન્દર્યથી શું પાંખડી આંખડી.

મિત મિત ક્ષિમતે કારુણ્યે શાં સહિષ્ણુ થી વિપક્ષુ શે
ઉર શિવ તમા બ્યોતિ રહોતા પ્રસાદ સાહિષ્ણુ ન

શ્રી વિષ્ણુભાઈ ત્રિવેદીને -

ઝીટ્યા આનન્દ અમૃત વિષ્ણુ,
 ખીટ્યા સત ઋત અમૃત વિષ્ણુ
 આનન્દલક્ષ્મી, અમૃતલક્ષ્મી,
 વરદો વર્યા શું વિષ્ણુ
 ધ્યાન ધી રશ્મિ જ્ઞાનશ્રી રશ્મિ
 શુભદા ભર્યો તું વિષ્ણુ ?
 અજાતશત્રુની પુનિતા ઉચિતા
 લલિતા લેખિની વિષ્ણુ.
 શ્રીધી શિવા લેખિની લલિતા
 તપો તેજ લેખિની વિષ્ણુ.
 નીરક્ષીરના ન્યાય વિવેકે,
 તુજ દષ્ટિ વિવેચન વિષ્ણુ
 સ્વાદિષ્ટ દષ્ટિ મધુ વિવેચન
 રોચક વિવેચક વિષ્ણુ
 આદિત્યે લાલિત્યે ભરી શ્રી
 સાહિત્ય - દારિદ્રા , વિષ્ણુ ,
 કટ્યાણી વાણી લ્હાણી વિવેચન
 વેરે સારિકા વિષ્ણુ.
 તુજ પ્રતિભા આનન્દ પ્રતિભા
 શિવા જ્ઞાન રશ્મિ વિષ્ણુ
 આત્મ પરિમલ, શું જીવન બલ,
 મહોરે લાવણ્ય લક્ષ્મી વિષ્ણુ.

મિતાક્ષરી પરિચય

(૫ (અનુષ્ટુપ))

પરાયેા છું, અન્નપ્રયેા છું સમન્નયેા કદી નથી
જ્ઞાનયુગે મથંતેા હું કલાયુગે બૂલેા પડ્યો,
કાલિદાસ ભવભૂતિ શેલીને ક્રીટસ્ કાળનેા,
ગેા. મા. ત્રિ. કલાપી ન્હાનાલાલનેા યુગવારસ.

નહોતા શું કલાસ્વામી કાલિદાસ હુગેા ગદે,
સાહિત્યે શૂળનાં ફૂલેા, હતા એ કાલના યુગેા ?
કલાપી કાન્તના કાલે અશ્રુને તીવ્ર વેદના !
કલાઓની કલા નહોતી ? શબ્દનાં આજ આંખરાં.

કવ્યસૃષ્ટિમાં તાંડવ

સારી સૃષ્ટિ કરે છે શું વિશ્લવકારી તાંડવ,
ટેવાયાં લાસ્યથી નેત્રેા, બને છે ભય વ્યાકુળ.

ટિપ્પણ

વન્દન યોગીશ્વરને: શ્રી અરવિન્દ પ્રેગિત મારા કાલ્યોના રૂપરેખા
મમહના ગણેશ બેસારુ છુ — શ્રી અગવિન્દના સમૌન તેમજ શ્રી રવીન્દ્રનાથ
ટાગોરના વ્યક્ત આશીર્વાદ સાથે:

Almora, 29-2-'39

'The poet Tagore sends you his Blessings'

—Anil K Chanda, Secretary to R. Tagore

જાગો વિરાટ: આપણા પ્રચ્છત કવિ શ્રી ધૂમકેતુની મધદેગે વત્સલ
અર્પણહરી-ધણી ગાગ હૃદયના ભાઈ સ્વ રણજીતરામ મહેતાની રમૂતિની
વિદુતયમક અણુકાવે છે એમણે માગ કાવ્યોને આશીર્વાદ આપ્યા છે
આ કાવ્ય માટે 'સુન્દર' એમની નોંધ છે

સ્વપ્રેરણાહારી: મારી ગ્રાનવેયણહારી Muse સૌન્દર્યદેનીએ મહા-
કવિ ન્હાનાવાનના હૃદયની પાખડીઓ ડેલાની છે કસૂરી જેની નાલિમાથી
વજ્રટયા કરે છે તેની કસૂરીમૃગને શી ખોટ હોય? છતાં વારવાર કવિશ્રીએ
માગ આ કાવ્યનુ ગહેરમા ગુજન કર્યું છે શ્રી અખાવાલ રોના લૈનાના
સુપુત્રનુ અકાગ અવસાન થના તેને અર્ધ આપના કવિશ્રીએ આ કાવ્ય
મમાર્યું છે વલસાડ સાહિત્યસલા પાસે પણ કવિશ્રીએ ડેલીડેલીને આ
કાવ્ય ગુજ્યુ છે એમના મણિમહેત્સવના પ્રભંગ ઉપર તો એમણે આ
કાવ્ય પર સુન્દર લાભ ગચ્યું છે મણિમહેત્સવ પ્રસંગે કવિશ્રી ઉદ્ગાર
કહાટે છે:

‘આ કાવ્ય મારું નથી. સ્વપ્નાંનું વાવેતર કરનાર ગુજરાતે કંઈ કંઈ કવિવરો છે. ગુજરાત! તારા કવિમંડળને પારખ, ને સાચાં સ્વપ્નાને ઝીલ.’

‘સરવો સોરઠ દેશ છે, ગઢ જૂનો, જ્યાં નરસિંહ મહેતાના વાસ હતા, ત્યાંના નાગર કવિ છે. નવ-કવિતાના રસિયા છે. સ્વયં સ્વપ્નોના વેચણુદાર છે.’

શ્રી વિપ્લુપ્રસાદ ત્રિવેદી એક પત્રમાં લખે છે: ‘તમારું સ્વપ્નોનું કાવ્ય જેની પ્રશસ્તિ કરતાં કવિ ન્હાનાલાલ થાકતા જ નથી તે મને જરૂર જોવા મોકલશે.’ શ્રી રામનારાયણ પાઠક પણ એ જ કવિતા જોવા મગાવે છે ને એમના ‘અવાંચીન કવિતાનાં બ્લેસો’ નામના વિવેચનગ્રન્થમાં આ કાવ્યને નિર્સર્ગદત્ત કાવ્ય તરીકે ઉલ્લેખ કરે છે.

આ જ કાવ્યને નજરમાં રાખી આપણા સહૃદય ધાર્મિક વૃત્તિવાળા સન્ત પ્રોફેસર ફિરોઝ દાવર લખે છે: ‘Your association with such great men as A. B. Dhruva and Kavi Shri Nanalal must bear ample testimony to your culture and literary attainments. It is interesting to identify સ્વપ્રવેચણુદારો by his own comparison. I would be very glad to meet one day the Dream-pedlar and the recluse of મૌનાગ્રમ.’

આપણા સૌજન્યમૂર્તિ પ્રખર વિદ્વાન વિવેચક શ્રી અનન્તરાય રાવળની અમીદષ્ટિ ગુજરાતના કયા લેખકને મળી નથી કે હું એમાંથી વચિન રહી ગઈ? બહુશ્રુત વિવેચક મારાં કેટલાંક ૧૯૧૫ થી ૧૯૪૪ સુધીનાં કાવ્યો વાંચી નીચે પ્રમાણે નોંધ રજૂ કરે છે:

સ્વપ્નવાટિકા: મને ગમેલાં કાવ્યો આગળ નાનકડું ચિહ્ન કરેલું છે. મને ગમ્યાં એટલે એક સહૃદયને ગમ્યાં, એટલો જ અર્થ. બાકીના બીજા સહૃદયોને ન ગમે. એવું કાંઈ નથી. મિત્ર રુચિર્હિં લોક:। માટે જ તો

કરિએ બીજા કોઈની રચિ કે નિર્ગયને બદલ પોતાની જ પ્રબુદ્ધ ગમ
 વૃત્તિ અને વિવેક જેમ કહે તેમ કરી નાખવાનું અન્યત્ર એ રીતે પોતાના
 કડક વિવેચક બનવું ઘટે કા ન અન્યસ્થ કરતા બને તેમજ weeding
 પોતે જ કરવું સલાહભર્યું

‘મારી સલાહ પિનની-તમે પોતે જ ચાખીને શગરીના બોગ-છપાતા
 કા-નપ્રથમા આપો કયા રવાદુ, કયા ખાખ એની સાચી પાગખ કવિને
 પોતાને જ હોન’

મારા કાવ્યમગ્નહો ‘મૌનના ફૂજન’ ને ‘મૌનના શુજન ને નજરમા
 રાખી તેઓ લખે છે ‘જડના સાન આક માસમા તમે ઘણું લખી નાખ્યું!
 આને મૌન કેમ કહેવાય? મૌનનું ફૂજન છે આ તો ફૂજના વિના નહીં
 જ ગંદનાયું હોન, ત્યા તમે રો અકુશ બત પર લાદી શંકે?’

“કા યો સહૃદય ભાવે વાચી તો ગયો છું તમારું કવિમાનસ ને કાન્ય
 ભાનનાને સારી રીતે વ્યવસ્થા કરી શક્યા છે, તેવા મને ગમેતા કા નના
 મધાળાની કાળી બાબુએ પેન્સીનથી ✓ એમ નાનકડું ચિહ્ન મા યો
 કગઈ ગયું છે

પ્રોફેસર રાવળે ૬૮ જેટલા કાવ્યો પર ચિહ્ન કર્યા છે ‘મૌનના ફૂજન’
 એમને ગમ્યા લાગે છે આ ગાળાના કા-યો શ્રી ધૂમકેતુને, સાક્ષરશ્રી યુગ
 કવિશ્રી ઉમાશંકર જોષીને મે બતાવેના બન્નેની નોંધ ટિપ્પણમા આવરો
 ૧૯૫૮-૫૯મા હું મૃત્યુની જાયમા વાડીનાવ ઇસ્પિતાતમા હતો તના
 જીવનની વિદાય લેતા મને જીવનની અત્યંત મોહિની લાગી લગલગ નજીક
 માસ ત્યા રહ્યો, તે દરમિયાન મે બસોએક મ યો શ્રી દાકતર દામાણી,
 શ્રી દાકતર મમની જાયમા લખી કાઢ્યા એમાથી અરધા અપનાવ્યા
 સિવાય મારો છૂટકો જ ન હતો એવે પ્રોફેસર ગવળના ચૂંટવા બીજા
 પ્રેસાક કા-યો હવે પછીના સગ્રહ ઉપર મુત્તની રાખના પડ્યા છે શ્રી
 ધૂમકેતુનું અનુમોદન પામેન થોડાક કાવ્યો બીજા સગ્રહ માટે રહી ગયા છે

મને ઘણી આશ્વાસનની વાત તો એ છે કે સ્વપ્નોનું ખીલતું કાવ્ય પણ પ્રો. રાવળનું અનુભવન પામ્યું છે.

સ્વપ્નવેચણુદારી કાવ્ય ૧ ને ૨ ઉપર રાવળ સાહેબની નીચે મુજબ નોંધ છે: “નરસિંહગવની ‘ફૂલ વેચનારી’ ગરબી સાંભરી આવે છે. છવન-લક્ષ્મી એ કવિની કવિતા માટે વાપરી શકાય.”—મારી કાવ્યકૃતિને આમ એમનું ધન્ય ગિરદ અનાયાસે જ મળી ગયું છે. એમની નોંધ કાવ્યનું સાચું અને શિષ્ટ મૂલ્યાંકન કરે છે.

વસન્તવેચનારી: એ જ મનોદશા.

દેવદ્યુતિ: સ્વપ્નોનાં કાવ્યની મનોદશામાં.

એ દિવ્યાંગુલિ: શ્રી ખોટાદકરને ત્રણી.

‘સ્વપ્નવસન્ત’: છવનસર આ જ મનોદશા રહી છે.

વિરાટ ઊભો ત્યાં: દાગોરના આશીર્વાદે રંગએકું હૃદય.

નિર્વાણનુ પદ્મ: સુન્દરમ્ કવિએ લાક્ષણિક ગણેલું કાવ્ય. ખુદગીતા-થોડોક ભાગ લખ્યો છે, આવરદા હશે તો પૂર્ણ થશે.

આત્માનાં આંગુ: સુન્દરમ્ કવિએ અપનાવેલું.

મારાં દ્વારે: શ્રી વિષ્ણુસાઈએ મમનાથી અપનાવેલું કાવ્ય. આ કાવ્ય લક્ષમાં રાખી શ્રી. વિષ્ણુસાઈએ ‘વિવેચના’માં ‘કવિ કુસુમાકર’ નામે લેખ લખેલો. પૃષ્ઠ ઉપરનો અભિપ્રાય લુઓ. ‘વિવેચના’ લુઓ ૫૬ ૧૮૯.

“રા. કુસુમાકર—શમ્ભુપ્રસાદ જોષીપુરા એક સાચા અને સારા કવિ છે. કવિઓમાં એમના જેવા બહુચુત ગણવામાં આવે છે. અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ, ગુજરાતી કવિતા પીઠાનવાની અને એમાંથી રસ ચૂસવાની એમની શક્તિ અમાપ છે. જે જમાનામાં લલિત સકાઈ ગયા, વાસ્તુદેવ શેલત

જિગ્ના જ અન્કયા, તેમા વીરયોદ્ધા પેરે પોતાને ભાવાનુકૂળ પ્રતિષ્ઠિતે મમન્વ ને આગ્રહથી કુસુમાકર વગગી રહ્યા છે એ વિચારવા જેતુ છે કે જે ક્યાપી કે હગિલાત મુવ જેવાની ખોરક જાનામા આ કવિ જિગ્ના હોત તો લલિત જેવી ગણુના એમની કચારની ય થઈ હોત કવિનાના અક્ષર દેટની પાછા તેના જે ચયગ અહુપરમાણુ છે, જે મનોભોમમાથી કવિતા જિગે છે, તે કુસુમાકરમા બનવતગ અને રધુ ફલદુપ છે કુસુમાકર કનિ નથી, રસનિષ્ટ નથી તો પછી કાઈ જ નથી તેમની કવિતા નથી પકાઈ તેમા ગુજરાતની કવિતા પ્રત્યે મેગજન્ય હિ ભીનતા, દુણા ને રચિતન કાગણુભૂત છે 'વસન્ત'મા હમણા 'કુસુમાકર'નુ એક સારુ કાન્ય 'ગહાગ દારો' બહાગ પડયુ છે તેમા તેમના લાક્ષણિક ભાવો જોઈ શકારો "

—શ્રી વિ ૨ નિવેદી

શ્રી ધૂમ્રેતુની નોધ નીચે મુજબ છે 'કવિ પોતાનુ વ્યક્તિત્વ પ્રખટ કરીને જ જરા અન્તગની વાત કહી નાખે છે જેવી લીંગીઓમા નિજનદની મસ્તી આવીને કાન્યને વધુ સારુ બનાવે છે '

'છે ની ચાગ લીંગીમા આખુ કાન્ય, તેનુ આખુ વક્તવ્ય આની જિભુ છે '

—અ મ ગવગ

શારદાની મૂકવીણા: 'ગુજરાતી'ના દીપોન્સની અમ્મા મારી ધણી લાક્ષણિક કવિતાઓ છપાઈ છે તેમાની આ એક છે પોગબદ્ધમા આ કવિના લલિતજીને બતાવેની ત્યારે એમનુ હૃદય ભાવોદ્ગારથી જિગ્ના ન્હુ'તુ—'મને આ કવિતા આપો હુ એના ગુજનથી સભાઓ ડોલાવીશ, મજનીગ, થનમનથને નચાવીશ ' નારસિસસની માફક લલિતજી પોતાના પ્રતિબિંબ ઉપર મોહી પડ્યા કે શુ? આ કાન્યમા શ્રી લલિતના આત્મા સાથે મારો આ મા ઓનપ્રોત થઈ ગયો છે

લલિતજીના હૃદગાન મારે ઠેગેગ આપવા જ ગયા "તમારી કવિતા કન્તા પણ તમાગ 'કુસુમાકર' નામ મને વધુ ગમે છે એ નામના

શુભ તમારી કવિતામાં છે સ્તો, છતાં એ હજી બિધતા આવે છે.
વસન્તની સુકુમારતા અજ્ઞ મનહર છે, તેવું સુકુમાર હૃદય પ્રભુએ તમને
આપ્યું છે. સુક્રાંતે ગુંજન કરશે તો રત્નાકર જેવો ન પૃથ્વી-પ્રદેશે
સુહાશે.’
—‘લલિત’

સૌન્દર્યની દેવીને: અ. મ. રાવળ ચિહ્નયુક્ત.

સૌન્દર્ય ભાવના કૃમુમ: ‘મધ્યમી વિચાર-સુન્દર’ —શ્રી ધૂમકેતુ

સૌન્દર્યના ભોક્તાને: મારા સૌન્દર્યનાં દેહલાંક કાન્યોમાં અ. મ.
રાવળને કલાપીની ઝાંખી થઈ છે. અ. મ. રા.ના અનુભોદનના ચિહ્નયુક્ત.

સ્વપ્નિકા: આ સોનેટ શ્રી ધૂમકેતુની સૂચના મુજબ સુધારેલું છે.

આવો ગુલાબ ને મોગરા ગાયે: મુંગાઈ ‘ગુજરાતી’માં છપાયેલું.

‘સુન્દર ગેયતત્વ ભરેલું’ —શ્રી ધૂમકેતુ

વાગીથરીની વીણા: શ્રી અ. મ. રાવળની સૂચના મુજબ સુધારેલું.

મારાં કાવ્યે: ‘Beautiful Thought’ —શ્રી ધૂમકેતુ

સ્વપ્નો મારાં કે તારાં: સારું કાવ્ય —અ. મ. રા.

સૌન્દર્યની વ્યાખ્યા: અનુભોદનનાં ચિહ્નવાળું —અ. મ. રા.

મધુની મનીષા: ‘સરસ’ —શ્રી ધૂમકેતુ

એક તારો: ‘ગઝલ ખરાબર કાવી ગઈ છે. છેલ્લી લીટી કાંકડી છે.’

—શ્રી ધૂમકેતુ

જગો અન્તરગાન: ‘ગહાદના લયમાં ખરાબર રીતે મનોદશા વર્ણવાઈ
છે.’ —શ્રી ધૂમકેતુ

ખાખી ખુશખો: ‘સ્વપ્નચિહ્નની એક વધુ સુન્દર વસ્તુ’ —શ્રી ધૂમકેતુ

વધવાનર કયાં તુજ અગ્નિઝારી? ‘આ કાવ્યને દેન્દ્રમાં ગૂળી
ખે જુદા જુદા વિવેચનો પર ધ્યાન દઈએ. તમારામાં ભક્તની હૃદય
વેદના સ્પષ્ટ છે. હજી એ વેદનાને અનુકૂળ એટલું જાણું ગેયત્વ આવતું
નથી; આવશે ત્યારે એ કવિની વાણી અત્યંત સુંદર રૂપ ધારશે, એમ
હું માનું છું.’
—શ્રી ધૂમકેતુ

‘હમણાં તો કવિ તરીકે તમે નવો અવતાર ધારણ કર્યો છે.
કરાચીની પરિપક્વ પત્રિકામાં છપાયેલું ‘શુજરાતયુ’ ગ્રાન તેમજ બીજાં
કેટલાંક ગીતોએ ઘણો આનંદ આપ્યો છે. તમારા વક્તવ્યની મુખ્ય વાન
ખોટી નથી. કવિના ભાવથી કે લાગણીથી જેટલી ઓછી રંગાયેલી તેટલી
કવિમાં ઓછી. બ. ક. કાકોર પણ સૌથી મહત્ત્વ લાગણીને આપે છે,
એમ હું સમજું છું. હૃદયની વેધકતા માટે તમે પોરણદરના ભાષણમાં
ટાંકેલાં વાક્યો સોનાગઢોર જેવાં છે:

‘The heart is the best logician of all’

‘ભગતું બન્યું જો હૃદયે મારું માણું પ્રાણ પોકારી.’
દયામય! અગ્નિઝારી તારી.’

આવા ભાવ તો મારા જેવા જગતસન્તુષ્ટને પણ ગાવા મન થાય
છે. શબ્દસૌન્દર્યને, ભાવને સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરતું આલેખન હવે બનને
આવે છે.’
—શ્રી વિ. ર. ત્રિવેદી (૧૯-૬-૧૯૩૮)

શુજરાતણનો ગરબો: અ. મ. રાવળ-અનુભાવન કૃતિ. આ ગરબો
મુંગાર્ધ ભગિની સમાજના એક સસોત્સવમાં ગાયયેલો તે તરફ શ્રી
જ્યોતીન્દ્ર દવેએ મારું ધ્યાન ખેંચેલું. ભાષા ને ભાવનાસૌન્દર્યથી વાતા-
વરણ રંગાર્ધ ગયેલું હતું; એ પરત્વે શ્રી જ્યોતીન્દ્રે અંગ્રેજિ-નિર્દેશ કરેલો.

કેણે ઠહલવ્યો? ‘સારી રીતે ખમી શકે એવું ગેયત્વ આમાં છે. તમારે
દુકાણની કળા હાથ કરવી.’
—શ્રી ધૂમકેતુ

ગુજરાતણુ માનવમેના શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ર ત્રિવેદીએ જે ગુજરા
તણુના ગીતનો પ્રસન્ન ભાવથી ઉલેખ કરેલો છે તે આ ગરબો શ્રી
ઈન્દુલાલ ગાધીનુ અનુમોદન પણ એ પામેલો છે

દૂનવેણીની રદ્ય લાગી અ મ રાવળ—અનુમોદન કૃતિ

તદ્વદ્વે તદ્વન્તિક અ મ ગ—અનુમોદન કૃતિ ‘કવિ માનસ સમજવા
ખપ લાગે તેડુ કાન્ય’ —અ મ રાવળ

યૌનન થનગનતું આઘ્યુ શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદીએ સ્વ મહુભાર્ષ
કાવ્યનાગાના ‘સાહિત્ય’માં આવેલુ આ કાવ્ય વખાણેલુ કાવ્યમાં સુધારો
કર્યો છે

ગુર્જરી કીર્તિમન્દિરે ‘ઈંટ, રોડા, પથ્થર તરીકે ગુર્જરીના કીર્તિ
મન્દિરના પાયામાં દગર્ધ જવાનુ સ્થાન તો ગુજાત મને આપજો?’
એડુ વિષાદબર્ધુ કથન મારા ગુરુ સાક્ષર શ્રી મન્ન આચાર્ય શ્રી કૌશિકગમ
વિ મહેન્તાને મેં લખેનુ એમનો જવાબ ‘મળ્યોતો મગ્ધ અનુકૂળ
સ્થિતિની પ્રથમ તકે પ્રકાશિત કરો અને તમારો પોતાનો જ અનુભવ
જ અચૂક સાક્ષી પૂરશે કે ગુર્જરીના કીર્તિમન્દિરમાં ધૂળ, ઇંટ કે સિમેન્ટ
કે માગીના પિંડ કરતા ઘણુ ઊંચુ સ્થાન તમને મળ્યુ છે’

અમરાપુરીના આતિથિઓ આ કાવ્ય ‘આપણી કવિના સમૃદ્ધિ’ની
૧લી આદતિમાં પ્રસિદ્ધ થયેનુ છે પ્રસ્તાવનામાં કવિઓની સાત પેઢી
ગણાવતા બ ક દાંતર સાનમી પેઢીમાં (નીચેના કવિઓ) ગણાવે છે
‘કુસુમાકર, મલનાનિતથી માડી ગજેન્દ્ર જૂય, સુન્દરમ્, દૃષ્યુલાલ
શ્રીવરાણી’

શ્રી બ ક દાંતરના કાવ્ય ઉપર નીચે મુજબ નોંધ છે ‘ગીત
લેખે માંડુ લાગે છે, ઉપરાત ક્રમનભાવને લડાવેલા પણુ છે રોડ ગમે
તેલો ઘેગે પણુ નાણુક સુન્દર ટાંચ તેમાં કાઈ દૂરાદૃષ્ટ તગ્ગ તો હોય

શબ્દયોજનાના અર્થને ન તપાસો, ન ચૂંધો, ન વાગોળો, એવા દાવા જે દોરટ સાંભળતી હોય તે દોરટ આગળ જાઓ. કવિના - વિચાર પ્રવાહ ઉપર સ્થપાયેલી દોરટ એ દાવા શી રીતે સાંભળી શકશે ?

શ્રી. વિ. ર. ત્રિવેદી લાગણી કે લાવને કવિનાનું મહત્ત્વનું અંગ ગણે છે. વિષ્ણુઆધની નિગાહ આ પંક્તિઓ પર પડશે ?

શ્રી કોક્ષરને મૂળ કાવ્ય 'સટરપટરિયા' લાગેલું એટલે એ કાવ્ય એમને પણ રુચે એવી વિશદ શૈલીમાં સુધાર્યું છે. આ કાવ્ય 'શુદ્ધરાત્રી'ના દીપોત્સવી અંકમાં છપાયેલું છે.

રાજહંસ : અ. મ. રાવળ-અનુમોદન કૃતિ. મૂળ ફ્રેન્ચ કવિ Mallarm'e માલોર્મનું. વક્તવ્યમાં સારું કાવ્યતત્ત્વ ઓછું પડે છે. —અ. મ. રાવળ

એકલકાં રમશું : શેલી (Shelley)ની પ્રેરણા. શ્રી રા. વિ. પાઠકે 'પ્રસ્થાન'માં આ કાવ્ય છાપવા ઈચ્છા દર્શાવેલી. 'પ્રસ્થાન'ના તન્ત્રી સાથે મતભેદ હોઈ આ કાવ્ય મેં પ્રસ્થાનને મોકલ્યું ન હતું. શ્રી રા. વિ. પાઠકને ખાનગી પત્રમાં આ કાવ્ય મોકલેલું.

ગરીબ ઘરમાં : મારી 'અંજનીઓ' ઉપર શ્રી કાન્ત અને શ્રી કલાપીની સંસ્કારમુદ્રા છે.

શુ છે તર્ક વિચાર : એક સુંદર ફ્રેન્ચ કૃતિની પ્રેરણા.

'કવિતાના પાતાંગનાદ'

—શ્રી ધૂમકેતુ

ચમેલી : મારા મિત્ર શ્રી જયંતીલાલ શિવલાલ કવિને આ કાવ્ય ખૂબ ગમેલું. એમનાં મજાક લેરેલાં નયણાંના ટીપ્પણ હજી મને સાંભરે છે. મારા 'ચમેલી' કાવ્યનો ઘણું કરી 'સુંદરમ્' કવિએ પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. એ કાવ્ય હવે પછી બીજા સંગ્રહમાં.

જીવનપલટો : 'સોનાના સળિયાવાળા પિંજરમાંથી' — એ કાવ્ય સરકારી નોકરીના ગણેશ માંડતાં લખેલું. કાવ્ય સુધાર્યું છે.

ઉપા: 'સુવર્ણસિવાગ' નામનું એક કાવ્ય 'પ્રતાપ' દીપોત્સવી અકમા
છપાયું હતું આ કાવ્ય એનું જોડિયા કાવ્ય છે સ્વ કાલાભાઈ દેશસરીની
મરકામુદ્રા છે શ્રી નરસિંહગવને પણ કંઈક અરો ત્રણી છે.

અમો મસ્તાન. છેલ્લા કાવ્ય સુધીના ૧૯૧૫ થી ૧૯૪૪ સુધીના
છે આ કાવ્યથી શરૂ થતા કાવ્યો ૧૯૫૮-૫૯ 'મહુકાવ-મધુકાલ' નામના
કાવ્ય મમ્મડોમાથી છે હવે પછીના કાવ્યો તાજા હોઈ ગહુ થોડા જ
ઉપર અનુમોદન નોંધ હરો

હિલદારનાં દર્શન. શ્રી બાલાશકરની મંરકારમુદ્રા-શ્રી ન્હાનાવાલ,
શ્રી બાનાશકર, શ્રી કલાપીના વીણાગાનો સાથે મારા હૃદયની તન્ની
તારેતાર નાચે છે

ખખર લે: શ્રી બાલાશકરની મંરકારમુદ્રા

સૌન્દર્યદેવી. મારા સૌન્દર્યના કાવ્યો ઉપર કલાપીની વાણીની મંરકાર-
મુદ્રા છે કલાપીની સરજ, નિશદ, સુન્દર વાણીની, જીર્મિની મને જીવનભર
જખના રહી છે મારું હૃદય સૌન્દર્યના અને ખીજા કેટલાક કાવ્યોમા કલાપી
સાથે જ્યોતેજ્યોત આતપ્રોત થઈ જાય છે શ્રી બાલવન્તરાન ઠાકોર યુગના
શ્રી ઉમાશકર ને સુન્દરમ્ આદિના કેટલાક કવિઓના 'સોનેટો' મને ગમ્યા
છે મેં ઠાકોરશાઈ સોનેટો નથી લખ્યા મારા સોનેટો ફ્રેન્ચ કવિઓ ને
અંગ્રેજી 'વિક્ટોરિયન્સ'ના નમૂના પર છે

પ્રેમસૌન્દર્ય નવયુગની અદ્યતન કવિતાથી હું છેક જ અલિસ નથી
રહ્યો અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ કવિના નમૂના ઉપર મેં ઠીકઠીક સર્જન કર્યું છે મારી
માન્યતા એની છે કે અદ્યતન કવિતામા Perfect Sonnet સમ્પૂર્ણ
સોનેટ ભાગ્યે જ લખાયેલું છે

સૌન્દર્યોના ભોક્તા: આ કાવ્યનું આદિ ખીજ તો ઠેક ૧૯૧૫-૧૬મા
છે મને આવું કાવ્ય લખના ઘણું મન છે પણ 'જીહ્વાની શૂખલા'ના

બન્ધન નડે છે એવું કંઈ શ્રી રણજીતરામ વાવાખાઈ મહેતાને મેં કહેયું,
સાહિત્ય પરિષદના પિતા રણજીતરામ મારા ‘હૃદયના ભાઈ’ને સાહિત્ય-
ક્ષેત્રે મળેલા પહેલા સહૃદય મિત્ર. એમના સ્પર્શચમકના અદૃશી હું પ્રેમચો-
ધું. સૂરતની સાહિત્ય પરિષદમાં શ્રી કલ્યાણરાય નાથુભાઈ જોષી પાસે
‘ભાવિ કલાપી’ તરીકે એમણે ઉલ્લેખ પણ ધણું કરી કરેલો.

“You have Emotions and sentiments. You possess a fair command over Language. What you have to do is to master the technique and Art of versification. Please do not cease from poetizing.”

—શ્રી રણજીતરામ ૧૯૧૫

આ કાવ્ય મારા હૃદયમાં વર્ષો સુધી સુમ-સુમ-સુમ પડી રહ્યું. ‘કલાપી’નાં
પ્રેમ-સૌન્દર્યનાં કાવ્યો તથા બાલાસકરનાં કાવ્યો ખાસ કરીને ‘કલાન્નકવિ’
એ મારી છાંદવાની શૃંગારી તોડી નાંખી. હૃદયનાં પાતળખાણીમાં સરવાણી
ફૂટી, તેનું પરિણામ આ કાવ્ય.

સરસ્વતીચન્દ્ર: આ કાવ્ય ઉમેર્યા વિના છૂટે જ નથી. યોગ્ય સ્થળે
લુઓ: નીચેની બે નોંધા ખૂબ સહૃદયતાભરી લાવજીની છે:

‘તમારી ગોવર્ધનપ્રીતિ અદ્વિતીય છે, એ પ્રેમ કેવો તીવ્ર ને ઉત્કટ
છે એ તમારી કૃતિમાં વ્યક્ત થાય છે.’

—શ્રી. સુનિ., પ્રો. રમણલાલ જોષી

૧૯૧૫માં નડિયાદ સ્મૃતિનગરમાં (ઠેરઠેર ત્યાં દર્શન છે ને મધુરાં મંલા-
રણાં છે) અગડિયા પાટામાં શ્રી ગોવર્ધનમંદિર પાસે હું રહેતો હતો. શ્રી ઉપેન્દ્ર
જી. પંડ્યા. (ધણું કરીને ૧૯૨૭માં) મારા પ્રિય વિદ્યાર્થીઓમાંના એક
આચારપદ વિદ્યાર્થી હતા. નીચેનો પત્ર બહુ જ પ્રેમભર્યો છે:

‘આપે જીવનભર ખૂબ વાચ્યુ છે, ખૂબ લખ્યુ છે, ખૂબ વિચાર્યુ છે, એ હું જાણુ છું આપની કવિતા વિષેનો શ્રી વિષ્ણુભાઈનો લેખ મારા સ્મરણમાં તરવરે છે આપનું એક OMNIBUS Collection બહાર પડે ને ટાઇ સમલાની વિવેચકની સહાયતા એને ઉચિત રીતે ન્યાય કગતી સમીક્ષા કરે તો ઉત્તમ થાય આપની સાવના અમારા જેવા વંદેમાર્શને તો પ્રેરણારૂપદ નીવડે એની છે’

કોલ જૂનો છે : મારા કવિજન્મની કુડળા જોના તેનું ઉદ્દગમસ્થાન રસિકાની કાકી છે

બુલબુલ ને ગલ : સુદૃઢાદની આઈ-ખૂણખૂણ ભક્ત હૃદય-ગૂલ-ભગવાન જીવશિવની તાલાવેનીની વાત છે

તારા મિલન ને જીદાઈ પ્રભુ મિલન ને પ્રભુની જીદાઈની વાત છે પ્રેમસી તો માન અનુદૂળ ભાવપ્રતીક છે

પ્રિયાનાં જાદુ : પ્રભુના જાદુ નિર્દિષ્ટ છે

ઈશક બિમારી : ભક્ત હૃદયની તાનાવેની ધાલાવેની

સનમનુ નામ : પ્રભુપ્રીતિનું કાવ્ય છે

ભર કટોરા રંગ દે હરિગસના હલકાતા ધ્યાનની વાત છે જગતીની મસ્તી એ ભક્તિની આનન્દદશા છે

દિલદારનાં દર્શન : પ્રભુઅખનાનું કાવ્ય

તારા વિના ગમતું નથી : પ્રભુપ્રીતિનું કાવ્ય પ્રેમસીપ્રેમ તો માન ભાવપ્રતીક છે, પ્રભુપ્રેમ નિર્દિષ્ટ છે

સૌન્દર્યો : કવાઈની હૃદય ધડકથડકની ગ્યાનુભૂતિ

છેલ્લી રાતઃ પ્રજુપ્રીતિનું કાવ્ય.

શામા ને પરવાનાઃ સુદીવાદનું પ્રજુભક્તિનું કાવ્ય

રાનમઃ પ્રજુપ્રીતિનું કાવ્ય.

આ બધાં કાવ્યોમાં પ્રેવસીના નામે પ્રજુ તાલાવેલી ધાલાવેલી છે.
પ્રભુનેઃ આ કાવ્યથી 'પ્રેવસી' ક્રોધ તેનો ઘટરફોટ થઈ જાય છે.

શૌન્દર્યોઃ કલાપીના રંગે રંગાયેલું હૃદય.

સોણું કે રાતઃ આશકમાથુકની પ્રીતિ ભાવપ્રતીક છે. પ્રજુની ઝંખના નિર્દિષ્ટ છે.

ધીચનશ્રીઃ લલિતજની મારાં લેખન ઉપર દૃઢ સંસ્કારમુદ્રા છે.

'કુન્દુમાકર તો કુન્દુમ કુન્દુમાર. જે વાત મર્મ સૂચનરૂપે કરી શકે તો તે જ વાત તમને સ્વયંસિદ્ધ થતી જોઈ અપૂર્વ આનન્દ-મંતોષ થાય છે. પરમાત્માનું પરમ સૌંદર્યદર્શન સર્વને માટે અગમ્ય કવિતાનું છે.'

—શ્રી લલિત (૧-૨-૨૩)

તારામૈત્રકઃ મારા શૈશવમાં શ્રી લલિત, નાગરવાદના પાડોશીને પ્રેરક હતા. એમનું 'સીતાવન' નાટક-અમને બધાને મુગ્ધ કરતું.

'તમે તો ભગવત વિમૂતિ છો; એટલે તમારી કુન્દુમકુંડળની લીલી-ધટામાં પત્રોત્તરે-પત્રાંતરે તમારા હૃદયનું દર્શન થાય છે.'

—શ્રી લલિત (૨૬-૧૧-૩૨)

એકવારઃ શ્રી લલિત પ્રેરિત.

'તમારા જેવા સ્નેહના કવિની રસમાધુરીથી તો તમે ભોગવો છો તે જ રસવૈભવ જગમાત્રમાં રેલાય ને સંસાર સ્વર્ગ બની જાય.'

—શ્રી લલિત (૨૫-૧૦-૩૮)

સતયુગના હંમાને ગાંધીજીનું મનમોહન બનહાર રિમત મારા
હૃદયમા પેસી ગયું હતું અને એણે હૃદયના પાતાળપાયુડી ડોલાવ્યા તા

નિશ્ચિમાનવી જીવનભર ગાંધીજીનો આશરો રહ્યો છું

ગુરુગિરિય વિનોમાને ગાંધીજીએ જ 'સર્વાર્થ ગાંધી' નું ગિરદ આપેલું છે
ગાંધીજી બહુશ્રુત નહોતા, શ્રી તિલક જેમ એ જ્ઞાનયોગી ને કર્મયોગી
પણ છે

દારુબધી હિંદના કલ્યાણુરાજનું પુણ્યકર્મ—આ કાવ્ય આગળ આવ્યું છે
જોગીડાને ગાંધી મોહિની

ભારતના આસ્તુ આ મમયન થાજે જેમ પ્રેયસીની ધડક ધડક થઈ
રહી હતી તેમ ભારત માટે તાનાવેલી ધાલાવેલી લાગે લી

પુરાણુભારત ભારત માટે લેખકની નાડના ધમકારા મલાળો ?
ભારત મરૂતિનું એ ફરજદ છે

કાલની ખજરી ગાંધીયુગનું ગીત કઈક અરો મેઘાણી પ્રેરિત

જોગીડા ગાંધીનીતિનું ગીત

યુગવન્દના ગાંધીયુગનું ગીત મેઘાણીની પ્રેરણા

ભારતીય રાષ્ટ્રમંદિરની રચના શ્રી ખજરદાગ પ્રેરિત શ્રી ખજરદાર
મારે માટે ખૂબ રનેહ રખતા હતા

‘તમે ઘણું સારું લખી શકો એમ છે, એમ—મને લાગે છે માન
માર્ગદર્શનની જરૂર છે

—ખજરદાર (૧૫-૪-૨૪)

ઉપરના ‘ભારતના આસ્તુ’ ને ‘ભારત ને લખના—કા થોમા શ્રી ખજર
દાગની પ્રેરણા રહી છે

‘તમારી ઝૂલી વધુ વધુ બિઘડતી જાય છે. જે-પ્રવાહિતા માટે હું લખતો તે મારે તમે બિનરતા જાઓ છો. સરળતા સાધશો તો હજી વધુ સચોટ વાણીના અધિકારી થશો. તમારા માટે મને રનેડ છે, એટલે તમારો સાહિત્યમાર્ગે વિકાસ જોઈ મને આનન્દ થાય છે. ચૂંટણી કાંચોનો તમારો કાવ્યસંગ્રહ બહાર પાડવા હવે તમે નક્કી કરી દીધું છે તે આનન્દની વાત છે. સારામાં સારાં, પ્રવાહી ને વિષયવૈવિધ્ય દર્શાવતાં ૫૦ કાવ્યો ચૂંટીને પ્રકટ કરો. હમણાં હમણાં તમારાં કાવ્યોમાં સરળતા ને ગેયતા વધતી જાય છે. એ જ મારે હથોટી જેસારતા જશે તો જરૂર તમારાં કાવ્યો લોકપ્રિય થશે.’

—શ્રી ખજંદાર (૧૮-૬-૩૧)

હૃદયકુંજ : સારી જિન્દગી ગાંધીપ્રેમ માટે-હૃદય તલપી તલસી રહ્યું છે. હું તો કીટમ્, શેલી, બાયરનની દુનિયાનો ખ્યાખી આદમી. ગાંધીપ્રેમની શા માટે મૃગનૃપિયુકા રહી હશે? ગાંધીજીના ખરખરમા માથું મૂકવાનાં મારા જેવા રંગવિલાસીને શું અધિકાર? મારી કલ્યાણવિધાત્રીએ મને ગાંધી રાષ્ટ્રયજમાંથી બચાવી લીધા છે, એટલે જ હું ‘મહાત્માયન’ના પાંચ ભાગ લખી શક્યો છું. અંગ્રિજોની નોકરી કરતો ત્યારે મારાં પત્ની હસમુખગૌરી કાંતતાં ને ખાદી ધારણ કરતાં. અંગ્રિજશાસનની અકબર-દિલીથી હું ‘મહાત્માયન’ લખવાની કાન્તિ-શાંતિ મેળવી શક્યો છું.

ગાંધીજીના સત્યપ્રભુ : સત્યને પ્રભુ માનતો-એ પ્રાચીન ગ્રીક ફિલસૂફ એરિસ્ટોટલ. ગાંધીજીએ એરિસ્ટોટલ વાંચ્યો ન હોય છતાં એની Peripetic method હાલતાંચાલતાં જ્ઞાનબોધની પદ્ધતિ ને સત્યને જ પ્રભુ ગણવાની તમન્ના ગાંધીજીમાં બિનરી આવ્યાં હતાં. *

ગાંધીજીનું જીવનધ્યેય : મને ભારતની, વીરસની, ગાંધીજીની તમન્ના લગાડનાર-શ્રી ખજંદાર-એ તો કહી ચૂક્યા છે:

“એક વાર તમને નિખાલસતાથી કહી દઉં. તમારા હૃદયનો અસંતોષ

ને ખીજના કાર્યથી જીવજતો વિષાદ છોડી ઘો પ્રભુએ તમાન હૃદયમા જે તણખો નાખ્યો છે, તેને જ જિજ્ઞાસો અને એનો પ્રકાશ સદા અખડ ને વધતો રહે તેમ કરો ‘જીવનમુક્તિ’ કે ‘સાહિયમુક્તિ’ ઇર્ષની પીર પગ ચડી મેળવી શકાતી નથી ” —શ્રી ખમરદાઝ (૨૪-૧૦-૩૧)

ગાંધીજીનું જીવનધ્યેય ગાંધીપૂજા

‘મહાસ-નો, મહાભક્તો, મહાકવિઓ, મહાવૈખાનસ કયે રગ્તે ગયા છે તે રોધી કહાલો અને ટ્રી રીતે પોતાના ધ્યેયમા સિદ્ધિ પામ્યા છે, તે રોધી કહાલો, ને તે પથે તમે પણ પ્રભુનું નામ લઈ આગળ પગે ભારી કે કોઈની આગળ ન રાખો આપણે સૌ ગાંધીજી કે વ્હાસમુનિ થઈ નહિ શકીએ આપણા નાના દીપકના ઉજાસ પણ અખડ રાખી શકીએ તે ખસ છે’ —શ્રી ખમરદાઝ (૨૪-૧૦-૩૮)

વિશ્વસન્ત ત્રિપુટી વાચકને શ્રી સુન્દરમનુ આ વિષયનું કાન્ય કાન્ય યાદ આપરો શ્રી સુન્દરમ મને Last of the Romantic poets રોમેન્ટિક કવિઓનો છે લો ગણો છે, એ આનન્દવાત છે

શબ્દાતીત ગીત આત્માના જિંડાણમાથી—હૃદયના પાતાળપાણીમાથી છૂટેની એક સ્વપ્ન જાગૃતિ

ઉર્વશી મેં પ્રેયસીગીતા ભાગ ૮ થી ૧૩ મુધી કાલિદાસ, ભવભૂતિ, માવ, બાણ, દણ્ડી, હર્ષના શ્લોકો ને ભાવનાઓને સોનેટોને ગીતો રૂપે ઉતાર્યા છે

‘ઉર્વશી’ના કાવ્યો ભાઈશ્રી વિજયગણ વેલે ‘માનસો’મા નીચેની નોંધ સાથે ઠાપ્યા છે (માનસી જુનાઈ-સપ્ટે ૧૮૫૮)

“કવિ કુસુમાકર રચિત પ્રેયસીગીતા ભાગ ૮ ‘ઉર્વશી’માથી આ સુન્દર ગ્યનાઓ છે વિક્રમોર્વશીના ખીજ અપમાથી મરૂત શ્લોકો

(૧૦, ૨૦, ૮, ૧૧, ૭ ને ૬) લેવાયા છે. આ અંગેનાં ભાષાન્તર ૨૫.
 બ. ક. કાંદોરની હમણાં પ્રકાશિત કાલિદાસકૃતિમાંથી 'મંજૂષા'માં આપ્યા છે.
 સંસ્કૃત શ્લોકો નીચે મુજબ છે.

નયનશયને પ્રિયા

હૃદયમિપુમિઃ કામસ્યાન્તઃ સશત્યમિદં સદા ।
 કથમુપલભે નિદ્રાં સ્વપ્ને સમાગમકારિણીમ્ ॥
 ન ચ સુવદનામાલેખ્યેઽપિ પ્રિયામસમાપ્નતાં
 મમ નયનયોરુદ્ધ્યાપ્ત્વં સહે ન ભવિષ્યતિ ॥

દક્ષિણાનિલને

યાસાર્થં હરસંભૃતસુરમિણા પૌષ્પં રજા વીરૂઢાં
 કિં મિથ્યા ભવતો હૃતેન દયિતાસ્નેહસ્વહસ્તેન મે ॥
 જાનીતે હિ મનોવિનોદનફલૈરેવંવિધૈર્ધારિતં
 કામાર્તં જનમુજ્જનાં પ્રતિ ભવાનાલક્ષિતપ્રાર્થનઃ ॥

લતાને લલિતા

મમ કુસુમિતાસ્યપિ સહે નોપવનલતાસુ નમ્ર વિટપાસુ ।
 ચક્ષુર્યધ્નાતિ ધૃતિં તદ્દૂપાલો કદુર્લલિતમ્ ॥

પુષ્પધન્વાના પ્રહરે

નિતાન્તકલ્પિનાં રૂઝં મમ ન વેદ સા માનસી
 પ્રભાવવિદિતાનુરાગમવમન્યતે વાપિ મામ્ ।
 અલબ્ધફલનીરસાન્ મમ વિધાય તસ્મિન્જને
 સમાગમમનોરથાન્ ભવતુ પદ્મવાણઃ કૃતી ॥

મધુશ્રી

અમે સ્ત્રીનસપાટલં કુરવકં ચામં દ્વયોભાર્ગવો-
વાલાશોકમુપોઢરાગમુલમં મેદોન્મુલં નિષ્ઠતિ ।
ઈપદ્વદ્વરજઃ કળાગ્રકપિશા ચૂતે નવા મઙ્ગરી
મુગ્ધત્વં ચ યૌવનરથ ચ સસે ! મધ્યે મધુશ્રીઃ સ્થિતા ॥

સગની-સગની

હયમમુલમવસ્તુ પ્રાર્થના દુર્નિવારં
પ્રથમાપ મનોમે પઞ્ચવાણઃ ક્ષિણોતિ ।
કિમુત મલયવાતોન્મૂલિતાપાણ્ડુપત્રૈ-
રુપવનસહકારૈર્દશિતેષ્વકુરેષુ ॥

મે મંસ્કૃત સાહિત્યનો-માધુરીનો મહેરામણ પ્રેયસીગીતા લાગ ૮ થી ૧૩
સુધીમાં ઉતાર્યો છે. મંસ્કૃત શ્લોકો ગુજરાતીમાં પ્રથમવાર જ સોનેટનું
રૂપ ધરે છે. મૂળ સોનેટનો જન્મ Epigram—એપિગ્રામમાંથી. મંસ્કૃત
મુક્તકો વાણીની જરાક વધારે મુક્તિ માગે છે, એમ મને લાગ્યાં કર્યું છે,
એટલે એમને સોનેટને ગીતોમાં ઉતાર્યા છે. મંસ્કૃત શ્લોકોનું મોનેટો-ગીતોમાં
ગંગાવતરણ હજી સુધી મારા પુરોગામીમાં બેસ્યું નથી. મારાં મોનેટોને
ક્રીટસ્ શેલીના સોનેટ કે ફ્રેન્ચ સોનેટને મેં હંદ્રાસ રચનાથી ટાળ્યાં છે.

નિરવધિનિધિઃ અહીંથી મને સોનેટનો ખૂબ નાદ વધી ગયો છે.
અદ્યતન કવિતાથી હું રંગાયો નથી પણ મને ક્રીટસ્-શેલીનાં સોનેટો
ખૂબ આકર્ષે છે.

મિલનઃ સોનેટની રચનાથી મને પૂર્યું મંતોષ થતો નથી. સોનેટનો
આત્મા સંક્ષિપ્તતા છે. સંક્ષિપ્તતાનો બોધ મને વિવેચક શ્રી અનંતગાય

રાવળ દઈ રહ્યા છે, તેમજ શ્રી ધૂમકેતુ પણ ખૂબ આમહાપૂર્વક દઈ રહ્યા છે. મેં એમના બોધનું અનુપાલન મારી રીતે કર્યું છે, પણ ધર્મી સોનેટ પછી મારાથી મુક્તદો કે ગીતો લખ્યા વિના રહેવાયું જ નથી, કારણ કે 'મિતાક્ષરી' કરતાં વ મને લેખનની 'અમૃતાક્ષરી' પ્રત્યે વધારે ખેંચાયું છે.

ચંતન અમિ-જવાળા: સોનેટ ને ગીત

સ્વૈરવિહારી: સોનેટ

મંગલાશુંખલા: ગીત

યૌવન: સોનેટ

યૌવન: ગીત

આ બધી કૃતિ પાછળ પ્રેરણા શ્રી વિષ્ણુભાઈ ત્રિવેદીની છે.

'તમારી તબિયત બરાબર રહેતી નથી ને હાડા ત્રિપાદમાં રહેા છે તે જાણી દુઃખ થયું. તમારા સાહિત્યકાર્યને સતત ઉપેક્ષા મળી છે, તેથી તમને બહુ જ ઝલાતિ રહે છે એ સ્વાભાવિક છે. કેટલાક સાહિત્યકારે યુગપ્રવાહથી સહેજે અક્ષય પડી ગયે તેમને માટે આતું નિર્માણ થયું વાર હોય છે એમ તમે ક્યાં નથી જાણતા ?'

—શ્રી વિ. ર. ત્રિવેદી (૬-૧૧-૫૮)

શ્રી વિષ્ણુભાઈએ મને ને મારાં કવિતા વહેંચુને અઘનન પ્રવાહમાં તાણી જવા કાંઈ ઓછી પ્રેરણા નથી આપી. એમ તો શ્રી દાંકરસાહેબે એમના અવસાન પહેલાં 'મહાત્માવન'ને કાકાસાહેબને બોલાવવા સૂચન કરેલું ને લખ્યું હતું, 'હિતરવચમાં તમારી કદર થશે તો હું બહુ જ રાજ થઈશ' એવો પત્ર દ્વારા ઉદ્દગાર કાઢ્યો છે. આરંભમાં નીચેના ઉપાલમ્ભથી મને તોડી નાખનાર શ્રી દાંકર: 'Gandhi can appeal to rude and crude Mind like yours, which are absolutely

incapable of thinking * * * Shivaji & Pratap were third rate persons. You have no knowledge of History as your morbid patriotism shows' જીવનભર મારી ઉપેક્ષા કરનાર શ્રી દોશર 'મહાત્માયન'ના પ્રકાશનમાં એ સંલેખે ને મહાત્માજીના અનુયાયીઓ એની કૂર ઉપેક્ષા કરે એ લગ્ન કરણ ઘટના છે દોશર-સાહેબના કેટલાક તકલુ મૃદુ ઉદ્દેશો હૃદયના પડેપડ હૃદયમયાવે છે

“મને કહેવા દેશો જે આપણી વચ્ચે મતભેદ-કવિતાની ભાવના પડે મતભેદ છે અમત રાગરેષને એમા અવકાશ નથી શ્રી કાલેયકર્મને ‘મહાત્માયન’ બતાવવાનું સૂચન તો શુદ્ધ ભાવે કરજી, એ હજી પણ માની શકાતુ હોય તો માનજો!” —મ. ક. દોશર (૨૪-૧૧-૫૧)

શ્રી દોશર-સાહેબ પ્રેરિત કવિતાયુગપ્રવાહમા મને શ્રી વિષ્ણુભાઈ આમદપૂર્વક ખેંચી ગયા છે.

સન્તાહૃદય: સોનેટ સન્હૃદય-ગીત, આનંદ-શિખિણી

પ્રસન્ન મન: શ્રી દોશર-સાહેબનું કોઈએ પણ ધ્યાન ખેંચ્યું નહિ હોય? એમને પ્રિય પૃત્ની તો સુગેય છે ને માનકોશમા ખૂબ સરસ રીતે લખ કારાય છે! તો પછી પૃથ્વી હૃદની સોનેટ માટે વિશિષ્ટતા ક્યા રહી?

ઉપાદર્શન: ચિન્તનપ્રધાન સોનેટ

અમૃતખિન્દુ: એક જ દે ચિનતારી-હરિહર ભક્તના એ ભાવથી વિરુદ્ધ મેં-‘માગી માગીને માગુ-વિધાનર એક જ દે ચિનતારી’ કાવ્ય લખ્યું. શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવેએ પણ આવા વિચાર દર્શાવ્યા છે. મેં એમનું એ પદ્યને ધ્યાન ખેંચ્યું, ત્યારે એમણે-એમની લાક્ષણિક ઢંગે ઉત્તર આપ્યો: ‘Great Minds think alike’ શ્રી જ્યોતીન્દ્ર મુનશીના ‘શુભરાત’ કાગળના મારા મિત્ર છે ને એમના હૃદયમા મારા પ્રતિ ખૂબ હમદર્દી ને સમભાવ છે.

‘તમારાં કાવ્યનું વહન પાછું પ્રસન્ન ગંભીર રીતે શરૂ થયું છે તે જોઈ ખુશ થયો. ‘ગુજરાતી’ને અન્ય સામયિકમાં અવારનવાર આવનાં તમારાં કાવ્યો ઉપ્યક્ષેપીનાં લાગ્યાં.’ —શ્રી જી. લ. દવે (૨૨-૫-૩૯)

‘અમૃતભિન્દુ’માં શ્રી હરિહર ભટ્ટ જેવી જ માગ્યું છે.

અમૃતવૃષ્ટિ: મારા આદિ ગુરુ ગોવર્ધનરામ પ્રેરિત-જેમ પ્રેક્ષીમાં મને પ્રભુદર્શન થયાં છે, તેમ પ્રકૃતિમાં પણ મને પ્રભુદર્શન થયાં છે.

પ્રાર્થના: શ્રી રામનારાયણ ‘શય’ને કાળી. શ્રી રામનારાયણની વિદ્વાની મોહિનીએ તો મને ભૂરડી નાંખી હતી.

સૌન્દર્યો: મારાં બધા સૌન્દર્યકાવ્યોમાં કલાપીની રંગજાંટ છે.

અવિભક્ત આત્મા: શેક્ષીનું Epipschyeidion કાવ્ય મારા મુરબ્બી મિત્રશ્રી મુનશીનું પ્રિય કાવ્ય છે. મારું હૃદય શેક્ષી, ક્રીટમ્, બાયરન, ટેનિસન, વર્ડસ્વર્થના તેમજ લ્યુગ્રે, લા માર્તિન, બોદલેર, મ્યુસે આદિ ફ્રેન્ચ કવિઓના રંગે રંગાયેલું છે.

‘તમારી સુંદર સાહિત્યકૃતિઓ Byronism સાથે Keatsનાં સૌન્દર્યદર્શને રંગાયેલી-તમારાં ગદ્યમાં ને પદ્યમાં દેખાય છે.’

—ડૉ. રમણલાલ યાદવ

‘અવિભક્ત આત્મા’-મુનશીજીની પરમ રત્નભાવના છે. મને એમનું હૃદયજીવન સાંભરે છે. મુનશીજીનું પીકનિંગ મને જીવનભર મળ્યું છે. શ્રીમતી લીલાવતીની-અમીદષ્ટિએ પણ મારી સાહિત્યકૃતિ પોષી છે. શ્રી લીલાવતીબહેન સાહિત્યપ્રદેશમાં સ્મૃતિરૂપ થઈ ગયાં છે. ‘I am glad to know that you have not given up your literary activities.’

—Lilavati Munshi (૧૮-૫-૫૧)

અવિભક્ત આત્મા (૨) • રોની પ્રેગિત

જ્ઞાનસમાધિ. મુક્ત સંઘરા-પ્રાસવિહોણી વહેતી કવિતા એ કનાપીનો વાગસો છે અઘરા હદમા સુન્દર ચિન્તનને અને અનુકૂળ છે

સૌન્દર્યો: કનાપીની રગઝટ મારી 'પ્લેટોની ગીતા'માથી:

'How foolish it would be not to recognize that Beauty in every form is one and the same and when he perceives this, he will abate violent Love of the one, which he will despise and deem a small thing and will be a lover of fair forms'

—Symposium - Plato

મારા બધા સૌન્દર્યકાવ્યો પર પ્લેટોની હાથ છે

જગત • ચિન્તનકાવ્ય. મારી 'કાન્ટ'ની ગીતામાથી

'The world is but an island in the vast ocean of Reality', 'The ocean is intelligible but to the rational whole of constituents'

—Kant

જ્ઞાનવિહાર ૧-૨ • Wordsworth કૃત 'Tintern Abbey' પ્રેગિત

સૌન્દર્ય: મારી લાક્ષણિક પ્રેમાર્મિ, મધુર્મિ-પ્લેટોની પ્રેરણા-મારી પ્લેટોની 'ગીતા'માથી:

'Life is Absolute Beauty Beauty is God and God is ever striving to reveal himself, through the universe which he has created'

—Plato

જ્ઞાનસ્વરૂપ. મારી 'ઐરિસ્ટોટલ'ની ગીતામાથી

'Eternal Intelligence is God'

—Aristotle

સમ્યક્ જ્ઞાનદર્શન: હેગલનું જ્ઞાનદર્શન. 'In the last resort, what ought to be really is and what is and what ought to be.' —Hegel

વિશ્વ ને વિશ્વનાથ: Leibnitz-લિબનિટ્સનું જ્ઞાનદર્શન.

'This necessity compels Him (God) to select from among the possible worlds, brought before Him by his Reason that which is the most perfect as claiming the greatest possible amount of Reality and therefore the most Blessed.' —Leibnitz

પૂર્ણની પ્રતીતિ: મારી 'ડેકાર્ટ'ને સ્પિનોઝાની 'ગીતા'માંથી.

'Descartes found among his Ideas an Idea of an absolutely perfect being. He argued that it was impossible for imperfection to create, an Idea of perfection; therefore, this being exists.'

—On Descartes Marlineau

વિશ્વ ને વિશ્વનાથ (૨): મારી લિબનિટ્સની ગીતામાંથી:

'God is like an Artist who employs discoloured shades or discordant sounds to heighten the colouring or the harmony of the work of Art, so that he gains in beauty through what is hideous.'

—Leibnitz

જ્ઞાન ને સન્તતદષ્ટિ: મારી 'કાન્ટ'ની ગીતામાંથી

'Ding an sich—Thing in itself is unknowable.'

—Kant

સૌન્દર્ય-પૂતળી : એક રોમેન્ટિક ફ્રેન્ચ કવિની પ્રેરણા.

પ્રભુ ને પ્રકૃતિ : પ્રકૃતિમાં મને પ્રભુદર્શન થયાં છે.

જ્ઞાન-સમાધિ : ‘ભારતીયન’માંથી

‘વસન્ત-જન્મ’

કુસુમ જન્મ સતો નવપલ્લવાસ્તદનુપટ્પદ કોકિલ કૂજિતમ્ ।

इति तथा क्रममाविरभून्मधुद्रुमवतीमवतीर्थं वनस्थलीम् ।

—શુવંશ-કાલિદાસ

સાઽહમ્ સાઽહમ્ : અમરુશતક

પ્રાસાદે સાદિશિ દિશિસા પૃષ્ઠતઃ સા પુરઃ સા

પર્યકે સા પથિપથિ સા તદ્વિયોગા તુરસ્ય ।

હંદો ચેતઃ પ્રકૃતિરપરા નાસ્તિમેકાપિ સાસા

સાસા સાસા જગતિ સકલે કોઽયનદ્વૈત પાદઃ ॥

—અમરુશતક

પ્રાતઃકાલની પ્રાર્થના : નીચેની વેદઋચ્યા ટાગોરના ‘વિશ્વભારતી’ની નિત્યપ્રાર્થના છે.

પિતાનાઽસિ પિતાના વોધિ નમસ્તેઽસ્તુ ।

મા મા હિંસી વિશ્વાન્નિદેવ સચિતુ દુરિતાનિ પરાસુ વ ।

યદ્દદ્રંતન્ન આસુ વ । નમઃ શંભવાયમ્

શિવતરાયમ્ ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ।

—વેદઋચ્યા

જયોતિર્દેવને: વેદન્યા શ્રી અરવિન્દ પ્રેરિત.

સા ધ્વ પાંમિ સનતાન ઉક્ષિતે ડ્યાંસનાક્તા વ્યયેવ રવિતે ।
તન્તું તતં સ્વયન્તી સમી ચી યદ્વસ્ય શેપ: સુદુયે પથસ્યતા: ।

—વેદન્યા

'Milk cows, good milkers, pouring out on us.
Sisters come like weaving women tull of gladness
weaving out the weft that is spun, the weft of our
perfected works in a shape of sacrifice.'

કર્તવ્યદેવીને: વર્જ્જવર્ધને હું ઋષિજન ગણું છું. એના આર્પદર્શનની
મને થોડી પ્રેરણા નથી. એનું Ode on Duty-ફરજને એ શીર્ષિકથી
'ભુદ્ધિપ્રકાશ'માં વર્ષો પહેલાં છપાયું હતું. વર્જ્જવર્ધના odeનું સંપૂર્ણ રહસ્ય
ધણું મોઢું લગભગ '૪૪ના અરસામાં સમજાયું. વર્જ્જવર્ધની બન્દપ્રાસ
રચના લગભગ સાગોપાંગ રાખી આ ઝોડ ઉતાર્યું છે. આ ode-ઝોડ
નમૂનાનો છે. મેં આવાં ધણાં ode લખ્યાં છે.

ભારતનું પુનરુત્થાન: ૧૯૧૬ના અરસામાં ૧૯૧૫માં સરકારી નોકરી
ગુમાવ્યા પછી શ્રી કલ્યાણજી મહેતા અને શ્રી કુંવરજીની પ્રેરણાથી 'ગુર્જરી
માતને ચરણે' એ નામક એક દેશભક્તિનું ગીત છપાવ્યું. સૂરત પાટીદાર
આશ્રમની જાળીમાં એ પુસ્તિકા પણ પોલીસ હવાલે ગઈ. એ ગીતની
એક નકલ પ્રો. રમણલાલ જોષીએ મુંબાઈની કાર્યસ સભામાં વાંચી છે.
પકડાપકડીના અરસામાં મારી નોટમાંની મૂળ હસ્તપ્રત પર પણ મેં
ચોકડાચોકડી કરી વિનાશ કરી નાખ્યો. આ કાવ્યની તારીફ શ્રી દેશવલાલ
ધ્રુવે 'દેશભક્તિથી ઉભરાતું કાવ્ય' એ શબ્દોમાં કરી હતી. મુનશીજીને
પણ એ કાવ્ય ગમેલું. ઘણું કરીને એ જ કાવ્ય વાંચી શ્રી મુનશીએ લખેલું:

‘તમારો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે, તેમાં રહેલાં ઝમક ને ભાવો મને જાયા પ્રકારનાં લાગે છે. આપણા સાહિત્યમાં આવાં કાવ્યની જરૂર છે’. —કનુ મુનશી

શ્રી લલિતે આ કાવ્ય વાંચી લખેલું: ‘તમારા જેવા સ્વદેશ દ્રષ્ટાના આરાધન અમારાં અહોભાગ્યનો પ્રકાશ છે.’ કાવ્યનો નાશ થયો પણ અન્તઃરથની સ્વદેશલક્ષિત તો નાશ કેમ થાય? એ કાવ્યનો નાશ થતાં એવાં ઘણાં કાવ્યો ફૂટી નીકળ્યાં. એ કાવ્યનું જ નવીન રૂપ લખાયું છે — સંપૂર્ણ મુક્ત રીતે એટલે યુક્ત રીતે. હવે પછીના સંગ્રહમાં તે આવશે. આ કાવ્ય શ્રી વિજયરાય વૈદના ‘માનસી’ પ્રેરિત છે. શ્રી વિજયરાય મારા તરફ હંમદદી દાખવી રહ્યા છે.

‘તમારાં કાવ્યો તેમજ ગદ્ય લખાણમાંના ભાવના પ્રાધાન્યની ઘણી જ જરૂર છે.’
—શ્રી વિજયરાય વૈદ (૮-૨-૪૦)

પ્રકૃતિ લીલા: શ્રી નરસિંહરાવને ત્રણી.

શ્રી નરસિંહરાવે વસન્તના મારા લેખ ‘ધુમ્મસ પહેલાં ને પછી’ને ‘ડાયરી’માં અપૂર્વ સુન્દર ગણ્યો છે. શ્રી નરસિંહરાવે જ મને વડ્ડાવર્ધને લામાર્તિન દ્વારા પ્રકૃતિનો તેમજ શ્રી છુદ્દનો ભક્ત કર્યો છે. આ કાવ્ય શ્રી ડૉ. ઇન્દ્રવદન દવે, એમ. એ. પી. એચ. ડી. ને ગમ્યું છે. ‘તમારાં જોડલાંક કાવ્યો ખરેખર સુન્દર છે.’
—શ્રી ઇન્દ્રવદન દવે

પ્રભુને: તું આવે: પ્રભુભક્તિનાં કાવ્યો.

સ્વપ્ન આરામગાહિ: અઘતન કાવ્યગંગાના પ્રવાહમાં શ્રી વિધ્યુમાર્ધ ઉમાશંકર સુન્દરમ્ સુધી પ્રેમથી ખેંચી ગયા છે. આગળ સહરાનું પીકનું રણ છે. આગળ એક કમળું પણ મારાથી વધાય એમ નથી.

‘આપની સમગ્ર કાવ્યરચનાઓ ઝીણવટથી જોઈ જઈ પ્રથમ સંગ્રહ તૈયાર થઈ જહાર પડે તો સારું, એમ મેં ચિ. ભરતકુમારને કહેલું.

કાવ્યો વિશે ચર્ચામાં પડવાની ના પાત્રે છે તે મને બહુ જ ગમ્યું છે. મને આપની હસ્તલિખિત પ્રતથી ખરેખર બહુ આનંદ થાય છે. ગીતો ખરેખર મુન્દર છે. હંમેશાં ઉદ્દગાર. ષષ્ઠ રમ્ય છે.

‘હા હા હી હી’વાળું કાવ્ય મને લાક્ષણિકતા રૂપ જનમાર્ગન... એમાં સહાયના ને ઝલ્લુના છે. છેવટે કહેવાનું કે લેધું ધાણીને એક સંપ્રદ ગુજરાત આગળ ધરી દી. હસ્તપ્રત ઘણાં ઘર ફરે એ એક ધંધાભાર્થ (ભલે ન્હાના) તરીકે મને ગમતું નથી.’

—શ્રી ઉમાશંકર જોષી (૧૨-૬-૪૨)

શ્રી. ઉમાશંકરના રનેહસોજન્યનાં પ્રાપ્તિ મને તો શ્રી. રનેહરશ્મિ ને મને ‘Our Literature and Educationist’ તરીકે ઓળખાવે છે તેમની મારફત થયું.

અંખના: લાક્ષણિક ગીત.

જીવનકદારા: લાક્ષણિક હુમરી.

મધુ રાત્રે: સોહાગ રાત્રે. સહાય વાચકને કદાચ શ્રી મુન્દરમ્ની આવી કૃતિ સાંભરી આવશે. શ્રી. મુન્દરમ્ ‘અર્વાચીન કવિતા’માં પૃ. ૪૪૪ મારે માટે નીચે મુજબ નોંધ કરે છે:

‘કુમ્ભમાકર-શં. છે. જોષીપુરાની કવિતાની ઉપાસના સૌથી વધુ ગંભીર અને સતત વહનવાળી રહી છે. નિર્વાચનું પદ્યપરાગ લેણે (૧૯૩૪)-વસન્ત. એમણે અપનાવેલી ન્હાનાલાલીય લાક્ષણિકતા-ઉમેરોમાં ઉમેરો (ચમેલી) તેમની લાક્ષણિક રંગદર્શિતાની વધુ સાચી પ્રતિનિધિ છે. બ્યારે તેઓ પોતાની શૈલીને પ્રસન્નમન રાખી શકે છે ત્યારે પ્રસન્ન મધુર ઉક્તિઓ રચી શકે છે.

દાખલા તરીકે: ઊભો હું કાગસસિતને તીર
 વહે જ્યાં અમૃતસરખું નીર
 મલપતું ગાન મંજુ મુધીર.....વગેરે.

હાહાહીહી: ‘ઘડારાં દારો’નો અન્નર્ગન ભાગ છે. શ્રી. વિષ્ણુભાઈએ ધીંગલીર વિચાર-સંગ્રહીમા એને બાધક ગણી અને ક્ષેપક શ્લોક ગણ્યા. મેં એને જુદા તારવી દૃઢકાવ્ય તરીકે જુદું સ્થાન આપ્યું. મારું ધન્ય-ભાગ્ય—શ્રી. ઉમાશંકર જોષીને આ દૃઢકાવ્ય ગમ્યું. આગર પેટાળે વડવાગિ હોય. માગ રદનના સાગર તળે હાસ્યરસનું ઝરણું નિરન્તર વહ્યાં જ કરે છે.

‘તમાગ ગૃહમન્દિરને તમે હસમુખ-કુટિર નામ આપ્યું છે. તેમાં તમારાં ગીત કાવ્યો—નિવેદનો તો હાસ્યની લહરી સમાન સૌને આનંદ આપે છે. પ્રજાનો વિશિષ્ટ અનુમદ આવી આ-મકલા રૂપે કવિહૃદયને મળે છે.’
 —શ્રી લલિતજી

ફેમિલી-અપ્રોપ્રિય: ૧૯૩૩—સૂરતમા પડાવેલ કુટુંબની જાણ દીવાલ પર જોતાં રૂરેલું. અગત કાવ્ય છે. લખાયું ૧૯૫૯મા.

અમિત્ર દશામાં: ‘માનસી’મા છપાયેલ William Hazlittના નીચેના ‘ફકરા’ પરથી રૂરેલું:

‘They care nothing about you, and are neither the better nor the worse, for what you think of them. They manifest no joy at your approach and when you leave them, it is with feeling that they can do just as well without you’

શ્રી વિષ્ણુભાઈ, ત્રિવેદીને: વજ્રપૂર્તિ નિમિત્તે લખાયેલું કાવ્ય.

મિત્તાક્ષરી પરિચય: લોતક છે. તાડવ—શિવસ્વરૂપથી આરભેલી કવિતાનો ઉચિત અન્ન. આ ઝગવાનના તાંડવ ઉપકાવ પહેલાંનાં ગાઢ તિમિર મને લાગે છે. યુગ્મનાની કવિતાનો ‘અરણ્યોદય’ ફૂટવા ઉવે વાર નથી.

અઘતન કવિઓ સાથે એક સૂર થવા મળ્યો છું. ઉમાશંકર સુન્દરમ સુધી દંધક મેળ ખાધો પછી તો પાછો ધડેલાઈ ગયો. શ્રી ઉમાશંકર, શ્રી સુન્દરમ શ્રી રત્નેશ્વરશિખર ને શ્રી મનસુખલાલ ઝવેરીને અર્વાચીન ને અઘતન કવિતા વચ્ચે પૂલ જેવા ગણ્યું છું. અઘતન કવિઓ સાથે હાથ મિલાવવા ધણું કર્યું છે. કેટલાક ગુણુઓઝ સાથે ઘોડોક મેળ પણ ખાધો છે.

‘તમારાં કાવ્યો મેં જે વાંચ્યાં છે, તેમાંનાં ઘણાંખરાં મને ગમ્યાં છે. તમારા કાવ્યનું ગેયત્વ, શબ્દચયના, કલ્પનાનો સ્વૈરવિહાર એ મને સદા ગમે છે. દોષક વાર ખૂંચે છે શબ્દવૈલલ્ય.’
—હસિન બૂચ

“ગુજરાતીના દીપેત્સવી અંકમાં તમારી કવિતા સુન્દર છે.” શ્રી અશોક હર્ષ રસપૂર્વક વસન્તના મારા લેખો ને કાવ્યો વાંચતાં એવું એમણે મને સહર્ષ જણાવેલું.

શ્રી દેશજી પરમારની પ્રીતિ તો મને ‘વસન્ત’ના લેખો ને કાવ્યો દ્વારા સાંપડી. શ્રી નરસિંહરાવે અપૂર્વ સુન્દર ગણેલા ધુમ્મસના લેખમાં આ વાતનો અંગુલિનિર્દેશ છે. શ્રી રાયચુરાના ‘શારદા’માં મારી કેટલીક કવિતાઓ છપાઈ છે. એક કાવ્યની નોંધમાં તેઓએ મને ‘અણુમૂલું ધન’ ગણાવ્યો છે. શ્રી યશોધર મહેતા મારે માટે તેમજ મારી કવિતા માટે નીચે મુજબ લખે છે:

“લગભગ ત્રીસ-પાંત્રીસ વર્ષ અગાઉ શ્રી કનૈયાલાલ મુનશીનું ‘ગુજરાત’ માસિક નીકળતું હતું તેમાં ‘કુસુમાકર’ નામ વારંવાર ચમક્યા કરતું. હું ત્યારે અંગ્રેજી ચોથા ધોરણનો વિદ્યાર્થી હતો. કુસુમાકરની કાવ્ય-પ્રસાદી ચાખવાનો બિલકુલ અધિકાર નહોતો, છતાં બીજાં દોષ્ટ કારણે નહિ તો મોહક નામને કારણે આકર્ષાઈને એમનાં કાવ્યો વાંચતો. એ કાવ્યોમાં રહેલી શબ્દોની માધુરી મને આજ સુધી યાદ રહી છે. ઔચિત્ય ભરેલા મંરકારી શબ્દો એટલે ‘કુસુમાકર’ એની છાપ પડી ગઈ છે.”

શ્રી અશોક હર્ષ લખે છે: ‘ભાર્ગવ દશરથ સાથે હું આવેલો તે સાંજના થોડાક કલાકોમાં મેં’ આપની પાસેથી ઘણું મેળવેલું હતું.’

‘ગુજગતી’ના દીપોત્સવી અકમાં તમારી કવિતા સુંદર છે.

—મૂળશંકર ભટ્ટ, મંપાદક ‘કૌમુદી’

‘યુગેયુગે રુચિ બદલાય છે. કોઈક વાર તો એ યુગ આવશે જ્યારે તમારી કવિતા તરફ રસિકજનો અભિમુખ બનશે.’

—શ્રી ઈશ્વરલાલ ર. દવે (૬-૬-૫૭)

જ્યારે જ્યારે મારા હૃદય પર જ્વાનિના મોજાં ફરી વળતાં ત્યારે મોકાની ધડીએ (Psychological Moment) શ્રી વિષ્ણુભાર્ગના મને આશ્વાસન રૂપે કાગળો મળેલા છે.

‘સૂર્યમહલ્ય—ધૂમકેતુ જગતનું જોટલું ધ્યાન ખેંચે છે તેટલું તાગઓ ખેંચતા નથી. સાહિત્યમાં મરજવા ધર્ષ પડેલા તમારા જેવા મનુષ્યો અપવાદ રૂપ હોય છે. તેમની જગન જેવા સમાનધર્મી સાહિત્યિકોને ન પડી હોય તેથી શુ? ધણા વચ્ચે વા એકલું કમળ ખીલ્યું હોય તેથી તેના સૌન્દર્યમાં ફેર પડતો નથી. તમારા જેવા સુકુમાર કવિ મારા કોઈ વારના રૂપરૂ વક્તૃત્વને સહીને મારા પ્રત્યે મમતા ટકાવી રહ્યા છે તેને હું સદ્-ભાગ્ય માણુ છું.’

—શ્રી વિ. ર. ત્રિવેદી

હું શ્રી વિષ્ણુભાર્ગની પ્રેરણાથી શ્રી ઉમાશંકર, સુન્દરમ, રનેહરશિમની હરિતકુજ સુધી જ ગયો. પછી મને સહરાનું રણ લાગ્યું. શ્રી વિષ્ણુભ્રમદ પણ તદ્દન અઘતન કવિતા વિરુદ્ધ સૂર કહાડે છે: ‘કવિતા બા મન મારી ઉપપત્તિ Empirical and Pragmatic છે. પ્રત્યાત્મક ને અનુભવ સૂચક છે. સિદ્ધાંતો પછી આવે છે. ગુજગતી, હિન્દી, મરાઠી કવિતાના તદ્દન નવા પ્રવાહ એકવિધ અજકલા ને બરડ છે એ વિગે મને શકા નથી. હજી પણ આપણે વિલાયત ને અમેરિકાનું કેશનેમલ—તેનું અનુકરણ ફરીએ

હીએ. તેના છેલ્લા બે દાયકાના પ્રયોગો ને વિચાર મને ગમતા નથી. આદર-
માંથી નાસી જવાની કવિની વૃત્તિ-કાવ્યત્વમાંથી પણ નાસી જાય છે.

—શ્રી વિ. ર. ત્રિવેદી (૧-૪-૫૭)

વાચક જોશે કે મારાં કાવ્યોને આવા રાહુ કે કેતુએ ઘસ્યા નથી બ.

. શ્રી વિપ્લુભાઈ મને વિપાદમાંથી ઉગારવા વારંવાર પ્રયત્ન કરે છે.

‘લાંબા પત્ર માટે ઉપકાર. કેમકે તમે તમારી વસાગ મારી આગળ
કહાડી શકો એવો તમારો અધિકાર તમે રાખ્યો છે. તમે ધાર્યું લખ્યું
છે જાણી ખુશી બિપજી. જ્યાં સુધી ચોપડીના રૂપમાં કાવ્યો કે વાર્તાઓ
વાંચવા ન મળે ત્યાં સુધી સમભાવી વાચક કદર કરી શકતો નથી અને
કદરની અપેક્ષા રાખવી ખોટી છે. તમે જવાબમાં કહેશો...હું અપેક્ષા
રાખતો નથી; પણ એ તો હું સમજું છું તે પ્રમાણે આત્માના વિપાદ
અને દુઃખમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી મુશ્કેલી છે. *Evening shadows may*
be stretching out, but why should we be all the
time conscious of, it? and you have, without
reason, been thinking of them from youth.

—શ્રી વિ. ર. ત્રિવેદી (૧૪-૧૧-૪૩)

આમ જીવનભર શ્રી વિપ્લુભાઈ ત્રિવેદી મારા Guide, friend
and philosopher રહ્યા છે. અમે કવિનાના દર્શનમાં કેટલા બધા
એકમત હીએ તે એમના નીચેના ઉદ્દેશમાંથી સમજાશે.

‘કવિતા સંબંધી શાન્ત ચિત્તે તાર્કિક મન્યન થાય તેટલું સારું. બન્ધ
લાખા છે. લોકોત્તર બાદલાદકારી ઘન્ય વ્યવસ્થિતો કાવ્યમ્—ઉત્તમ કવિતાની
વાત કરીએ ત્યારે આપણી નજર આગળ કાલિદાસ, વર્ણજય, શેલી,
કીટ્સ, ટેનિસન, આઉનિંગ (હા, આઉનિંગ પણ ખરો) શેક્સપિયર, મિલ્ટન,

ગઅટે વગેરે પર ઠરે છે. કવિતા બ્યાં હોય, જેની પણ હોય તે સ્વીકારવામાં શા વાધો? એ તો આનન્દજનક form છે.’

—શ્રી વિ. ર. ત્રિવેદી

મારી કવિતાનો આ જ માર્ગ છે.

‘તમે શેલી, ક્રીટસની ભાવનાઓનો આગ્રાદ રીતે આવિર્ભાવ કરવામાં ફોતોહમેદ લાગો છો.’

—શ્રી કેશવલાલ એલ. ઓઝા (૧૭-૪-૪૦)

શ્રી વિષ્ણુભાઈ કાલિદાસાદિનો ઉલ્લેખ કરે છે. મારી ‘ત્રિયસી ગીતા’ આડથી તેર સંસ્કૃત કવિઓની કૃતિઓથી ભરચક છે. સંસ્કૃતની મોહિની મને લગાડનાર શ્રી રમણભાઈ નીલકંઠ :

‘પ્રથમ કરેલી સૂચનાઓનું આપ રમણ કરાવો છે તે સૂચના કરતી વખતે મારા વિચાર કંઈક વિસ્તારથી મેં જણાવ્યા છે. તેથી પુનરુક્તિ કરતો નથી.’

—રમણભાઈ નીલકંઠ (૧૯૧૬)

વિવાદયોગ એ મારો જીવનયોગ છે. આ સમ્રાટમાં પણ વિવાદનાં કાવ્યો જાણ્યે અજાણ્યે આવી ગયાં હશે. મારું સદ્ભાગ્ય છે કે જગત સહરામાં મને સહારો મળી જાય છે. વર્ષો પહેલાં શ્રી રજુજીતરામે લખેલું :

‘દિલનાં દુઃખ દલવવાનાં દાર દુનિયામાં તો દોઢલાં છે. તમારું સદ્ભાગ્ય છે કે તમને કર્ણ મળી રહે છે.’

શ્રી નરસિંહરાવ દિવેટિયા લખે છે : ‘તમે મારી કને જીવનદર્શન માગો છો, તે હું શી રીતે આપી શકું? પ્રેમલ જ્યોતિ દાખવનાર પ્રજુ છે. તે પધારો ને તમારો જીવનપથ ઉજળો. તે જ્યોતિની પ્રાર્થના કરો.’

મારાં જીવન અને કવનના વિકાસમાં નીચેનો પત્ર પણ આશ્વાસક નીવડ્યો છે :

‘કવિ કાન્તદર્શી, આત્મસંસ્પર્શની મસ્તીગ્રાણી ને વિશ્વપ્રેમી હોય છે, અને એવા કવિઓના દુર્લિપ્તને લીધે સાહિત્યપ્રદેશમાં રાગદ્વેષન્ય કટુતા, કસેશો, કહુપતાનો પ્રવેશ થતાં થોડા સમય સુધી એ ભર્તૃહરિની અન્વેષતાં આપણે જ્યાં ત્યાં જોઈ શકીએ છીએ. ઈશરમરણ કરતાં તમારી સહજ તમન્ના કદી ભંગ ન થાયો—એવી મારી ઈશ્વર ને પ્રભુ પ્રાર્થના છે.’
—કૌશિકરામ વિ. મહેતા (૨૧-૬-૪૨)

અઘતન કવિતા સાથે મારો મેળ નથી જ ખાતો. છતાં મતભેદ ત્યાં મનોભેદ હોય જ એવું કાંઈ નથી. અઘતન કવિતાનું થાણું ‘કુમાર’. ‘કુમાર’ના સંપાદક શ્રી બચુભાઈ રાવત લખે છે :

‘ગોંડલના વતની એક મુરખી સાહિત્યપ્રિય સજ્જન તરીકે આપનું આકર્ષણ રહ્યાં કર્યું છે.’

—બચુભાઈ રાવત (૮-૧-૪૦)

મારા સાહિત્યવ્રતને આજકાલ કરતાં પીસતાલીસ વર્ષ વીતી ગયાં. ૧૯૧૬માં શ્રી કેશવ હ. ધ્રુવે ‘ગુર્જરી માતને ચરણે’ એ કાવ્ય વાંચી ‘દેશ-ભક્તિથી ઊભરાતું કાવ્ય’ એ શબ્દોથી પીકબળ આપેલું. ‘સાત વર્ષથી તમે સાહિત્યનો વ્યાસંગ જરૂરી રાખ્યો છે, એ આનન્દનીય છે; એને પરિણામે તમારી ૧૯૧૬ પછીની કૃતિ વધારે પરિતોષ આપનારી થઈ હશે. ઉત્તર કૃતિમાં તમારી પ્રતિભાનો વિકાસ જોઈ મને આનન્દ થાત.’

—કેશવ હર્ષદ ધ્રુવ (૧૩-૧૧-૨૩)

‘કુમુભાઈ’

‘સ્વપ્નવસંત’ અંગે કેટલાક અભિપ્રાયો.

સ્વ. શ્રી શંભુપ્રસાદ જોષીપુરાનાં કાવ્યોનો સંગ્રહ ‘સ્વપ્નવસંત’ એ નામે મુદ્રિત થયો. તેના ફર્મા જોઈને મારા એ જૂના મિત્રની સ્મૃતિ તાજી થઈ, અને ઘણા વખત પર ‘વસંત’ વગેરે સુપ્રતિષ્ઠિત માસિક પત્રોમાં અવારનવાર એમનાં કાવ્યો છપાતાં અને સાહિત્યરસિકોથી મમતાપૂર્વક વંચાતાં, એ કાળની સ્મૃતિ પણ સળવળી જીડી.

‘પરાયો છું, અજાણ્યો છું, સમજાયો કદી નથી’ એવું એમને લાગ્યું હશે, પણ અમને તો એ પરાયો નહોતા લાગતા, અજાણ્યો તો નહોતા જ, અને પૂરેપૂરા એમને કદાચ સમજતા ન હોઈએ પણ સમજવાને પ્રયત્નશીલ તો રહેતા હતા. થોડાંક જ વર્ષ ઉપર કવિવર સ્વીન્દ્રનાથ ટાગોરની ‘ગીતાંજલિ’ને આપણી લાપામાં ઉતારેલી તેની હસ્તલિખિત પ્રત એમણે માગ ઉપર મોકલેલી અને તે અંગે પત્રવ્યવહાર અમારે થયેલો ત્યાર પછી એમને હું તો પરાયો કે અજાણ્યો કેવી રીતે ગણી શકું?

કવિનાં ‘સ્વપ્નાણાં લોચન’માંથી ‘સ્વપ્નવસંત’ કેવી જણાય છે તેનો ખ્યાલ એમના ‘સ્વપ્નવસંત’ એ કાવ્યની નીચલી પંક્તિઓ આપશે :

‘જીવન દહેકે, સુરખી સુરખી
યૌવન મહેકે સુરલિ સુરલિ
નર્તો રહી શું પાંખડી પાંખડી ?
આનન્દનર્તન આંખડી આંખડી !

હસંત વસંત-સ્વપ્નવસંત.’

જીવનનાં સ્વપ્ન એમને સત્યથી પણ વધારે સાચુકલાં લાગે છે :

‘સત્યથી એ સાચુકલાં જીવનનાં સ્વપ્ન,
સત્ય જૂઠાં જોડુકલાં બનો રૂડાં સ્વપ્ન,
પ્રાયશ્ચિત્ત દેશો રે ?

દૃષ્ટનાની કસ્ટરીએ મહેલ જીવનસ્વપ્ન
સ્વપ્ન સમું જીવન બની બહેલ યૌવનસ્વપ્ન.
મહેલો ફેરી રહેલો રે !’

સ્વપ્નની વેચણદારી આપણને પૂછે છે :

‘વસન્તના જોળા મંડીથી સરી પડ્યાં એ સ્વપ્ન,
દૃષ્ટની મૂઠુ ફૂલકટોરી મંડી ઝીલ્યાં એ સ્વપ્ન,
ઢાઈ સ્વપ્ન લેશો રે ?’

‘જ્યાં જ્યાં કવિ ત્યાં સ્વપ્નવસન્ત’ એ કાવ્ય આપું વાંચવા જેવું છે.
અહીં તો એમાંની પાંચ જ પંક્તિઓ આપણે જોઈએ :

‘ધન્ય કવિની સ્વપ્નસમાધિ,
ખજાન-હની લહરી લાધી !
સ્વર્ગ ધરાને દીધાં સાધી.

કવિજન પીરડો ના હોતે તો જનસહરાનું શું એ થાત,
કવિને પગલે પ્રભાત ફૂટતાં કવિ વિષ્ણુ જગતમાં રાત.’

‘સ્વપ્નવસન્ત’નાં ૩૨૦ પાનાંમાં ‘ગુર્જરીને કીર્તિમંદિરે’, ‘અમરા-
પુરીનાં અતિથિઓ’, ‘જીવનપલટો’, ‘સૌન્દર્યદેવી’, ‘ચમેલી’, ‘ગુરુશિષ્ય-
ગાંધી વિનોબા’, ‘કવિશ્રી ન્હાનાલાલને’, ‘મોહન દગ બંસી’, ‘ભારતનાં
આંસુ’, ‘ભારતીય રાષ્ટ્રમંદિરની રચના’, ‘વિશ્વસન્ત-ત્રિપુટી’, ‘કર્તવ્ય-
દેવીને’, ‘ભારતનું પુનરુત્થાન’, ‘કવિ-કવિ ચિન્નક જોવાર્ધન’, ‘કવિતા-ગુરુ
કાન્તને’, ‘ગુજરાતજીને ગરબો’ એવાં એવાં ઓછીવતી ખુશખોવાળાં

‘અનેક કાવ્યકુસુમો પથરાઈ રહ્યાં છે. કવિ પોતે પોતાનો વિવેચક પણ થઈ શકે એ વિચાર ને આપણે સ્વીકારીએ તો કવિના જ શબ્દો ટાંકીને આપણે વિરમશું:

‘મારાં કાવ્યે જીવનરસની ધરાને માંગણી છે,
મારાં કાવ્યે નિભૂત-દમનાં બેક છે અશ્રુબિન્દુ,
મારાં કાવ્યે લલિત કુમળી લકિત વા લાગણી છે,
મારાં કાવ્યે સતત ખીલતો પૂર્ણિમાનો રસેન્દુ.’

સુરત, તા. ૨૦-૭-૬૩

મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે

‘માનવજીવનમાં સ્વપ્નો અને જિમ્મિઓની અખંડ પરંપરા વહેતી જ હોય છે. પરંતુ કવિ આ સ્વપ્નો અને જિમ્મિઓને મનોરમ ભાષાદ્વારા અભિવ્યક્તિ આપી શકે છે. શ્રી જોષીપુરાના ‘સ્વપ્નવસંત’માં જીવનની જુદીજુદી ભૂમિકાએ ઉદ્ભવેલાં સ્વપ્નો અને ભાવસ્પદનો ઝિલાયા છે. જીવનનાં ગંઢન ઊંડાણને રપસ્યા સિવાય ઉપલી સપાટીએ રહી તેમણે પ્રસન્ન ભાવો-વિશદ, મધુર અને પ્રવાહી શૈલીમાં વ્યક્ત કર્યાં છે. વિષયનું વૈવિધ્ય, સંકલનની એકાગ્રતા, સરલ મેક્ષિપ્તતા અને હંદો વિધાનની પ્રવાહિતા તેમાં આકર્ષક છે. ‘કાન્ત’-હાનાલાલ યુગની કાવ્યશૈલી-શ્રી જોષીપુરાએ આ યુગમાં પણ જાળવી છે તે એક દષ્ટિએ ઠીક જ છે.’

ભાવનગર, તા. ૧૭-૭-૬૩

રવિશંકર મ. જોષી

કુસુમાકર એટલે રૂસોની ખાણ, શબ્દાન્તરે પ્રપ્થરાસિ. આ ઉપનામ કવિએ પોતાની કવિતાનાં મોંઘેરાં સુમન યુગરાતને ચરણે ધરવા સારુ સ્વીકાર્યું, એ જ ઘડીથી તેમણે પોતાના મુલાયમ દિલની ખરી પિછાન

આપી દીધી. એવા સુકોમલ હૃદયના કવિના કાવ્યગ્રંથને ‘સ્વપ્રવસન્ત’
 નામ પાડ્યું સારું શોભે છે. કાવ્યવિષય પ્રભુ હોય કે પ્રકૃતિ, માનવદૈત્ય કે
 દેશભક્તિ—સર્વત્ર કવિ નિરનિરાલા નિજ ભાવત્રિશેષ અનુસાર ભિન્નભિન્ન
 પણ રસાળ રીતે “અન્તરિયાનાં, આગળિ-દુઝે ભીનાં” સ્વપ્રની લઢાણ
 કરતા હોય છે. એ લઢાણ પામવાના અધિકારી સહાનુભાવી વાંચનારને
 આમાંનાં ધણાં કાવ્યો હમેશ રસતૃપ્તિ કરાવશે એવી આશા વ્યર્થ નથી.
 ભાવનગર, તા. ૨૫-૭-૬૩

વિજયરાય ક. વૈદ્ય

‘સ્વપ્રવસન્ત’ નામે શ્રી કુસુમાકરના કાવ્યસંગ્રહમાં કાવ્યત્વની ફોરમ
 અનુભવાય છે. એમણે જુદીજુદી શૈલીના સફળ પ્રયોગો કર્યા છે. વિષય-
 વૈવિધ્ય પણ આમાં છે. સરળ શુચિ જીવનદૃષ્ટિને કવિતારત કવિ કાવ્યમાં
 બદલ કરી શક્યા છે. આ કાવ્યસંગ્રહના પ્રકાશનથી મધ્યપેઢીના આપણા
 એક કવિને મૂલવવાનું સાધન મળી રહે છે.

અલીઆબાદ, તા. ૨૦-૭-૬૩

ડાહરરાય ર. માંકડ

સ્વ. ‘કુસુમાકર’નો આ કાવ્યસંગ્રહ એમની પ્રથમ સંવત્સરીને દિને
 એમનો સુપુત્રો તરફથી ગ્રંથ થાય છે. બાણી સ્વર્ગસ્થના સૌ પરિચિતોને
 આનંદ થશે. આનંદેશંકર અને નાનાલાલ પ્રત્યે અન્ત ભગી એકધારી
 આદરભક્તિ ઘાખવાનાર અને એ ઉભયે કરેલા વસન્તના ગૌરવથી પ્રેરાઈ
 પોતાનું કવિનામ ‘કુસુમાકર’ રાખનાર આ કવિનો આજીવિકાર્થો વ્યવહાર
 હતો શિક્ષક-જીવનનો, પણ એમનો પરમાર્થ કહો, કે રસાર્થો પુરુષાર્થ
 કહો, કે જીવનનો એકમાત્ર આનંદ કે વ્યાસંગ કહો, એ હતું દેશવિદેશી
 સાહિત્યનું નિત્યનું વાચન-પરિશીલન અને અનુસર્જન. મધ્ય સદીના અંગ્રેજ

રોમેન્ટિક કવિઓના ભક્ત અને 'સ્વપ્ન' શબ્દનું અને તેના પોતાને અલિપ્ત કે તેમાં પોતે આરોપેલ અર્થનું જાણે છે તેનું હોય તેવા, પ્રકૃતિએ ભિન્ન અને નિજમજ આ કવિએ પોતાના અભ્યાસકાળના અને તેની તરત પછીના વાયને ઘડી આપેલી રુચિને અને પોતાને જંગ્યેલી કાવ્યભાવનાને છેક લગી વફાદાર રહી જે વિપુલ પધરાશિ પોતાની પાછળ મૂક્યો છે તેનો આ તો વાનગીસંગ્રહ જ છે. પોતાની કેટલીક રચનાઓથી 'સક્ષિત' અને ન્હાનાલાલની શુભાશિષ અને પીઠાપાઠ પામેલા આ કવિની કવિતા કાવ્યભાવના અને રસરુચિ જેમાં ઝડપથી બદલાતાં રહ્યાં છે એવા અત્યારના જમાનામાં ગઈ કાલની સામે તો લલે; પણ જેટલું પોતાને આવડી ને ફાવી તે રીતે કાવ્યદેવીની અનવરત આરાધના જીવનના એકમાત્ર રસ કે શાખથી કયેં રાખનાર એના ભક્તનું, તેટલું એ દેવીને કૃપા પ્રસાદકષ્ણ પણ એના આ ભક્તને મળ્યો હોવાની પ્રતીતિ કરાવતી કેટલીક આસ્વાદ્ય કવિતાનું, દર્શન આ કાવ્યસંગ્રહમાં સદૃશ્યોને અવશ્ય થશે. એવી કવિતામાં 'એ દિવ્યાશુભિ', 'નિર્વાણનું પદ્મ પરમ દેવે', 'જગે જગે અન્તરમાન', 'ખ્યાળી ખુશખો', 'વિરાટની ઝંખના', 'પદ્મવનિ-સંધ્યાના કે સોણલાંના?', 'મધુવાતા ઋતાયતે', 'વનવનો મહેકી રહેશે જ ત્યારે', 'સૌંદર્યદેવી', 'સૌંદર્યોના ભોક્તા', 'દક્ષિણાનિલને', 'પ્રસન્ન મન', 'અવિભક્ત આત્મા', 'સૌંદર્યો', 'માનસી હંસીને', 'જ્ઞાનવિહાર', 'જ્ઞાનસમાધિ', 'કર્તવ્યદેવીને', 'પ્રકૃતિલીલા', 'સ્વપ્ન આરામગાહે', એ રચનાઓને ખુશીથી ગચ્છાવી શકાશે. એમાં એમના કવિત્વનો તેમ એમના કવિમાનસનો કે કવિવ્યક્તિત્વનો સુખદ પરિચય મળી રહે છે તો સંગ્રહની બાકીની ઘણી રચનાઓમાં એમની કાવ્યાપકર્ષક મર્યાદાઓ પણ નજરે ચડે છે, એ જોતાં એમ થાય છે કે એમની કવિતાના આ પ્રથમ સંગ્રહને એમનાં હિતમનો જ સંચય બનાવવાનો આગ્રહ રખાયો હોત તો સારું થાત.

અમદાવાદ, ૨૦-૭-૧૯૬૩

અનંતરાય મ. રાવળ

શ્રી કુસુમાકરનાં કાવ્યો અત્યારે એમના અવસાન પછી છપાય છે તો પણ એ ધણી શુભ ઘટના છે. એ જીવના હતા તે દરમિયાન એમનાં આ ધણી રીતે આહાદક એવાં કાવ્યો સંગ્રહ રૂપ ન પામી શક્યાં તે એમના પોતાના વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વને લીધે - એમના વિમૂલિત્વને લીધે, કેમકે આપમરના તો એ એ ગુજરાતની એક ખરેખર વિમૂલિત હતા. આ કાવ્યો તો વાચકને પોતાને જ પોતાની વાત કહી દે તેવાં છે, એટલે તે વિશે કહેવાની જરૂર નથી. આમાં કુસુમાકરનું વ્યક્તિત્વ દરેક રીતે ભૂત થયું છે. અને ગુજરાતી કવિતાને તેમના તરફથી પણ કેવો ઘાટ મળ્યો છે તે પણ આમાંથી જોઈ શકાશે. આમાંની નગ્નગાઈઓ તો જીડીને આખે વળગે તેવી છે પણ તો સામી બાબુએ આમાં જે કાવ્યત્વનો મધમઘાટ છે તે પણ ઓછો નથી. બલકે એ નગ્નગાઈઓ છતાં કુસુમાકરની કવિતા જે લલકારી, ઠમકારી, છટકારી ચાલે છે, વિષયને એ જે રીતે બહલાવે છે, એમાં લાપાની જે મધુરતા અને રોનક આવે છે, એક ઘેરો ગુંગરવ સતત ચાલ્યા કરે છે એ બધું ખૂબ જ પરિતૃપ્ત કરે તેવું છે. અને એમની કવિતાનું સૌથી વધુ નિર્મળ, અણીશુદ્ધ અને આહાદક સ્વરૂપ તે તેમનાં, તેમના સુપુત્રે, શર્મરીને ચરણે વેરતા હોય તેમ, સંગ્રહમાં ઠેરઠેર વેરેલાં મુક્તકો છે એ તો સૌ ક્ષેત્રને જાણી આવશે. આ સંગ્રહ તૈયાર કરીને લાઈબ્રેરી લરતકુમારે પિતૃશ્રદ્ધ ચૂકવ્યું છે અને સાથે સાથે ગુજરાતી સાહિત્યમાં જે વંશ કચારતી ખનડી જોઈતી હતી - એ સ્વપ્ન વંસંતના પ્રેમી કુસુમાકરનાં કાવ્યોનો સંગ્રહ - એ ખનડાં ધતિહાસનું નમ્ર પણ ચૂકવાયું છે. આપણે સૌને માટે આ આનંદનો વિષય છે.

શ્રીઅરવિન્દ આશ્રમ, ૨૯-૭-૬૩

સુન્દરમ

૪

ઋતુનાં કુસુમાકર: આપણા એક ઉચ્ચાલિલાળી કવિજન હતા. કવિમૃતિ તો તેમની જ. મરણોત્તર પ્રસિદ્ધિ પામતો તેમનો કાવ્યસંગ્રહ

સાક્ષી પૂરે છે કે પોતાની લેખિનીની સંગે સૌન્દર્યાનુભવ, ધર્માનુભવ, સ્વાતંત્ર્યાનુભવ એમ કેટલા બધા અનુભવોમાં એ વિહરી ચૂક્યા હતા. જીવનના લગભગ અંતકાળ સુધી એમની વાગ્મય પ્રવૃત્તિ વહેતી જ રહેલી. રસમૌઘ્ય અને હિત્સાહ એ એમની મોટી મૂડી. વિહાર યુનિ-વર્સિટી-શિક્ષણ પામેલાને શોભે એવો વ્યાપક અને સર્ગશક્તિ મધ્યમ એ સંદર્ભ કદાચ એમના કવિકર્મની સફળતા અને નિષ્ફળતા ઉલખને સમજવી શકશે. પોતાનો મિતાક્ષરી પરિચય આપતાં આ લાક્ષણિક કવિપ્રકૃતિએ અનાયાસ કવ્યું હતું કે,

પરાયો છું, અજ્ઞપર્યો છું, સમજયો કદી નથી;

ગાનયુગે મથંતો હું, કલાયુગે ભૂલો પડ્યો.

કાલિદાસ, ભવભૂતિ, શેલી, કીટ્સ, ગોવર્ધનરામ, કલાપી અને ન્હોનાપાલના યુગવારસ તરીકે પોતાને ઝાળખાવનારા ઋતુનાં કુસુમાકરઃ કાવ્યમાં સંગીતને અને ધર્મને ઉપાસનારા કવિ દિસે છે. અન્યની કવિતા સમેત બાલ્યાભ્યંતર અનેક અનુભવોના મુગ્ધ અતુરણનમાં રાચનારું એમનું વેદનતંત્ર ધણી વાર કાવ્યથી, અકાવ્યનો નાજુક વિવેક નથી કરી શકતું, તો એ શબ્દની અને શબ્દસંગીતની કેટલી બધી સમૃદ્ધિ એ દાખવી શકે છે તે વિચારતાં વાગીશ્વરીના જીવનભરના આ મુગ્ધ ઉપાસકને માટે માન ઊપજ્યા વિના નથી રહેતું. આશ્રમી ચૂકેલી કવિતાપેઢીતા આ આમ્રહી પ્રતિનિધિની કાવ્યોપાસનાને મારી નામ્ર અદ્વાંજલિ સમર્પું છું.

અમદાવાદ, ૫-૮-૧૯૩

યશવન્ત શુક્લ

સ્વ. કવિ ‘કુસુમાકર’નાં કાવ્યોનો આ સંગ્રહ એમની પેઢીના કવિઓના કાવ્યમંત્રણોના પ્રકાશનના પ્રમાણમાં લલે ખૂબ મોટો પ્રકટ

ધ્યેય, પંજ એમાંનું દેવતાંક કાવ્યેની તાઝગી અને સુવાસ અવાપિ
 આદર્યા છે. ‘મનુની મનીષા’, ‘જગે વિરાટ જગે’, ‘નિર્વાણનું પદ
 પરાગ દેવે’, ‘આન્ધનાં આંધુ’, ‘મારાં દારે’, ‘વિરાટની ઝંખના’,
 ‘સૌન્દર્યેની શ્રેષ્ઠ’ ઇત્યાદિ કાવ્યો પોતીટી વિલક્ષણતાએને દારણે
 સ્મરણીય બની રહેશે. સ્વારંગી, સૌન્દર્યપૂર્વક અને વાદળિયા પ્રકૃતિને
 કવિને જીવ સંમલનાં તમામ કાવ્યોમાં ધૂમરાઈ રહ્યો જણાય છે. ભાવનાત્મક
 તત્વોનું રટણ કવિને પ્રિય રાખ છે. સંગીતાત્મક વર્ણો, પ્રાસરંગી શબ્દો,
 ખણખણતા અંતર્યમોદ, અલંકૃત પદો, સુદ્રેમળ ભાવનરંગો અને ઉવાઈ
 ભાવનાવિલાસોથી ‘કુસુમાકર’ની કવિતા ભરપૂર છે. નરસિંહરાવ, કલ્યાણી
 અને ન્હાનાલાલના પ્રિય વિષયો અને તેમના નિરૂપણનું પરંપરાનુસારી
 પ્રતિબિંબ એમાં પડ્યું છે. આમ જતાં, કવિની આપમસ્તી, ખુમારી,
 બેદરકારી, લાગણીપરસ્તી અને સ્વદંડકૃતિની પ્રીતિ તેમની કૃતિઓને

સ્વ. 'કવિ કુસુમાકર'નાં પ્રકટ-અપ્રકટ ગ્રંથોની સંપૂર્ણ યાદી

૫૬

૧ કાવ્યસંગ્રહો :

(૧) સ્વપ્નવસન્ત (પ્રકટ)	(૯) છેલ્લો કટોરો (૧)
(૨) મૌનનાં ફૂજન	(૧૦) બનિલમ્ અમૃતમ્ ()
(૩) મધુકાલ	(૧૧) બ્રહ્મર્પસરી ()
(૪) મધુકાલ	(૧૨) આનન્દ ઓવાગ ()
(૫) બ્રહ્મમંજરી	(૧૩) જીવનજ્યોતિ ()
(૬) બ્રહ્મીપરાગ	(૧૪) મુક્તાપોશા-મરજીવાના
(૭) સંજીવની	(૧૫) મોતીના ક્યોતિ-મરજીવાના
(૮) બ્રહ્મીનાદ	(૧૬) નિરવધિ રસનિધિ ()

૨ ભારતાયન : ભાગ ૧ થી ૫

૩ અ ત્રેયસીગીતા : ભાગ ૧ થી ૮

૪ સુરતા લહરી : ભાગ ૧ થી ૩

૫ પાતંજલ યોગદર્શન (સ્વામી વિવેકાનંદ પ્રેરિત) ૫ યોગમિમાંસા

૬ અ જ્ઞાનદર્શન ગીતાઓ : પ્લેટો, એરિસ્ટોટલ, કાન્ટ, હેગલ,

રોપનહોવર વગેરેની) ભાગ ૧ થી ૭ ,

૭ સ્વપ્નવિભાવરી (મહાકાવ્ય) : ભિર્મિમાળા, કાવ્ય ()

૮ બાલમુકુન્દ : બાલકાવ્યો ૮ મહાત્માયન : ભાગ ૧ થી ૫

૯ ગુરુદેવ ટાગોર-અનુકૃતિઓ : (મૂળ બંગાળી ગીતો ઉપરથી)

(૧) વિશ્વાંજલિ (ઉપાશો)	(૧૦) વિશ્વશાંતિ ,
(૨) પ્રીતાંજલિ	(૧૧) વિશ્વરશ્મિ ,
(૩) નયનજલાંજલિ	(૧૨) વિશ્વચેતન્ય ,
(૪) ગીતાંજલિ	(૧૩) વિશ્વલક્ષ્મી ,
(૫) રિમતાંજલિ	(૧૪) વિશ્વકાનિ ,
(૬) ચિન્તા - સંગીત નૃત્યનાટિકા	(૧૫) વિશ્વમાધુર્ય ,
(૭) મિલાપના આલાપ	(૧૬) વિશ્વસૌન્દર્ય ,
(૮) વિશ્વવીણા (મૂળ બંગાળી ગીતો ઉપરથી)	(૧૭) વિશ્વલાવણ્ય ,
(૯) વિશ્વમગ્ન	(૧૮) વિશ્વકારુણ્ય ,

૧૦ 'સુવર્ણ'ના લેખનકાળના અનુગામી સ્વૈરવિહારીચિન્તનાત્મક નિબંધો:

(૧) વસન્તગ્રી	(૫) જીવનલક્ષ્મી રશ્મિ
(૨) વસુધાસુધા	(૬) જ્યોતિદર્શન
(૩) પૃથ્વી ને સ્વર્ગ	(૭) ગેખી ભયુક્તા
(૪) સ્વાત્તના એકાન્ત	(૮) ઝંખના ને ઝાંખી

૧૧ 'કુસુમાકર' વાર્તાલેહરી (આસરે ૫૦૦ વાર્તાઓ):

(૧) જીવનનાં જંદુ (પ્રગટ)	(૧૧) સ્વપ્નચાટિકાની શકુન્તલા
(૨) ગાંધીજીનાં રિખત	(૧૨) આસરાઓ અને શુભપરીઓ
(૩) આસરા લોક	(૧૩) પ્રમદાસુન્દરી
(૪) પ્રેમુદી-એવડો	(૧૪) હું, ફિલોસોફર અને કાચની પૂતળાઓ
(૫) ચમેલી	(૧૫) મંદાર ને પારિજાત
(૬) સંસારચિત્રો	(૧૬) અલકાપુરી
(૭) ઉર્વશીનાં નૃપુર	(૧૭) અક્ષયપાત્ર
(૮) મનસિજ અને સૌન્દર્યશ્રી	(૧૮) ફૂલમાં કટોરી
(૯) નયનતારા	(૧૯) નંદનવન
(૧૦) શીશીમાંની શશી	

૧૨ લઘુનવલ: (૧) મૃગતુષ્ણિકા (૨) પડછાયો (૩) પ્રિયાના પલિતા
(૪) ચમેલી.

૧૩ નવલકથા: (૧) સ્વપ્નવિભાવરી (૨) અરવિન્દનાં આંસુ
(૩) મૃગતુષ્ણિકા.

૧૪ છાંયરસ: (૧) લાફિંગ ગેસ ભા. ૧-૨ (૨) ભર રંગકટોરા.

૧૫ જીવન અનુભવિકા: કવિ, સાક્ષરો વચ્ચે હું—ચંદુપ્રસાદ જોષીપુરા

૧૬ નાટકો: યાનદેવ, યાંગદેવ, નામદેવ, કામદેવ, શુકદેવ, ગોરો કુભાર

BHAVAN'S LIBRARY

BOMBAY-400 007.

N.B.—This book is issued only for one week till _____
This book should be returned within a fortnight
from the date last marked below :

Date

Date

Date

0 DEC :977

BL 13

UNDER RESERVATION

Bharatiya Vidya Bhavan's Granthagar

Call No ल/दुसुमा/स्वान्त/52139Title स्वान्तAuthor डॉ. दुसुमाThis book is issued only for one week till 6-1-78To be issued after 6-12-77

Date of Issue	Borrower's No	Date of Issue	Borrower's No
10 DEC	111		

BHAVAN'S LIBRARY

Kulapati K. M. Munshi Marg

BOMBAY-400 007